

ΧΑΡ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Στις πλαγιές του Συμφρηδίου

Η ψηφιακή επεξεργασία του παρόντος βιβλίου

“ΧΑΡ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Στίς πλαγιές τοῦ Τυμφρηστοῦ

1962”

έγινε από το θεολόγο Ζαχ. Γ. Ζηνέλη

τον Ιανουάριο του 2023

για τη σπουδαιότητα και τη σπανιότητά του

και προσφέρεται αφιλοκερδώς

στους εραστές της Τοπικής Ιστορίας

και Λαογραφίας.

ΧΑΡ. ΑΡ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΣΤΙΣ ΠΛΑΓΙΕΣ ΤΟΥ ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΥ

Γεωπολιτική

Ίστορική

Πολιτιστική

Γλωσσική

Λαογραφική

ΕΡΕΥΝΑ

«...Ναί! Καυχῶμαι διότι ἐγεννήθην
ἐπὶ τοῦ Τυμφρηστοῦ καὶ ἀνέπνευ-
σα ἐκεῖ τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας...»

Δημ. Αἰνιάν

Στις ιερές σκιές τῶν γονέων μου
ἀφιερώνω τούτη τὴν ἐργασία...

ΓΝΩΜΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ

Ἀξιότιμε κ. Παπαγεωργίου,

Διεξελοῦν μετὰ πολλῆς προσοχῆς τὸ πόνημά σας «Στις Πλαγιές τοῦ Τυμφρηστοῦ», τὸ γραμμένο με ἐπιμέλεια, σαφήνεια καὶ γλαφυρότητα, ἔνιωσα τόση συγκίνησι καὶ ὑπερηφάνεια, ὥστε νὰ θεωρῶ καθήκον ἐπιβεβλημένον νὰ ἐκφράσω ὑμῖν τὰς εὐχαριστίας καὶ τὰ θερμὰ μου συγχαρητήρια.

Ἄν, ἀγαπητέ μοι, σὲ κάθε τόπο εὐρίσκοντο ἄνθρωποι με τὸ ὑμέτερον ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἱστορίᾱ του—καὶ δὲν ὑπάρχει τόπος Ἑλληνικὸς ποὺ νὰ μὴν ἔχῃ τὴν ἱστορίᾱ του—τότε ἡ προβολὴ τῆς Ἑλλάδος θὰ ἦτο ἀπείρως μεγαλυτέρα στοὺς ξένους λαούς, στοὺς ὁποίους, σὰν παραμῦθι ἢ μῦθο, θὰ μετέφεραν αἱ γενεαὶ τὸν ἥρωισμό καὶ τὴν ἀνδρεία τοῦ Ἑλλήνος.

Εὐχομαι ὁλόψυχα ὁ Πανάγαθος Θεὸς νὰ σᾶς δίδῃ ὑγείαν καὶ νὰ σᾶς ἐνισχύῃ εἰς πολλαπλασιασμόν τοιούτων πολυτίμων πονημάτων.

Μετ' εὐχαριστιῶν
† Φθιώτιδος Δαμασκηνὸς

Ἀγαπητέ κ. Παπαγεωργίου,

Οἱ πλαγιές τοῦ Τυμφρηστοῦ εἶναι ὅμορφες. Τόσο ὅμορφες, ποὺ δημιουργοῦν στὴν ψυχὴ τοῦ κάθε ἐπισκέπτη ἓνα παράξενο κόσμον καὶ δίνουν δύναμι, ὅμοια σὰν κι αὐτὴ, ποὺ ἔδωσαν σ' ἐσένα καὶ ἔγραψες αὐτὰ ποὺ ἔγραψες.

Σὲ λίγες, σύντομες γραμμές, θὰ προσπαθῶ νὰ ὑποδηλώσω τὴ φυσιογνωμίᾱ τῆς ἐργασίας σου αὐτῆς.

Εἶναι μία ἐργασία γεμάτη ιδέες, ποὺ γεννοῦν συγκίνησι καὶ ξυπνοῦν στοχασμούς, φέρνοντας ἀναμνήσεις, διαισθήσεις καὶ ἐνοράσεις.

Μία ἐργασία, γραμμένη με ντοκουμέντα καὶ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα, ποὺ φέρνει γιὰ πρώτη φορὰ στὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὴν ἱστορίᾱ τῆς περιοχῆς τοῦ Τυμφρηστοῦ.

Στὴν ἐποχὴ ποὺ ζοῦμε, ἡ πνευματικὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ τόπου μας

ἐρευνᾶται ἀπὸ σκαπανεῖς τοῦ πνεύματος, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοι κα-
τορθώνουν νὰ φθάσουν ψηλά κι ἄλλοι μένουσιν πίσω, γιὰ νὰ ἰδοῦν αὐ-
τοὺς ποὺ ἔρχονται. Καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ἔρχονται εἶσαι κι ἐσύ. Ὅποιοι-
δήποτε, διαβάζοντας τὴν ἔρευνά σου αὐτή, ἐνθουσιάζεται, μαθαίνοντας
τὴν ἱστορία ἐνὸς τόπου ποὺ δὲν τὴν ἐγνώριζε.

Ἡ προσπάθειά σου εἶναι ἄξια λόγου καὶ σοὺ ἀνήκει κάθε ἔπαινος.

Μὲ ἀγάπη

ΧΡΥΣΟΣΤ. ΚΑΡΑΠΙΠΕΡΗΣ

Βουλευτὴς Εὐρυτανίας—πρώην Ὑπουργὸς

Χωρὶς νὰ ἔχω τὴν ιδιότητα τοῦ λογοτέχνου ἢ κριτικοῦ, θὰ παρακα-
λέσω ὅπως μοῦ ἐπιτραπῇ, ἐν τῇ ιδιότητί μου ὡς Προέδρου τῆς Πανελ-
ληνίου Ἐνώσεως Μαυριλλιωτῶν, νὰ γράψω ὀλίγες λέξεις γιὰ τὴν μελέ-
την τοῦ Μαυριλλιώτου Χαρολάμπους Παπαγεωργίου, ὑπὸ τὸν τίτλον
«ΣΤΙΣ ΠΛΑΓΙΕΣ ΤΟΥ ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΥ».

Πολλοὶ ἔγραψαν καὶ γράφουν, ἀλλὰ ὀλίγοι κατώρθωσαν ν' ἀπαγκι-
στρωθοῦν ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικότητα. Σ' αὐτοὺς τοὺς ὀλίγους μπορούμε
κάλλιστα νὰ κατατάξωμε καὶ τὸν Χαρ. Παπαγεωργίου. Τοῦτο βγαίνει
κυρίως ἀπὸ τὴν συγκριτικὴν ποὺ ἀσκέι διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀ-
ληθείας εἰς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα.

Τὸ ὅλον ἔργον τοῦ ἀπὸ ἀπόψεως ποιότητος ὕλης, κατατάξεως αὐ-
τῆς, συλλογῆς στοιχείων καὶ γνώσεων, παρέχει ἀπὸ τὰ δείγματα δοκί-
μου συγγραφέως.

Ἀνῆκουσιν εἰς αὐτὸν ἀνυπόκριτα συγχαρητήρια.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΕΔΟΥΣΗΣ

Πρόεδρος Ἐνώσεως Μαυριλλιωτῶν

Τὸ ἱστοριογράφημα «ΣΤΙΣ ΠΛΑΓΙΕΣ ΤΟΥ ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΥ» ἀπο-
τελεῖ μίαν σημαντικωτάτην συμβολὴν εἰς τὴν γνώσιν τῆς ἱστορίας μιᾶς
γωνίας τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος. Ἡ περιοχὴ αὐτὴ, κατὰ τὸν μακρὸν
ἀγῶνα τοῦ ἔθνους μας διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐλευθερίαν του, ἀπε-
τέλεσεν ἓνα ὠραῖο προμαχῶνα πνευματικῶν καὶ πολεμικῶν ἀγῶνων καὶ
συνέβαλεν εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν προπαρασκευὴν τοῦ Γένους πρὸς
διεξαγωγὴν σκληρῶν ἀγῶνων.

Ἀνδρες τοῦ ΜΑΥΡΙΛΛΟΥ καὶ τῆς περιοχῆς του ὑπῆρξαν οἱ πρω-
ταγωνισταὶ εἰς τὰς ἀνωτέρω προσπάθειάς.

Καὶ ὅμως ὅλα ταῦτα εἴτε ἠγνοήθησαν ὑπὸ τῆς ἱστορίας, εἴτε πα-
ρεποιεήθησαν ὑπὸ διαφόρων, σύμφωνα πρὸς τὰς ὑποκειμενικὰς τῶν ἀντι-
λήψεις ἢ βάσει ἀδιερευνητῶν ἱστορικῶν στοιχείων.

Κατὰ τὴν γνώμην μας τὸ ἔργον «ΣΤΙΣ ΠΛΑΓΙΕΣ ΤΟΥ ΤΥΜΦΡΗ-

ΣΤΟΥ» τοποθετεῖ ἐπὶ ὀρθῶν ἱστορικῶν βάσεων τὴν ἱστορίαν τοῦ τό-
που τούτου. Σαφὲς εἰς τὴν διατύπωσιν, ἐρειδόμενον ἐπὶ ἀναμφισβήτη-
των ἱστορικῶν ἀποδείξεων, γλαφυρὸν εἰς ὕφος, ἀντικειμενικὸν εἰς τὰς
κρίσεις καὶ συμπεράσματά του, συμπληρῶνει ἓνα μέγα κενὸν τῆς ἱστο-
ρίας τῆς Ρούμελης καὶ εἰδικώτερον τῆς ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ.

ΗΡ. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀντιστράτηγος

Πιστεύω ὅτι, ἂν δὲν εἶμαι ὁ πρῶτος, θὰ εἶμαι, πάντως, ἐκ τῶν πρῶ-
των, ποὺ ἐδιάβασα τὸ ὠραῖον, γεμάτο ρουμελιώτικη γοητεία, βιβλίον
τοῦ κ. Χαρ. Παπαγεωργίου. Καὶ δὲν ἀποκρύπτω τὸν ἐνθουσιασμόν μου,
διὰ τὸν νεαρὸν ἀκόμη συγγραφέα. Μὲ δυσκόλως ὑποκρυπτόμενον σε-
μνοπρεπὲς ταλέντο, μὲ μίαν ἀφάνταστον ἐπιμονὴν καὶ ὑπομονήν, ὁ φίλ-
τατος κ. Παπαγεωργίου ἔδωκεν ὅλην του τὴν ψυχὴν, διὰ νὰ μᾶς παρου-
σιάσῃ μίαν πτυχήν τῆς Ρούμελης, ἐκεῖ κοντὰ καὶ γύρω ἀπὸ τὸ ξακουστὸ
Βελοῦχι, μὲ κάθε δυνατὴν τελειότητα.

Ὁ κ. Χαράλ. Παπαγεωργίου κατάγεται ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ χωριὸν
Μαυρίλλον τοῦ Τυμφρηστοῦ καὶ σὰν ἀπεμακρύνθη ἀπὸ ἐκεῖ, διὰ νὰ κά-
μῃ τὴν σταδιοδρομίαν του, ὅπως ἡ τύχη τοῦ τὸ ἔταξε, δὲν ἀφήκε τὰς
ῥαίρας του ἀναμνήσεις νὰ σβήσουν. Ἦτο πολὺ φυσικὸν νὰ μὴ φεύγῃ
ἡ ζωρὰ εἰκόνα τῆς περιοχῆς, ποὺ ἐγεννήθη, ἀπὸ τὴν ψυχὴν του καὶ νὰ
μὴ λησμονῇ τοὺς προγόνους του, ποὺ τόσα πολλά, εἰς παλαιότερα ἀτυ-
χῇ χρόνια, ὑπέστησαν ἀπὸ τὸν θάρβαρον Τούρκον κατακτητὴν, ἀκόμη
καὶ ὅταν αὐτός, νικημένος, ἔφυγε πρὸς τὴν Θεσσαλίαν. Ἔστρεψε, λοι-
πόν, ὅλον του τὸν νοῦν, ὅλην του τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν περιοχὴν αὐ-
τήν, τὴν ἐμελέτησε καλὰ - καλὰ, συνεβουλεύθη πολλὰ βοηθήματα, ἀπὸ
τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ ἔτσι μᾶς παρουσίασε μίαν θαυμασίαν
πνευματικὴν ἐργασίαν, μὲ τὸν ὀρθὸν τίτλον: «ΣΤΙΣ ΠΛΑΓΙΕΣ ΤΟΥ Τυμ-
φρηστοῦ».

Ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης θὰ ἰδῇ, μέσα σ' αὐτὴν τὴν ἐργασίαν,
τὴν σαφὴ εἰκόνα τῆς περιοχῆς, περιγραφομένην γεωφυσικῶς, πολιτικῶς,
ἱστορικῶς, λαογραφικῶς καὶ γλωσσικῶς ἀκόμη. Καὶ θὰ διαγνώσῃ τὴν
πλουσίαν βιβλιογραφίαν, ποὺ τὸν ἐδοήθησε εἰς τὸ δύσκολον ἔργον του.
Ἔτσι, ὁ Πλούταρχος, ὁ Στράβων, ὁ Ὅμηρος, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Εἰρηναῖος
ὁ Ἀσώπιος καὶ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ὁ Κασομούλης, ὁ Σάθας, ὁ Βορτσέ-
λας, ὁ Κρέμος καὶ τόσοι ἄλλοι ὑπῆρξαν αἱ πηγαὶ ἀπὸ τὰς ὁποίας ἠν-
τλησεν ἀφθόγως ὁ συγγραφεὺς καὶ μάλιστα, ὅταν καταπιάνεται μὲ κα-
θαρῶς ἱστορικὰ θέματα τῆς περιοχῆς, ἀκολουθεῖ, μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς
σχολαστικά, τὸν κανόνα τοῦ Τακίτου. «Νόμος ἱστορίας: οὐδὲν ψευ-
δος νὰ λέγῃ, οὐδὲν ἀληθὲς νὰ σιωπᾷ».

Ἀλλὰ ἔχει, ἐξ ἄλλου, ὁ κ. Παπαγεωργίου καὶ τὸ χάρισμα νὰ εἶναι

γλαφυρός, πολύ ζωντανός και ούχι σπανίως και επιγραμματικός. Συχνά - συχνά, συναντά ο αναγνώστης φράσεις, που τον κάνουν να ζη έντονα την φυσιογνωμίαν της περιοχής που περιγράφει και όταν ακόμη δεν την γνωρίζει. Και όταν περιγράφη, παρουσιάζει, σχεδόν ζωντανόν, ένα ωραϊον ζωγραφικόν πίνακα. Με λίγες ζωηρές πινελιές, δίνει στον αναγνώστη μίαν έντονη εικόνα του τόπου.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το βιβλίον του συμπατριώτου μας συγγραφέως κ. Χαρ. Παπαγεωργίου θα πρέπει να διαβασθῇ από όλους, ανεξαιρέτως, τους Ρουμελιώτας. Καί η γόνιμος προσπάθειά του θα πρέπει να εύρη τους αξίους μιμητάς της. "Οποιος μπορεί να γράψῃ... ἄς γράψῃ ἔτσι διὰ τὴν περιοχὴν του. Ναί, ἄς γράψῃ διὰ τὴν περιοχὴν του... Διότι—ποιὸς ξέρει—κάποιος θὰ εὑρεθῇ, στὸ τέλος, νὰ ἐνώσῃ ὅλα αὐτὰ τὰ κομμάτια, διὰ νὰ μᾶς συνθέσῃ τελικὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴν εἰκόνα τῆς Ρούμελης, αὐτῆς τῆς λεβέντικης γῆς!

Προσωπικῶς ἐμέ, τὸ βιβλίον τοῦ κ. Χαρ. Παπαγεωργίου, μὲ ἐγοήτευσε καὶ μὲ συνήρπασε. Ἐγέμισε τὴν ψυχὴν ἀπὸ δροσερὸ ἐλατσίσιον ἄερα, μὲ ἐγέμισε δουνίστιες μυρωδιές καὶ ἐξεκαθάρισε τὶς σκέψεις μου ἀπὸ τὴν μούχλα τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ βιοπάλης.

Εὐγε, κ. Παπαγεωργίου...

ΒΑΣΙΛ. ΚΑΪ-ΜΑΚΗΣ

Δικηγόρος

Τέως Πρόεδρος Ἐνώσεως Ρουμελιωτῶν

Ἡ ἱστορία ὡς σύνολον ἀποτελεῖ τὴν συνισταμένην ἀντικειμενικῶν καὶ ὑποκειμενικῶν παραγόντων καὶ γεγονότων. Σὰν τέτοια καὶ σὲ ἀνάγλυφον εἰκόνα ἀπὸ τὴν σκοτεινὴν μυθολογίαν καὶ μέχρι τῶν σημερινῶν χρόνων ὁ Συγγραφεὺς τοῦ παρόντος πονήματος μᾶς δίδει τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν ὅχι μόνον τοῦ Μαυρίλλου, ἀλλ' ὁλοκλήρου τῆς Φθιώτιδος. Ἄγνωστα στοιχεῖα καὶ ἔγγραφα, ἐπιστολὲς καὶ κείμενα, εἰκόνες καὶ χαλκογραφεῖς, πλούσια βιβλιογραφία καὶ εὔρητήρια ἀρτιῶνουν τὸ ἔργο. Ἐχει κάνει δουλειὰ ὁ Χαράλαμπος Παπαγεωργίου καὶ δουλειὰ σωστή, παστρική καὶ χρήσιμη. Ἐπὶ πλέον ἔχει τὸ χάρισμα νὰ μετουσιώσῃ λογοτεχνικὰ τὶς πηγὰς καὶ ὅλο τὸ ἱστορικὸ ὕλικὸ καὶ νὰ εἶναι ἀπολύτως πειστικός, καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε τὸ πόνημά του, παραμένοντας ἀπλῶς ἓνα ἱστορικὸ ντοκουμενταρισμένο κείμενο, νὰ κινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον, νὰ διαβάζεται εὐχάριστα καὶ τέλος νὰ εἶναι ἱστορία καὶ ἐντρυφήμα μαζί εὐχάριστο. Οἱ Τυμφρηστίοι πολλὰ θὰ ὀφείλουν στὸ συγγραφέα γιὰ τὸ πόνημά του καὶ θὰ τὸν εὐγνωμονοῦν ἔσαεῖ, γιὰ ὅσα τοὺς ἔδωσε ἐν ἀναλύσει καὶ λεπτομερεῖα γιὰ τὸν τόπο των καὶ τὴν κατὰ τὴν ἱστορικῶς βεβαιωμένα. Κατὰ τὴν γνώμην μου ὑπερέβαλε κατὰ πολὺ πάντας τοὺς γράψαντας ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος.

Ἦς Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεὶ διαμε-

νόντων Τυμφρηστίων κατ' ὁμόφωνον ἐξουσιοδότησιν τῶν μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου του ἀλλὰ καὶ τῶν τακτικῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου καὶ ὡς ἐντεταλμένος των, διαβιδάζω πρὸς τὸν συγγραφέα τοῦ παρόντος πονήματος τὰ ἐγκάρδια συγχαρητήριά των διὰ τὴν ἀρτιότητα τῆς ὅλης μελέτης του, εἰς ταῦτα δὲ προσθέτω ἀπὸ καρδιὰ καὶ τὰ προσωπικὰ μου σὰν Τυμφρηστής καὶ Παληοκαστρίτης.

ΝΙΚ. Κ. ΔΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

Δικηγόρος

Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεὶ Τυμφρηστίων

Ἀγαπητὲ κ. Παπαγεωργίου,

Ἡ πραγματεία σας «ΣΤΙΣ ΠΛΑΓΙΕΣ ΤΟΥ ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΥ» ἐγάλανισε τὴν ψυχὴν μου, διότι ἀνεβίωσαν μέσα σ' αὐτὴν ἀναμνήσεις καὶ ἐνθυμήματα ποὺ ἀνατρέχουν εἰς παρελθὸν δόξης καὶ μεγαλείου.

Μετ' ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος διεξήλθον τὴν πνευματικὴν ὑμῶν ταύτην ἐργασίαν, διὰ τὴν ὁποῖαν καὶ σὰς συγχαίρω θερμῶς. Πρωτοτυπία, σαφήνεια καὶ ἀντικειμενικότης εἶναι τὰ κύρια γνωρίσματα τῆς μελέτης ταύτης.

Ἡ ὄντως ἐπιμελημένη ἀλλὰ καὶ ἐπαγωγὸς προσφορὰ ὑμῶν, θὰ ἀποτελέσῃ ὁμόθυμον μνημόσυνον τῶν μελετητῶν τῆς πρὸς τὴν μνήμην τῶν αἰοιδίμων ἡμῶν προγόνων καὶ συγγενῶν καὶ ὀφειλομένην ἀντάμειψιν, ἀνθ' ὧν ἐν χαλεπαῖς ἡμέραις, ὑπὲρ τῶν ἰδεδεστέρων ἀγαθῶν τοῦ Γένους, ἐπέτυχον μὲ ἀντάσιν ὑπερκόσμιον τῆς ψυχῆς των. Καὶ ἔτι περαιτέρω, ἀποτελεῖ ἡ μελέτη ὑμῶν, χωρὶς ὑπερβολῶν, σπουδαῖον ἱστορικὸν συμπλήρωμα, διότι δι' αὐτῆς ἄγονται εἰς φῶς διὰ πρώτην φορὰν τόσα ἀξιόλογα, εἰς ἐθνικὴν σημασίαν, ἱστορικὰ γεγονότα τῆς προσφιλοῦς ἡμῶν γενετῆρας, τῆς περιοχῆς Τυμφρηστοῦ, διαδραματισθέντα κατὰ τὴν μεγάλην ἡμῶν ἐπανάστασιν, τῶν ὁποίων ἡ μνεία, δὲν τὸ ἀποκρύπτω, μὲ συνεκίνησε βαθύτατα καὶ ἰδιαίτερα τῆς ἐκ Μαυρίλλου ἱστορικῆς οἰκογενείας τῶν εὐφυῶν Αἰνιάνων, οἵτινες, διακριθέντες κατὰ τὸν ἱερὸν ἡμῶν ἀγῶνα, μεταξὺ τῶν ἐπιλεκτῶν ἀνδρῶν καὶ μετὰ τὴν ἀποκοτάσασιν τοῦ Βασιλείου καὶ συνεπῶς πολιτευθέντες, διέπρεψαν πολυσχιδῶς ἐν ἀνωτάτοις ἀξιώμασι, πολῦτιμοι οἰκοδόμοι καὶ αὐτοὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Μεγαλείου.

Καί, διὰ νὰ εἶμαι σύντομος, ἐπιθυμῶ νὰ ἐξάρω τὴν καλλιέπειαν τῆς πρωτοτύπου συγγραφῆς σας, τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀπέριττον ὕφος, τὴν ρέουσαν γλῶσσαν αὐτῆς, ἰδίως ὅμως τὸν πλούσιον συναισθηματισμὸν ὅστις ἐκδηλοῦται καθ' ὅλην τὴν ἀνάδειξιν τοῦ θέματος καὶ ὅστις μεταδίδεται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀναγνώστου ὡς ἄρωμα πνευματικῆς τροφῆς καὶ τέρψεως.

Σὰς συγχαίρω μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς μου διὰ τὴν ὥραίαν

σας προσπάθεια καὶ τὴν πρωτότυπον αὐτὴν ἐργασίαν σας, δὲν ἔχω δὲ τίποτα ἄλλο νὰ σᾶς προσφέρω εἰ μὴ μόνον τὰς διατύρους μου εὐχάς, ὥπως ὁ Ὑψίστος σᾶς χαρίζει ὑγείαν στερεὰν καὶ ἀδιάπτωτον, ἵνα κατευοδούνται καὶ περαιτέρω οἱ εὐγενεῖς σας πνευματικοὶ ἀγῶνες.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΘ. ΣΚΙΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Διευθυντὴς Ὑποθηκοφυλακείου Θεσσαλονίκης
τέως Πρόεδρος Ἐνώσεως Ρουμελιωτῶν Βορείου Ἑλλάδος

Ὁ ἀγαπητὸς φίλος κ. Χαρ. Παπαγεωργίου μετὰ τὸ βιβλίον του «ΣΤΙΣ ΠΛΑΓΙΕΣ ΤΟΥ ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΥ» μᾶς παρουσιάζει μιὰ εὐσυνείδητη, προσεκτικὴ, σπουδαία καὶ καλὰ φροντισμένη ἐργασία, ἀναφερομένη στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του, τὴν περιφέρειαν Τυμφρηστοῦ.

Ὁ Συγγραφεὺς, μετὰ τὴν ἐπιμελὴ, τὴν ἀθόρυβη καὶ ὑπομονετικὴ ἐργασία του, καθὼς καὶ μετὰ τὴν καταβληθεῖσες ὑπ' αὐτοῦ συνεχεῖς, ἐπίμονες καὶ ἀξιόλογες προσπάθειες γιὰ συλλογὴ, συγκέντρωση, κατάταξη καὶ ταξινομήσιν τοῦ ὕλικου, κατάρθωσε νὰ μᾶς παρουσιάσῃ τὸ ὡραῖο βιβλίον του, γραμμένο μετὰ γλῶσσα ἀπλὴ δημοτικὴ, εὐληπτὴ καὶ κατανοητὴ καὶ μετὰ χάριν λεκτικῶν ὅπως, τὸ ὅποιον ὁ ἀναγνώστης μετὰ μεγάλη εὐχαρίστησιν διεξέρχεται, γιὰτὶ πλήρως ἀνταποκρίνεται στὶς ἐλπίδες του.

Ὁ Συγγραφεὺς μετὰ γλαφυρότητα, ἀπλότητα, διεξοδικότητα καὶ εὐχάριστη σαφήνεια, στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου του, χωρισμένου σὲ τρία μέρη, περιγράφει τὴν γεωφυσικὴ καὶ γεωπολιτικὴ κατάστασιν τῆς περιοχῆς του, τὴν λαογραφίαν τῆς, τὴν θρησκευτικὴ ζωὴ τῆς, τὸν πολιτισμὸ τῆς, τὴν βιογραφίαν ἐξεχόντων καὶ ἐκλεκτῶν τέκνων τῆς καὶ γενικῶς ὅλα τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα συνθέτουν τὴν ὅλην γνωστὴ καὶ ἄγνωστη μέχρι τοῦδε ἱστορίαν τῆς περιοχῆς Τυμφρηστοῦ, τοῦ γραφικοῦ καὶ ὡραίου αὐτοῦ τμήματος τῆς Δ. Φθιώτιδος.

Ὁ ἀναγνώστης, διαβάζοντας τὸ βιβλίον αὐτό, θὰ ἔχῃ τὴν εὐτυχίαν νὰ μάθῃ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ τὸ σπουδαῖον ἱστορικὸ γεγονός ὅτι τὸ Μαυρίλλο—Τυμφρηστοῦ, συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος μας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, διότι μετὰ τοὺς λειτουργούντας εἰς αὐτὸ «Μπαρουτομύλους» ἐτροφοδότησε τοὺς ἀγωνιστὰς τῆς Ρούμελης μετὰ πυρίτιδα, ἀπαραίτητον γιὰ τὰ ὅπλα τῶν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Πιστεύω ὅτι ἡ προσφορὰ τοῦ κ. Παπαγεωργίου πρὸς τοὺς Φθιώταις καὶ πρὸς ὅλους τοὺς ἀναγνώστας τοῦ βιβλίου του εἶναι μεγάλη καὶ πολὺτιμη καὶ τοῦ ἀξίζει κάθε τιμὴ καὶ ἔπαινος. Τὸν συγχαίρω θερμὰ γιὰ τὴν πληρότητα καὶ τὴν ἀριότητα τοῦ ἔργου του. Στους διδασκάλους μας συνιστῶ ἐκθύμως τὸ βιβλίον αὐτό, γιὰτὶ ἀποτελεῖ πολὺτιμον καὶ μοναδικὸν βοήθημα στὴν ἐργασία τους καὶ δὲν πρέπει νὰ λείψῃ ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκην τους.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΕΖΗΣ

Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως

Ἡ ὁλονὴν αὐξανομένη καὶ γενικῶς παρατηρουμένη συλλογικὴ προσπάθεια ἀναπτύξεως καὶ προόδου, σὲ ὅλους τοὺς τομείς τῆς κοινωνικῆς δραστηριότητος, ἔρχεται νὰ ἐνισχυθῇ, ἰδιαίτερα διὰ τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΥ, μετὰ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Χαρολάμπους Παπαγεωργίου. Τὸ βιβλίον τοῦτο, μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος του διὰ τὴν ὥς ἂν περιφέρειαν —λόγῳ τῆς ἐπιμελημένης συγκεντρώσεως ὅλων τῶν ὑπαρχόντων ἱστορικῶν στοιχείων, τῆς πλουσίας συλλογῆς γλωσσικῶν καὶ λαογραφικῶν τοιούτων, ἀλλὰ καὶ τῆς ρεαλιστικῆς περιγραφῆς ἱστορικῶν μνημείων, ἀξιοθαυμάστων τοπιῶν τῆς περιοχῆς καὶ εἰδικῶν κοινωνικῶν καταστάσεων —ἀποτελεῖ μέσον ὑπερφηάνου προοδευτικῆς ἀναμετρήσεως τῶν κατοίκων τῆς περιφερείας ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΥ μετὰ τῶν κατοίκων ἄλλων περιοχῶν. Χαρίζει δὲ εἰς τὸν συγγραφέαν τὴν τιμὴν τοῦ προβαδίσματος εἰς τὸν τομέα τῆς πνευματικῆς, πολιτιστικῆς καὶ γενικῆς προοδευτικῆς ἀναγενήσεως τοῦ τόπου αὐτοῦ.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΠΕΚΙΟΣ

Γενικὸς Γραμματεὺς

Πανελληνίου Ἐνώσεως Μαυριλιωτῶν

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Παπαγεωργίου «ΣΤΙΣ ΠΛΑΓΙΕΣ ΤΟΥ ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΥ» ἀποτελεῖ ἕνα ὕμνον, τὸν ὅποιον ψάλλει ὁ συγγραφέας, γυρίζοντας σ' ἕνα εὐλαδικὸ προσκύνημα πρὸς τὴν γεννήτρα γῆν του καὶ πάλλεται ἀπὸ θαθεῖαν νοσταλγίαν, ἢ ὁποῖα φλογίζει τὴν ψυχὴν του, πρὸς τὴν γῆν τῶν πατέρων του καὶ ἀκόμη ἀπὸ τὸν πόθον νὰ δώσῃ στὸν τόπον αὐτὸ τὴν πρέπουσα θέσι μέσα στὸ γεωγραφικόν, ἱστορικὸν καὶ κοινωνικὸν χώρον τῆς Πατρίδος μας.

Τὰ κίνητρα αὐτά, ἀπόρροια ἐνὸς ἀγνοῦ ἰδεαλισμοῦ Ὀδυσσειακῆς νοσταλγίας καὶ πατριδολατρίας, ὠδήγησαν τὸν συγγραφέαν στὴν συγγραφήν τοῦ παρόντος πονήματος καὶ ὅχι ἡ διεκδίκησις λογοτεχνικῶν δαφνῶν, ὥπως καὶ ὁ ἴδιος γράφει στὸν πρόλογόν του.

Σκοπὸς τοῦ εἶναι ἡ περισυλλογὴ τοῦ ἱστορικοῦ, λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ ὕλικου τῆς περιφερείας Τυμφρηστοῦ καὶ ἡ προβολὴ αὐτῶν σὲ πανελλήνιον κλίμακα.

Τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἀκριβῶς ὁ συγγραφέας ἐπιτυγχάνει. Μετὰ πλήρη ἱστορικὰ ντοκουμέντα, ἐδραιωμένα σὲ θετικὰ στοιχεῖα, φέρνει στὸ προσκήνιο ξεχασμένα ἢ ξεθωριασμένα ἀπὸ τὸν χρόνον ἱστορικὰ γεγονότα καὶ σημαδεύει τὴν πορείαν τοῦ τόπου αὐτοῦ μέσα στὸν χρόνον τοῦ ἱστορικοῦ «γίγνεσθαι» τῆς Πατρίδος μας καὶ ζωντατεύει θρύλους, παραδόσεις καὶ γεγονότα, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν καὶ συνθέτουν τὸ ἱστορικὸν πορτραῖτόν τῆς λησμονημένης αὐτῆς περιοχῆς.

Τὰ πλούσια λαογραφικά, γλωσσικά, θρησκευτικά, οἰκονομικά στοιχεία, τὰ ὁποῖα παραθέτει, ὁλοκληρώνουν τὴν ὅλην φυσιογνωμίαν τῆς πε-

ριοχής του ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΥ, ή όποία ύπήρξε λίκνον πολιτισμού και έπαιξε σπουδαϊόν ρόλον, τόσον στην δημιουργία τής νεωτέρας ΕΛΛΑΔΟΣ όσον και γενικώτερον στην διατήρησιν και πνευματικήν ανάπτυξιν τής Φυλής μας.

Τέλος ό κ. Παπαγεωργίου, όσον και άν μετριοφρόνως έπιθυμή νά αποποιηθῇ τόν τίτλον του λογοτέχνου, νομίζω ότι ό άναγνώστης του Γ' μέρους θα του τόν αποδώσῃ, όχι σαν φιλοφρόνημα ή σαν άμοιβή τών κόπων, αλλά διότι δικαιωματικά του άνήκει.

Συγχαίρω τόν κ. Παπαγεωργίου διά τήν όλην έργασίαν του και εύχομαι όπως και άλλοι μιμηθούν αυτόν, ώστε νά γνωρίσωμε τήν κάθε γωνιά τής φιλτάτης Πατρίδος μας, για νά νιώσωμε καλύτερα τό μεγαλειόν της.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΚΡΗΣ
Δημοδιδάσκαλος

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ ΣΤΟΝ ΠΡΟΘΑΛΑΜΟ

Ο συγγραφέας δέν προσφέρει μόνο μία ποσότητα ή μία μεθοδολογία γνωστικού και συναισθηματικού υλικού. Προσφέρει και ήθος. Και συμβάινει μάλιστα, κάποιες φορές, ή δεύτερη τούτη προσφορά νά βαραίνει περισσότερο ή και λιγώτερο άπ' τήν πρώτη.

Αυτό φυσικά του είδους ή αξιολόγηση παίρνει συνήθως μορφή στη συνείδηση τών ανθρώπων που πιστεύουν πως ποσότητα ή μεθοδολογία και ήθος είναι δύο συστατικά που με σαφήνεια θα μπορούσε κανείς νά τά ξεχωρίσει. Εμείς δέν τό πιστεύουμε αυτό—και θυμούμαστε τό Στράβωνα: «ή δέ ποιητοῦ (άρετη) συνέζευκται τῇ τοῦ ἀνθρώπου, καί οὐχ οἷόν τε ἀγαθόν γενέσθαι ποιητήν μὴ πρότερον γεννηθέντα ἄνδρα ἀγαθόν».

Τό νά προχωρήσουμε, τώρα, σέ ιστορικές έπαληθεύσεις, θα ήταν σά ν' αντιγράφαμε πολλές σελίδες από τήν παγκόσμια γραμματολογία. Και μείς διαζόμεστε κιόλας, έδώ, στόν προθάλαμο του βιβλίου του, νά χαιρέτήσουμε έναν καινούργιον ² νάρετον άνδρα κι έναν καινούργιον ³ ένάρετο ποιητή, στην εύρύτερην έννοια του δημιοουργοῦ. Όχι ένδειξη, μά απόδειξη τής σεμνότητας και του ήθους του συγκροτοῦν οί αὐθόρμητες, οί γνήσια ρουμελιώτικες έξομολογήσεις του, έτσι καθώς μάς τίς παραθέτει ό ίδιος στην «Είσαγωγή» του «πονήματός» του: «Δέν έπαγγελλόμεθα, λέει, τόν συγγραφέα ή τόν ιστορικό. Με τήν προσπάθειά μας αὐτή αποβλέπουμε στην περισυλλογή του ιστορικού, γλωσσικού και λαογραφικού υλικού, παράλληλα δέ στην αξιολόγηση τών στοιχείων εκείνων, που με τό έθνικό τους χρώμα γεμίζουν ύπερηφάνεια και αὐτοπεποίθηση εκείνον που σκύβει εύλαδικά νά προσκυνήσει τήν Πάτριά Γῆ».

Προσκύνημα λοιπόν στην πάτριά γῆ πραγματοποιεῖ ό συγγραφέας με τό ποικίλο του περιδιάβασμα «Στίς πλαγιές τοῦ Τυμφορῆστοῦ». Είναι ένα προσκύνημα πολλαπλῆς πίστης κι έξοπλισμού, που τραβάει σ' έκταση αλλά και σέ βάθος. Γιατί ό συγγραφέας κατορθώνει νά τό τεκμηριώσει με κάθε είδους στοιχεία: γεωγραφικά, γεωπολιτικά, μυθολογικά, θρησκευτικά, ιστορικά, πνευματικά, δημοσιονομικά και λαογραφικά. Είσκομίζει νέες ή λιγώτερο γνωστές άπόψεις, προϊόντα του προσωπικού μόχθου του, συζητεῖ και ταξινομεῖ συστηματικά τίς παλές, τίς

γνωστές. Έτσι ρίχνει με την εργασία του περισσότερο φῶς σ' έναν πολὺ λίγο ἢ ἐλάχιστο ἐρευνημένον στὸ σύνολό του χώρου καὶ τὸν ἀναδείχνει με τὴν κυκλικὴ καὶ ἀναγλυφικὴ πληρότητα τοῦ ἀξίζει. Προπαντὸς ὁμως προβάλλει ὁ συγγραφέας, με ὅλες του τὶς δυνάμεις, τὰ χαρακτηριστικὰ ἐκεῖνα γνωρίσματα τοῦ συγκροτοῦν τὴν ιδιόρρυθμὴ φυσιογνωμία τοῦ ἔμψυχου καὶ τοῦ ἀψυχου ὕλικου ἐτούτου τοῦ χώρου καὶ ὑπενθυμίζει τὴ συμβολὴ τους στὴν κοινὴν ὑπόθεσιν τοῦ διαιώνιου Ἑλληνισμοῦ. Καὶ δὲν εἶναι κενὸς λόγος ἡ διαβεβαίωσή του πὼς προσπάθησε ἀντικειμενικὰ καὶ ἀμερόληπτα νὰ ἀντικρουστῇ με τὸ θέμα του. Ὁ καλοπροαίρετος ἀναγνώστης τὸ διαπιστώνει αὐτὸ στὶς σελίδες προπαντὸς ἐκείνες ποὺ ἀναφέρονται σὲ πρῶ-σῶπα καὶ σὲ γεγονότα τῶν τελευταίων ἀνήσυχων δεκαετιῶν, ὅπου εὐκολα θὰ μπορούσε ὁ καθένας μας νὰ παρασυρθεῖ σὲ δογματισμοὺς ἢ σ' ἐξορκισμοὺς καὶ ὅπου ὁ κ. Παπαγεωργίου καταφέρνει νὰ σταθεῖ νηφάλιος, ἀφανίστιος στ' ἀλήθεια καὶ ἀντικειμενικός.

Ὅμως, καὶ πολλὰς ἄλλες ἀρετὲς ἡ θ ο υ ς καὶ λ ό γ ο υ τοῦ κ. Παπαγεωργίου θὰ μπορούσα ν' ἀραδιάσω ἐδῶ. Προτιμῶ νὰ τελειώσω με μιὰ γενικώτερη παρατήρησιν: Σωστὰ τὸ εἶπαν πὼς πίσω ἡ μέσσα στὸν κάθε μας Ρουμελιώτη καιροφυλακτεῖ κι ἓνας π ο ι η τ ῆ ς, ἓνας λόγιος ἔστω ἢ κρυπτολογότηνης. Τὸ τρίτο κυρίως μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Παπαγεωργίου (Γλωσσικὴ καὶ λαογραφικὴ ἔρευνα) ὑποβάλλει ἔντονα τὴν ἐντύπωσιν τούτη. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν προσπάθειαν τοῦ σχετικοῦ ἀποθησαυρίσματος καὶ πέρ' ἀπ' τὴν ἀξίεισιν συνείδησιν τῆς ἐλλειπτικότητος με τὴν ὁποία προβάλλεται τὸ ἀποθησαύρισμα τοῦτο, ὁ συγγραφέας, γιὰ νὰ μὴν κουράσῃ τὸν ἀναγνώστη του με καινούργιο, ἐρευνητικὰ δοσμένο ὕλικό, ἀφήνει θαρρεῖς παράμερα τὴν ἱστοριοδιφικὴν του πέννα καὶ ἀνακαλεῖ στὴν ἐνέργειαν τὴν λογοτεχνικήν. Τὸ ὕλικό τοῦ στερνοῦ τούτου μέρους τοῦ βιβλίου του εἶναι γραμμένο σὲ ὕφος ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων, ποὺ τόσῃν ἔχουν σαφήνεια —γιὰ νὰ μὴν πῶ ταῦτις— με τὴ λογοτεχνία. Διαβάζοντας λοιπὸν αὐτὰς τὶς σελίδες, ὀφείλει κανένας νὰ ξαναπῇ πὼς ναί, ἀλήθεια εἶναι ὅτι πίσω ἡ μέσσα στὸν κάθε μας Ρουμελιώτη παραμονεύει κι ἓνας λυρικός ἄνθρωπος, ἡ δὲ ποιητοῦ ἀρετὴ συνέζευκται τῇ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ οὐχ οἷόν τε ἀγαθὸν γενέσθαι ποιητὴν μὴ πρότερον γεννηθέντα ἄνδρα ἀγαθόν.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Λίγες περιοχὲς τῆς Χώρας μας ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν τόσο φυσικὸ καὶ ἱστορικὸ πλοῦτο, ὅσο ἡ περιφέρεια Τυμφρηστοῦ.

Χωμένη μέσα σ' ἓνα ἐκτεταμένο ἐλαποδάσος ποὺ τῆς χαρίζει μιὰ ὁμορφιὰ παραδεισένια, πνιγμένη στὸ πλούσιο πράσινο καὶ δροσισμένη με ἄφθονα γάργαρα νερά, ἀποτελεῖ, ἡ γραφικὴ αὐτὴ περιοχὴ, τὴν Ἑλβετίαν τῆς Φθιώτιδος. Ἐξ ἄλλου ἡ τρισχιλιόχρονη πορεία τῆς φυλῆς μας φρόντισε ν' ἀφίσῃ ζωηρὰ τὰ ἴχνη τῆς στὸν τόπο, ἀφοῦ οἱ ρίζες τῆς ἱστορίας του ἀπλώνονται στὸ πιὸ μακρινὸ παρελθόν. Τὰ λίγα χωριουδάκια ποῦ, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Φθιώτιδος, εἶναι σκαρφωμένα στὶς ὁμορφες πλαγιὰς τοῦ βουνοῦ, ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν —ἄλλα πολὺ, ἄλλα λίγο— λαμπρὰς ἱστορικὰς καὶ πνευματικὰς παραδόσεις.

Κι ὁμως, παρ' ὅλο ὅτι ἡ περιφέρεια Τυμφρηστοῦ ἀνέδειξε πολλοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, κανεὶς δὲν καταπιάνηκε με τὴν μελέτη καὶ ἀξιοποίησιν τοῦ ἱστορικοῦ καὶ λαογραφικοῦ αὐτοῦ θησαυροῦ. Μοναδικὴ ἐξαιρέσι ἀποτελεῖ ὁ Ἰ. Βορτσέλας, ὁ ὁποῖος, με τὸ πράγματι περισπούδαστο βιβλίον του «ΦΘΙΩΤΙΣ, ἡ πρὸς Ν. τῆς Ὀθρυος» παρουσίασε μιὰ ἐμπεριστατωμένη ἔρευνα τῆς ἱστορίας τοῦ Νομοῦ καὶ ἔφερε στὴν ἐπιφάνειαν πολὺτιμα στοιχεῖα. Ἡ ἔρευνα ὁμως αὐτὴ, σὰν γενικὴ, δὲν καταπιάνεται εὐρύτερα με τὰ θέματα τῆς περιοχῆς τοῦ Τυμφρηστοῦ.

Τὴν ἔλλειψιν αὐτὴ ἐπιχειροῦμε ν' ἀναπληρώσωμε με τὸ πόνημά μας τοῦτο, ἀν καὶ ὁμολογοῦμε ὅτι τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ θεωροῦμε ἀνώτερο ἀπὸ τὶς δυνάμεις μας. Τὸ ἐπιχειροῦμε ὁμως, γιὰτὶ πιστεύομε ὅτι ἀποτελεῖ ἐθνικὴ ζημίαν τὸ νὰ περιέλθουν στὴ λήθη τὰ ὅσα ἡ περιοχὴ Τυμφρηστοῦ, με τὴν μακραίωνη ἱστορίαν της, πρόσφερε γιὰ τὴν διατήρησιν καὶ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς φυλῆς μας.

Με τὴν προσπάθειάν μας αὐτὴ ἀποβλέψαμε στὴν περισυλλογὴ τοῦ ἱστορικοῦ, γλωσσικοῦ καὶ λαογραφικοῦ ὕλικου, παράλληλα δέ, στὴν ἀξιολόγησιν τῶν στοιχείων ἐκείνων, ποῦ με τὸ ἐθνικὸν τους χρῶμα γεμίζουν ὑπερφάνεια καὶ αὐτοπεποιθήσιν ἐκείνον ποῦ σκύβει εὐλαβικὰ νὰ προσκυνήσῃ τὴν Πάτριαν Γῆ.

★

Ἡ ἐργασία χωρίζεται σὲ τρία κύρια μέρη. Ἀρχίζει με τὴν

Χαρ. Ἀρ. Παπαγεωργίου «ΣΤΙΣ ΠΛΑΓΙΕΣ ΤΟΥ ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΥ» 2

γεωφυσική καὶ γεωπολιτική περιγραφή, συνεχίζεται με τὴν ἀνασκόπηση τῶν διαφόρων ἱστορικῶν γεγονότων ποὺ διαδραματίσθηκαν στὴν περιοχή αὐτὴ ἀπὸ τὴν προϊστορική ὥς τὴ σύγχρονη ἐποχὴ καὶ τελειώνει μὲ μιὰ γλωσσικὴ καὶ λαογραφικὴ μελέτη.

Δὲν προσδοκοῦμε μὰ οὔτε κι ἐπιδιώκομε συγγραφικὲς ἢ ἱστοριοδικτικὲς δάφνες, γιατί δὲν ἐπαγγελομένοθα τὸν συγγραφέα, οὔτε τὸν ἱστορικό. Ὑστερα ἀπὸ τὴν εἰλικρινὴ μας αὐτὴ ἐξομολόγησι, δὲν ἔχουμε τὴν ἀξίωσι νὰ θεωρηθῇ ἡ ἐργασία αὐτὴ πλήρης. Προσπαθήσαμε ὅμως, ὅσο τὸ δυνατόν, νὰ εἶναι ἀντικειμενικὴ καὶ ἀμερόληπτη.

Ἄν οἱ ἀναγνώστες μας, με τὴν ἐπιεικὴ ἀλλὰ καὶ δημιουργικὴ κρίσι τους, κρίνουν ὅτι καταφέραμε νὰ πετύχωμε στὴν προσπάθεια ποὺ ἀναλάβαμε, αὐτὸ θὰ εἶναι γιὰ μᾶς ἡ μεγαλύτερη ἠθικὴ ἱκανοποίησης.

ΧΑΡ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΓΕΩΦΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΙΣ

Α'

Ὁ Τυμφρηστὸς (Βελοῦχι)

Ὁ Τυμφρηστὸς εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἐλληνικὰ βουνά. Με τὴν ἀντρίκεια αὐστηρὴ ἐμφάνισί του καὶ τὴν ἐπιβλητικὴ του μεγαλοπρέπεια, ὀρθώνεται σὰν φρουρὸς στὴν διαχωριστικὴ γραμμὴ μεταξὺ Φθιώτιδος καὶ Εὐρυτανίας. Ἀποτελεῖ, ἐπίσης, τὸ κέντρο ἀπ' ἔπου διακλαδώνονται ὅλα τὰ βουνὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

1) Ὁ ν ο μ α σ ί α : Σύμφωνα με τὴ μυθολογία, ὁ Τυμφρηστὸς (ἢ Τυφρηστός, ὅπως ἀπαντᾶται σὲ ἀρχαία συγγράμματα) πῆρε τ' ὄνομά του ἀπὸ τὸν Βασιλῆα Τυμφρηστό, τὸν γιὸ τοῦ Θεοῦ Σπερχεῖοῦ, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἔχτισε καὶ πόλι στίς πηγὰς τοῦ ποταμοῦ. στήν ἑποία ἔδωσε τ' ὄνομά του (Τυμφρηστὸς) (1).

Ὁ Δημήτριος Αἰνιάν, ἡ πολύπλευρη αὐτὴ πνευματικὴ προσωπικότης τοῦ περασμένου αἰῶνα, ποὺ τόσο πολὺ ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὸν πανέμορφο Τυμφρηστό, δικαιολογεῖ τὴν ὀνομασίαν τοῦ βουνοῦ («Ἀναμνήσεις μιᾶς θερινῆς νυκτὸς ἐν Ὑπάτῃ», σελ. 2) ἀπὸ τὸ ὕψος ποὺ ἔχει ἡ κορυφὴ του σὲ σύγκρισιν με τὶς κορυφὰς τῆς Οἴτης καὶ Ὀθρυος. Διότι «τύμη» ἀπὸ τὸ ὁποῖον καὶ «τύμβος», σημαίνει ὕψωμα, πρὸ πάντων ἀπὸ τὰ γύρω πράγματα.

Ἡ δεύτερη ὀνομασία τοῦ βουνοῦ εἶναι «Βελοῦχι» (2). Κατὰ τὸν Δημ. Αἰνιάν, ἔχει καὶ αὐτὴ τὴν ἴδια προέλευσι. Προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν λέξιν «Βηλὸς» ποὺ σημαίνει οὐρανός. Ἔτσι ὁ Ὀμηρος, θέλοντας νὰ περιγράψῃ τὴν ἐκσφενδόνισιν τοῦ Ἡφαίστου ἀπὸ τὸν Οὐ-

(1) «Σουΐδα» λεξικόν, 1853, σελὶς 1254.

(2) Τὴν ὀνομασίαν «Βελοῦχι» ὁ Ἱ. Βορτσέλας (στὸ βιβλίον του «ΦΘΙΩΤΙΣ ἢ πρὸς Ν. τῆς Ὀθρυος» σ. 13) ἀποδίδει μόνον στήν ὑψηλότερη κορυφὴν τοῦ Τυμφρηστοῦ. Γιὰ τὴν χαμηλότερη, παραδέχεται τὴν ἀρχαίαν ὀνομασίαν «Μαυροῖλος» με τὴν ὁποία καὶ ἄλλοι ἀπαντᾶται. (Ἱ. Νουμάκη «Ἑλληνικὴ χωρογραφία» 1901, σελ. 180 καὶ 335). Βλέπε σχετικῶς «Μαυροῖλλον».

ονόμ., λέει: «Ρίψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ ἐηλοῦ θεσπεσίῳ». Δὲν ἀποχλείεται, λοιπόν, νὰ ὠνόμασαν οἱ ἀρχαῖοι τὸν Τυμφορηστὸ «Βελοῦχι», ἐπειδὴ ἐπίστευαν ὅτι προσήγγιζε τὸν Οὐρανόν. Πάντως, τὸ ὄνομα «Βελοῦχι» μνημονεύεται γιὰ πρώτη φορά στὸ «Θρήνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως» (στίχοι 770—980), ὁ ὁποῖος χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν ἀλ-
λωςι τῆς Πόλεως (1453) :

Τὰ Φέροσαλα, ὁ Δομοκός, Ζητοῦνι, Λεβαδία
τὸ νὰ ἰδοῦσι τὸν Σταυρὸν στήν ὄρα προσκυνοῦσι.
Ἑλλάδα, Πάτρα, Ἀγραφα, Βελοῦχι καὶ Πρωτόλιο,
Ἀθήνα, Θήβα, Μέγαρο, Σάλωνα τ' ἄλλα ὅλα...

Ἡ «Ἀγγλος περιηγητὴς Λήκιος» (1) (Τόμος Β', σελ. 601), πιστεύει ὅτι ἡ λέξις «Βελοῦχι» εἶναι Βουλγαρικῆς προελεύσεως καὶ σημαίνει λευκό, δικαιολογεῖ δὲ τὴν ἀποφί του μὲ τὸ ὅτι τὸ θουνὸ εἶναι συνήθως σκεπασμένο μὲ χιόνι. Κατὰ τὸν Βορτσέλα, τέλος, (ἐνθ' ἄν. σελ. 14) ὠνομάσθηκε «Βελοῦχι» λόγῳ τοῦ σταχτιοῦ χρώματός του.

2) Σύντασις : Ὁ Τυμφορηστὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ ὑπόλευκα στρωσιγενῆ ἀθροίσματα σχιστολίθων τῆς κρητιδικῆς διαπλάσεως, μὲ ἀφθονία ἀπολιθωμένων ἱππουριτῶν, ὅπως ἐπίσης ἀπὸ ἀσβεστολιθικά πετρώματα καὶ ψαμμίτη.

3) Ἱστορία : Γιὰ πρώτη φορά ὁ Τυμφορηστὸς ἀναφέρεται στὰ χειρόγραφα τοῦ Στράβωνα (Θ. 433), ἀπὸ τὰ ὅποια ὅμως ἔσθης ἡ παλαιότερη ὀνομασία του :

«... τοῦ δὲ Σπερχεοῦ μνημμένος πολλάκις ὡς ἐπιχωρίου ποταμοῦ τὰς πηγὰς ἔχοντος ἐν Τυμφορηστοῦ, Δρυοπικοῦ (2) ὄρους καλουμένου... πρότερον».

Πρῶτος ἄνθρωπος πὺ ἐγινε γνωστὸς ὡς ἐπίσημο πρόσωπο στὸν Τυμφορηστὸ ἦταν ὁ Φοῖνιξ, ὁ σοφὸς ἡγεμὼν τῶν Δολόπων, στὸν ὁποῖο ὁ Πηλεΐδης, ὁ Βασιληῆς τῶν Ἀχαιῶν, ἀνέθεσε τὴν φροντίδα νὰ διαπαιδαγωγῇ τὸν γιὸ του, τὸν Ἀχιλλέα. Ὡς πρῶτοι κάτοικοι τοῦ Τυμφορηστοῦ ἀναφέρονται οἱ Ἀχαιοί, ἀργότερα δὲ καὶ γιὰ πολλὰ χρόνια κυρίαρχοι τοῦ τόπου αὐτοῦ ἦταν οἱ Αἰνιᾶνες.

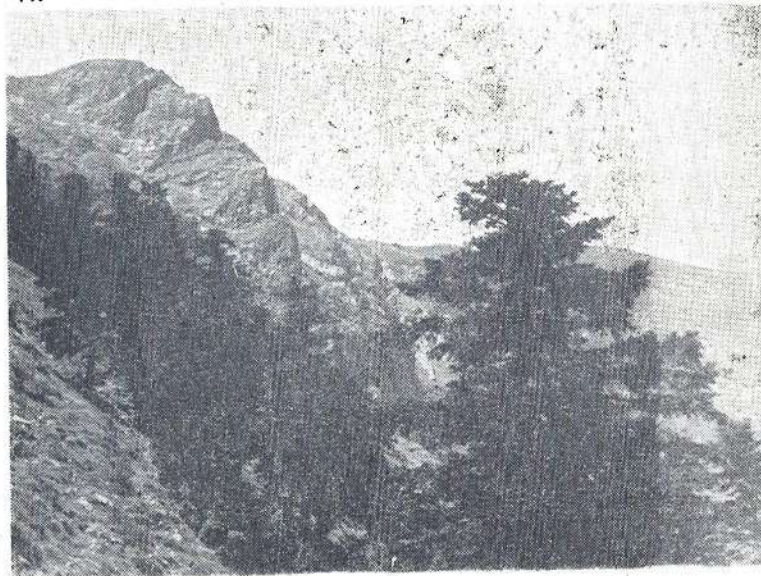
4) Περιγραφή : Ὁ Τυμφορηστὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο πυραμιδοσειδεῖς ὄγκους· ἡ κορυφὴ τοῦ ὑψηλότερου, τοῦ «Νεοχωρίτι-

(1) Περιώδευσε τὴν Ἑλλάδα τὸ 1805. Βλέπε καὶ Βορτσέλα, ἐνθ' ἄν. σελ. 14.

(2) Κατὰ τὸν Βορτσέλα (ἐνθ' ἄν. σελ. 13) ἡ λέξις «Δρυοπικόν» ἐγράφη ἐκ παραδρομῆς, ἀντὶ τῆς «Δολοπικόν». Διότι στήν περιοχή αὐτὴ Δόλοποι κατοίκησαν καὶ ὄχι Δρύοποι. Ἐξ ἄλλου, ὁ ἴδιος ὁ Στράβων γράφει στήν συνέχεια: «... Ὁ δὲ Φθιωτικὸς Ἄλος ὑπὸ τῷ πέραςι κεῖται τῆς Ὀθρυς, πρὸς ἄρκτον κειμένου τῇ Φθιώτιδι, ὁμόρου δὲ τῷ Τυμφορηστῷ καὶ τοῖς Δόλοψιν».

κου», ἔχει ὕψος 2.340 μ. ἐνθ' τοῦ ἄλλου, τοῦ «Μαυριλλιώτικου» ἔχει ὕψος 1.886 μέτρα(1).

Οἱ κορυφαὶ αὗτεις, γυμνὲς ἀπὸ πράσινο, διαγράφουν στὸν ὁρίζοντα ὠραῖες ἀπαλὲς γραμμές. Καὶ ἡ φύσις, θέλοντας νὰ συμπληρώσῃ τὴν μεγαλοπρέπεια τοῦ βουνοῦ, σμίλεισε πάνω στὴν κορυφὴ τοῦ Μαυριλλιώτικου Βελοῦχι, μὲ θαυμαστὴ τέχνη καὶ χάρι, μιὰ τεράστια ἀνθρώπινη μορφή, τὸν «Φιλόσοφο». Μαρμαρωμένη ἀπὸ αἰῶνες σὲ τούτῃ τὴν θέσι, ἡ ἀνάγλυφον αὐτὴ μορφή ἔχει τὴν ἑκφρασί ἀρχαίου Θεοῦ, πὺ μὲ βλέμμα ἥρεμο, ἀτάραχο καὶ ὄνειροπόλο, ἀτε-

Ἡ κορυφὴ τοῦ μαυριλλιώτικου Βελοῦχι (Φιλόσοφος).

νίζει στὸ ἄπειρο. Δὲς καὶ θέλει νὰ δείξῃ στὸν ὑλιστὴ καὶ ἐγωιστὴ ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας ὅτι καὶ ἂν μὲ τίς ἀνακαλύψεις του κατωρθώσῃ νὰ φθάσῃ καὶ νὰ κατακτήσῃ τὸ διάστημα, ὅμως, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ αἰσθάνεται θαυμασμὸ καὶ φόβο μπροστὰ στὰ θεία μεγαλουργήματα. Πράγματι, ἀτενίζοντας κανεὶς γιὰ λίγο τὴν μορφή τοῦ γέρο-«Φιλόσοφου» καὶ διαβάζοντας τίς σκέψεις του, νοιώθει νὰ ζῇ πάλι κοντὰ στὸν Θεόν...

Πόσες μπόρες καὶ πόσα ἀστραπόβροντα δὲν αὐλάκωσαν τὸ ἥλιο-

(1) Μετὰ ἀπὸ τίς δύο αὐτὲς κορυφαὶ τοῦ Τυμφορηστοῦ, σχηματίζονται τρεῖς, μικρότερες, πὺ ὀνομάζονται κατὰ σειράν: Ἀλαγαῖνα, Σαϊτάνι καὶ Σαραντογένη. Ἡ τελευταία καταλήγει στὸν Μέγδοβα καὶ διαχωρίζει τὸν ὄγκο τοῦ Βελοῦχι ἀπὸ τ' Ἀγραφα.

καμμένο πρόσωπο του «Φιλόσοφου»! "Ομως, ή λιτή μορφή του συνεχίζει νά κρύβη μιὰ σαγήνη ἀκατανίκητη. Καί τί δέν ἔχουν δεῖ τὰ θαυστόχαστα μάτια του... Τούς Ἀχαιοὺς νά πολεμοῦν γιὰ νά κατακτήσουν τὸν τόπο αὐτόν· τὸν Βασιλεῖα τους Πηλέα, ὄρθιο μπροστὰ στὸ θυσιαστήριο τοῦ Θεοῦ Σπερχειοῦ, ποῦ ἦταν στημένο στὸ Μαυριλλιώτικο Κεφαλόδρυσσο, νά τάξη ἐκατόμβη στοὺς Θεοὺς, σὰν θὰ γύριζε ζωντανὸς ὁ γυιὸς του Ἀχιλλεὺς ἀπὸ τὸν Τρωικὸ πόλεμο· τοὺς ἀρχαίους Αἰνιᾶνες νά παίζουν τὴν «καρπαία» (1) καὶ τόσα ἄλλα...

Ἀπὸ τὸν Τυμφορηστὸ μπορεῖ νά θαυμάση κανεὶς τὴν ὁμορφὴ κοιλάδα τοῦ Καρπενησιώτικου ποταμοῦ, τοὺς ὄρεινους ὄγκους τῆς Καλλιακούδας, τῆς Χελιδόνας, τῶν Βαρδουσιῶν καὶ τῆς Γκιώνας. Τὴν περήφανη Οἶτη καὶ τὸν καταπράσινο κάμπο τῆς Λαμίας μὲ τὸν ἥρεμο γραφικὸ Σπερχεῖο, τὴν πρασινοφορεμένη "Οθρυ καὶ τέλος τὴν ἐκτεταμένη καὶ πολύκορφη σειρά τῶν Ἀγρᾶφων.

Ἐπιβλητικὸς, μεγαλοπρεπὴς καὶ ἁρμονικὸς ὁ ὄγκος τοῦ Τυμφορηστοῦ, διαθέτει τὸ χάρισμα νά αἰχμαλωτίζει τὸν κάθε ἐπισκέπτη μὲ τὴν μαγευτικὴ του ὁμορφιά. Μὲ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου καὶ τὸ ἡλιοβασίλεμμα, τὸ θέλγητρό του μεγαλώνει. Παίρνει τότε ἓνα παρᾶξενο ρομαντικὸ χρωματισμό, μιὰ γλυκεῖα γοητεία.

Τὴν Ἄνοιξι καὶ τὸ Καλοκαίρι οἱ ἡμέρες πλαγιές του εἶναι στολισμένες μὲ τὸ ξακουσμένο ἀρωματικὸ βελουχιώτικο τσαῖ, μὲ κίτρινο μούσκο καὶ χίλια-δυὸ ἄλλα εἶδη ταπεινῶν λουλουδιῶν. Ἄλλα μὴπως τὸν Χειμῶνα χάνει σὲ μεγαλοπρέπεια ὁ Τυμφορηστός; "Οταν ἡ γλυκεῖα καὶ διαυγὴς ἀτμόσφαιρα δίνει τὴν θέσι τῆς στὴν μελανιασμένη ἀντάρα, αὐτὴ, θαρρεῖς ἀπὸ σεβασμό, γίνεται ἀραιή καὶ παιγνιδιάρικη, ἀφίνοντας ἀνάρια-ἀνάρια νά φαίνεται ἡ μορφή τοῦ γέρο-«Φιλόσοφου». Χιονισμένες οἱ κορυφές τοῦ βουνοῦ, φαντάζουν ἀπὸ μακριὰ σὰν δυὸ τεράστιες λευκὲς πυραμίδες. Φωτισμένες τότε ἀπὸ τὶς ἀχτίδες τοῦ ἡλίου, δίνουν ὅλη τὴν χαρακτηριστικὴ ὁμορφιά τοῦ χειμωνιάτικου τοπίου. "Ολο τὸ συγκρότημα προβάλλει λευκὸ, ὁμορφὴ καὶ ἀρχοντικὸ.

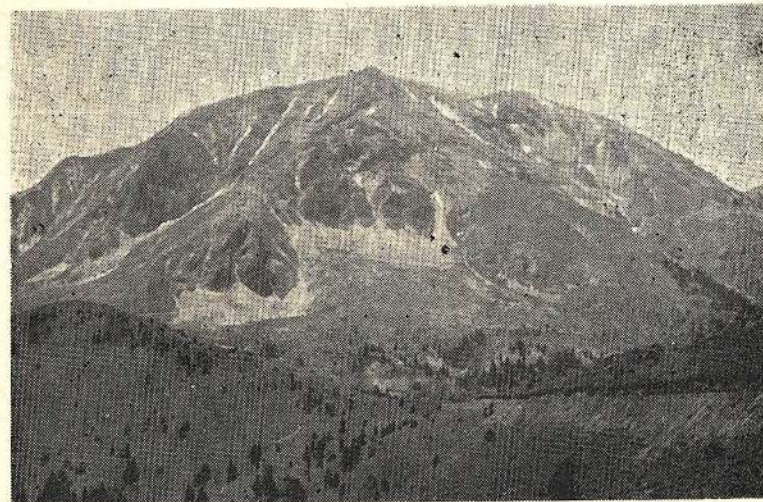
Τοὺς δυὸ ὄγκους τοῦ βουνοῦ χωρίζουν τὰ «Καγκέλια», μιὰ ἀπίστευτα γραφικὴ τοποθεσία. Στὴν θέσι αὐτὴ ἐρῆκε ἡρωικὸ θάνατο ὁ Ὀπλάρχης Σπύρος Κατσικογιάννης στίς 19-6-1821, πολεμῶντας τοὺς Τούρκους.(2) Ἀπὸ ἐδῶ περνάει ὁ βατὸς δρόμος πού, μὲ τὶς λικνιστὲς στροφές του ἀνάμεσα σὲ πανύψηλα ἔλατα, καταλήγει στὸ Καρπενῆσι.

(1) «Καρπαία»: Παιχνίδι ὅμοιο μὲ τὰ σημερινὰ «σκληβάκια». Ἦταν ἡ ἀδυναμία τῶν Αἰνιᾶνων. Βλέπε σελ. 36 παρόντος.

(2) «Στερεοελλαδικὴ Ἔστια», Τόμ. Α', σελ. 203, ἐπιστολὴ Π. Βασιλείου.

Στὰ πόδια τοῦ Μαυριλλιώτικου Βελουχιοῦ ἀπλώνεται ἡ «Λάκκος», ἓνα ἐκτεταμένο, σχεδὸν ἐπίπεδο, ἄδενδρο μὰ σκεπασμένο μ' ἓνα καταπράσινο τάπητα τοπίο. Καὶ τὴν Ἄνοιξι, δταν ἡ «Λάκκος» εἶναι στολισμένος μὲ τὰ κίτρινα δακράκια, ποῦ ἀποπνέουν τὸ πιὸ μεθυστικὸ ἀρώμα, τὸ ὅλο τοπίο συνθέτει στὸ σύνολό του μιὰ χρωματικὴ ἁρμονία, μιὰ φυσικὴ εὐγένεια, μιὰ μαγεῖα καὶ ἓνα μεγαλεῖο, ποῦ εἶναι ἀδύνατο νά περιγράψῃ καὶ ἡ πιὸ ρομαντικὴ φαντασία.

Μετὰ τὸ «Λάκκος», ἀρχίζει ν' ἀπλώνεται τὸ Βελουχιώτικο ἐλα-

Τὸ νεοχωρίτικο Βελούχι.

τοδάσος. Μὲ τὴν ἔκτασί του ἀπὸ τὴν Λάσπη τῆς Εὐρυτανίας μέχρι τὴν "Οθρυ, σχηματίζει μιὰ καταπράσινη προστατευτικὴ ζώνη, ποῦ στεφανώνει τὰ χωριά. Μὲ τὸ ἀειθαλὲς φύλλωμα καὶ τὸ βαλσαμῶδες ἀρώμα του, τοὺς δίνει χάρη καὶ ὁμορφιά ξεχωριστή. Εἶναι τὸ ἴδιο τὸ «Αἰνιακὸν δάσος», ποῦ ἀνήκε σὲ τέταρτη μοῖρα ἀπὸ ἀπόψεως ποιότητος τῆς ξυλείας του :

Διαιροῦσι γὰρ τινὲς κατὰ τὰς χώρας καὶ φασὶν ἀρίστην μὲν εἶναι τῆς ἕλης πρὸς τεκτονικὴν χρεῖαν, τῆς εἰς Ἑλλάδα παραγενομένης, τὴν Μακεδονικὴν· λεία γάρ... δευτέραν δὲ τὴν ποντικὴν· τρίτην δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Ρυνδάκου, τετάρτην δὲ τὴν Αἰνιακὴν, χειρίστην δὲ τὴν τε Παρνασσικὴν καὶ τὴν Εὐδοίκην (Θεοφράστου Τ,2,1) (1).

"Ολη αὐτὴ ἡ δασόφυτη βουνοπλαγιά ἔχει διάφορες ὀνομασίες

(1) Ἱ. Βορτσέλα ἐνθ' ἀν., σελ. 47.

(Μπαλαούρα, Κουφόλογγος, Τρικούτσι, Λελούδας, Λάκκα, Ζάβ-
δατος, Ψαρρές, Σταμούλες, Καλαρύτι, Κεφαλάρι, Κρύα Βρύση,
Καναβάκι, Τραγοῦσι, 'Αϊ-Λιάς κ.ά.). Σ' ὅλη της τὴν ἔκτασι εἶναι
ὠργωμένη μὲ γραφικὰ μονοπάτια καὶ φιδωτὲς λαγκαδιές.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΑ ΣΤΟΝ ΤΥΜΦΡΗΣΤΟ

Χιδιοτραγουδισμένο εἶναι τὸ Βελοῦχι. Πολλὰ ποιητικὰ ταλέν-
τα, γνωστὰ καὶ ἄγνωστα, μαγεμένα ἀπὸ τὴν μεγαλόπρεπη γοητεία
του, ὕμνησαν τὶς ὁμορφιές του.

Ἡ Ἀγανίκη Αἰνιᾶνος, ποὺ τόσο λάτρεψε τὸν τόπο τῆς κατα-
γωγῆς της, ἀφιέρωσε τοὺς παρακάτω στίχους :

Εἰς τὸν ὠραῖον Τυμφρηστὸν ὅπου ἡ φύσις θάλλει,
ὅπου ὑπάρχουν ἄγνωστα εἰς ἄλλους τόπους κάλλι,
ἐκεῖ... ὅπου τὰ ἀρχικὰ ἐμμένουν ἔτι ἦθη,
ἐκεῖ ὅπου ἡρωικὰ εἰσέτι πάλλουν στήθη,
ὅπου παντοῦ ἀπέριττον εὐρίσκεις εὐφυΐαν
καὶ εἰς πᾶν σου βῆμα ἀπαντᾷς ἀγνὴν φιλοξενίαν,
ἐκεῖ ἐν ἔαρ' ἔζησα· καὶ εἰσέτι ὅσο ζήσω,
οὐδέποτε θὰ δυνηθῶ αὐτὸ νὰ λησμονήσω.

Ὅταν ὁ γίγας Τυμφρηστὸς χωμένος εἰς νεφέλας
ἐφαίνετο πῶς πόλεμον εἶχε μὲ τὰς θυέλλας
καὶ ἐκτόπων κεραυνοὶ βαρεῖς τὰ δάση τὰ πυκνά του
καὶ ἀργυρωμένους ρύακας ἐγέννων τὰ πλευρά του,
ὦ, πόσα τότε θέληγτρα ἡ ἀλαζών του φύσις
δὲν εἶχε!... Πόσας μ' ἔφησεν ὠραίας ἀναμνήσεις!...
Ἐκεῖ καὶ ὁ πλέον ἀσεβὴς ἐμπνέεται θρησκείαν
καὶ προσεγγίζει τὸν θεὸν καὶ τὴν ἀθανασίαν.

Ὡ... Τὶς περιπλανώμενος ἐδῶ, σ' αὐτοὺς τοὺς τόπους,
ὅπου τοὺς πλέον εὐφυεῖς ἐγέννησαν ἀνθρώπους
καὶ ὑπὸ τὴν πυκνὴν σκιὰν ἀειθαλοῦς ἐλάτης,
ποὺ χύνει ἡ ἀγρόμπελη τὸ θεῖον ἄρωμά της,
ἀκούων τὴν μελίφθογγον νὰ ψάλλῃ ἀηδόνα
καὶ ποῦ καὶ ποῦ τὴν τουφερὰν φιλέρημον τρυγόνα,
δὲν λησμονεῖ τῶν πόλεων τὴν νάνον καχεξίαν,
τοῦ φραγκικοῦ πολιτισμοῦ τὴν τύρβην τὴν ἀθλίαν;

Κι ὕστερα ἔρχεται ἡ Δημοτικὴ Μοῦσα. Μελοποιημένοι σὲ δ-
μορφο σκοπὸ οἱ πιὸ κάτω στίχοι, ἀποτελοῦν ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀγαπη-

μένα τραγοῦδια τῶν Ρουμελιωτῶν. Μὲ τὸ λεβέντικο αὐτὸ τσάμικο
ἀνοίγουν συνήθως τοὺς χοροὺς τους :

Βελοῦχι μου περήφανο
καὶ οὐξιά ζωγραφισμένη
λυώστε τὰ χιόνια γλήγορα
νὰ χορτιαράσ' οὐ τόπους,

Ν' ἀνοίξ' οὐ γάδρους καὶ ἡ οὐξιά,
νὰ σκιώσουν τὰ λημέρια,
νὰ βγοῦν οἱ βλάχοι στὰ βουνά
νὰ βγοῦν καὶ οἱ βλαχοποῦλες,

Νὰ βγοῦν καὶ τὰ βλαχόπουλα
λαλώντας τὶς φλογέρες,
νὰ βγοῦν τὰ λάγια πρόβατα
μὲ τὰ χουντρά κουδούνια.

Νά καὶ ἓνα ἄλλο τραγοῦδι - ὕμνος στὸν Τυμφρηστὸ — μερ-
κλίτικα καὶ αὐτὸ τσάμικο :

Γεῖά σου Βελοῦχι μου ψηλὸ
μὲ τὰ ψηλὰ σ' ἐλάτια
ποὺ μπόρες δὲν σὲ σκιάζουνε
μηδὲ Βορριά ἰνάτια.

Ὅρθώνεσαι περήφανο
καὶ χιλιοξηλεμένο,
σὺν καρτερῆς τὴν Ἄνοιξι,
Βελοῦχι μου γραμμένο.

Σὰν καρτερῆς νὰ λυώσουνε
τὰ χιόνια ἀπὸ τὰ πλάγια,
ν' ἀκούς τὰ κυπροκούδουνα
σὰ νὰ σοῦ κάνουν μάγια.

Ἐχω καὶ ἐγὼ κρυφὸ καημὸ
χαράματα ν' ἀνέβω
καὶ ἀπ' τὶς ψηλὲς κορφοῦλες σου
πὺρ πέρα ν' ἀγναντεύω.

Β'

Ὁ Σπερχεῖδς

1) Ὀνομασία : Ἡ λέξις Σπερχεῖδς προέρχεται
ἀπὸ τὸ ρῆμα σπέρχω, ποὺ σημαίνει ρέω, ὀρμητικῶς τρέχω. Τὴν
ὀνομασία αὕτη εἶχε τὸ ποτάμι ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μέχρι τὸν Με-
σαίωνα, ὅποτε ὀνομάσθηκε Ἀγριομέλας : «Σπερχεῖδς ποτα-
μὸς ὁ νῦν Ἀγριομέλας...». (Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους, 1866, σε-
λὶς 28 — εἶλεπε Βορτσέλα, ἐνθ' ἄνωτέρω, σελὶς 26). Ἀργότερα
πῆρε τὸ ὄνομα Ἐλλάδα, μὲ τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται γιὰ πρώτη φο-
ρὰ τὸ 1304, σὲ σχετικὴ ἀφήγησι Φράγκου χρονογράφου (βλ. Βορ-
τσέλα, σελ. 26). Μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα, ἀναφέρεται τὸ 1453 στὸν θρῆνο
τῆς Κωνσταντινουπόλεως (βλ. σελ. 20 παρόντος), καθὼς καὶ τὸ
1706 στὴν περιήγησι τοῦ Παύλου Λουκά (1714, τόμ. Α'. κεφ. 30).
Ἡ ὀνομασία αὕτη τοῦ ποταμοῦ (Ἑλλάδα), ἔχει ξεχωριστὴ ση-

μασία και περιποιεί ιδιαιτέρη τιμή στους κατοίκους τῆς ὀρεινῆς καὶ πεδινῆς δυτικῆς Φθιώτιδος. Μαρτυρεῖ ὅτι τότε πού τὸ Ἔθνος μας κινδύνευε νὰ καταποντισθῇ στὸ σκοτάδι τῆς Φραγκικῆς καὶ Μωαμεθανικῆς βαρβαρότητας, ὁ τόπος αὐτὸς διετήρησε τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπετέλεσε τὸ λίκνο τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἀργότερα ἐπεκράτησε τὸ ἀρχαῖο ὄνομα τοῦ ποταμοῦ (Σπερχειός).

Ἀ λ α μ ἄ ν α εἶναι τὸ λαϊκὸ ὄνομα τοῦ Σπερχειοῦ. Γιὰ τὴν προέλευσι τῆς λέξεως ὑποστηρίζονται τρεῖς γνώμες: Σύμφωνα μὲ τὴν πρώτη, τὸ ὄνομα πῆρε ὁ ποταμὸς ἀπὸ ὁμώνυμο χωριό, πού ἦταν ἐκεῖ πλησίον στὸν καιρὸ τῆς Φραγκοκρατίας καὶ πού καταστράφηκε τὸ 1821. Σύμφωνα μὲ τὴν δεύτερη, ἡ ὀνομασία ὀφείλεται στὶς ἀλυκῆς (Ἀλατομᾶνα - Ἀλαμᾶνα) πού ὑπῆρχαν καὶ ὑπάρχουν κοντὰ στὶς ἐκβολές τοῦ ποταμοῦ. Κατὰ τὴν τρίτη, τέλος, ἄποψι, ἡ ὀνομασία προῆλθε ἀπὸ τὸν συσχετισμὸ τῆς ὀρμητικότητος τοῦ ποταμοῦ μὲ τὴν περιβόητη Γερμανικὴ φυλὴ τῶν Ἀλαμάνων, τῶν ὁποίων ἡ σκληρότης κατὰ τοὺς Μεσαιωνικοὺς χρόνους, ἦταν γνωστὴ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

2) Ἱ σ τ ο ρ ί α : Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐπίστευαν στοὺς ψεύτικους καὶ εἰδωλολατρικοὺς θεούς, ὅπως οἱ ἄλλοι ἀρχαῖοι λαοί, ἀλλὰ στοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου, «...ἔτι κόσμῳ θέντες τὰ πάντα πρήγματα καὶ πάσας νομὰς εἶχον» (Ἡρόδοτος). Τοὺς ἐθεωροῦσαν ὡς πρὸς τὴν δύναμι καὶ τὴν καλλονὴν σὰν τὰ πιδ τέλεια ὄντα, γι' αὐτὸ τοὺς εἶχαν καὶ ὡς ὑποδείγματα.

Ὡστόσο ὅμως, δὲν μπόρεσαν νὰ μὴν θεοποιήσουν ὠρισμένες φυσικὲς δυνάμεις, τὰ πιδ ἐπιβλητικὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως. Μεταξὺ αὐτῶν, οἱ πολυθρόμβοι ποταμοὶ ἐπηρέασαν περισσότερο τὴν φαντασία τους, ὁ δὲ Σπερχειός, τὸ ποτάμι τῆς πατρίδος τοῦ Ἀχιλλέως, ἀπελάμβανε ξεχωριστῆς λατρείας. Τὸν ἐθεοποίησαν, λοιπόν, οἱ Ἀχαιοὶ κι ἐστησαν ἐκεῖ κοντὰ στὶς πηγές του τέμενος καὶ βωμό, ὅπου ἐθυσίαζαν. Ἐκεῖ ἔταξε ἐκατόμβη ὁ βασιλεὺς τους Πηλεΐδης, ἂν ὁ θεὸς Σπερχειὸς βοηθοῦσε νὰ γύριζε ζωντανὸς ὁ γυιὸς τοῦ Ἀχιλλέως ἀπὸ τὸν Τρωικὸ Πόλεμο. Ἔταξε μάλιστα, ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐκατόμβη, νὰ ἔκοβε καὶ τὰ ξανθὰ μαλλιά τοῦ ἡμιθέου γυιοῦ του καὶ νὰ τὰ ἔριχνε στὰ νερά τοῦ ποταμοῦ, σύμφωνα μὲ τὰ τότε ἔθιμα. Ἡ μοῖρα ὅμως τοῦ ἥρωα ἦταν σκληρὴ. Ἔτσι, τραυματισμένος θανάσιμα στὴν «Ἀχιλλεῖο πτέρνα» του, σύρθηκε στὴν παραλία τῆς Τροίας καί, αἰδῶν ἐπὶ οἶνοπα πόντον», θυμῆθηκε τὸ τάμα τοῦ πατέρα του καὶ εἶπε μὲ παράπονο :

«Σπερχεὶ ἄλλως σοι γε πατὴρ ἠράσαστο Πηλεΐδης
κείσε με νοστήσαντα φίλην εἰς πατρίδα γαίαν

σοὶ τε κόμην κερεῖν, ρέξιν δι' ἱερεῖν ἐκατόμβην,
πεντήκοντα δ' ἔνορχα παρ' αὐτόθι μῆλ' ἱερεύσειν
ἐς πηγὰς, ὅθι τοι τέμενος βωμός τε θυεῖς,
ὡς ἠράθ' ὁ γέρων, σὺ δὲ οἱ νόον οὐκ ἐτέλεσας».

(Ἰλιάδος ραψ. Ψ. στ. 142—147).

Σύμφωνα μὲ τὴν μυθολογία, ὁ θεὸς Σπερχειὸς πῆρε γυναῖκα τὴν Πολυδώρα, θυγατέρα τοῦ Πηλέως, μὲ τὴν ὁποία ἀπέκτησε τὸν Μενέσθιο, ἕνα ἀπὸ τοὺς καλυτέρους στρατηγούς τοῦ Ἀχιλλέως στὸν Τρωικὸ πόλεμο (Βλέπε Βορτσέλα, ἐ.ἀ., σ. 25) :

«...Πέντε δ' ἄρ' ἡγεμόνας ποιήσατο (Ἀχιλλεύς) τοῖς ἐπεποίθει
σημαίνειν· αὐτὸς δὲ μέγα κρατέων ἦνασεν.
Τῆς μὲν ἱῆς στιχὸς ἦρχε Μενέσθιος αἰολοθώρηξ,
υἱὸς Σπερχειοῦ Διαιπέτος (1) ποταμοῦ
δν τεκε Πηλῆος θυγάτηρ, καλὴ Πολυδώρη
Σπερχεῖ Ἀκάμαντι, γυνὴ θεῶ εὐνηθείσα».

Ἀπὸ πολλὰς πηγὰς συμπεραίνεται ὅτι οἱ Ἀχαιοί, ἀλλὰ καὶ οἱ μετέπειτα Αἰνιᾶνες, εἶχαν ἐγκαταστήσει τὴν ἔδρα τῆς Ἐπικρατείας τους κοντὰ στὶς πηγές τοῦ Σπερχειοῦ, ἐκεῖ ὅπου τὸ Μαυριλιώτικα κεφαλόδευσο.

Ὁ Δημήτριος Αἰνιάν, ὁ μεγάλος αὐτὸς λάτρης τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ περασμένου αἰῶνα, γράφει στὴν σελίδα 3 τῆς συγγραφῆς του «Ἀναμνήσεις μιᾶς θερινῆς νυκτὸς ἐν Ὑπάτῃ» :

«Ὀλίγον ἀνωτέρω τοῦ χωρίου Μαυρούλου, πηγάζει ἄφθονον ὕδωρ, κινεῖν μηχανὰς ὑδρομύλων καὶ πυριτιδοποιεῖων, ὀνομάζεται δὲ κεφαλόδευσον. Κατὰ τινὰ παραδόσιν, πρὸ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν, ἀνεκαλύφθησαν παρὰ τῇ πηγῇ ταύτῃ ῥεῖπια ἀρχαῖα καὶ ἐν αὐτοῖς ἄγαλμα μικρὸν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου μὲ πτέρυγας, ὅπως πλάττουσι τὸν Ἑρωτα. Τοῦτο ἰδὼν ἱερεὺς τις τοῦ χωρίου ἀγραμμάτος καὶ ἀνίδεος, συνέτριψεν ὡς εἰδωλον ἀνῆκον εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ ἀνάξιον σεβασμοῦ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς, ὅπερ πολὺ ἐλύτρησε τοὺς δυναμένους νὰ ἐκτιμήσωσι τὴν ἀξίαν τοιοῦτων ἀρχαιοτήτων. Ἐκ τοῦ ἀγάλματος τούτου καὶ τῶν ἐρειπίων εἰκάζεται ὅτι αὐτοῦ ἦτον ὁ βωμὸς τοῦ Σπερχειοῦ, ὅπου προσεφέροντο αἱ θυσίαι, ὡς ἀναφέρεται ἐν Ὀμήρῳ, ἐκ στόματος τοῦ Ἀχιλλέως». (Πρόκειται περὶ τῶν ἀνωτέρω στίχων τῆς Ἰλιάδος).

«Μετὰ τὸ αὐτόθεν ἐκπηγάζον ὕδωρ, ἐνούμενα διάφορα ρυάκια, ἀποτε-

(1) Ὁ Ὀμηρὸς ἀποδίδει στὸν Σπερχεῖ τὸ ἐπίθετον «Διαιπής», ἐπειδὴ οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευαν ὅτι οἱ ποταμοί, ὡς εὐεργετικοὶ στὴν γεωργία, ἔφεπταν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν (ἐκ Θεοῦ, ἐκ Διὸς πίπτοντες).

λοῦσι ποταμόν, ὅστις κατωτέρω γίνεται ἀδιάβατος, μάλιστα ἐν καιρῷ πολυμβριῶν».

Ἡ κοίτη τοῦ Σπερχεῖου ἄλλαξε κατὰ τὸν Δ' π.Χ. αἰῶνα, ὅποτε ἔγινε μεγάλος σεισμός:

«Δημήτριος δὲ ὁ Καλλιανός, τοὺς καθ' ἑλὴν τὴν Ἑλλάδα γενομένους ποτὲ σεισμούς διηγούμενος, φησί... τὸν δὲ Σπερχεῖν ἀλλάξει τὸ ρεῖθρον καὶ ποιῆσαι πλωτὰς τὰς ὁδούς...». (Στράβωνος Α. 60—61. Βορ. τσέλλα, σελ. 22).

Ὡς πηγή του, ὅμως, παραμένει πάντοτε τὸ Κεφαλόβρυσο.

Σ' ὅλη τὴν διαδρομὴ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀπὸ τοὺς πιὸ παλαιούς μέχρι τοὺς σημερινούς χρόνους, ὁ Σπερχεῖς διεδραμάτισε ρόλον σημαντικὸν καὶ πρωτεύοντα. Τῆς ἱστορίας μας οἱ περισσότερες σελίδες δόξης καὶ αὐτοθυσίας εἶναι συνδεδεμένες μὲ τ' ὄνομά του, ὅπως τὸ «μολὼν λαβὲ» τοῦ Λεωνίδα, ὁ ἔνδοξος θρύλος τοῦ Νικηφόρου Οὐρανοῦ, τοῦ Διάκου τὸ φρικτὸ μαρτύριο καὶ τόσα ἄλλα. Ποτάμι μὲ τόση δόξα καὶ τόση ἱστορία, ἀσφαλῶς δὲν ὑπάρχει ἄλλο.

3) Περιγραφή: Ἡ πηγὴ τοῦ Σπερχεῖου ἔχει μιὰ σπάνια μεγαλοπρέπεια, ἀνάλογη μὲ τὴν ἱστορίαν της. Ξεπηδῶντας ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς τ' ἀφθονα καὶ γάργαρα νερά, σέρνονται γιὰ λίγο ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ὀγκώδεις βράχους, ποὺ εἶναι σκόρπιοι ἐκεῖ. Κατηφορίζοντας ὕστερα στὴ ρεματιά, ἄλλοτε ἀφίνονται ἐλεύθερα νὰ κυλοῦν ἀτίθασα καὶ ἀφρισμένα ἀνάμεσα στὶς μουσκληλασμένες πέτρες καὶ τὶς καμαρωτὲς φτέρες, καὶ ἄλλοτε περιορίζονται σὲ τεράστια κανάλια, γιὰ νὰ γυρίσουν μὲ δύναμι τὶς φτερωτὲς τῶν ἀλευρόμυλων ἢ τοῦ μαντανιῦ, ὅπως παλαιότερα τῶν μπαρουτόμυλων. Πιο κάτω τὰ νερά ἐνώνονται μὲ τὸ Μαυριλιώτικο Ἀσπρόρεμα, ὕστερα μὲ τὸ Καστανόρεμα καὶ κατόπιν μὲ τὸ Νεχωρίτικο ποτάμι. Στὴν θέσιν Διπτόταμα ἐνώνεται μὲ τὸ Κασιώτικο καὶ ἀκολουθεῖ πλέον ἡρεμα τὴν εὐφορὴν πεδιάδα τοῦ Σπερχεῖου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΙΣ

Κάποτε ὁ ἄνθρωπος κουράστηκε νὰ πλανιέται γυμνὸς καὶ ξυπόλυτος μέσα στὴν ἄγρια φύσιν τῆς πρωτόγονης ἱστορίας του. Κυνηγέμενος ἀπὸ τ' ἄπειρα θηρία, ἀποκαμωμένος ἀπὸ τὶς κακουχίες καὶ τὶς στερήσεις, ἐπόθησε μιὰ φτωχικὴ γωνιά τῆς γῆς, γιὰ νὰ ἐγκατασταθῇ μόνιμα.

Ἀπὸ τότε ἀρχίζει νὰ διαμορφῶνῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν πολιτισμὸν του· νὰ ὑψῶνῃ τὸ πνευματικὸν του παράστημα στ' ἄγρια καὶ ἀτίθασα στοιχεῖα τῆς φύσεως· νὰ βάζῃ τὶς βάσεις μιᾶς κοσμογονίας, ποὺ ὕστερα ἀπὸ κάμποσους αἰῶνες θὰ δώσῃ ὅλη τὴν τὴν λάμψιν. Ἀπὸ τότε μπαίνει στὴν περίοδον τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὕτῃ ἀρχίζει καὶ ἡ ἱστορία στὴν περιοχὴ Τυμφρηστοῦ. Καὶ νομίζομε πὼς ἔχομε χρέος ἀπὸ τὸ σημεῖον αὐτὸ ν' ἀρχίσωμε κι ἐμεῖς τὴν ἱστορικὴν μας ἀνασκόπησιν. Ὅχι μόνον γιὰ τὸν τόπον αὐτὸν ἔπαιξε ἕναν ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικοὺς ρόλους στὴν ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἔσται θὰ κατανοήσωμε καλύτερα τὴν συμβολὴν του στὸ μεταγενέστερον ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. «Εἴ τις δ' ἐξ ἀρχῆς τὰ πράγματα φυόμενα βλέψειεν, κάλλιστ' ἂν οὕτω θεωρήσειεν», κατὰ τὸ γνωστὸν ῥῆμα τῶν παλαιοῦν.

Προσπαθήσαμε νὰ σημειώσωμε μὲ κάθε δυνατὴ ἀκρίβεια τὰ σπουδαιότερα ἔγγραφα ποὺ ἡ ἱστορία μας ἄφησε ἐπάνω στὴν τιμημένη αὕτῃ περιοχὴ τῆς χώρας μας, κατὰ τὴν διάρκειαν:

1. Τῶν προϊστορικῶν χρόνων,
2. Τῶν ἱστορικῶν χρόνων,
3. Τῶν μέσων χρόνων καὶ
4. Τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ἡ ἀνασκόπησις μιᾶς τέτοιαις διαδρομῆς, ἀπὸ τὴν προϊστορικὴν μέχρι τὴν σύγχρονον ἐποχὴν, εἶναι ἐργασία πολὺ δύσκολη, ὅταν μάλιστα, ὅπως ἐπὶ τοῦ προκειμένου, δὲν ὑπάρχουν ξεκαθαρισμένα στοιχεῖα. Γι' αὐτὸ, φυσικὴ συνέπεια εἶναι νὰ διαπιστωθῶν ὠρισμέναι παραλήψεις. Ἀπώτερος, ἐξ ἄλλου, σκοπὸς μας εἶναι ν' ἀποδείξωμε ὅτι αὐτοὶ ποὺ κατοικοῦν στὸ ὄρεινόν καὶ παρήμερον αὐτὸν τμήμα τοῦ Τυμφρηστοῦ δικαιῶνται νὰ ὑπερηφανεύωνται γιὰ τὴν εὐγενῆ κατα-

γωγή τους και για όσα τα παλιά και σύγχρονα τέκνα του τόπου τους πρόσφεραν για τον πολιτισμό και για το πιδό μεγάλο δώρο που ό Θεός χάρισε στον "Ανθρωπο, την Έλευθερία! Παράλληλα, θεωρήσαμε σκόπιμο να καταπιαστούμε στο μέρος τουτο του Βιβλίου με την θρησκευτική ιστορία των Τυμφορηστίων και την επίδοσί τους στον πνευματικό και επιμορφωτικό τομέα, καθώς επίσης με το ιστορικό της ιδρύσεως και την εξέλιξη του Δήμου Τυμφορηστίων. Άσχοληθήκαμε ακόμη με την περιγραφή των χωριών της περιοχής, με το ιστορικό της ονομασίας τους, με την αξιομοίωσι του πληθυσμού τους από το 1810 μέχρι σήμερα και, τέλος, με την δημοσιονομική κατάστασι της περιοχής και τα συντελεσθέντα και συντελούμενα κοινωνικά έργα.

Α'

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Η όρεινή δυτική Φθιώτις ήταν ή κοιτίδα των περισσοτέρων Έλληνικών φυλών, οι οποίες αργότερα ήρθαν μεσημβρινότερα κι εγκατεστάθηκαν τόσο στην Στερεά Ελλάδα όσο και στην Πελοπόννησο.

Ός πρώτοι κάτοικοι της περιφέρειας Τυμφορηστού, αλλά και ολόκληρης της Έλληνικής Χερσονήσου, αναφέρονται οι Πελασγοί, οι λεγόμενοι και Προέλληνες. Ήταν εγκατεστημένοι στη Θεσσαλία και ειδικότερα στο Τμήμα της από την Πίνδο μέχρι τον Πηνειό, τις Θερμοπύλες και τον Τυμφορηστό. Έννοείται ότι ή Θεσσαλία ήταν τότε ευρύτατη περιφέρεια, της οποίας το τέταρτο περίπου, το νοτιοανατολικό, ονομαζόταν Φθιώτις (1).

Για τον τρόπο ζωής και το βαθμό πολιτισμού των Πελασγών δεν έχουμε δυστυχώς περισσότερα στοιχεία, γιατί ή εποχή τους χάνεται μέσα στην πιδό μακρινή αρχαιότητα. Από τα ελάχιστα όμως μνημεία τους και ιδίως από τα «Κυκλώπεια Τείχη», που κατά πιθανότητα ανήκουν στην εποχή τους, μπορούμε να συμπεράνω-

(1) «Τοιαύτη δ' ούσα (ή Θεσσαλία) εις τέσσαρα μέρη διήρετο' εκλειτο δέ τδ μὲν Φθιώτις, τδ δὲ Έστιαιώτις, τδ δὲ Θετταλιώτις, τδ δὲ Πελασγιώτις. Έχει δὲ ή μὲν Φθιώτις τὰ Νότια τὰ παρὰ την Οίτην ἀπὸ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου καὶ Πυλαϊκοῦ μέχρι τῆς Δολοπίας καὶ τῆς Πίνδου διατείνοντα, πλατυνόμενα δὲ μέχρι Φαρσάλου καὶ τῶν πεδίων τῶν Θετταλικῶν» (Στράβων, IX, 430).

με ότι ό πολιτισμός τους, ανάλογα με τα μέσα που διέθεταν, ήταν πολὺ προηγμένος.

Κατά τις αρχές της τρίτης π.Χ. χιλιετηρίδος ήρθαν από το Βορρά οι Άχαιοί, οι όποιοι, ως λαός πολεμικώτερος(1) από τους Πελασγούς, τους εξεδίωξαν και κατέλαβαν την Φθιώτιδα. Η Μυθολογία εξηγεί ως εξής την προέλευσι των Άχαιών:

Στην Φθιώτιδα (την Φθίην ή Φθίαν, όπως την αποκαλεί ό Όμηρος), έβασίλευε ό γυιός του Προμηθέως και της Κλυμένης, ό Δευκαλίων, με την σύζυγό του την Πύρρα(2), θυγατέρα του Έπιμηθέως και της Πανδώρας. Απέκτησαν δύο γιους: 1) Τόν Έλλην, από τον όποιον έλαβαν το όνομά τους όλες οι φυλές της Έλληνικής Χερσονήσου, που είχαν μέχρι τότε διάφορα όνόματα και 2) τον Άμφικτύονα, τον ιδρυτή του Θεσμου των Άμφικτυονικών Συνεδρίων, με τον όποιο θεσμός συνενώθηκαν μεταξύ τους όλες οι Έλληνικές φυλές. Ο Έλληνας απέκτησε τρεις γιους, τον Αΐολο, τον Δώρο και τον Εοῦθο, ό δὲ Εοῦθος απέκτησε τον Άχαιο και τον Ίωνα. Από αυτούς λοιπόν έλαβαν την επωνυμία τους οι Έλληνικές φυλές των Αιολών, των Δωριέων, των Άχαιών και των Ίώνων.

Αργότερα αναφέρεται ως βασιλιάς της Φθιώτιδος ό Εὔρυτος ή Εὔρυτιών (Άπολλοδώρου Βιβλιοθήκη, μῦθοι περὶ γενέσεως των Θεών κ.τ.λ., βιβλίον Α' 8,2 και Γ' 13,1), γυιός του Άκτορος. Τότε έφθασε εκεί ό Πηλεΐς, γυιός του Βασιλιά της Αιγίνης Αϊακού, κυνηγημένος από τον πατέρα του επειδή έσκότωσε τον αδελφό του Φῶκον(3), σε συνεργασία με τον τρίτο αδελφό του, τον Τελαμώννα. Ο Εὔρυτος έφιλοξένησε στο παλάτι του τον Πηλέα και του έδωσε ως σύζυγο την θυγατέρα του Αντιγόνη, του χάρισε δέ, σαν προίκα, το τρίτον του βασιλείου του.

Τους κατοίκους του βασιλείου του ό Πηλεΐς ώνόμασε Μυρμιδόνες, όμωνύμους με τους κατοίκους της Αιγίνης.

Μετά το θάνατο της Αντιγόνης, οι θεοί έδωκαν στο Πηλέα ως σύζυγο μιὰ από τις Νηρηίδες, την Θέτιδα, με την όποία απέκτησε τον ήρωα της Τρωικής έκστρατείας, τον ήμίθεο Άχιλλέα. Στο γάμο του Πηλεΐδος και της Θέτιδος είχαν προσκληθῆ όλοι οι Θεοί του Όλύμπου εκτός από την Έριδα, ή όποία, για να έκδικηθῆ, έφριξε ένα μῆλο στην μέση των καλεσμένων, με την επιγραφή «τῇ καλ-

(1) «Άνδρῶν Ηρώων, θεῶν γένος, οἱ καλέοντο ήμίθεοι» (Ήσιόδος: Έργα και ήμέραι, στίχος 159).

(2) «Εἴτα ἄκρα Πύρρα καὶ δύο νησία πλησίον, ὧν τδ μὲν Πύρρα τδ δὲ Δευκαλίον καλεῖται' ένταῦθα δὲ καὶ Φθιώτις πως τελευτᾷ» (Στράβων, IX, 435).

(3) «Διὰ δὲ τὸν φόνον Πηλεΐδς ὑπὸ τοῦ πατρὸς φυγαδευθεὶς ἔφυγε τῆς νῦν Θετταλίας καλονμένης εἰς Φθίαν» (Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου Βιβλιοθήκη 'Ιστορική, Δ. 72).

λίστην». Όπως είναι γνωστό, τὸ περιστατικὸ αὐτὸ στάθηκε ἀφορμὴ νὰ σχεδιασθῇ ἡ ἀρπαγὴ τῆς ὥραιας Ἑλένης καὶ νὰ ἐπακολουθήσῃ ὁ Τρωϊκὸς Πόλεμος.

Ἡ Θεὰ Θέτις, γιὰ νὰ κἀνὴ ἀθάνατο τὸν γυιὸς τῆς Ἀχιλλέας, τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὴν φτέρνα καὶ τὸν ἐθύθισε στ' ἀθάνατα νερά τῆς Στυγός. Ἔτσι, ὅλο τὸ σῶμα του ἔγινε ἄτρωτο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν «Ἀχιλλεῖον πτέρναν», ποὺ ἔμεινε ἔξω ἀπ' τὸ νερό. Ἀφοῦ ἀνετράφη μὲ τὸ γάλα τῆς ἀθάνατης μητέρας του, παρεδόθη ἀπὸ τὸν πατέρα του στὸν σοφὸ ἡγεμόνα τῶν Δολόπων Φοῖνικα, ὁ ὁποῖος τὸν ἀνέθρεψε μὲ πατρικὴ ἀφοσίωσι καὶ τὸν ἐδίδαξε τὴν ρητορικὴ καὶ πολεμικὴ τέχνη — «μύθων τε ρητῆρ' ἔμμεναι πρακτῆρά τε ἔργων» (Ἰλ. Ι, 443). Ἀκολουθῶς ἀπὸ τὸ φίλο τοῦ πατέρα του, τὸν Χείρωνα, τὸν συνετώτερο καὶ δικαιοῦτερο τῶν Κενταύρων, ἐδιδάχθη τὴν μουσικὴ καὶ τὴν ἱατρικὴ.

Ὁ ξανθὸς Ἀχιλλεύς, ὁ «Θεοῖς ἐπιείκελος», ὁ «ρηξήνωρ», τὸ «ἔρκος τῶν Ἀχαιῶν», ὁ «ποτόλιπορθος», ὁ «ποδόκης» καὶ «ἡγεμὼν καλλίνικος», γυιὸς τοῦ Πηλέως, δὲν εἶναι μόνον τὸ σύμβολο ἥρωι-σμοῦ τῆς φυλῆς μας. Εἶναι ὁ τελειότερος ἰδανικὸς τύπος τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς ἀκμῆς του, ἄρχισε νὰ ἐξαφανίζεται ἡ ἀρχαία καὶ θάρβαρη πελασγικὴ ἐποχὴ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Ὁ Ἀχιλλεύς ἐκπροσωπεῖ τὴν σφριγηλὴ νεότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ποὺ λίγο ἀργότερα θὰ ἔκανε τὴν ἐμφάνισί του. Νεότητα, ποὺ ἔδινε πολλὰς ὑποσχέσεις γιὰ μιὰ μελλοντικὴ μεγαλουργία.

Μιὰ ἄλλη Ἑλληνικὴ φυλὴ, ποὺ ἔλαβε μέρος στὴν Τρωικὴ ἐκστρατεία καὶ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ διαδραματίσῃ σημαντικώτατο ρόλο στὴν μετέπειτα ἱστορία τῆς περιφερείας Τυμφρηστοῦ, εἶναι ἡ φυλὴ τῶν Αἰνιάνων.

Κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, οἱ Αἰνιᾶνες κατοικοῦσαν μὲ τοὺς μενεπτολέμους Περραιβοὺς στὴν περιοχὴ περὶ τὴν Δωδώνη καὶ ἡσχολοῦντο μὲ τὴν καλλιέργεια τῶν ἀγρῶν, ποὺ ἦταν κοντὰ στὸν Τιταρήσιο ποταμὸ (Σαραντάπορο). Γιὰ πρώτη φορὰ ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Ὅμηρο ὡς Ἐνιῆνες (Ἰλ. Β', 748—755). Στὴν Τροία ἐξεστράτευσαν μαζὶ μὲ τοὺς Περραιβοὺς, ἀφοῦ ἐπεβίβασθησαν σὲ εἴκοσι δύο πλοῖα, μὲ κοινὸ ἀρχηγὸ τὸν Γουνέα, καταγόμενο ἀπὸ τὴν Κύφο, Πρωτεύουσα τῆς Περραιβίας.

Κατὰ τὴν παράδοσι, οἱ Αἰνιᾶνες ἐπίστευαν ὅτι ἦσαν ἀπόγονοι τοῦ Ἀχιλλέως, τόσο γιατί κατάγονταν ἀπὸ τὴν Δωδώνη (ὡς γνωστό, ὁ Ἀχιλλεύς ἐλάτρευε ὡς προστάτη του τὸν Δωδωναῖο Δία), ὅσο καὶ γιατί ἐγκατεστάθηκαν στὴν περιοχὴ κοντὰ στίς πηγὰς τοῦ

Σπερχεῖου, ὅπου ὁ πατέρας τοῦ Ἀχιλλέως, ὁ Πηλεὺς, πιστεύεται ὅτι εἶχε τὴν ἔδρα τοῦ Βασιλείου του⁽¹⁾. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἀχιλλεύς τιμοῦσε ιδιαίτερα τὸν Θεὸ Σπερχεῖο. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν μοῦσε ιδιαίτερα τὸν Θεὸ Σπερχεῖο. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν Θεσσαλῶν (60 ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσι τῆς Τροίας, δηλαδὴ τὸ 1024 π.Χ.) καὶ τὴν κάθοδο τῶν Δωριέων, οἱ Αἰνιᾶνες ἐκδιώχθηκαν ἀπὸ τὴν Ἠπειρο καὶ ἐγκατεστάθηκαν στὸ «Δώτιον Πεδίον» (Στράβων, Γ, 61), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τοὺς Λαπίθες, ὁπότε μετακινήθηκαν στὴν Αἰθιμία. Ἀπὸ ἐκεῖ ὁρμώμενοι κατέλαβαν τὴν «Ἀραοῦαν χώραν», γι' αὐτὸ καὶ ὠνομάσθησαν Ἀραοῦαι. Ἡ Ἀραοῦα ἦταν στὴν Ἠπειρο, κοντὰ στὴν Μολοσσία Χώρα, τῆς ὁποίας Βασιλεὺς ἦταν ὁ Μολοσσός, γυιὸς τοῦ Νεοπτολέμου (ὁ Νεοπτόλεμος ἦταν γυιὸς τοῦ Ἀχιλλέως). Ἀργότερα οἱ Αἰνιᾶνες παρυσιάσθηκαν στὴν Κίρρα, κοντὰ στοὺς Δελφούς, ἀπὸ ὅπου, κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀπόλλωνα, ἐπέστρεψαν πρὸς Βορρᾶν καὶ ἀπὸ τίς διαβάσεις τοῦ Κόρακα ἔφθασαν στὴν μεταξὺ τῆς Σπερχεΐας καὶ Ὑπάτης πεδινὴν περιοχὴ, τὴν διαβρεχομένη ἀπὸ τὸν Ἰναχο, παραπόταμο τοῦ Σπερχεῖου. Ἀπὸ ἐκεῖ, ἀφοῦ ἀφῆρσαν ὠρισμένην περιοχὴ ἀπὸ τοὺς Δωριεῖς, τοὺς Ἰναχίεις καὶ τοὺς Μαλιεῖς, ξαπλώθηκαν μέχρι τίς πηγὰς τοῦ Σπερχεῖου, δηλαδὴ σ' ὀλόκληρο τὸν χώρο μετὰ Τυμφρηστοῦ, Οἴτης καὶ Ὀθρυος. Γείτονες εἶχαν τοὺς Μαλιεῖς, τοὺς Οἰταίους, τοὺς Αἰτωλοὺς, τοὺς Εὐρυτᾶνες, τοὺς Φθιώτες Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς Δόλοπες.

Ἡ ἐπέκτασις τῶν Αἰνιάνων μέχρι τῶν πηγῶν τοῦ Σπερχεῖου δὲν ἦταν τυχαία. Ὁ χώρος αὐτὸς εἶχε συνδεθῇ μὲ τὴν τύχη τῆς φυλῆς τους, λόγῳ τῆς λατρείας τους πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ ἥρωος Ἀχιλλέως καὶ τοῦ γυιοῦ του Νεοπτολέμου. Κι ἐκεῖ ἐγκατέστησαν τὴν ἔδρα τους⁽²⁾.

Οἱ Αἰνιᾶνες εἶχαν καὶ τὸ ὄνομα Αἰνεῖς, ἡ δὲ χώρα τους ὠνομάζεταν Αἰνίς (Ἀρχαιολ. Ἐφ. τῶν Ἀθηνῶν 1874, ἀριθ. 442). Ὁ περιπετειώδης βίος τους συνετέλεσε εἰς τὸ νὰ εἶναι λαὸς πολεμικός, ἀπῆλθον δὲ τῆς ζωῆς τους αὐτῆς ἀποτελεῖ ἡ παράδοσις ποὺ διεδώθη ἀπὸ τὸν Πλούταρχο (Κεφαλαίων καταγραφὴ, Αἴτια Ἑλληνικὰ ΧΙΙΙ καὶ ΧΧΥ', «τί τὸ πτωχικὸν κρέας παρ' Αἰνιᾶσι;»). Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσι αὕτη, στοὺς Ἰναχίεις εἶ-

(1) Βλέπε σελίδα 26.

(2) «Καὶ τῇ Μαλλιῶν χώρᾳ ἐποικοῦσιν ἄνωθεν ἀπὸ Μεσογείας Αἰνιᾶνες. Καὶ δι' αὐτῶν οὖν ὁ Σπερχεῖος Ποταμὸς» (Σκύλαξ, περίπλους, κεφάλ. 62).

Ἄλλη ἀπόδειξις ποὺ πείθει ὅτι οἱ Αἰνιᾶνες εἶχαν ἐγκατασταθῇ στὸν χώρο κοντὰ στίς πηγὰς τοῦ Σπερχεῖου, εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ τῆς Ἀρχαιότητος Ἡροδότου, ὁ ὁποῖος λέγει: «Πρώτη μὲν νῦν Πόλις ἐστὶν ἐν τῷ κόλπῳ ἰόντι ἀπ' Ἀχαιῆς Ἀντικύρη, παρ' ἣν ποταμὸς Σπερχεῖος ῥέων ἐξ Αἰνιάνων εἰς Θάλασσαν ἐκδιδοῖ» (Ζ', 198).

χε δοθῇ χρησμός ὅτι ἂν δώσουν στοὺς Αἰνιᾶνες μέρος ἀπὸ τὴν χώραν τοὺς μὲ τὴν θέλησί τους, θὰ χάσουν ὀλόκληρη τὴν χώρα τους, ἐνῷ στοὺς Αἰνιᾶνες δόθηκε ὁ χρησμός ἔτι, ἂν κατάρθωναν νὰ πάρουν ἀπὸ τοὺς Ἰναχιεῖς μέρος τῆς χώρας τους χωρὶς βία, θὰ τὴν ἔπαιρναν ὀλόκληρη. Ὁ ἐξυπνότερος ἀπὸ τοὺς Αἰνιᾶνες Τέμων, «ἀνὴρ ἐλόγιμος», σοφίσθηκε ἕνα εὐφύεστατο τέχνασμα: Ἀφοῦ φόρεσε σχισμένα ρούχα καὶ κρέμασε στὸν ὄμο του ἕνα σάκκο, παρουσιάστηκε ὡς ζητιάνος στὸ στρατόπεδο τῶν Ἰναχιέων καὶ ζήτησε ἐλεημοσύνη. Οἱ Ἰναχιεῖς στρατιῶτες τὸν παρουσίασαν στὸν Βασιλῆα τους, τὸν Ὑπέροχο, ὁ ὁποῖος, γιὰ νὰ τὸν περιπαίξῃ, τοῦ ἔδωσε ἕνα βόλο χῶμα. Τί ἄλλο ἤθελε ὁ Τέμων; Ἐβάλε τὸν βόλο στὸν σάκκο του καὶ ἔφυγε εὐχαριστημένος. Ὅταν ὁ Ὑπέροχος κατάλαβε τὸ πάθημά του, ἦταν ἄργά. Ὁ Τέμων εἶχε φθάσει στὸ στρατόπεδό του μὲ τὴν προστασία τοῦ Ἀπόλλωνος, στὸν ὁποῖο ἔταξε ἐκατόμβη. Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ ἦταν ἀφορμὴ νὰ μονομαχήσῃ ὁ Ὑπέροχος μὲ τὸν Βασιλῆα τῶν Αἰνιάνων, τὸν Φῆμιο, σύμφωνα μὲ τὰ τότε ἔθιμα. Ὅταν οἱ δυὸ ἀντίπαλοι ἐπλησίασαν ὁ ἕνας πρὸς τὸν ἄλλον, ὁ Φῆμιος εἶπε στὸν Ὑπέροχο ὅτι δὲν εἶναι σωστὸ νὰ ἔχῃ μαζί του καὶ βοηθό, ἐννοώντας τὸν σκύλο ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσε. Μόλις ὅμως ὁ Ὑπέροχος ἔστριψε γιὰ νὰ δῇ ποῖος τὸν συνώδευε, ὁ ἀντίπαλός του τὸν ἐχτύπησε μ' ἕνα λιθάρι καὶ τὸν ἐφόνευσε. Κατόπιν αὐτοῦ οἱ Ἰναχιεῖς ἐθεώρησαν τὴν νικὴ τῶν Αἰνιάνων ὡς θέλησι τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς παρεχώρησαν τὴν χώρα τους.

Μὲ τὸν μῦθο αὐτό, ποὺ μοιάζει μὲ τὸν μῦθο τοῦ Κόδρου, τελειώνουν οἱ προϊστορικοὶ χρόνοι τῶν Αἰνιάνων.

Οἱ Αἰνιᾶνες ἐλάτρευαν κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους τὸ λιθάρι αὐτὸ ὡς ἱερὸ καὶ ἔχτισαν στὸ σημεῖο τῆς μονομαχίας θωμὸ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐκεῖ ἐθυσίαζαν κάθε χρόνο ἕνα βόδι. Τὴν καλύτερη μερίδα, ποὺ τὴν ὠνόμαζαν «πτωχικὸν κρέας» (σὲ ἀνάμνησι τῆς ἐξαπατήσεως τοῦ ἐχθροῦ μὲ τὴν μέθοδο τῆς ἐπαπειλῆς), τὴν ἔδιδαν ἐξαιρετικῶς στοὺς ἀπογόνους τοῦ Τέμονα.

Οἱ Αἰνιᾶνες ἦταν ἄριστοι σφενδονῖτες, ἀργότερα δὲ δεινοὶ τοξοῖς καὶ φημισμένοι ἵππεις.

Β'

ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Ὅλη σχεδὸν τὴν περίοδο τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς, στὴν περιοχὴ τοῦ Τυμφορηστοῦ κατοικοῦσαν οἱ Αἰνιᾶνες. Ὁ τρόπος ζωῆς τοῦ λαοῦ

αὐτοῦ κατὰ τὴν προϊστορικὴ ἐποχὴ, μὲ τὶς συνεχεῖς περιπλανήσεις καὶ τοὺς σκληροὺς ἀγῶνες, εἶχε μεγάλη ἐπίδρασι στὴν διαμόρφωσι τοῦ βίου του καὶ τὴν διάπλασι τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ χαρακτῆρος του κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους αἰῶνες. Ἀπέκτησαν οἱ Αἰνιᾶνες δική τους ἱστορικὴ ὑπόστασι καὶ ξεχωριστὴ πολιτικὴ ὀργάνωσι. Ἦταν ἀνεξάρτητοι ἐσωτερικῶς καὶ ζοῦσαν σὲ ξεχωριστὲς πόλεις, ἀπὸ τὶς ὁποῖες σημαντικώτερες ἦταν ἡ Ἐρυθρός, αἱ Κορυφαί, ἡ Λαπίθη, ἡ Πύρρα, ἡ Κυθήρα, ἡ Σπέρχεια ἡ Σπερχεαὶ καὶ ἡ Ὑπατα.

Παρ' ὅλο ὅμως ποὺ ζοῦσαν σὲ χωριστὲς πόλεις, εἶχαν συνείδησι τῆς κοινῆς καταγωγῆς τους, τῆς κοινῆς ἱστορίας τους καὶ πρὸ παντὸς τῆς κοινῆς τύχης τους. Καὶ ἡ συνείδησις αὐτὴ τοὺς ὠδήγησε στὸ νὰ ἱδρῦσουν κοινὴ ὁμοσπονδιακὴ πολιτεία, σὲ καθαρῶς δημοκρατικὴ βάση.

Κατὰ τοὺς πρώτους ἱστορικοὺς χρόνους ἀπετέλεσαν κοινὴ ἀμφικτυονικὴ ὁμάδα, τὴν καλουμένη «Οἰτέαν» (ἢ Πυλαίαν), μαζί μὲ τοὺς Μαλιεῖς, τοὺς Λοκροὺς καὶ τοὺς Δόλοπες. Ἡ ὁμάδα αὕτη συγχωνεύθηκε μὲ τὶς ὅμοιες τῶν Τεμπῶν καὶ τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ὅλες μαζί συναπέτελεσαν ἀργότερα τὴν μεγάλη ἀμφικτυονία τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν, μὲ μόνιμη ἔδρα τοὺς Δελφούς.

Γύρω στὰ τέλη τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνα, οἱ Αἰνιᾶνες μετέφεραν τὴν ἔδρα τους ἀπὸ τὶς πηγές τοῦ Σπερχεῖοι στὴν Ὑπάτη, τὴν ὁποία ἔκαναν κοινὴ πρωτεύουσα ὅλων τῶν πόλεων τῆς Αἰνιανίας καὶ τὴν περιέβαλαν μ' ἐκτεταμένα Πελασγικὰ τεῖχη. Ἀπὸ τότε ἡ ὁμοσπονδία τους παίρνει πληρέστερη μορφή καὶ ἐμφανίζεται μὲ τὸ ὄνομα «Κοινὸν τῶν Αἰνιάνων». Κάθε πόλις ἐκλέγει τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἀνάλογα μὲ τὸν πληθυσμὸ τῆς, αὐτοὶ δὲ συνέρχονται στὴν κοινὴ πρωτεύουσα, τὴν Ὑπάτη, καὶ ἐκλέγουν τὴν ἀνώτατην πενταμελῆ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία, τοὺς Αἰνιάρχας. Ὁ Πρόεδρος τῶν Αἰνιάρχων εἶναι ὁ ἀνώτατος Ἀρχοντας καὶ τ' ὄνομά του ἀναγράφεται συνήθως στὰ νομίσματα. Ὅλες οἱ ἐπίσημες ἀποφάσεις ἐκδίδονται στ' ὄνομα τοῦ «Κοινοῦ» καὶ φέρουν τὸν τύπο «ἔδοξε τοῖς Αἰνιάνοις». Χαράσσονταν δὲ οἱ ἀποφάσεις αὐτὲς ἐπάνω σὲ πέτρινες στήλες (εἶδος ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως), ποὺ ἔπειτα τοποθετοῦνταν στοὺς πύλινους ἐπιφανεῖς ναοὺς ἢ ἄλλους ἐπίσημους τόπους.

Ὁ περιφημὸς μυθιστοριογράφος τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνα Ἡλιδωρός, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὸ «Κοινὸν τῶν Αἰνιάνων» ἔστειλε στοὺς Δελφούς, κατὰ τὰ πύθια, πυθαῖδα, γιὰ νὰ προσφέρῃ θυσία καὶ νὰ τελέσῃ ἀγῶνες πρὸς τιμὴν τοῦ Νεοπτολέμου: «...πέμπουσιν Αἰνιᾶνες Νεοπτολέμῳ τῷ Ἀχιλλέω».

Μόλις οἱ Αἰνιᾶνες ἱδρυσαν τὸ «Κοινόν», στὴν Ὑπάτη, προέβησαν καὶ στὴν κοπὴ ἀργυρῶν νομισμάτων. Αὐτὰ ἠμποροῦμε νὰ τὰ δια-

χωρίσουμε σε δύο κατηγορίες: Ἡ πρώτη ἀρχίζει ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Δ'. π.Χ. αἰῶνα καὶ λήγει περὶ τὸ 344 π.Χ., ὁπότε ὁ Μακεδὼν Φίλιππος Β' καθυπέταξε τὴν Αἰνιανία, ἐνῶ ἡ δευτέρα ἀρχίζει μετὰ τὴν διάλυσι τῆς Αἰτωλικῆς συμμαχίας καὶ λήγει μετὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος στοὺς Ρωμαίους (146 π.Χ.). Τὰ νομίσματα τῆς πρώτης περιόδου κόπηκαν μὲ βάση τὸν σταθμικὸ κανόνα τῆς Αἰγίνης, ἐνῶ τὰ δεύτερα ἔχουν ὡς βάση τὸν σταθμικὸ κανόνα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Κορίνθου, φέρουν δὲ ὁπωσδήποτε τὸ ὄνομα τοῦ Αἰνιάρχου.

Τὸ πρῶτο ἀργυρὸ νόμισμα τοῦ «Κοινοῦ» τῶν Αἰνιάνων κόπηκε τὸ 400 π.Χ. Ὡς τὰ ὠραιότερα, πάντως, νομίσματα τῶν διαφόρων πόλεων τῆς Αἰνιανίας, θεωροῦνται τὰ τῶν Ὑπαταίων Αἰνιάνων.

Κατὰ τοὺς Μηδικοὺς ἀγῶνες, οἱ Αἰνιᾶνες, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ γειτονικοὶ λαοί, δὲν ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Περσῶν, ἀπὸ μῖσος πρὸς τοὺς Φωκεῖς. Ἐπίσης θανάσιμο μῖσος ἔτρεφαν οἱ Αἰνιᾶνες κατὰ τῶν Σπαρτιατιῶν, ἐπειδὴ οἱ τελευταῖοι ἱδρυσαν καὶ ὠχύρωσαν στὴν Φθιώτιδα τὴν πόλι Ἡράκλεια, τὸ 427 π.Χ. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ἔλαβαν μέρος σ' ὅλους τοὺς ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων πολέμους. Τελικῶς, ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Ἡρακλείας καὶ ἐνίκησαν τοὺς Ἡρακλεώτες, καθὼς καὶ τοὺς λίγους Σπαρτιάτες ποὺ ἦταν στὴν πόλι ὑπὸ τὸν ἔφορο Ξενάρη, τὸν ὁποῖο καὶ ἐφόνευσαν.

Αἰνιᾶνες μισθοφόροι, ὁπλίτες καὶ πελταστές, ἔλαβαν μέρος τὸ 401 π.Χ. στὴν ἐκστρατεία τοῦ Κύρου ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου, ὑπὸ τὸν Θεσσαλὸ Μένωνα, καθὼς διηγεῖται ὁ Ξενοφῶν (Ἀνάβασις Α. 2.6.1.17). Ἀναφέρει μάλιστα ὅτι, κατὰ τὶς ὥρες τῆς ἀναπαύσεως, οἱ Αἰνιᾶνες ἔπαιζαν μὲ τὰ ὅπλα τοὺς τὴν «Καρπαίαν», παιγνίδι ποὺ μοιάζει μὲ τὰ «σκλαθάκια»⁽¹⁾.

Τὴν ἔχθρα τοὺς κατὰ τῶν Σπαρτιατιῶν συνέχισαν οἱ Αἰνιᾶνες καὶ μετέπειτα κατὰ τὴν μάχην τῆς Κορωνείας (394 π.Χ.) συνέδραμαν τοὺς Θηβαίους καὶ εἰσέβαλαν στὴν Πελοπόννησο. Κατὰ τὸν Λαμιακὸ πόλεμο (323 π.Χ.) οἱ Αἰνιᾶνες ἀπεστάτησαν ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες καὶ ἐπολέμησαν μαζί μὲ τοὺς περισσότερους Ἑλληνας, ὑπὸ τὴν ἀρχηγία τῶν Ἀθηναίων, κατὰ τοῦ Ἀντιπάτρου, Στρατηγοῦ τῶν Μακεδόνων.

Ἀργότερα οἱ Αἰνιᾶνες ὑπετάγησαν στοὺς Αἰτωλοὺς, ἔπειτα

(1) Μετὰ τοῦτο Αἰνιᾶνες καὶ Μάγνητες ἀνέστησαν, οἱ ὠρχοῦντο τὴν Καρπαίαν καλουμένην ἐν τοῖς ὅπλοις. Ὁ δὲ τρόπος τῆς ὀρχήσεως ἦν ὁ μὲν παραθέμενος τὰ ὅπλα σπείρει καὶ ξευγηλάτει, πυκνὰ δὲ στρεφόμενος ὡς φοβούμενος, ληστής δὲ προσέρχεται· ὁ δ' ἐπειδὴν προῖδηται, ἀπαντᾷ ὀρπάσας τὰ ὅπλα καὶ μάχεται πρὸς τοῦ ξεύγου· καὶ οὕτοι ταῦτ' ἐποίουν ἐν ρυθμῷ πρὸς τὸν ἀλλόν· καὶ τέλος ὁ ληστής, δῆσας τὸν ἄνδρα, καὶ τὸ ξεῦγος ἀπάγει· ἐνίοτε δὲ καὶ ὁ ξευγηλάτης τὸν ληστήν· εἰτα παρὰ τὰς βοῆς ὀπίσω τὴν χεῖρα δεδομένον ἐλαύνει (Ξεν. Κύρ. Ἀνάβ., Στ'. 1.7.).

στοὺς Μακεδόνες καὶ τέλος, ὅπως ὅλη ἡ Ἑλλάδα, στοὺς Ρωμαίους.

Στὰ πρῶτα χρόνια τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας ἔτυχαν σχετικῆς εὐνοίας καὶ τοὺς ἐπετράπη νὰ ἐπανασυστήσουν τὸ «Κοινόν», ποὺ οἱ Αἰτωλοὶ τοὺς κατήγγησαν τὸ 270 π.Χ. Πλὴν ὅμως, ἐπὶ Αὐτοκράτορος Αὐγούστου (27 π.Χ.), ἔχασαν τελείως τὴν ψῆφο τοὺς στὸ Συνέδριο τῆς Ἀμφικτυονίας τῶν Δελφῶν.

Ἀναγκαστικὰ τότε ὑπῆχθησαν στὸ «Κοινὸν» τῶν Θεσσαλῶν, ὅπου ὅμως οἱ Αἰνιᾶνες δὲν ἔστειλαν πλέον ἀντιπροσώπους τοῦ «Κοινοῦ», ἀλλὰ κάθε πόλις τοὺς ἰδικούς της, ἀνάλογα μὲ τὸν πληθυσμὸς της (Παυσανίας Χ, 8—3).

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτῇ, τὸ ὄνομα τῶν Αἰνιάνων ἀρχίζει νὰ ἐξαφανίζεται τελείως ὡς αὐθόπαρκτη φυλὴ. Παρέμειναν ὅμως οἱ Ὑπαταῖοι, οἱ ὁποῖοι θεωροῦνται κρᾶμα Αἰνιάνων καὶ Αἰτωλῶν.

Ποῖα ἦταν ἡ τύχη τῆς ὀρεινῆς Δυτικῆς Φθιώτιδος κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ μέχρι τῆς ὑποδουλώσεως στοὺς Τούρκους, δυστυχῶς δὲν γνωρίζομε. Δὲν ἀποκλείεται νὰ δοκίμασε καὶ αὐτὴ τὸν ζυγὸ τῶν Βουλγάρων, τῶν Φράγκων, τῶν Κατελάνων, τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν Ἀραγῶνων, ὅπως ἡ πεδινή περιοχὴ τοῦ Σπερχεῖου.

Γ'

ΜΕΣΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Ἡ Ὀθωμανικὴ κυριαρχία ἦταν ὁ πιὸ βαρὺς ζυγὸς ἀπ' ὅσους οἱ Ἕλληνες γνώρισαν κατὰ τὴν μακραίωνα ἱστορία τους. Βαρβαρότης ποὺ βύθισε στὸ σκοτάδι κάθε τι τὸ Ἑλληνικόν.

Ἡ περιοχὴ τοῦ Τυμφρηστοῦ δὲν ὑπετάγη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων, ὅπως μᾶς περιγράφει ὁ Δημ. Αἰνιάν στὶς «Ἀναμνήσεις μιᾶς θερινῆς νυκτὸς ἐν Ὑπάτῃ», σελ. 3 :

«Ἀξιέπαινος ὅμως εἶναι ἡ διαγωγὴ τῶν κατοίκων Τυμφρηστοῦ καὶ τῶν περριοίκων αὐτῶν μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κων. πόλεως καὶ τὰς μετὰ ταῦτα πρὸς ὑποδούλους αὐτῶν ἐκστρατείας τῶν Ὀθωμανῶν. Πολλάκις ἐπολέμησαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἀπεδίωξαν τῆς Πατρίδος των, ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι νὰ διατηρῶνται καλῶς ἄνευ συγκοινωνίας τῶν ἐν τῇ πεδιάδι χωρίων, ἅπανα εἶχον ἤδη καθυποτάξει οἱ Τούρκοι, παρεδέχθησαν καὶ αὐτοὶ τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν διὰ συμβιβασμοῦ, ὑποσχεθέντες νὰ δώσωσι ὠρισμένον φόρον εἰς τοὺς Τούρκους (ἀποκοπήν). Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Δημογέροντες τῶν χωρίων ἐξελέγοντο παρὰ τῶν κατοίκων, οἱ δὲ ἐπαρ-

χιακοί Δημογέροντες (Προεστοί) (1) από τους Δημογερόντας των χωρίων.

Φαίνεται ότι μία των κυριωτέρων αιτιών του συμβιβασμού τούτου υπήρξε ότι και οι κάτοικοι του Τυμφρηστοῦ και τῶν πέριξ κοινοτήτων συνηθίζον να μεταβαίνουν εις τὴν Κων)πολιν και ἐκεῖ να ἐμπορεύονται ἢ να μετέρχονται τέχνας τινάς, ἐξ ὧν ἐπορίζοντο τὰ πρὸς τὸ ζῆν και πολλάκις ἀπέκτων σημαντικὰς περιουσίας.

Ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι, φύσει βιασταὶ και ἄρπαγες, πολλάκις ἀπειράθησαν να καταστήσωσι πλήρη τὴν ὑποδούλωσιν τῶν ὀρεινῶν. Τὸ πνεῦμα ὁμῶς τῆς ἀνεξαρτησίας, ἔμφυτον εις τὰς καρδίας αὐτῶν, δὲν ἄφινεν αὐτοὺς να μεταβληθῶσι. Διὰ τοῦτο, πᾶς ἀδικούμενος ὑπὸ Ὀθωμανοῦ και μὴ εὐρίσκων δίκαιον ἐν τῇ Τουρκικῇ ἐξουσίᾳ, ἐξεδικεῖτο ἰδίαις χερσὶ διὰ φόνον τὸν ἀδικήσαντα και ἀπεσώρευτο εις τὰ ὄρη, κηρύττων ἄσπονδον κατὰ τῶν Τοῦρκων μῖσος...).

Οἱ δοκιμασίες, λοιπόν, αὐτὲς και, κυρίως, ἡ προσήλωσις τῶν σκλαβωμένων στὶς ὑγιεῖς ἀρχὲς τοῦ Χριστιανισμοῦ καθὼς και ἡ ἐπίδρασις τῶν κρυφῶν σχολείων, τῶν ἡθῶν και ἐθίμων, τῶν παραδόσεων, συνετέλεσαν στὸ να διατηρηθοῦν ἀμόλυντα τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη και στὸ να ὀριμάσῃ ἡ ἀγωνιστικὴ διάθεσις τῶν ὑποδούλων.

Σ' αὐτοὺς τοὺς ὥραίους και ἐπικούς ἀγῶνες, ποὺ οἱ πρόγονοί μας διεξήγαγαν γιὰ τὴν ἀπολύτρωσι τοῦ γένους, ἡ περιφέρεια Τυμφρηστοῦ προσέφερε ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες. Ἡ ἀποκλειστικὴ παραγωγή τῆς μαύρης μπαρούτης και ἡ τροφοδότησις μ' αὐτὴ τῶν ἐπαναστατημένων Ἑλλήνων σ' ὀλόκληρη τὴν Ρούμελη, συνέδεσε τὸν τόπο μας με τὸν θρόλο ἐκεῖνον. Ἐπὶ πλέον, ἀνάμεσα στοὺς πρώτους ποὺ ὀρκίστηκαν στὰ ἱερὰ μυστικὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας και ἀπέτελεσαν σπουδαιότατα στελέχη τῆς, ἐπὶ ζῆλο θέσι κατέχον Τυμφρηστίοι, ὅπως οἱ Χατζαῖοι, οἱ Αἰνιᾶνες και ἄλλα ἐξέχοντα πρόσωπα. Πρόσωπα ποὺ συνέβαλαν σημαντικά, ὄχι μόνον στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀνάστασι τοῦ Ἑθνους μας, ἀλλὰ και στὸν τομέα τῆς πολιτικῆς και πνευματικῆς ἀναδημιουργίας τῆς Πατρίδος μας.

(1) Ἡ ἐξουσία τῶν Προεστῶν και τῶν Δημογερόντων πήγαζε ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, γι' αὐτὸ και ἡ συνεργασία τους με τὸν τοπικῶς ὁμόδιο Ἀρχιερεῖα ἦταν ὑποχρεωτικὴ και γιὰ τὸν λαὸ συμφέρουσα. Οἱ Ἀρχοντες αὐτοί, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑποχρέωσι ποὺ εἶχαν να εἰσπράττουν τοὺς φόρους τοῦ κατακτητοῦ, ἐπέλυαν και τίς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν διαφορὰς, ἦταν δὲ συνήθως τὸ ἀξίωμά τους ἰσόβιο και κληρονομικόν.

Γιὰ τὴν ἐπαρχία τῆς Ἱππίας, ὑπῆρξε μεγάλο εὐτύχημα ὅτι ἀνεδείχθησαν Προεστοί, οἱ Μαυριλιῶτες Χατζαῖοι, ἀρχοντες ἀριστοί, οἱ ὁποῖοι με τὴν ἡθικὴ ἐπιρροή τους στοὺς ὑποδούλους και με τ' ἀναρίθμητα κοινωφελῆ ἔργα τους, διετήρησαν ἄσβεστη τὴν φλόγα τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴν περιοχὴ αὐτή.

Γι' αὐτό, θὰ χρειασθῇ ν' ἀσχοληθοῦμε κάπως λεπτομερέστερα με τὰ θέματα αὐτά:

Ι. Μ Π Α Ρ Ο Υ Τ Ο Μ Υ Λ Ο Ι

Ἀπὸ πότε ἀκριβῶς ἄρχισαν οἱ Μαυριλιῶτες να καταγίνονται με τὴν βιοτεχνία αὐτή, δὲν μᾶς εἶναι γνωστόν. Ἡ βασιμώτερη ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι οἱ Χατζαῖοι, θέλοντας να ἐξασφαλίσουν τὴν πρώτη και βασικὴ πολεμικὴ ὕλη γιὰ τὴν ὀργάνωσι τῆς ἀμύνης τους ἐναντίον τῶν πολλὰπλῶν ἐχθρῶν τους, ἔχτισαν τὸν πρῶτο μπαρουτόμυλο κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνα. Ἀπὸ ποῦ πήραν τὴν τέχνη τῆς παρασκευῆς τῆς μπαρούτης μᾶς εἶναι ἐπίσης ἀγνωστο. Πάντως, τὴν τέχνη αὐτὴ τὴν μετέδωσαν ἔπειτα στοὺς συγχωριανούς τους, οἱ ὁποῖοι, ὁ ἓνας μετὰ τὸν ἄλλον, ἔχτισαν μιὰ σειρὰ ἀπὸ «μπαρουτζίδικα» (*). Ἀνεπτύχθη ἔτσι στὸ Μαρίλλο μιὰ σοβαρὴ βιοτεχνία, ποὺ ἄφηνε πλούσια ὀφέλη στοὺς κατοίκους, ἀφοῦ ἡ τιμὴ πωλήσεως τῆς μπαρούτης ἦταν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη 2,50 ἕως 4 δραχμές.

Μὰ σὰν ἄρχισε να παίρνη διαστάσεις τὸ ξεσήκωμα τῶν «ραγιάδων» ἡ παραγωγή τῆς μπαρούτης μετετράπη σὲ πολεμικὴ βιομηχανία. Τὰ «μπαρουτζίδικα» τροφοδοτοῦσαν τοὺς «κλέφτες» τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς Θεσσαλίας και τῆς Ἡπείρου, ἐθεωρεῖτο δὲ προδοσία ἡ πώλησις τοῦ προϊόντος στοὺς Τούρκους.

Και ὅταν ἦρθε ἡ μεγάλη τῆς ἐπαναστάσεως ὥρα, τὸ Μαυρίλλο ἦταν ἐκεῖνο ποὺ στήριξε τὸν ἱερὸ ἀγῶνα στὴν Ρούμελη, ὅπως ἀκριβῶς ἡ Δημητσάνα στὴν Πελοπόννησο. Τὸ λέει και ὁ Ἀθανάσιος Διάκος σὲ μιὰ ἐπιστολὴ του(1) πρὸς τοὺς ἄρχοντες τῆς Λεβαδείας :

«Τιν ευγενειαν σας προσκηνο

Σας ηθοποιῶ ση μας ηποσχεθηκαν εις στου μαβριλου να μας προ-

(*) Οἱ λέξεις, ποὺ σημειώνονται με ἀστερίσκο, περιλαμβάνονται στὸ λεξιλόγιο, στὸ τέλος τοῦ βιβλίου.

(1) Τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴ (τῆς ὁποίας φωτοτυπία παρέχομε στὴν ἐπομένη σελίδα), ἀγόρασε ἡ Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη τὸ 1905 ἀπὸ κάποιον Α. Χατζηλουκά. Σήμερα φυλάσσεται στὸ Ἀρχεῖο τῶν Ἀγωνιστῶν.

Σὲ μιὰ ἄλλη ἐπιστολὴ του — δὲν γνωρίζω ποῦ εὐρίσκεται σήμερα — γράφει ὁ Διάκος :

«Ὁ προσκηνητὴς πρὸς τοὺς ἄρχοντας Λεβαδείας: Ἀπέκρουσα Ὁμὲρ Βουώνην εἰς Πατρατζήκι, ἦδη μεταβαίνω εἰς Λαμίαν. Ἀποστείλατε δυναμένους κρατήσουν ὄπλα και βόλια ἀφθονα. Μαύρην ὕλην ἐπομηθεύθην ἐκ Μαρίλλου».

ταν σὲ ὕψος 0,50 μ. περίπου κι ἔπεφτε μὲ μία σχετική δύναμι μέσα στὴν «τσούμα». Κι αὐτὸ γινόταν διαδοχικὰ καὶ μὲ ρυθμὸ ὅπως στὸ μαντάνι.

Μέσα στὶς «τσούμες», λοιπόν, ποὺ εἶχαν βάθος 0,30 μ. μέχρι 0,35 μ. γινόταν ἡ παρασκευὴ τῆς μπαρούτης. Κάθε μία ἀπ' αὐτὲς ἔβγαζε 4—5 ὀκάδες μπαρούτη. Καὶ γιὰ κάθε ὀκά χρειάζονταν τέσσερα συστατικά, μὲ τὶς ἐξῆς ἀναλογίες: 1) 300 δράμια κρυσταλλικὸ νίτρο, 2) 50 δράμια θειάφι, ἐπίσης κρυσταλλικὸ, 3) 50 δράμια κάρβουνο, ποὺ ἔπρεπε νὰ εἶναι, κατὰ σειρά προτιμήσεως, ἀπὸ ἀσφάκα ἢ ἱτιά ἢ λεύκα ἢ σκληθρο ἢ λεπτοκαρυὰ ἢ κλήμα καί, 4) νερό, ὅσο χρειάζονταν γιὰ νὰ διατηρηθῇ τὸ μίγμα πηχτό.

Ἡ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ κατεργασία τοῦ μίγματος διαρκοῦσε 48 ὥρες. Κι ἐπειδὴ τὰ συνεχῆ κτυπήματα εἶχαν ὡς συνέπεια νὰ κολλᾷ ἡ μπαρούτη στὰ τοιχώματα καὶ ἰδίως στὸν πυθμένα τῆς «τσούμας», γινόταν κάθε 12 ὥρες τὸ λεγόμενο «ἀνακάτεμα» μ' ἓνα σκληρὸ κι αἰχμηρὸ ξύλο. Τὸ ἀνακάτεμα ἦταν δύσκολη ἐργασία, γιὰ τὸ μίγμα δὲν ξεκολλοῦσε εὐκόλα. Γι' αὐτό, πολλοὶ χρησιμοποιοῦσαν σιδερένιο «ματικᾶπι», ποὺ ἦταν ὅμως πολὺ ἐπικίνδυνον, γιὰτί, ἂν μέσα στὸ μίγμα ὑπῆρχε κατὰ λάθος ἓνα μικρὸ κομματάκι ἀπὸ μέταλλο ἢ πέτρα, μπορούσε νὰ προκαλέσῃ σπινθῆρα κι ἔκρηξι. Ἀπὸ τὴν αἰτία αὐτὴ δὲν ἦταν σπάνιες οἱ ἀνατινάξεις τῶν μπαρουτόμυλων καὶ τὰ δυστυχήματα δὲν ἔλειπαν. Μὲ τὸ τελευταῖο ἀνακάτεμα, τὸ «μπιρτάχισμα» ὅπως τὸ ἔλεγαν, τὸ παρασκευάσμα ἔπαιρνε τὴν μορφή τῆς παχύρευστης κι ἐνιάιας μάζας. Τότε ἔβγαине ἀπὸ τὴν «τσούμα» κι ἔμπαινε σ' ἓνα δερμάτινο κόσκινο, ποὺ ἦταν κρεμασμένο ἀπὸ τὴν ὀροφή τοῦ μύλου. Ἐκεῖ μέσα ἔβαζαν οἱ μπαρουτάδες καὶ τρεῖς-τέσσερες στρογγυλὲς πέτρες μεγέθους αὐγοῦ, ἔτσι ὥστε, μὲ τὶς κινήσεις ποὺ ἔκανε τὸ κόσκινο, οἱ πέτρες συνέτριβαν τὴν μπαρούτη καὶ τὴν ὑποχρέωναν νὰ βγαίη ἀπὸ τὶς τρύπες σὲ σχῆμα ὁμοιόμορφο, σὰν ψιλὴ ἄμμος. Κατόπιν ἀκολουθοῦσε τὸ «λιάσιμο» τοῦ παρασκευάσματος, μέχρι τὴν τελικὴ ἀποξήρανσι.

Στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ μύλου ὑπῆρχε ἓνα μακρόστενον ξύλινο βαρέλι, ποὺ εἶχε τὴν δυνατότητα νὰ περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὸν ἄξονά του, χάρις στὴν σύνδεσί του μὲ τὸ σύστημα τοῦ ἀδραχτιοῦ. Στὸ βαρέλι ἔβαζαν οἱ μπαρουτάδες μαζί μὲ τὴν μπαρούτη καὶ γραφίτη, μὲ ἀναλογία 25 δράμια στὶς 20 ὀκάδες. Ἔτσι, μὲ τὶς συνεχεῖς περιστροφές, τὸ προϊόν ἔπαιρνε ἓνα ὁμορφο γυαλιστερό χρῶμα καὶ ἦταν πλέον ἑτοιμὸ γιὰ τὸ ἐμπόριο.

Οἱ μπαρουτόμυλοι, γραφικοὶ ὅλοι καὶ χωμένοι μέσα στὶς καστανιές, τὶς λεῦκες καὶ τὰ πλατάνια, ἄρχιζαν ἀπὸ τὴν πηγὴ τοῦ

Σπερχειοῦ καὶ τέλειωναν στὰ «Τούρνια», μὲ τὴν ἐξῆς σειρά:

- 1) Σπύρου Τσιάκα καὶ Κώστα Κοτοπούλου,
- 2) Γεωργίου Ζωροπούλου καὶ Θεοφάνη Σκιαδοπούλου,
- 3) Ἰωάννου Σιούλα,
- 4) Φιλίππου Τσιάκα,
- 5) Ἰωάννου Σταυρακάκη,
- 6) Δημητρίου Τσιάκα,
- 7) Γεωργίου Παπαγεωργίου καὶ Κωνσταντῆ Τσιάκα,
- 8) Γεωργάκη Τσιάκα,
- 9) Κων(ν)ου Σκιαδοπούλου καὶ Γεωργίου Οἰκονόμου,
- 10) Ἰωάννου Σιούλα,
- 11) Γρηγορίου Καλέντζου καὶ Ἀθανασίου Καλέντζου.

Τὸ Κράτος, θέλοντας νὰ μονοπωλήσῃ τὴν παραγωγὴ τῆς μπαρούτης, ἐφορολόγησε τὸ 1909 τὸ προϊόν μὲ 3 δραχμὲς τὴν ὀκά, ἐνῶ συγχρόνως ἐπεβάρυνε τὴν ἀγορὰ τοῦ νίτρου κατὰ μιὰ δραχμὴ. Ἔτσι οἱ Μαυριλιῶτες ἀναγκάστηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν τόσο προσοδοφόρο ἀπασχόλησί τους καὶ νὰ κλείσουν ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα κεφάλαια τῆς ἱστορίας τους.

Ἡ ἐποχὴ αὐτὴ ἔχει γιὰ τὸ Μαυρίλλο μιὰ ξεχωριστὴ σημασία. Δείχνει τὴν δημιουργικότητα καὶ τὸ δαιμόνιο τῶν ἀνθρώπων, ποὺ δὲν μπορούσαν νὰ ζοῦν περιορισμένοι στὰ στενὰ ὅρια τῶν συνηθισμένων γεωργικῶν ἀσχολιῶν. Ἐπέτυχαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν φυσικὴ δύναμι τοῦ νεροῦ μὲ νέο τρόπο καὶ ἐπενόησαν ἔτσι καινούργια μέθοδο ἐπωφελοῦς ἐργασίας.

Χωρὶς ἐπιστημονικὴ κατάρτισι, κατόρθωσαν οἱ χωρικοὶ αὐτοὶ ν' ἀναπτύξουν μιὰ βιομηχανία ἀξιόλογη, φαινόμενο γιὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Γιὰτὶ κατάλληλες ὑδατοπτώσεις ὑπῆρχαν καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ρούμελης. Ὅμως, σὲ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔγινε κατορθωτὸ νὰ παραχθῇ μπαρούτη, προϊόν τόσο προσοδοφόρο καὶ τόσο ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη.

Κι ἂν ἡ ἐκπληκτικὴ σὲ τεχνικὲς ἐξελιξεις ἐποχὴ μας ἀκρῆστευσε τὰ ὠραία καὶ γραφικὰ «μπαρουτζίδικα», ὅμως ἡ περίοδος ἐκείνη ἀποτελεῖ σταθμὸ στὴν ἱστορία τῆς Ρούμελης καὶ μῆκε στὶς παραδόσεις τοῦ Μαυρίλλου.

Γι' αὐτό, ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχουν σήμερα τὰ ἐρεῖπια κι οἱ πέτρες μαυρίζουν ἀκόμη, θὰ πρέπει οἱ Μαυριλιῶτες ν' ἀναστηλώσουν ἓνα μπαρουτόμυλο καὶ νὰ τὸν ἐξοπλίσουν μ' ὅλα τὰ μέσα καὶ τὰ ὄργανα λειτουργίας τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὥστε ν' ἀποτελέσῃ αὐτὸ ἓνα περίφημο μουσεῖο, ἀψευδῆ μάρτυρα μιᾶς παληᾶς ἀλλὰ ἱστορικῆς ἐποχῆς.

2. ΠΥΡΓΟΙ

Στὰ χωριά τοῦ Τυμφορηστοῦ ὑπῆρχαν πολλοὶ Πύργοι. Οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀνάγονται στὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας καὶ διεσώθηκαν μέχρι τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνα, ἐνῶ τὰ ὑπολείμματα τῶν ἐρείπειών τους διακρίνονται ἀκόμη. Σύμφωνα μὲ τὶς ἀφηγήσεις τῶν γερόντων, στὸ Μαυρίλλο ὑπῆρχαν οἱ ἐξῆς Πύργοι:

1. Ὁ Πύργος τοῦ Χατζη-Δημάκη, γιου τοῦ Χατζη-Χρήστου Ἀναγνώστου Οἰκονόμου. Ἦταν ἐκεῖ ὅπου σήμερα εὐρίσκεται τὸ σπίτι τοῦ Παναγιώτου Ἀθανασίου Οἰκονόμου.

2. Ὁ Πύργος τοῦ Κουνέλου, δηλ. τοῦ Κων)νου Χατζῆ, ποῦ ἦταν κι αὐτὸς ἓνα ἀπὸ τὰ πέντε παιδιὰ τοῦ Χατζη-Χρήστου. Εὐρίσκονταν στὴν θέσι ὅπου εἶναι σήμερα τὰ σπίτια τῶν Κων)νου, Πέτρου καὶ Βασιλείου Σιούλα. Ἦταν ὁ ὑψηλότερος καὶ μεγαλύτερος ἀπ' ὅλους τοὺς Πύργους. Λένε ὅτι ἡ ταράτσα του εἶχε διαμορφωθῇ σὲ χωράφι ὅπου ἦταν φυτεμένο ἀμπέλι καὶ ἀπὸ 'κεῖ μπορούσε νὰ βλέπη κανεὶς μέχρι τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ. Ὁ Κουνέλος εἶχε μεταφέρει στὸν Πύργο του τὸ ἐξαιρετικὸ νερὸ τοῦ «Σκληθροῦ», μὲ τέλειον ὑπόγειο σύστημα ὑδρεύσεως, χρησιμοποιοῦντας γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ πῆλινους σωλῆνες, «κιούνια», ποὺ μὲ τὸν καιρὸ βγήκαν στὴν ἐπιφάνεια καὶ σῶζονται μέχρι σήμερα.

3. Ὁ Πύργος Τσιριμώκου εὐρίσκονταν στὴν θέσι ποὺ εἶναι σήμερα τὸ σπίτι τοῦ Ἀθανασίου Δημητρίου Οἰκονόμου καὶ ἦταν ἰδιοκτησία τοῦ Κων)νου Τσιριμώκου. Ὁ Κων)νος εἶχε τεράστια παρουσία στὸ Μαυρίλλο καὶ ἰδίως στὸ Νεχώρι.

4. Ὁ Πύργος Παπαθανάου Οἰκονόμου ἦταν ἐκεῖ ὅπου ἀργότερα ἔχτισε τὸ σπίτι του ὁ Δημητράκης Γεωργίου Τσιάνης, ἰδιοκτησία σήμερα τοῦ Πασανία Παπαγεωργίου. Γι' αὐτό, ἡ ὀρύση ποὺ εὐρίσκετο ἔξω ἀπ' τὸ σπίτι λέγεται τοῦ Οἰκονόμου.

5. Ὁ Πύργος τοῦ Καλόπα. Στὴν θέσι αὕτη ἔχτισε τὸ σπίτι του τὸ 1933 ὁ Δημήτριος Ἀρμάγος καὶ ἀνεκάλυψε, κατὰ τὸ ἀνοιγμὰ τῶν θεμελίων, 6 λιθόκτιστα μικρὰ δωμάτια (κελλιά), διαστάσεων 2 ἐπὶ 1,5. Μέσα σ' αὐτὰ εὐρήκε σπουδαῖα ἀρχαιολογικὰ κειμήλια, ὅπως νομίσματα, χάλκινα μελανοδοχεῖα καὶ πολλὰ ἄλλα πολυτίμα ἀντικείμενα, τὰ ὅποια ὅμως, δυστυχῶς κατεστράφησαν, ἐπειδὴ κανένας δὲν μπόρεσε ν' ἀντιληφθῇ τὴν ἀνεκτίμητη ἱστορικὴ ἀξία τους.

6. Ὁ Πύργος Σταυρακάκη, ποὺ εὐρίσκονταν ἐκεῖ ὅπου σήμερα εἶναι τὰ ἐρείπια τῆς οἰκίας Σταυρακάκη

καὶ 7. Ὁ Πύργος Καραμήτρου. Ὁ Πύργος αὐτὸς ἦταν στὴν θέσι ποὺ σήμερα εὐρίσκεται τὸ σπίτι τοῦ Ἀλκιβιάδη Καραμήτρου. Πανύψηλος καὶ ἀρχοντικός, ἦταν ἰδιοκτησία τῆς οἰκογε-

ναίας Κιμπρίτη καὶ διὰ λόγους ἀσφαλείας τῶν ἐνοίκων, συνδεόταν μὲ τὴν κεντρικὴ πλατεῖα τοῦ χωριοῦ μὲ ὑπόγειο λιθόκτιστη στοά, ποὺ εἶχε μῆκος 80 μέτρα (τὸ στόμιο ἐξόδου ἦταν στὸ Μπακανόρεμα), ὕψος 1,20 μέτρα καὶ πλάτος 1,50 μ. Ἡ στοὰ αὕτη διεσώθηκε μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν. Στὸν Πύργο τοῦ Καραμήτρου δολοφονήθηκε, κατὰ τὴν παράδοσι, ὁ Δήμαρχος Γεωργιάδης.

Ἐνας ἄλλος Πύργος, προφανῶς μικρός, ὥστε νὰ δικαιολογῇ τὴν ὀνομασία τῆς τοποθεσίας, εὐρίσκονταν στὴν θέσι «Κουτσοπυργάκη» τοῦ Μαυρίλλου.

Τῆς ἰδίας ἐποχῆς φαίνεται ὅτι ἦταν καὶ ὁ Πύργος τοῦ Τσικαρονικόλα, στὸ Παλαιόκαστρο. Ἀρχοντικός κι αὐτός, ἦταν κτισμένος ἐκεῖ ὅπου σήμερα εὐρίσκεται τὸ πατρικὸ σπίτι τοῦ Νικ. Δικοπούλου. Ὁ Πυργοδεσπότης εἶχε μεγάλη κτηματικὴ περιουσία, γι' αὐτὸ κι ὁ καστανόλογος, ποὺ εἶναι στὰ σύνορα μὲ τὸ Νεοχώρι, φέρνει ἀκόμα τὸ ὄνομα «Τσικαρένες».

3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΧΑΤΖΑΪΩΝ

Ἡ οἰκογένεια αὕτη ἦταν πολὺ παλαιὰ καὶ ὀνομαστή, ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴ ἀκόμα ἐποχή. Ἦταν δὲ τόσο εὐρεῖα ἡ κοινωφελὴς καὶ Χριστιανικὴ δράσις τῆς σὲ ὅλους τοὺς μετέπειτα αἰῶνες καὶ τόσο μεγάλο τὸ ἡθικὸ κύρος τῆς, ὥστε δὲν ὑπάρχει Βυζαντινὴ Ἐκκλησία στὴν περιοχὴ τῆς Φθιώτιδος, ποὺ νὰ μὴν ἀναφέρῃ ἀνάμεσα στοὺς κτήτορες τῆς τὸ ὄνομα ἐνὸς τῶν μελῶν τῆς. Ἀλλὰ καὶ ἀρκετὰ ἱστορικὰ σημεῖωματα ποὺ διεσώθηκαν, περιγράφουν τὸ ἔργο τῶν Χατζαΐων. Τὰ σπουδαιότερα θὰ τὰ μεταφέρωμε ἐδῶ αὐτούσια.

Τὸ αὐθεντικώτερο ἀπὸ αὐτὰ τὸ συνέγραψε ὁ προσπάπος μου Παπα-Γεώργης Κουδούνας⁽¹⁾ καὶ ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Οἱ πρόγονοι τῶν Χατζαΐων ἦταν πάλαι ποτὲ κάτοικοι τῆς Ἱπᾶτης, καταδιωχθέντες δὲ ὑπὸ τῆς τότε δυναστείας τῶν Τούρκων, ἔφυγαν ἐκεῖθεν καὶ ἐκατοίκησαν εἰς Μαυρίλλον. Ὀνομάζοντο δὲ Κατάκαλοι ὡς ἔχει ἡ ἀρχαία παράδοσις⁽²⁾. Ἀνῆγειρον ἐκ βάθρων τὴν ἐκκλησίαν

(1) Πρόκειται γιὰ τὸν Παπᾶ τοῦ Μαυρίλλου ποὺ τὸν ἔσφαξαν οἱ Τούρκοι. Τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ σημεῖωμα φυλασσόταν ἀπὸ τὸν θεῖο μου Πασανία Παπαγεωργίου. Κατὰ τὴν λεηλασίαν ὅμως τοῦ σπαιοῦ του, τὸ 1947, κατεστράφηκε μαζί μὲ ἄλλα σπουδαῖα βιβλία καὶ ἔγγραφα. Καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχε σήμερα τὸ ἀνεκτίμητο αὐτὸ κειμήλιο, ἂν δὲν τὸ ἀντέγραφε κατὰ τὴν περιήγησί του ὁ λόγιος Δημ. Λουκόπουλος καὶ δὲν τὸ ἐδημοσίευε στὸ «Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος» 1931, σ. 159.

(2) Ἦταν συνήθεια ἄλλοτε, οἱ λόγιοι, οἱ προύχοντες καὶ γενικῶς τὰ ἐξέχοντα πρόσωπα, νὰ παίρνουν ἐπώνυμο ὀνομαστῶν καὶ ἱστορικῶν προσώπων ἢ φυλῶν ποὺ ἔδρασαν στὴν ἰδίαν περιφέρειαν. Ἐτσι, ὁ Παπα-Ζαχαρίας ἔδωσε στὴν οἰκογένειά του τὸ ὄνομα Αἰνιᾶν ποὺ τὸ πήρε ἀπὸ τὴν Ἀρχαία φυλὴ τῶν Αἰνιάνων.

Οἱ πρόγονοι, λοιπόν, τῶν Χατζαΐων, εἶχαν πάρει τὸ ἐπώνυμο «Κα-

τοῦ Ἀγίου Νικολάου(1) εἰς Ἱππὸν. Εἰς τὸ ἀνώφλιον τῆς θύρας τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει ὑπογραφή τις ἔχουσα: «Δημήτριος Πρόεδρος κτίτωρ Κατάκαλος»(2). Ἐκτίσαν δύο γεφύρας εἰς τὸν Σπερχεῖον ποταμόν, μίαν εἰς τὴν θέσιν Διπόταμα καὶ ἑτέραν εἰς τὸ Νεοχωράκι, αἵτινες ἀμφότεραι διεφθάρσαν ἐκ τῆς πολυκαιρίας καὶ μόλις διακρίνονται. Ἀλλ' εἰς τοὺς Κατακάλους ἀποδίδει ἡ παράδοσις τὴν ἀγαθοεργίαν ταύτην.

Ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης τῶν Κατακάλων, εἰς πρόγκηψ Βενετός, ἐνυμφεῦθη νεάνιδα τινα, ὅπως μεταφέρει ταύτην εἰς Ναύπακτον,

τάκαλοι» ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, ὅπου ἀναφέρονται μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ πολλὰ πρόσωπα μὲ ἀκαθόριστον τὴν μεταξὺ τους σχέσιν. Ὡς σπουδαιότεροι ἀναφέρονται οἱ: 1) Λέων ὁ Κατακόλλας ἢ Κατάκαλος, γαμβρὸς τοῦ Πατριάρχου Φωτίου, ὁ ὁποῖος διετέλεσε «Δρουγγάριος τῆς Βίγλης», δηλ. Φορυσάρχος τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀργότερα, ἐπὶ Αὐτοκρατορῶν Βασίλειου τοῦ Α' καὶ Λέοντος ΣΤ', Ἀρχιστράτηγος τῶν Βυζαντινῶν Στρατευμάτων στὴν Ἀσία καὶ 2) Κατάκαλος ὁ Κεκαῦμένος, ἀπὸ τοῦ ὀνόμαστος Στρατηγὸς τοῦ Βυζαντίου τοῦ 11ου αἰῶνα.

(1) Λεπτομέρειες γιὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ Ἀγίου Νικολάου Ἱππῶντος μᾶς ἔδωκε ὁ ἀπὸ τὴν Ἀγία Τριάδα τῆς Εὐρυτανίας καταγόμενος λόγιος καὶ συγγραφεὺς Ἀρχιδιάκονος Ἀνθίμος, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Οἰκουμηνικοῦ Πατριάρχου Ἐπίσκοπος Ἱππῶντος. Ὁ Ἀνθίμος γράφει τὰ ἑξῆς:

«...Τόδε ἐπέμψην καγὼ ὁ ταπεινὸς Ἀρχιδιάκονος αὐτοῦ Ἀνθίμος ἐκεῖθεν, διορισθεὶς ὑπὸ τῆς πανιερότητός του ἐπίσκοπος τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ ταύτης Νέων Πατρῶν. Πατρὶς δέ μοι πέλει τὸ κατὰ τὰ Ἀγροφὰ χωρίον Ἀγία Τριάδα καλούμενον... Τῷ δὲ αὐτῷ ἔτει, διὰ συνδρομῆς καὶ τῶν πλειόνων ἐξόδων τοῦ ἰδίου εὐγενεστάτου καὶ θεοσεβειστάτου ἀρχόντος κυρὸ Δημάκη Χατζῆ - Ἀναγνώστου ἐκτίσθη ἐκ βάθρων ὁ θεῖος καὶ περιβόητος ναὸς τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Νικολάου ἐν τῇ Μητροπόλει, καθὼς νῦν δοῖται...» (Ἀσωπίου Εἰρ. «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον», 1869, σ. 206).

(2) Ἐπίσης, στὴν ἐκκλησίᾳ αὐτῇ ἐντοιχίστηκε καὶ μιὰ ἄλλη πλάκα μὲ σκαλισμένους ἐπάνω τοὺς πῦλ κάτω στίχους τοῦ, ὑπὸ τύπον διαλόγου, ἐξυμνοῦν τὴν συμβολὴν τοῦ Χατζῆ - Δημάκη στὴν ἀνέγερσιν τοῦ Ναοῦ:

ΕΡΩΤΗΣΙΣ: Τίς σε τόδ' εὖχος, τίνοι χθονὶ ἤδρασαν ὧδε βοτάνων
τίς δὲ σὲ τοῖον ἔδοντα Θεῷ καλὸν εἶσατο θηλόν;
Πολλὰς φέρον γὰρ Ὀλυμπιάδας, ἔτεα μικρὰ δ' ἴσμεν,
ἱστορίῃσι δεδαότες, ἀλλ' οὐ μὲν σέ πω,

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ: Ἀλλ' ἐρώω, φίλοι ἄνδρες, ἕκασθ' ὅτι ἀποκρίσεις οἶδα
ὥς καὶ ὀψιγόνουσι ἐτήτυμον ἔμμεναι αὐδάν.
Μῆδ' οὕτως ὑπερήκορα, μήδ' ἄθεσμα προφένει

Ἐξοχος ὅστις ἀνὴρ ὑπὸ Τάτα ἔσχατον ἦλθεν,
αὐτὸν πρόεδρος ἄριστος, ὃ ἔκελε φρενὴν προγόνοισιν
Τοῖς, οἷσπερ ἔσαν Κατάκαλοι τ' Οἰταῖοι, ἄλλοι
Αἰνῶνες ἀγανοί, βοτάνων κλέος, ἀρχαῖος ὄστατος,
τὸν φίλοι ἄνδρες ἐγὼ φαίνωμι, τὸν ὅμως ἴστε.
Ὅς Δημήτριος αὐτῷ ἔτυχε κλήσιν, ὁμῶς Κατακάλῳ
Ὅδ' μὴν κείνος γ' ἔεν, ἀλλὰ νεώτερον εὖ γεγαῶς μοι
Χατζῆ - Χρῆστοιο Πατρὸς ἀοιδίμου νῦν ἄριστος.

(Ἀσωπίου Εἰρηναίου, ἔ.δ., σ. 208).

ἐκβαλὼν δὲ ἔξω τοῦ χωρίου καὶ αὐτὴ κλαίονσα καὶ μὴ θέλουσα τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῆς οἰκίας τῆς, ἔστειλε στρατιώτας καὶ ἔκαυσαν αὐτήν, καὶ αὕτη ἐκοῦσα ἄκουσα ἠκολούθησεν αὐτόν(1).

Ὁ Πάππος τοῦ Χατζῆ Οἰκονόμου ἦτο ἱερεὺς καὶ οἰκονόμος(2), ἐπίσης ὁ πατήρ του ἱερεὺς καὶ Οἰκονόμος. Ὁ Πάππος μετὰ τῶν ἐξαδέλφων του ἔκτισαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου εἰς Μαυρίλλου, ἐνθα ὑπάρχουσιν ἐξωγραφισμένοι ὁ μὲν Οἰκονόμος φορῶν ἱερατικὴν στολήν, οἱ δὲ Ἀναστάσιος καὶ Ἀλέξιος ἐκ τῶν δύο ἄκρων φοροῦντες χιτῶνας ποδήρεις καὶ διὰ κάλυμα τῆς κεφαλῆς τὸ σύνθημα τῶν ἀρχόντων, ἦτο τὸ σαμοῦρ καλπάκι, βαστώντες τὴν ἐκκλησίαν ἐν σχήματι κυβωτίου.

Ὁ Χατζῆ - Οἰκονόμος συνέλαβε τὴν ἰδέαν ὅπως λιθοστρώσῃ τὸν δρόμον ἀπὸ Μαυρίλλου μέχρι Στυλίδος, ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τῆς λιθοστρώσεως, κατὰ τὴν θέσιν Πουρνάρι, τοῦ ἐπὶ ἡλθεν ὁ ἄδικος θάνατος μεῖναν ἡμιτελεῖς τὸ ἀγαθοεργὸν ἐκεῖνο πρᾶγμα. Εἰς τὴν θέσιν Πουρνάρι ὑπάρχει εἰς μέγας λίθος τῆς φύσεως, ὅπου ἐγγράφητο καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Χατζῆ - Οἰκονόμου.

Μίαν φορὰν ἔμαθε ὅτι στρατιῶται τῆς τότε δυναστείας ἠτοίμασαν τὴν ἀγκυρὴν διὰ τινα χριστιανόν, καὶ ὁ Χατζῆ - Οἰκονόμος καθήσας εἰς τὴν Τράπεζαν, προτοῦ κάμῃ ἔναρξιν διὰ νὰ φάγῃ, τῷ ἐδόθη αὕτη ἡ

(1) Ἡ πλοῦσια οἰκογένεια τῶν Χατζαίων φημιζόταν γιὰ τὴν ὥρα τῆς γυναικὸς τῆς καὶ αὐτὴ συνετέλεσε, ἴσως, στὴν τελικὴ καταστροφὴ τῆς. Γιατὶ τ' ἀντίποινα τῶν περιφρονημένων ὀποφνηρίων μνηστήρων καὶ οἱ ἑνοπλεῖς ἀρπαγὲς τῶν γυναικῶν ἦσαν ἀπὸ τὰ πῦλ συνθηθισμένα φαινόμενα.

Μιὰ θυγατέρα τῆς οἰκογενείας αὐτῆς παντρεύθηκε ὁ ἀπὸ τὴν Σπάρτη καταγόμενος τυχερὸς Λιμπεράκης Γερακάκης, ὁ ὁποῖος ἀπὸ πενιχρᾶς κατέληξε ν' ἀνακηρυχθῇ ἡγεμὼν τῆς Μάνης καὶ ὡς τέτοιος, ἐπὶ κεφαλῇ στρατιωτικοῦ σώματος, κατέλαβε τὴν Φθιώτιδα καὶ ἐγκατεστάθη γιὰ λίγο διάστημα στὸ Καρπενησί.

«...ἐπὶ τέλους δὲ (τὸ 1694), χάριν τοπικῆς ἐπιρροῆς, ἦλθεν εἰς δεύτερον γάμον μετὰ τινος ὥραιας καὶ πλουσίας νεάνιδος ἐκ τοῦ χωρίου Μαυρίλλου, τῆς ὁποίας ὁ οἶκος, ἔχων μεγάλας ἐν Εὐρυτανίᾳ καὶ Ἱππῶν διακλαδώσεις, ἦτο ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων καὶ συγχρόνως, εἴτε πρὸς ἀφῆσιν τῶν πολλῶν αὐτοῦ ἀμαρτιῶν, εἴτε πρὸς σκόπμον ἐπίδειξιν, ἔκτισεν ἰδίους ἀναλώμασιν ἐκκλησίαν, ἐξ ὧν μία ἡ νῦν ἐν Καρπενησίῳ τῆς Ἀγίας Τριάδος. Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω οἴκου τοῦ Μαυρίλλου κατάγονται οἱ μετέπειτα ἰσχυροὶ τῆς Ἱππῶντος προύχοντες Χαντζαῖοι, περὶ ὧν εἰδικώτερον ἐν τῷ περὶ ἀρματωλῶν καὶ προυχόντων...».

(«Ἡ Τουρκοκρατομένη Ἑλλάς», 1869, Κ. Ι. Σάββα).

(2) Εἶναι ἐκκλησιαστικὸ ἀξίωμα. Ὁ οἰκονόμος εἶναι κληρικὸς καὶ ἔχει καθήκοντα: 1) περιουσιακά, δηλαδὴ διαχειρίζεται τὴν περιουσίαν τῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας, ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ ἐπισκόπου καὶ 2) τελετουργικά, δηλ. στέκεται πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς Ἀγίας Τραπέζης ὅταν λειτουργῇ ὁ ἴδιος ὁ ἐπίσκοπος καὶ διαβάσει τὸ Εὐαγγέλιον κατὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα. Τὸ ἀξίωμα αὐτὸ ἔμεινε στὴν οἰκογένειαν ὡς ἐπάγγελμα. Ἐπειδὴ ὁ Χρηστός ἐπῆγε, προφανῶς, στοὺς Ἀγίους Τόπους, πῆρε καὶ τὸ ὄνομα Χατζῆς.

εἰδησις. Ἐτρεξεν ὅθεν δρομαίως καὶ ἀνυπόδητος καὶ διὰ μαχαίρας ἀποκόψας τὰ σχοινιά τῆς ἀγχόνης ἠλευθέρωσε τὸν ἄνθρωπον.

Εἰς τὸν Χατζη-Οἰκονόμου ὑπετάσσοντο ὑπὲρ τὰ 15 ζευγοστάσια ἐκ τῶν ὁποίων ἐπορίζετο γεννήματα ἄφθονα καὶ κατ' ἔτος, ὅπου ἐλάμβανον ἀνάγκην οἱ πτωχοί, ἐξέκενου ἀνὰ μίαν ἀποθήκην τόσον εἰς τοὺς ἐνταῦθα, ὅσον καὶ εἰς τοὺς κατὰ τὴν γείτονα ἐπαρχίαν (Καρπενησίου) ἀδιακρίτως ἐδίδετο τὸ δῶρον ἐκείνο τῆς ἐλεημοσύνης.

Ἐπειδὴ δὲ πάντοτε ὑπερασπίζετο πατριῶς τοὺς ἐπαρχιώτας του, οὓς μὲν ἠλευθέρου ἐκ τῆς ἀγχόνης, οὓς δὲ καὶ τοῦ ξίφους ἐτέρους ἐκ τῶν φυλακῶν καὶ ἀνυπεράκτων φόρων, καθότι ἐκ τούτων καὶ ἐκ τῶν τοιούτων ἀντεπερᾶττο ἡ φονικὴ καὶ ἀρπακτικὴ αὐτῶν ὁρμή, ὥστε δύο βέηδες εὐρόντες ἀρμόδιον καιρὸν ἐδηλητηρίασαν αὐτὸν εἰς Στυλίδα.

Οἱ δὲ υἱοὶ αὐτοῦ, βουλόμενοι νὰ ἐνταφιάσωσι τὸ πατρικὸν τῶν ἐκείνου σκῆνος μετὰ μεγίστης καὶ ἐπισήμου πομπῆς, μετέφερον εἰς Μανρῶλλον εἰς δὲ τὴν μεταφορὰν ταύτην οἱ πλησίον τῆς ὁδοῦ κάτοικοι κλαίοντες καὶ θρηνοῦντες τὸν κοινὸν αὐτῶν προστάτην καὶ πατέρα ἴσταντο χορεῖται ἀμυλλόμενοι τίς πρῶτος νὰ βαστάσῃ τὸ φέρετρον τοῦ ἐνεργητικωτάτου ἐκείνου νεκροῦ. Φθάσαντες δὲ εἰς τὸ εἰρημένον χωρίον, ἐναπέθεσαν αὐτὸ εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ κτισθὲν μέγαρον ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, ἕως νὰ ἔλθωσιν οἱ δύο ἀρχιερεῖς, ὁ τότε Νέων Πατρῶν Νικηφόρος καὶ ὁ Καρπενησίου Λητῆς καὶ Ἀγράφων κὺρ Διονύσιος καὶ τεσσαράκοντα ἱερεῖς ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ οὕτω κηδεύωσι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος λείψανον τοῦ Χατζη-Οἰκονόμου.

Μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας τῆς κηδείας ἦνοιξαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ μίαν ἀποθήκην γεννήματος, τὴν ὁποίαν ἀδιακρίτως διένειμον εἰς τοὺς ἀμφοτέρων τῶν ἐπαρχιῶν πτωχοὺς.

Μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἔφερον τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Μαρμαρίνην Πλάκα τοῦ τάφου τοῦ Χατζη-Οἰκονόμου ἔχουσαν τὴν ἐπιγραφὴν ἐν ἥῃ διαλεγόμενων τοῦδε λίθου καὶ περιοδεύοντος ξένου:

Λίθος καὶ Ξένος.

Ὅρᾶς με ὧδε κείμενον λίθον, ξένε,
Ὅρᾶς με ὄντα μῆκος, εὖρος ὡς μέγα.
Ἴσθ' ὡς κέκευθα μέρθεν ἄνδρα ὡς μέγαν.
Λίθε, ξένωγε ὄντι, εἰπέ μοι τίνα;
Τὸν Χατζῆ, Ξένε, Χρῆστον τὸν Οἰκονόμου
Ἄρχοντ' ἄριστον τῆς Νέας Πάτρας ξόνες
Αἰ, Αἰ, κέκευθας Ἄνδρα ἔξοχον Λίθε
Ολοῦ, οἰοῦ, πένησι σημαίνεις λύπας
ὦ! ὦ! Τελευτή, πῶς ἀφειδῶς ἠρπάσω
Τοιοῦτον Ἄνδρα πρᾶγμα κεκλείειν μέγαν.
Μοίρας κατάσχου τοῖς ἄνω τοῖς τοῖς λόγοις,

ΛΙΘΟΣ Κ ΖΕΝΟΣ

ΟΡΑΣ ΜΕ ΩΔΕ ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΛΙΘΟΝ ΖΕΝΕ
ΟΡΑΣ ΜΕ ΟΝΤΑ ΜΗΚΟΣ ΕΥΡΟΣ ΩΣ ΜΕΓΑ
ΙΣΘ' ΩΣ ΚΕΚΕΥΘΑ ΜΕΡΘΕΝ ΑΝΔΡΑ ΩΣ ΜΕΓΑΝ
ΛΙΘΕ ΖΕΝΩΓΕ ΟΝΤΙ ΕΠΕΜΟΙ ΤΙΝΑ;
ΤΟΝ ΧΑΖΗ ΖΕΝΕ ΧΡΗΣΟΝ ΤΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΑΡΧΟΝΤΑ ΕΣΤΩ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΠΑΤΡΑΣ ΣΥΝΕΣ
ΑΙ ΑΙ ΚΕΚΕΥΘΑΣ ΑΝΔΡΑ ΕΞΟΧΟΝ ΛΙΘΕ
ΟΙΧ ΟΙΧ ΠΕΝΗΣΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙΣ ΛΥΠΑΣ
Ω! Ω! ΤΕΛΕΥΤΗ ΠΩΣ ΑΦΕΙΔΩΣ ΗΡΠΑΩ
ΤΟΙΣΤΩΝ ΑΝΔΡΑ ΠΡΑΓΜΑ ΚΕΚΛΕΙΕΙΝ ΜΕΓΑΝ
ΜΟΙΡΑΣ ΚΑΤΑΣΧΩ ΤΟΙΣ ΑΝΩ ΕΣΤΙΣ ΛΟΓΕ.
ΚΑΛΩΣ ΛΙΠΟΝΤΑ ΕΣΤΩ ΠΟΛΥΣΤΗΝΩΝ ΒΙΟΝ

ΕΤΕΡΩΝ ΩΣ ΑΠΟ ΨΩΝ ΝΙΩΝ ΑΥΤΩ
ΑΧΘΟΣ ΜΕΨΕΟΝ ΕΣΤΩ ΠΡΟΘ ΕΧΩΝΤΕΣ ΠΑΤΕΡ
Χ ΗΜΕΣ ΕΩΝ ΙΧΝΟΣ ΕΝΚ ΕΩΣ ΟΔΕΙΣΟΜΕΝ
Δ 4 Μ Β Ι Δ Μ Χ Δ Ι Χ Κ

Νεκρικὸ ἐπίγραμμα στὸν τάφο τοῦ Χατζη-Χρήστου.

καλῶς λιπόντα τὸν πολύστηνον βίον.

Ἔτερον ὡς ἀπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ.

Ἀχθος μέγιστον σοῦ πόθου σχόντες Πάτερ,
χ' ἡμεῖς σὸν ἔχνος εὐκλεῶς ὀδεύσομεν.

ΑΨΖΒ Ἰανουαρίου Κ (1).

Οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ Χατζη-Οἰκονόμου, ὡς εὐγενοῦς ρίξης βλαστήματα καὶ ἄξιοι διάδοχοι ἐκείνου, μιμηταὶ τῶν Πατρικῶν ἀγαθοεργιῶν ἐγένοντο. Πολλοὺς τῶν ἐπαρχιωτῶν ἔσωσαν ἀπὸ κατατομίας καὶ ἀγχόνης, δυσωδεστίων φυλακῶν καὶ τοῦ χειρόνος τούτου, πολλοὺς διαζομένους ἢ καὶ πλανωμένους εἰς τὸ ἐξομῶσαι διὰ τῶν ἐμφορῶν πρὸς τὴν ἐξουσίαν τοῦ σκότους ἐπιχειρημάτων των, πρὸς τὸν τῆς πίστεως των εὐθὺν δρόμον μετέφερον.

Ὁ Κων)νος Χατζη-Οἰκονόμου, κουτσάμπας ὑπάρχων τοῦ Πατρατζικίου, ἐξερχόμενος τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Νικολάου, εἶδε μίαν γυναῖκα ἀπαγομένην ἐκ τοῦ Μερχεμὲ καὶ μεταφερομένην ὑπὸ τοῦ Χόντζα εἰς τὸ Τσαμίον ὅπου ἐγραφεῖ εἰς τὸν κώδικα τὸ ὄνομα τῆς νέας Θρησκείας, ἣν πλανωμένη ἠσπάσατο· ἀφήρπασε ταύτην ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Χόντζα εἰπὼν πρὸς αὐτόν: «ἔπαινον ἔχεις αὐθέντα, ἐὰν ἔκαμινες ἐμὲ Τοῦρκον καὶ οὐχὶ μίαν μωρὰν γυναῖκα, ἣτις δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ

(1) Ἡ ἐπιτόμβιος αὐτὴ πλάκα σώζεται μέχρι σήμερον καὶ σκεπάζεται ἀκόμη τὸν τάφο τοῦ Χατζηχορήστου. Εἶναι ἓνα στόλισμα στὸν περίβολο τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀποτελεῖ ἀνεκτίμητο μνημεῖο τοῦ χωριοῦ, αἰώνιο μάρτυρα τοῦ Χριστιανικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου Ἀρχοντα.

Ὁ διάλογος, μὲ σκαλισμένο τὸ δικέφαλο ἀετὸ στὴν ἀρχή, ἔχει ὡς ἑξῆς :

—Μὲ βλέπεις νὰ εὐρίσκωμαι ἐδῶ ἓνας λίθος, Ξένε.

Μὲ βλέπεις νὰ ἔχω μῆκος καὶ πλάτος μεγάλο.

Γνώριζε ὅτι κρύβω (ἔχω κηδευμένον) ἓνα μεγάλο Ἄνδρα.

—Λίθε, ἐπειδὴ εἶμαι ξένος, πές μου, ποῖόν κρύβεις;

—Τὸν Χατζῆ, Ξένε, Χοῆστον τὸν Οἰκονόμου, ἄρχοντα ἄριστον τῆς Νέας Πάτρας (Ἰπάτης).

—Αἱ, Αἱ, κρύβεις Ἄνδρα ἑξοχόν, Λίθε.

Ἄλλοίμονο, ἄλλοίμονο, στοὺς πτωχοὺς ἐπιφέρεις λύπες

ὦ, ὦ, Θάνατε, πῶς τὸν ἀρπάζεις ἀσπλάγχνα

καὶ κατέκλεισες ἓνα τόσο μεγάλο Ἄνδρα!

Σύ, Θεέ, κατάταξε τοῦτον εἰς τὴν ἐν Οὐρανῶν μοῖραν (χορείαν)

ὡς καλῶς τεματίσαντα τὸν πολυπαθῆ βίον.

Ἔτερον ἀπὸ τοὺς υἱοὺς του :

Λύπη μεγάλη διὰ τὸν χαμό σου αἰσθανόμενοι Πατέρα

Καὶ ἡμεῖς εἰς τὰ ἔχνη σου ἐνδόξως θὰ βαδίσωμεν.

1792, Ἰανουάριος 20.

Τὸν ἐπιτόμβιο διάλογο συνέταξε ὁ Ζαχαρίας Αἰνάν. Ἡ μαρμαρίνη πλάκα ἐξεφορτώθηκε στὴ Στυλίδα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ τὴν μετέφεραν οἱ Μανυλιῶτες στὰ χέρια γὰρ νὰ τὴν τοποθετήσουν ἐκεῖ ὅπου καὶ σήμερον εὐρίσκεται.

κρίνη τὸ καλὸν καὶ τὸ κακόν». Λαβὼν ὕδεν αὐτὴν ἔφερεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ὅπου φυλακίσας ἱκανὰς ἡμέρας καὶ σωφρονίσας ταύτην, ἀπέλυσε Χριστιανήν.

Ἐκτίσαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Μονῆς Ἀγάθωνος, ὡς φαίνεται σήμερον, ὡσαύτως καὶ τὴν εἰς Μανυλλίον ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου, ἣτις καὶ αὕτη σώζεται εἰς μνημόσυνον αἰώνιον.

Εἰς τὸ χωρίον Μανυλλίον διετήρουν πάντοτε ἐν σχολεῖον ἑλληνικόν, οὐ μόνον διὰ τοὺς παῖδας τῶν κατοίκων, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς τῶν πέριξ χωρίων.

Εἰς δὲ τὸ ἔτος 1820, περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου καὶ ἀρχὰς Δεκεμβρίου ἐφονεύθησαν οἱ πέντε υἱοὶ(1) τοῦ Χατζη-Οἰκονόμου ὑπὸ τῶν τότε καπεταναίων Μήτσου Κοντογιάννη καὶ Σπύρου Κοντογιάννη· οἱ φόνοι δὲ ἐκείνοι ὡς ἐκ παλαιῶν παθῶν προήλθον.

Ἡ δὲ Καλλιτσα, σύζυγος τοῦ Δημάκη, ὕστερον μετὰ ἑξ ἡμέρας θιασθάνατος ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω καπεταναίων καὶ μὲ τὰ αἵματα τρέχοντα ἐκ τῶν κεντημάτων τῶν λογχῶν ἀνεχώρησεν καὶ αὕτη εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν.

Ἐδῶ τελειώνει τὸ ἀνεκτίμητο ἱστορικὸν σημεῖωμά του ὁ Γεώργιος Κουδούνας, περιγράφοντας τὸ ἔργο τῶν Χατζαίων. Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ οἰκογένεια αὐτὴ ἦταν ὀνομαστὴ σ' ὅλη τὴν Φθιώτιδα. γιὰ τὴν ἀγαθοεργὴν καὶ χριστιανικὴν δρᾶσιν της. Τόσο ὁ Χατζη-Χρήστος Ἀναγνώστου(2) - Οἰκονόμου ὅσο καὶ τὰ παιδιὰ του, ἀγόρια καὶ κορίτσια, εἶχαν τάξει ὡς πρωταρχικὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς τους τὴν κοινωνικὴν δημιουργίαν καὶ τὴν ἀνέγερσιν ἐκκλησιῶν, πλουτισμένων μὲ ἀρθοφθόνους καλλιτεχνικοὺς θησαυροὺς βυζαντινῆς ἀξίας.

Καὶ δὲν εἶναι μόνο οἱ ἐκκλησίαι ποὺ ἀναφέραμε, ἀλλὰ πολλὰς ἀκόμη. Ἔτσι ἡ περίφημη καὶ ἀρχαιότατη Μονὴ τῆς Ἀγάθωνος, ποὺ κατεστράφη ἀπὸ τοὺς σεισμούς, ὀφείλει τὴν ἀνοικοδόμησίν της (1780) στὸν Δημάκη Χατζηαναγνώστου Οἰκονόμου(3). Ἡ εἰκόνα

(1) Ὁ Χατζηχορήστος εἶχε πολυμελὴ οἰκογένεια, ἀγόρια καὶ κορίτσια. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς γιουὺς του, μᾶς εἶναι γνωστὰ τὰ ὀνόματα τῶν δύο, τοῦ Δημητρίου καὶ τοῦ Κων)νου. Ὁ Δημήτριος, ὀνομαζόμενος ὑποκοριστικῶς Δημάκης, ἀντικατέστησε τὸν Πατέρα του ὡς προεστὸς Ἰπάτης.

(2) Ὁ «Ἀναγνώστης» εἶναι καὶ αὐτὸ ἐκκλησιαστικὸν ὀνόμα. Ὁ Πατέρας τοῦ Χατζηχορήστου, ἔχοντος προφανῶς τὸ ὄνομα αὐτό, τὸ ἐκράτησε καὶ ὡς ἐπώνυμο.

(3) Περὶ τοῦ Δημάκη Οἰκονόμου ὁ Ἀρχιδιάκονος Ἀνθίμος γράφει τὰ ἑξῆς:

«Τῷ 1792, ἐπὶ Πατριάρχου κυρ Νεοφύτου ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἔδραν τῆς Ἐπισκοπῆς Ν. Πάτρας καθ' αὐτὸ ποιμὴν καὶ οὐ μισθωτός, σφοδριογίωτατος κυρ Πολύκαρπος, θαθείας διανοίας ἄνθρωπος καὶ διακριτικώτατος. Ἦλθεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν, προύχοντας τοῦ εὐγενεστάτου ἐν ἄρχουσιν κυρ Δημάκη Χατζη-Ἀναγνώστου Οἰκονόμου ἐκ Μανυλλίου. Ποιμένων θαρεστῶς τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ ποιμνὴν καὶ

του σώζεται ακόμη, μισοκατεστραμμένη, στο παρεκκλησί της Μονής, τὸν Ἅγιο Χαράλαμπο. Ἐπίσης ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ποὺ εὐρίσκεται στὴν ὁμώνυμη τοποθεσία παρὰ τὴς ὑπαρεῖς τοῦ Τυμφορητοῦ, χτίσθηκε τὰ 1825 ἀπὸ τὴν θυγατέρα τοῦ Χατζη-Δημάκη, Μαρία ἡ Κυρούλα.

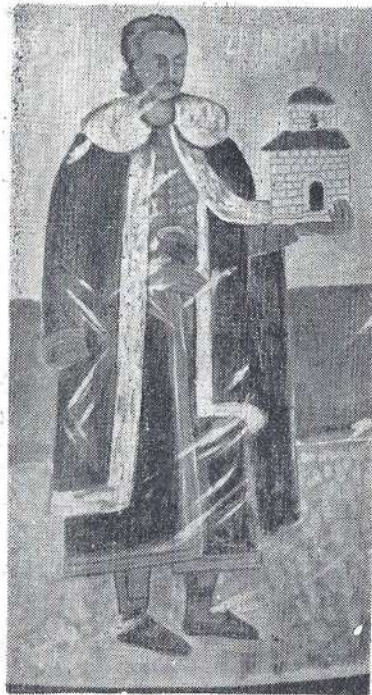
Μὲ δαπάνη τοῦ Δημάκη ἔγινε ἡ ἐκδοσις τῆς ἀσματοειδῆς ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου τοῦ Μετεωρίτου, ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπὸ τὴν Ὑπάτη καὶ τὸ 1310 ἔκτισε τὴν πρώτη μονὴ στὰ Μετέωρα. Ἡ μνήμη του ἐορτάζεται στὴς 20 Ἀπριλίου.

Οἱ Ἀρχοντες Χατζαῖοι δὲν ἦσαν ὑπερήφανοι καὶ οὔτε συμπεριφέρονταν ὡς ἀφέντες. Ἦταν συνετοί, τίμιοι, καλοκάγαθοι καὶ τὸ μεγάλο κύρος τους τὸ διέθεταν μόνο γιὰ τὸ καλὸ τῶν συμπατριωτῶν τους. Εἶχαν μεγάλη ἐδαφικὴ περιουσία καὶ πάρα πολλὰ εἰσοδήματα, ἀλλὰ ὅταν οἱ ντόπιοι τελείωναν τὴς τροφές τους οἱ καλοὶ ἄρχοντες ἀνοίγαν τὴς ἀποθήκες τους καὶ ἐμοίραζαν δωρεὰν τ' ἀγαθὰ τους. Ἦταν εὐεργετικοὶ στοὺς πατριῶτες τους, στοὺς δυστυχισμένους ραγιάδες», λέγει ὁ Δ. Λουκόπουλος (Ἡμ. Μεγάλης Ἑλλάδος 1931, σ. 166). Εἶχαν τοὺς περισσότερους πύργους στὸ Μαυρίλλο καὶ μέσα σ' αὐτοὺς εὕρισκαν καταφύγιο οἱ χωριανοὶ σὲ περιπτώσεις ἐπιδρομῶν.

Ἐ.χαν οἰκονομικὴ εὐρωστία, ἀλλὰ τὰ πλούτη τους διέθεταν γιὰ ν' ἀνυψώσουν τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τῶν συνανθρώπων τους· γιὰ νὰ βελτιώσουν τὴς συνθήκες διαβιώσεώς τους καὶ νὰ διατηρήσουν τὴν ἐμπιστοσύνη τους στὴν χριστιανικὴ πίστι καὶ τὴν ἐθνικὴ ἰδέα. Ἔτσι, ἐφτιαξαν σ' ὅλη τὴν ὄρεινὴ Φθιώτιδα τοὺς δρόμους μὲ τ' ἀθάνατα καλντιρίμια καὶ τὰ στερεὰ μὰ καὶ καλλιτεχνικὰ γεφύρια· δημιούργησαν τὸ πρῶτο ἐλληνικὸ σχολεῖο στὸ Μαυρίλλο ποὺ ἔγινε φάρος

ζῶν μετὰ τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος μετ' εὐχαριστίας ἐν ἀγάπῃ ἀμοιβαίᾳ καὶ καθαρᾷ, ἔκτισαν καὶ τὴν Μητρόπολιν καὶ πολλὰ εὐπρεπῆ καὶ θεάρεστα ἔργα ἐποίησαν.

(Ἀσωπίου Εἰρην. ἔ.δ., σελ. 205).

Δημάκης Χατζη-Οικονόμου

μορφώσεως γιὰ ὅλη τὴν περιφέρεια Τυμφορητοῦ καὶ τέλος γέμισαν τὴν Φθιώτιδα μὲ χριστιανικὰ μνημεῖα καὶ βυζαντινὴ δόξα.

Ἡ συμβολὴ τους στὴν διατήρησι ἀμόλυντου τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος κατὰ τὴν περίοδο τῆς μαύρης σκλαβιάς, ὡλοκληρώθηκε μὲ τὴν πρόθυμη μύησί τους στὰ ἱερὰ μυστικὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. Πολλὰ πρόσφεραν γιὰ τὴν προετοιμασία τῆς πολυπόθητης ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως, ἀλλὰ, ἀλλοίμονο! Ἡ μοῖρα δὲν ἐπρόκειτο νὰ τοὺς χάριση τὴν χαρὰ νὰ λάβουν μέρος στὴν μεγάλη γιορτὴ τῆς ἀπελευθερώσεως, γιὰ τὴν ὁποία τόσο ἐμόχθησαν.

Μοῖρα κακὴ καὶ θάσκανη ζήλεψε τὴν δόξα τῶν παιδιῶν τοῦ Χατζη-Χρήστου· καὶ γιὰ νὰ κόψη τὸ νῆμα τῆς ζωῆς τους, εὕρηκε πρόθυμους ἐκτελεστὰς τοὺς Κοντογιανναίους. Ὡπλισε τὰ χέρια τους μὲ μαχαίρια, ξύπνησε μέσα στὴν ψυχὴ τους τὴν προαιώνια κατάρρα τῆς φυλῆς μας καὶ τοὺς ἔστειλε στὸ Μαυρίλλο γιὰ νὰ διαπράξουν τὸ πιὸ ἀπαίσιο ἐγκλημα τῆς ἐποχῆς. Νὰ σφάζουν τοὺς ἀρίστους ἄρχοντας» τοὺς «δικαίους διοικητὰς τῶν Χριστιανῶν»⁽¹⁾, τοὺς εὐεργέτες ὁλόκληρης τῆς περιοχῆς.

Πολλοὶ θέλουν νὰ παρουσιάσουν τὴν δολοφονία αὐτὴ σὰν ἓνα ἐγκλημα ἀνεξιχνίαστο καὶ ἄλλοι σὰν δίκαια τιμωρία προδοτῶν. Ἐμεῖς, χωρὶς νὰ μνησικακοῦμε καὶ χωρὶς νὰ ἔχωμε πρόθεσι ν' ἀντιδικώσουμε μὲ κανένα, ἔχοντας δὲ στὸν νοῦ μας καὶ τὸ τοῦ Τάκιτου «Νόμος ἐστὶ τοῦ ὁσίου: Οὐδὲν ψεῦδος νὰ λέγῃ, οὐδὲν ἀλήθειαν νὰ σιωπᾷ», θὰ προσπαθήσουμε νὰ φέρουμε στὴν ἐπιφάνεια ὅλα ὅσα σχετικὰ γράφτηκαν ἀπὸ τοὺς διαφόρους συγγραφεῖς καὶ θὰ πούμε τὴν γνώμη μας μὲ ἀπόλυτη ἀντικειμενικότητα. Εἶναι πάντως ἀλήθεια ὅτι κανένας ἀπὸ τοὺς τότε ἢ τοὺς ἀμέσως μετέπειτα ἐγγραμμάτους δὲν θέλησε ν' ἀσχοληθῇ μὲ τὴν τραγωδίαν αὐτὴ καὶ τὴς συνθήκες τῆς. Καὶ δικαίως ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης ἐχαράκτηρισε τὴν ἀμέλεια αὐτὴ ὡς κοινωνικὴ ἀνανδρία (Κασσομούλη ἐνθυμήματα, Τόμ. Α', σελ. 116).

Οἱ Κοντογιανναῖοι ἦταν οἰκογένεια ὀπλαρχηγῶν μὲ ἀρχηγὸ τὸν Γιάννη Κοντογιάννη ἀπὸ τὸ Χαλκιδόπουλο τοῦ Βάλτου, ὁ ὁποῖος κατέλαβε βιαίως⁽²⁾ τὸ ἀρματολίκι τοῦ Πατρατζικίου καὶ ἐπεξετάθη σ' ὅλη τὴν περιφέρεια μέχρι τὴν Ναύπακτο, τὸν Παρνασσό, τὸ Λιδωρίκι, τὴν Λαμία καὶ τ' Ἀγραφα. Ἦταν ἑξοχος ἀγωνιστὴς καὶ εἶχε στὸ ἐνεργητικὸ του πολλὰς νικηφόρες μάχες μὲ τοὺς Τούρκους. Τὸ 1790, μετὰ τὸν φυσικὸ θάνατό του, τὸ ἀρματολίκι ἀνέλαβαν οἱ γιοὶ του Κων)νος καὶ Μήτσος, οἱ ὁποῖοι κατέρωθσαν ν' αὐξήσουν τὴ στρατιωτικὴ δύναμί τους μὲ πολλοὺς Ἕλληνες καὶ Τουρκαλβανούς⁽³⁾.

(1) Ἀσωπ. Εἰρην. ἔ.δ., σελ. 205.

(2) Κασσομούλης, Τόμος Α', σελ. 30.

(3) Κασσομούλης, Τόμος Α', σελ. 31.

Ἡ συνεννόησις ἦταν σπάνιο φαινόμενο μεταξύ τῶν Κοντογιανναίων. Γι' αὐτὸ καὶ μᾶς ἄφισαν τὴν παρουσία «Δώδεκα Κοντογιανναῖοι - δεκατρεῖς ταμπ ῥάδες»

Τὸ 1792, ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἔστειλε τὸν συγγενὴ του αἵμα-
χαρῆ στρατηγὸ Γιουσούφ Ἀράπη, μὲ 3.000 ἄνδρες, νὰ τιμωρήσῃ τοὺς
ὀπλαρχηγούς τῆς Στερεᾶς γιὰ τὴν ἀνυπακοή τους στὶς διαταγές
του. Στὸ διάστημα τῆς ἐκστρατείας του ὁ Γιουσούφ ἐστρατοπέδευσε
στὴν Ὑπάτη καὶ κατόπιν στὸ Μαυρίλλο καὶ Μ. Κάψη. Οἱ Κοντο-
γιανναῖοι μὲ 300 ἄνδρες, ἀψηφώντας τὴν ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τοῦ
ἐχθροῦ, ἔδωσαν ἥρωικὲς μάχες στὶς θέσεις «Γραμμὴν δέξω» καὶ
«Μοναστηρί Στάγας», τελικῶς ὅμως ἀναγκάσθηκαν νὰ τραποῦν σὲ
φυγὴ. Καὶ ὁ μὲν Κων)νος, συνεχῶς διωκόμενος, ἔφθασε στὸ γεφύρι
τῆς Τατάρνας, ὅπου ἔδωσε σκληρὴ μάχη καὶ πολεμώντας σὺν λιοντά-
ρι, ἐπὶ δύο ὥρες, ἔπεσε ἥρωικῶς στὸ πεδίο τῆς τιμῆς, ὁ δὲ ἀδελφός
του Μῆτσος ἐγύρισε στὸ ἀρματολίκι του στὴν Ὑπάτη, ὅπου ἔλαβε ὑπὸ
τὴν προστασία του τὰ παιδιὰ τοῦ Κων)νου, Σπύρο, Νίκο καὶ Γεώργιο.
Τὸ 1820 ὁ Σπύρος καὶ ὁ Νίκος διέπραξαν τὴν σφαγὴ τῶν Χατζαίων
στὸ Μαυρίλλο καὶ ἀμέσως μετὰ ὁ Σπύρος παντρεύθηκε τὴν θυγατέρα
τοῦ σφαγιασθέντος Δημάκη, ὀνόματι Ἀγορίτσα. Ἀπὸ τὸ γάμο αὐτὸ
γεννήθηκε ὁ Ἰωάννης, ἀξιωματικὸς τοῦ τακτικοῦ Ἑλληνικοῦ Στρα-
τοῦ. Ὁ Σπύρος ἔλαβε μέρος στὴν μάχη τοῦ Μεσολογγίου μὲ τὸ βαθ-
μὸ τοῦ χιλιάρχου, ὅπου καὶ ἔπεσε ἥρωικῶς μαχόμενος.

Αὐτοὶ ὑπῆρξαν οἱ Κοντογιανναῖοι. Ποιὰ ὅμως ἦταν τὰ αἷτια
τῆς σφαγῆς τῶν Χατζαίων; Θ' ἀναφέρουμε ὅλες τὶς ἀπόψεις ποὺ
ὑποστηρίχθηκαν μέχρι τώρα :

Α) Οἱ Κοντογιανναῖοι ἰσχυρίσθησαν ὅτι διέ-
πραξαν τὸ ἐγκλημα διότι ἐθεώρησαν τοὺς Χατζαίους ὑπευθύνους γιὰ
τὸν θάνατο τοῦ πατέρα τους Κώστα Κοντογιάννη, στηρίζοντας τὴν
ἄποψί τους αὐτὴ στὴν γνώμη τοῦ Κασομούλη, ὁ ὁποῖος γράφει :

«...Μόλις ἐπλησίασεν εἰς τὰ σύνορά των (τῶν Κοντογιανναίων) ὁ
Ἰσοῦφπας καὶ ἐπληροφορήθη τὴν διάθεσίν των, ἐσυγκέντρωσεν τὴν
δύναμίν του εἰς Μαυρίλλον καὶ Κάψη ὅπου οἱ πρόκριτοι φίλοι τοῦ Ἀλῆ-
Πασᾶ τὸν ἐπεβίβαν μὲ ἀγάλας ἀνοικτὰς νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὴν
μιάστιγα τούτων» (Τόμος Α', σελ. 118).

Αὐτὴ τὴν ἐκδοχὴ ὑποστηρίζει καὶ ὁ κ. Πᾶνος Βασιλείου («Φθιῶ-
τις» τεύχος 14, σελ. 119). Ἐμεῖς θεωροῦμε τὴν ἄποψιν αὐτὴ τε-
λειῶς ἀβάσιμη, γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: 1) Στηρίζεται ἀπλῶς καὶ μό-
νο στὴν γνώμη τοῦ Κασομούλη ἡ ὁποία, ὅπως λέγει ὁ Γιάννης Βλα-
χογιάννης ποὺ συγκέντρωσε καὶ δημοσίευσε τὰ ἐνθυμήματά του (Τόμ.
Α', σελ. 36, 115, 122, 126 κ.τ.λ., ὑπόσημ.), ἦταν ἐπηρεασμένη καὶ

μεροληπτικὴ, λόγῳ τῆς φιλίας τοῦ ἱστορικοῦ συγγραφέα μὲ τοὺς Κον-
τογιανναίους. Ἐνῶ, πρὶν τοὺς γνωρίσῃ, ἔγραφε :

«...Ἀποὺ περιηγήθημεν καὶ αὐτοὺς καὶ μετέβημεν εἰς Μαυρίλλον
(1829) κατὰ τὸ γεῦμα, μᾶς ἔδωσαν κατάλυμα. Αὐτοῦ ἔμαθα τὴν τρα-
γικὴ σκηνὴ τῆς σφαγῆς τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν Δημακαίων, προυχόν-
των Ὑπάτης, θανατωθέντων ἀπὸ τὴν ὀμότητα τῆς πλησιεστέρας πρὸς
αὐτοὺς οἰκογενείας τῶν Κοντογιανναίων, ἐπὶ προφάσει ὅτι ἐπρόδιδον
τὴν Πατρίδα, τοὺς ἐφόνευσαν καὶ ἀποὺ ἐλεηλάτησαν τὰς οἰκίας των, ὁ
Σπύρος πῆρεν διὰ σύζυγόν του μίαν ἀπὸ τὰς θυγατέρας τῶν φονευθέν-
των παρ' αὐτοῦ».

Καὶ ὁ Βλαχογιάννης προσθέτει τὸ σχόλιο:

«Ὁ συγγραφεὺς φαίνεται ἐδῶ πῶς αὐστηρὸς, ἐνῶ ὕστερα ἀπὸ χρό-
νια ποὺ ἔγραφε τ' Ἀσματολίκια, εἶχε γνωρίσῃ μὲ τὸν Μῆτσο Κον-
τογιάννη καὶ ἀπ' ὅσα γράφει ἐκεῖ φαίνεται ὅτι μὲ λύπη του τὰ γράφει».
(Τόμος Α', σελ., 250).

2) Ὅπως ἀναφέραμε, ὁ Κώστας Κοντογιάννης δὲν δολοφονή-
θηκε, ἀλλ' ἔπεσε ἥρωικῶς μαχόμενος στὴν Γέφυρα τῆς Τατάρνας,
ὕστερα ἀπὸ πολυήμερη καταδίωξιν. Κατὰ συνέπειαν, δὲν μπορεῖ νὰ γί-
νῃ λόγος ὅτι ἔπεσε θῦμα προδοσίας. Οὔτε γιὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ
Γιουσούφ Ἀράπη στὴν Στερεὰ μπορεῖ νὰ εὐθύνεται ἡ οἰκογένεια τοῦ
Χατζηχρήστου, γιατί δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ οἱ Τοῦρκοι ἐπε-
χείρησαν ἐκκαθαριστικὰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τῶν ἐπαναστατημένων
Ἑλλήνων. Καὶ 3) Ἄν οἱ Κοντογιανναῖοι θεωροῦσαν ὑπευθύνους τοὺς
Χατζαίους γιὰ τὸν φόνο τοῦ Κώστα, ἀσφαλῶς θὰ προέβαιναν ἀμέ-
σως σὲ ἀντίποινα καὶ δὲν θὰ περίμεναν νὰ περάσουν εἴκοσι ὀκτὼ ὁλό-
κληρα χρόνια γιὰ νὰ διαπράξουν τὴν ἀπαίσιαν δολοφονίαν.

Β) Ἄλλοι ἰσχυρίζονται ἐπίσης ὅτι οἱ Κοντογιαν-
ναῖοι διέπραξαν τὸ ἐγκλημα γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τοὺς φιλότουρ-
κους καὶ ἀντιδρώντες στὴν ἐθνικὴ ἐπανάστασιν Χατζαίους (περιοδ.
«Φθιῶτις», τεύχ. 14, σελ. 120), βασίζοντες δὲ τὴν ἄποψιν τοῦ
Κασομούλη, ὁ ὁποῖος γράφει (τόμος Α', σελ. 125) :

«...ὅταν οἱ Κοντογιανναῖοι εἶδον ὅτι οἱ πρόκριτοι οὗτοι, ὄχι μόνον
ἐδίσταζον νὰ κινηθοῦν προσωπικῶς ἀλλὰ καὶ τὶς παραινέσεις των ἐδό-
ναντο νὰ δυσκολεύουν καὶ μέγα μέρος τῶν κατοίκων νὰ μὴ κινηθῇ...».

Καὶ ἡ ἄποψις ὅμως αὐτὴ δὲν μᾶς πείθει. Ἡ πολιτεία τῶν Χα-
τζαίων ἦταν πάντοτε ἐθνικὴ καὶ ἄκρως πατριωτικὴ. Ἄν συνέβαινε
τὸ ἀντίθετο, δὲν θὰ συγκέντρωναν τὴν ἐκτίμησιν ἔλων τῶν ἐπανα-
στατημένων κατοίκων τῆς περιοχῆς, οὔτε θὰ συνεργάζονταν τόσο στε-

νά με τὸν Κλήρο ποὺ ἦταν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως, οὔτε τέλος θὰ ἦταν ἀπὸ τὰ πρῶτα κι ἐμπιστά μέλη τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. Ἀλλὰ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ προσάψουν τὴν κατηγορία αὐτὴ στοὺς Χατζαῖους, ἦταν οἱ Κοντογιανναῖοι, γιὰ τὴν ὁποίαν γράφει ὁ Βλαχογιάννης στὴν ἴδια σελίδα τῶν ἐνθυμημάτων:

«...Ἄν ἐδίσταζαν οἱ Προύχοντες τῆς Νέας Πάτρας, ἐπαρχίας πεδινῆς, ποὺ βρισκόταν ἐπάνου στὸ διάβα τῶν Τούρκων τῶν συγκεντρωμένων στὴ γειτονικὴ Θεσσαλία, ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης δίστασε περισσότερο ὅταν, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1821, ἡ θαυμαστὰ ὁργανωμένη ἐκστρατεία τοῦ Διάκου ἔφτασε στὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ Σπερχειοῦ καὶ ἐτοιμαστῆκε ἐκεῖ ν' ἀντισταθῇ στὴν Τούρκικη πλημμύρα ποὺ κατέβαινε...».

Σχετικῶς καὶ ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης γράφει στὸ κεφάλαιο «Ἀθανάσιος Διάκος», σελ. 493:

«Ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης... θεωρῶν τὴν ἐθνικὴν ἐξέγερσιν ὄνειροπόλημα νοσούσης φαντασίας, μηδεμίαν παρέχον ἐλπίδα εὐδοκίᾶς καὶ ἐπιτυχίας, μόνος ἔμενεν ἀδρανής, οὐδ' ἔστειλε νὰ ἐνδύσῃ εἰς τὰς ἐπιμύρους καὶ πατριωτικὰς προτροπὰς τοῦ τε Διάκου, τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τοῦ Διοβουνιώτου. Ἐνεκεν τῶν συνεχῶν καὶ στενῶν αὐτοῦ σχέσεων πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ τῆς ἰδέας, ἣν εἶχε, περὶ τῆς Τουρκικῆς δυνάμεως, ἐνόμισεν ἑαυτὸν εὐτυχῆ, ἐάν, ἐν μέσῳ τῶν ἀενάων περιπασιῶν τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, ἡδύνατο διὰ τῆς διαγωγῆς του νὰ σώσῃ τὸ προσφιλὲς ἀρματολίκιον...».

Τὴν ἴδια γνώμη διέτύπωσε καὶ ὁ Ἰωάννης Φιλήμων (Κώστα Ἀβραάμ «Ρουμελιῶτες Ἀγωνιστές», σελ. 258).

Γ) Ἄ λ λ η π ρ ο σ π ά θ ε ι α νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ σφαγὴ τῶν Χατζαίων ὡς ἐθνικὴ πρᾶξις, ἐβασίσθη στὴν ἀναφορὰ τοῦ Κοντογιάννη πρὸς τὴν Διοίκησι, ὅτι δῆθεν ἔπιασε γράμματα τοῦ Χατζη-Δημάκη πρὸς τοὺς Τούρκους, πλὴν ὅμως, ὅπως γράφει ὁ Βλαχογιάννης (Ἐνθυμήματα Κασομούλη, Τόμ. Α', σ. 126 ὑποσ. 6), τὰ γράμματα αὐτὰ δὲν τὰ ἔστειλε μαζί με τὴν ἀναφορὰ. Ἐνισχύεται ἐπομένως ἡ ἄποψις ὅτι τέτοιες ἐπιστολὲς δὲν γράφτηκαν ποτέ.

Δ) Π ο λ λ οὶ ἀ π ο δίδ ο υ ν τὸ ἐγκλημα τῶν Κοντογιανναίων σὲ πρῶτες τοὺς νὰ σφετερισθοῦν τὴν μεγάλην περιουσία τῶν Χατζαίων καὶ χαρακτηρίζουν τὸ Σπύρο Κοντογιάννη ὡς ληστή(1).

(1) «Καὶ ὁ δολοφόνος αὐτός, ποὺ θέλησε νὰ ἐκκληρήσῃ τὴν μεγάλην οἰκογένειαν Χατζαίων, δυναμικὸν στέλεχος διὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τῆς Φθιώτιδος στὴν Ρούμελη, ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς Κοντογιανναίους, Σπύρο τὸν ἔλεγαν.

Ἦταν κι αὐτὸς Κλέφτης, ὅχι δυστυχῶς μετὰ τὴν ἰδιότητα τοῦ Ἐθνικοῦ Κλέφτη, εἶχε ἀλλάξει ἐπάγγελμα! Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἰδιότητα τοῦ

Τὸν χαρακτηρισμὸ αὐτὸ ἐμεῖς δὲν εἴμαστε διατιθεμένοι νὰ υἱοθετήσωμε, χάρις στὴν πλούσια ἐθνικὴ δρᾶσι τοῦ Σπύρου κατὰ τοὺς τότε καὶ μετέπειτα ἀγῶνες τῆς ἀπελευθερώσεως. Ἀποτελεῖ ὅμως γεγονός ὅτι οἱ Κοντογιανναῖοι ἐπιδίωκαν πάντοτε νὰ ἐπεκτείνουν ἐδαφικῶς τὸ ἀρματολίκι τοὺς μεθεμὲν καὶ ἀθέμιτα μέσα. Ἔτσι, κατέλαβαν τὶς θέσεις «Τζουράκι» καὶ Γούδα» (ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Κᾶψη) καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἔκαναν συνεχεῖς ἐπιθέσεις μετὰ πρῶτες νὰ ξαπλωθοῦν στὰ χωριὰ τοῦ Τυμφορηστοῦ. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἔγιναν κύριοι ἐνὸς μεγάλου τσιφλικιοῦ ποὺ ἄρχισε ἀπὸ τὴ Σπερχειάδα καὶ τελείωνε στὴν Λάσπη· τὸ τσιφλικὶ αὐτὸ περιῆλθε πολὺ ἀργότερα στοὺς Βελεντζέους, τοὺς Χονδρογιανναίους, τὴν Κοινότητα Τυμφορηστοῦ καὶ ἄλλους (Χρ. Καραγεωργίου «Ἱστορία τῶν Τσιφλικίων τῆς Φθιώτιδος», σ. 60).

Ε) Ἡ τ ε λ ε υ τ α ῖ α ἐ κ δ ο χ ῇ ποὺ ἀποδίδεται στὰ αἰτία τῆς σφαγῆς καὶ ἡ ὁποία, κατὰ τὴν γνώμη μας, εἶναι ἡ πιὸ ἀληθινή, εἶναι ἡ ἄρνησις τοῦ Χατζη-Δημάκη νὰ συγκατατεθῇ στὸν γάμο τῆς κόρης τοῦ Ἀγορίτσας μετὰ τὸ Σπύρο Κοντογιάννη(1). Ἄν λάβωμε

κλέφτη λητοῖ. Εἶχε δική του συμμορία καὶ τρομοκρατοῦσε καὶ ἐξέβιαζε ἀδιακρίτως Τούρκους καὶ Χριστιανούς.

(Δ. Γαρδικὴ «Φθιώτις πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως» περ. «Φθιώτις» Τ. 11—12, σελ. 186).

Ἐπίσης, ὁ γυμνασιάρχης Ἰ. Βορτσέλας γράφει τὰ ἐξῆς στὴν μονογραφία του: «Φθιώτις» (σελ. 384), προερχόμενα προφανῶς ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ καθηγητοῦ Φραγκίστα, ὅπως τ' ἄκουσε ἀπὸ τὸν πατέρα του Ἰωάννη Φραγκίστα :

«Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως τὰ πέντε τέκνα τοῦ Χατζηρηόστου Οἰκονόμου, ὧν διασημότερος ἦτο ὁ Δημάκης, ἐσφάγησαν ἐν Μαυρίλλῳ ὑπὸ τοῦ Σπυρίδωνος Κοντογιάννη. Ἀφορμὴ τῆς σφαγῆς ἦτο κατὰ τινα παραδόσιν ἡ ἐξῆς: Κοντογιάννης τις ἦτο ληστής, πιθανῶς ὁ πατὴρ τοῦ Σπυρίδωνος, Κωνσταντῆς. Ὁ δὲ Σπύρ. Κοντογιάννης ἐνόμισεν ὅτι οἱ Χατζαῖοι κατέδειξαν αὐτὸν εἰς τὰς Τουρκικὰς ἀρχάς, ὅφ' ὧν ἐφονεύθη. Ἡ εἰδήσις τῆς σφαγῆς τῶν Χατζαίων εὐθὺς περιῆλθεν εἰς τὰ ὦτα τοῦ ἐν τῷ Τμήματι τῆς Ρεντίνης περιπολοῦντος Ἀματωλοῦ (Κολτζῆ) Ἰωάννου Φραγκίστα, δαδοῦ τοῦ Κατσαντώνη. Ὁ Φραγκίστας ἔσπευσεν εὐθὺς εἰς Μαυρίλλον, ὅνθα εἶδε τὰ πτώματα τῶν πέντε ἀδελφῶν καὶ διεπληκτίσθη μετὰ τοῦ Κοντογιάννη, πρὸς ὃν εἶπε: «Τοῦ διαβόλου τὸ Ρωμέικο θὰ φρεϊσάωμε». Ὁ μὲν Κοντογιάννης ἐσιώπησεν, ὁ δὲ Φραγκίστας παραλαβὼν τοὺς δύο ἀδελφοὺς Δημήτριον καὶ Γιαννακὸν Χατζίσκον, υἱὸς τοῦ Κων(ν)ου, Κουνέλου ἐπιλεγόμενον, ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς τὸν Κοττάμπασιν τῶν Ἀγρῶν Τσολάκογλου. Τοὺς δύο ταύτους ἐγγόνους τοῦ Χατζηρηόστου ἠπεῖλει ὁ Κοντογιάννης ὅτι ἤθελε κρεμάσει ἐκ τοῦ Πύργου τοῦ Κουνέλου, ἵνα μὴ μείνῃ σπορὰ ἀπὸ τῶν Χατζαίων· διότι οἱ ἄλλοι τέσσαρες εἶχαν μόνον κορίτσια...».

(1) «...Λέγεται δὲ ὅτι αἰτία τῆς σφαγῆς ἦτο καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Δημάκη ἀπόρριψις τῆς προτάσεως τοῦ Σπύρου Κοντογιάννη, τοῦ νὰ ἐκδόσῃ αὐτῷ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ, τὴν μετὰ τὴν σφαγὴν ἀπαχθεῖσαν» (Βορτσέλας ἔ.δ., σελ. 384).

ὕπ' ὄψιν μας τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πού ἡ ἀπόρριψις μιᾶς προτάσεως γάμου ἀποτελοῦσε βαρεῖα προσβολή γιὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ γαμπροῦ, θ' ἀντιληφθοῦμε τὴν ἀφορμὴ τοῦ ἐγκλημάτος. Οἱ Κοντογιανναῖοι, μὲ τὴν ἐγωιστικὴ⁽¹⁾ ἀντίληψιν πού εἶχαν γιὰ τὴν ἀξία τους (ἀντίληψιν πού ἐξ ἄλλου εἶχαν ὅλοι οἱ καπεταναῖοι), δὲν μπορούσαν νὰ συγχωρήσουν τὴν ὑπερήφανη στάσιν τοῦ Χατζη-Δημάκη.

Καὶ ἔτσι, μιὰ θλιθερὴ ἡμέρα, διεπράχθη τὸ φοβερώτερον ἐγκλημα τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἀπὸ χέρια ἑλληνικά, καὶ μάλιστα ἐνδοξα, σφαγὴ τῶν πέντε παιδιῶν τοῦ Χατζηχρήστου, τῶν πιὸ ἐπιστήμων καὶ πιὸ ἐπιφανῶν προσώπων τῆς ἐπαναστατημένης Ρούμελης. Τῶν ἀνθρώπων πού ἀγωνίσθηκαν ὑπεράνθρωπα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς περιοχῆς καὶ πού πρόσφεραν τὸ κάθε τι γιὰ τὸ καλὸ καὶ τὴν προκοπὴ τοῦ τόπου. Μέχρι σήμερον ἀναγνωρίζεται καὶ θὰ συνεχίσῃ ν' ἀναγνωρίζεται στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων τὸ κοινωνικὸ καὶ Χριστιανικὸ ἔργον τῶν Χατζαίων· διότι ὑπῆρξαν πρωτοστάτες στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ ἐκπολιτιστικὴ ἀναμόρφωσιν τῆς περιοχῆς.

Κατὰ τὴν παράδοσιν, τὰ δύο παιδιά τοῦ Κων)νου Χατζη-Οἰκονόμου (τοῦ Κουνέλου), τὸν Δημήτριον καὶ τὸν Γιαννακό, τὰ ἔσωσε ἀπὸ τὴν σφαγὴ καὶ τὰ ἔκρυψε μέσα σὲ μιὰ συστάδα ἀπὸ βᾶτα ὁ Μαυριλιώτης Μπάκανος, μέχρις ὅτου ἦλθε ὁ Φραγκίστας καὶ τὰ παρέλαβε. Καὶ ἦταν τόσο τὸ μῖσος καὶ τόση ἡ ἐγκληματικὴ διάθεσις τῶν σφαγέων, ὥστε, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὅταν ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης πῆρε ἀναφορὰ ἀπὸ τοὺς ἀνεψιούς του γιὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου, δυσανασχέτησε γιὰ τὴν σωτηρίαν τῶν δύο νηπίων καὶ εἶπε: «τίποτε δὲν κάνατε!... Τ' ἀγκαθάρκια τ' ἀφήσατε...». Λόγω τῆς ἡλικίας τους τοὺς ἔλεγον ὑποκοριστικῶς «Χατζίσκου» καὶ αὐτὸ ἔμεινε ὀριστικῶς ὡς ἐπώνυμό τους.

Ὁ Δημήτριος Κ. Χατζίσκος ἔπαιξε σπουδαῖον ρόλον στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος καὶ ποτὲ δὲν ξέχασε τὴν βαρεῖαν κληρονομίαν πού τοῦ ἄφησαν οἱ πρόγονοί του, νὰ διαπρέψῃ ὡς πνευματικὸς ἄνδρας. Ἀλλὰ οὔτε καὶ τὸν ἄνθρωπον πού τὸν ἔσωσε ἀπὸ τὸ Κοντογιανναῖον μαχαῖρι ἐλησμόνησε. Ὁ Γερόμπακανος ἔπαιρνε σύνταξι σ' ὅλην τὴν ζωὴν.

Τὸ ἐπώνυμό του ὁ Δημήτριος Χατζίσκος φαίνεται ὅτι τὸ ἔλαβε

(1) Ὁ Χρήστος Χατζηγεωργίου (ἐ. ἀ., σελ. 61) γράφει γιὰ τοὺς Κοντογιανναῖους:

«Πολλὲς ἀγριότητές των ἀναφέρονται σὲ γυναικοδουλειές, ὅπως καὶ ἡ περίπτωσις τῆς ἐξοντώσεως τῶν Χατζαίων ἀπὸ τὸ Σπύρον Κοντογιάννη. Κάτι τέτοιο ἐγένετο καὶ στὸν Τυμφορηστὸ πρὶν τὸ 1821, ὅταν κάποιος Κοντογιάννης ἐξήτησε νὰ πάρῃ τὴν κόρη τοῦ Παπᾶ. Ὁ Παπᾶς κάλεσε ὁλόκληρον τὸ χωριὸν καὶ διάβασε ἀφορισμὸν κατὰ τοῦ Κοντογιάννη. Σώζεται καὶ σήμερον ἡ τοποθεσία «ἀφορισμός» στὸν Τυμφορηστὸ».

ἀργότερα σ' ἓνα πιστοποιητικὸν πού ἐξέδωκε στὴν Ὑπᾶτη στίς 18 Δεκεμβρίου 1833, ὑπογράφει ὡς Δημ. Κ. Χατζη-Οἰκονόμου (Ε. Ἀναγνωστοπούλου «Ἱστορία τῆς Ὑπᾶτης», σελ. 43).

Ὁ Δημήτριος πρόσφερε πολὺτιμες ὑπηρεσίες ὡς στρατιωτικὸς. Ἐλαβε μέρος σὲ πολλὰς μάχας ὡς γραμματικὸς καὶ ὡς πολέμιος τοῦ Θεοδωράκη Γρίβα. Κυρίως ὁμῶς διέπρεψε στὸν πολιτικὸν τομέα. Τὸ 1843 ἡ Φθιώτις τὸν ἐξέλεξε πληρεξούσιον, τὸ 1847 ἔγινε γερουσιαστῆς, τὸ 1862, ἐπὶ Κυβερνήσεως Γενναίου Κολοκοτρώνη, διετέλεσε Ὑπουργὸς Παιδείας καὶ κατόπιν ἀκολούθησε τὸν Ὁθωνα στὴν Βαυαρίαν, μετὰ τὴν ἐκθρόνισίν του. Ἀργότερα ἐπανῆλθε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἐξελέγη πάλι βουλευτὴς Φθιώτιδος, καθὼς καὶ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς. Ἀπέθανε τὸ 1877 στὴν Ἀθήναν.

Ὁ Νικόλαος Δ. Χατζίσκος, γιὸς τοῦ προηγουμένου, γεννήθηκε τὸ 1850. Σπούδασε νομικὰ καὶ διπλωματίαν στὴν Ἀθήναν καὶ στὸ Παρίσι καὶ ἀκολούθως ὑπηρέτησε ὡς Γενικὸς Πρόξενος. Ἀργότερα ἐγκατέλειψε τὸ διπλωματικὸν στάδιον γιὰ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν πολιτικὴν. Ἐξελέγη ἐπανειλημμένως βουλευτὴς καὶ διετέλεσε Πρόεδρος τῆς Βουλῆς. Ἐγένετο ὀνομαστός ὡς κοινοβουλευτικὸς ρήτωρ καὶ βαθὺς γνώστης τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων τῆς ἐποχῆς του. Ἀπέθανε τὸ 1917.

Τέλος, ὁ Δημήτριος Ν. Χατζίσκος, γιὸς τοῦ προηγουμένου, γεννήθηκε τὸ 1890 καὶ ἐσπούδασε νομικὰ καὶ πολιτικὰς ἐπιστήμας στὴν Ἀθήναν, τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν. Ἐγένετο διδάκτωρ τῶν πολιτικῶν ἐπιστημῶν στὸ Πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων. Τὸ 1920 ἐξελέγη πληρεξούσιος στὴν Γ' Συνταγματικὴ Συνέλευσιν καὶ εἰσηγητὴς στὴν ἐπὶ τοῦ Συντάγματος Ἐπιτροπὴν. Τὸ 1932, καθὼς καὶ τὸ 1935, διετέλεσε καὶ πάλι Ὑπουργὸς Παιδείας, τὸ 1945 Ὑπουργὸς Ἐφοδιασμοῦ καὶ τὸ 1946 ἐξελέγη Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος. Ἐξελέγη συνολικῶς ὀκτὼ φορὲς βουλευτὴς Φθιώτιδος καὶ μίαν (τὴν τελευταίαν) Ἀθηνῶν. Συνέγραψε πολλὰς μελέτας γιὰ θέματα διεθνούς δικαίου πού μετεφράσθηκαν στὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ ἐπροκάλεσαν εὐμενῆ σχόλια τῶν ξένων διεθνολόγων.

Αὐτὰ διὰ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Κων)νου Χατζη-Οἰκονόμου (Κουνέλου). Ὅμως καὶ τοῦ Δημάκη οἱ ἀπόγονοι διέπρεψαν στὰ γράμματα καὶ ἀνεδείχθησαν ἄξιοι τῆς καταγωγῆς τους. Ἀπὸ πέντε θυγατέρες, ἦτοι: Τὴν Ἀγορίτσαν, τὴν ὁποία, ὅπως εἶπαμε, ἀπῆγαγε τὸ 1820 ὁ Σπύρος Κοντογιάννης. Τὴν Κυρούλκην, ἡ ὁποία τὸ 1812 παντρεύθηκε τὸν Σπύρον Τσιτσάρα, γόνον ἀρχοντικῆς οἰκογενείας ἀπὸ τὸ Καρπενήσι. Τὰ παιδιά τους καὶ τὰ ἐγγόνια τους διετέλεσαν δήμαρχοι Καρπενησίου, νομάρχαι καὶ βουλευταὶ καὶ γερουσιασταὶ Εὐρυτανίας. Διεγγονὰ τους εἶναι οἱ Κλεομένης καὶ Γεώργιος Τσιτσάρας, πού καὶ αὐτοὶ διαπρέπουν σήμερον στὴν Διοίκησιν καὶ τὴν πο-

λιτική. Ἡ τρίτη θυγατέρα τοῦ Δημάκη παντρεύθηκε κάποιον Κυμπρίτη ἀπὸ τὸ Μαυρίλλο. Ἐγγονὸς τῆς ὑπῆρξε ὁ Δημήτριος Ἰωάννου Κυμπρίτης, διαπρεπὲς νομομαθὴς καὶ διπλωμάτης. Ἡ τετάρτη παντρεύθηκε κάποιον Χαντζόπουλον, φημισμένης οἰκογενείας ἀπὸ τὴν Εὐρυτανία. Κόρη τῆς ἦταν ἡ Ἑλένη, σύζυγος ἀργότερα τοῦ Γεωργίου Αἰνιάνου καὶ μητέρα τῆς Ἀγανίκης. Ἡ πέμπτη θυγατέρα, ἡ Μαρούλα, παντρεύθηκε τὸν ἱατρὸ Ζωγραφίδη ἀπὸ τὸ Μαυρίλλο, γόνον ἱστορικῆς οἰκογενείας, μέλη τῆς ὁποίας διεκρίθησαν στὶς ἐπιστῆμες καὶ τὴν διπλωματία. Δισέγγονος τοῦ ζεύγους εἶναι ὁ ἀντιστράτηγος Ἡρακλῆς Κοντόπουλος, πού τόσο τιμᾷ τὸν τόπο μας. Γεννημένος στὴν Λαμία τὸ 1897, κατετάγη στὸν Στρατὸ τὸ 1918, ὡς Ἀθ' γὸς πεζικοῦ. Ὑπηρετῶν στὸ Σύνταγμα πεζικοῦ Λαμίας, ἔλαβε μέρος σ' ὅλους τοὺς μετέπειτα πολέμους πού διεξήγαγε ἡ Πατρίς μας. Τραυματίσθηκε τὸ 1918 στὴν μάχη Ἀλῆ-Βερὰν τῆς Μ. Ἀσίας. Οἱ Τυμφρήσταιοι διατηροῦν ζωνρὴ τὴν ἀνάμνησίν του ἀπὸ τὸ 1949, ὁπότε μπήκε στὸ Καρπενῆσι ὡς ἀπελευθερωτής. Χάρις στὸν θερμὸ πατριωτισμὸ καὶ τὶς ἡγετικές του ἱκανότητες, ἔφθασε σ' ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς στρατιωτικῆς ἱεραρχίας, ἀποστρατευθεὶς τὸ 1958. Τὸν ἐπόμενο χρόνο ἀνεκλήθη στὴν ἐνέργεια καὶ ἀνέλαβε τὴν Γεν. Δ)νσὶ τῆς Ἑθνικῆς Ἀσφαλείας, θέσι τὴν ὁποία κατέχει μέχρι σήμερα. Τιμήθηκε μὲ πολλὰ μετάρλια καὶ παρὰσημα.

4. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΑΙΝΙΑΝΩΝ

Ἰπῆρξε μία οἰκογένεια πού ἐτίμησε ὄχι μόνον τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα τῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρη. Κάτω ἀπ' τὸν βραχνᾶ τῆς Τουρκικῆς σκλαβιάς, κράτησε φλογερὸ καὶ ἀμείωτο τὸν ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴν μεγάλην ἰδέαν τῆς ἐλευθερίας. Γενάρχης τῆς ἦταν ὁ Παπα-Ζαχαρίας.

Α'. Ζαχαρίας Αἰνιάν

Ὁ Ζαχαρίας γεννήθηκε στὸ Μαυρίλλο καὶ ὠνομαζόταν Ἀναγνωστόπουλος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν Κώδικα τῶν Φιλικῶν, πού ἀνεκαλύφθη ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ συγγραφέα Κονδηλῶρο⁽¹⁾. Εἶχε καὶ ἄλλο ὄνομα. Οἰκονόμου⁽²⁾, προφανῶς ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ τοῦ ἀξιώμα⁽³⁾. Αἰσθανόταν ὑπερηφάνεια γιὰ τὸν τόπο πού γεννήθηκε, τὴν ἀρ-

- (1) Ἐγκυκλοπαίδεια «Ἐλευθερουδάκη».
- (2) Τάκη Λάππα «Ρουμελιῶτες στὴν ἐπανάστασι», σελ. 6.
- (3) Βλέπε σελ. 47, ὑπόσημ. 2 παρόντος.

χαία πρωτεύουσα τῶν Αἰνιάνων, γι' αὐτὸ καὶ πῆρε τ' ὄνομά τους.

Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθε ὁ Ζαχαρίας στὴν Σχολὴ «Μουσεῖον τῶν Ἀγράφων», τῶν Βραγγιανῶν τῆς Εὐρυτανίας, μία ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες Ἑλληνοχριστιανικὲς σχολές. Τὴν σχολὴ αὐτὴ τὴν ἱδρυσε γύρω στὰ 1650 ὁ λόγιος Εὐγένιος Γιαννούλης ὁ Αἰτωλὸς καὶ τὴν διηύθυνε γιὰ πολλὰ χρόνια ὁ σοφὸς μαθητὴς τοῦ ἱερομόναχου Ἀναστάσιος Γόρδιος, καταγόμενος ἀπὸ τὰ Βραγγινά. Ὁ Ζαχαρίας Αἰνιάν ἐτύχχησε νὰ πάρῃ τὴν πρώτη μόρφωσίν του ἀπὸ ἑνα ἐξαιρετικὸ δάσκαλο, μαθητὴ τοῦ Γόρδιου.

Μόλις τέλειωσε τὴν Σχολή, ἔγινε ἱερέας στὸ Μαυρίλλο, ὅπου ἡ τεράστια μόρφωσίν του⁽¹⁾ καὶ ἡ ἐθνικὴ του δράσις συνετέλεσαν στὸ νὰ γίνῃ γνωστὸ τὸ ὄνομά του σ' ὁλόκληρη τὴν περιφέρειαν. Ἐκεῖ γεννήθηκαν οἱ τρεῖς γιοὶ του, Γεώργιος, Χριστόδουλος καὶ Δημήτριος⁽²⁾. Κατὰ τὸ 1800 ἐκλήθη ἀπὸ τὸν ἀρχοντα τοῦ Πατρατζικίου Χατζη-Δημάκη στὴν ἐκεῖ Σχολή, ὅπου ἐδίδαξε ἀρκετὰ χρόνια⁽³⁾. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκ χαρακτῆρος μισοῦσε τὴν τυραννίαν καὶ ἐπειδὴ διψοῦσε γιὰ περισσότερη μάθησι, πῆρε τὴν οἰκογένειάν του καὶ μετέβη στὴν Κων⁽⁴⁾πολιν, ὅπου ἔγινε οἰκοδιδάσκαλος στὶς σημαντικώτερες ἐκεῖ οἰκογένειες καὶ κυρίως στὴν οἰκογένειαν τοῦ Μουρούζη. Ἐτσι, ἔγινε πολὺ συμπαθὴς στὴν Ἑλληνικὴ παροικία τῆς Κων⁽⁵⁾πόλεως, ἡ ὁποία ἀργότερα τὸν ἐξέλεξε διευθυντὴ τῆς Σχολῆς τοῦ Γένους τῶν Θεραπειῶν⁽⁶⁾. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Φαναριώτες πού διεκρίθη-

(1) Ὁ Γ. Ἰατροίδης γράφει στὴν «Ἐνθύμησιν» του, σχετικῶς μὲ τὸν θάνατο τοῦ ἐπισκόπου Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων Λιονυσίου τοῦ Λαρισαίου, πού συνέβη στὸ Καρπενῆσι τὸ 1793, ὅτι: «...Λόγον δ' ἐπιτάφιον ἐξεφώνησε τότε ὁ ἐκ Μαυρίλλου Ζαχαρίας, ἱερεὺς, πατὴρ τῶν Αἰνιάνων». (Π. Βασιλείου «Ἐπισκοπὴ Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων ἐπὶ Τουρκοκρατίας», σελ. 187).

(2) Σύμφωνα μὲ τὸν Κώδικα, ὁ Ζαχαρίας ἀπέκτησε ἄλλα δύο τέκνα, τὸν Κων⁽⁷⁾νο καὶ τὴν Δέσπω, πού παρέμειναν στὴν Φθιώτιδα.

(3) «... ἐν Ὑπάτῃ, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ'. ἑκατ. ἐδίδασκε Ζαχαρίας ὁ Αἰνιάν, ὕστερον ἐν Κων⁽⁸⁾λεὶ διδάξας...» (Ματθαίου Παρανίκα «Σχεδιάσμα περὶ τῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Ἐθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων κ.τ.λ.», 1867, σελ. 93).

(4) «Ἐν δὲ Θεραπειῶν τοῦ Βοσπόρου τῷ 1804 συνέστη ἐπιμελεῖα τοῦ Φιλογενεστάτου Δημητρίου τοῦ Μουρούζη Ἑλληνικῆς Σχολῆς, ἧς προσέστη Γεώργιος Στεφάνου ὁ Θεραπειανός, μαθητὴς Νικολάου Κριτίου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ σχολὴ ἔβριθε μαθητῶν καὶ μάλιστα ἐκ Πελοποννήσου, ὡς Γρηγορίου Β'. κλπ. Ἀπελθόντα δὲ εἰς τὰς Ἡγεμονίας (1810 ἢ 1812) τὸν Σχολάρχην διεδέξατο ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος Ἰωάν. Ροδινός, Θεραπειανός, ὁ ὕστερον ἐν Πάτραις γυμνασιάρχης καὶ τὸν Ἡρόδοτον εἰς τὴν καθομιλουμένην μεταφράσας. Τοῦτον διεδέξατο Ζαχαρίας ὁ Αἰνιάν, πρεσβύτερος, ὃς οἱ τρεῖς υἱοὶ ἐδίδασκον ἰδιαίτερος ἐν οἴκοις εὐγενῶν. Ἐκ τῆς Σχολῆς αὐτῆς ἐβλάστησαν πρόσωπα διακριθέντα εἰς τὰ γράμματα, τὰς ἐπιστῆμας καὶ τὴν πολιτικὴν, ὅπως οἱ Μουρούζηδες, ὁ Ἀλέξανδρος Παγκαθῆς, ὁ Ἀλέξ. Ραδινός, ὁ Γρηγ. Παπαφλέσσας, ὅπως ἐπίσης καὶ πολλοὶ ἱεράρχαι...» (Ματθαίου Παρανίκα ἔ.δ., σελ. 32).

καν στα γράμματα και στον αγώνα της ανεξαρτησίας, υπήρξαν μαθη-
ται του Ζαχαρία στα Θεραπεία.

Ο Παπα-Ζαχαρίας δεν ήταν μόνον δάσκαλος⁽¹⁾. Ήταν ο κή-
ρυκας της μεγάλης ιδέας, ήταν ο έμψυχωτής του Έλληνικού στοι-
χείου για την προπαγανδευτική της Αναστάσεως, που σε λίγο θα έπαιρ-
νε σάρκα και οστά. Στις 22/7/1818 μυήθηκε στα ιερά μυστικά της
Φιλικής Εταιρείας από τον έμπορο Πολυχρονιάδη, καταγόμενο από
το Σκαμνέλι του Ζαγορίου⁽²⁾. Το παράδειγμά του, ακολουθήσαν αμέ-
σως τα παιδιά του.

Την εποχή αυτή, έφτασε στην Κων)πολι ο Γρηγόριος Δικαίος
ή Παπαφλέσσας, στον οποίο ο Παπα-Ζαχαρίας έδωσε ευχαρίστως
ένα δωμάτιο⁽³⁾ της Σχολής για να διαμένη δωρεάν και συγχρόνως
να διδάσκεται. Ο Παπαφλέσσας στην αρχή παρακολουθούσε μ' επι-
μέλεια τα μαθήματά του, σύντομα όμως μυήθηκε στα μυστήρια της
Εταιρείας από τον Παναγιώτη Αναγνώστου.

Τό σπίτι του Ζαχαρία έγινε κοινό έντευκτήριο όλων των μελών
της Εταιρείας και μέσα στην Εθνική αυτή άτμόσφαιρα συγκεντρώ-
νονταν τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα, κατέστρωναν σχέδια και

(1) «Ο Ζαχαρίας δεν έδίδασκε μόνον τα ξηρά γράμματα, άλλ' έφροντιζε να έμπνιη τοις διδασκομένοις και τα άριστα των αισθη-
μάτων, άτινα, οχι σπανίως, άνέπτυσσε και από του άμβωνος» (Γού-
δα «Βίοι παράλληλοι», Τόμ. Ζ', σ. 361).

(2) Την άποψη αυτή άσπάζεται ο Έμμ. Πρωτοψάλτης. Ο Ιωάν-
νης Φιλήμων, όμως, αναφέρει εις τον κατάλογον των Φιλικών, τόμος Α',
ότι τον Ζαχαρία κατήχησε στις 2-6-1818 ο Αναγνωσταράς.

(3) Όπως είναι γνωστό, ο Παπαφλέσσας ήταν εκ χαρακτήρος ζω-
ηρός και φίλερις πολλές φορές κινδύνεψαν εξ αίτίας του οι Αιλιάνες.
Ο Γούδας γράφει εις τους «Βίους Παράλληλους», Τόμ. Ζ' :

«Αλλ' όποιος τρόμος κατέλαβε άπαντας τοις εν τη οικία Μουρού-
ζη, ότε μεταδός εκεί ήμέραν τινα ο Δημήτριος Αιλιάν άνήγγειλεν
ότι ο Διοικητής της Χώρας συνέλαβεν εν τω δωματίω του τον Πα-
παφλέσαν περι την πρωίαν και τον άπήγαγεν εις Κων)πολιν. Τό
μην πρόωτον έφοδθήσαν μήπως έπροδόθη ή Εταιρία. Τότε όμως
έμαθον ότι ούδεν των έγγραφων του Παπαφλέσσα άφήρεσαν οι Τούρ-
κοι και ότι συνέλαβον αυτόν συνεπεία καταμηνύσεως των γειτόνων
Όθωμανών, παραπονθέντων ότι τοις άνησύχει την νύκτα (όπερ αλη-
θές, διότι ο Παπαφλέσσας ούδέποτε διήγε σωφρόνως). Τότε ο Γ.
Αιλιάν ΰδωκε χρηματά τινα του υπηρέτου, όστις, ναυλώσας άμέσως
πλοίαριον, μετέβη άμέσως εις Κων)πολιν και διά των χρημάτων επέ-
τυχε την άπελευθέρωσιν του Παπαφλέσσα. Έτερον περιστατικόν
προϋξέννησε μεγάλους περισπασμούς τω Αιλιάνι. Κατ' έντολήν του
Αλή Πασά, έγένετο δολοφονική απόπειρα κατά του Πισσόμπεη. Εις
των πυροβολησάντων εκρούθη εις την οικίαν των Αιλιάνων. Πληρο-
φορηθέντες τοῦτο οι Τούρκοι, συνέλαβον μετά του ένόχου και τον
τελειώς άθών Ζαχαριάν Οικονόμου, τον όποιον ειχον έτοιμον πρὸς
έξοριάν, ανασταλείσης κατόπιν έγγραφου το όποιον εκόμισε ο Δημή-
τριος Αιλιάν και το όποιον έστειλε, τῇ έπεμβάσει του Γ. Αιλιάνος,
ο Πισσόμπεης εις την Τψηλήν Πύλην».

έπαιρναν αποφάσεις οι μεγαλύτερες προσωπικότητες της επαναστά-
σεως, όπως ο Περραιβός, ο Αναγνωσταράς, ο Χρυσοσπάθης και ο
Γρηγόριος Παπαφλέσσας. Στο σπίτι αυτό κυριαρχούσε άκράτητος
έθνικός ένθουςιασμός. Μπροστά σ' ένα τραπέζι, πάνω στο όποιο ήταν
ένα πιάτο μ' ένα μαχαίρι, ένα σπαθί κι ένα κερί αναμμένο, κρατών-
τας με τ' άριστερό χέρι ένα ποτήρι με κόκκινο κρασί κι έχοντας τ'
άλλο στην καρδιά, έδιδαν το μεγάλο όρκο τα καινούργια μέλη της
Εταιρείας, που στρατολογούσαν ο Παπα-Ζαχαρίας και οι συνεργά-
τες του:

«Όρκιζόμεθα δε πρὸ πάντων ότι μεταξὺ ήμῶν και των τυράννων
της Πατρίδος μας το πῦρ και ο σίδηρος είναι τα μέσα της διαλλαγής
και τίποτε άλλο. Έκ του έναντίου δε και ήθελεν αναιρέσωμεν την ιε-
ρότητα των χρεών μας κινούμενοι από αίσχροκέρδειάν τινα ή δειλίαν,
ή άλλην όποιανδήποτε αίτίαν, το όνομά μας να παραδίδεται εις το αι-
ώνιον ανάθεμα και εις την κατάραν των όμογενών μας, το αίμα μας
να χυθῇ ως χύνεται αυτήν την στιγμήν ο οίνος ούτος, το δε σώμα μας,
μη άξιούμενον ταφής, να γίνη βορά των θηρίων και των όρνέων».

Ιδιαιτέρως ο Ζαχαρίας συνδέθηκε με τον Νικόλαο Σκουφά κι
έθρήνησε τον πρόωρο θάνατό του. Συνέταξε δε και το πιό κάτω επι-
τύμβιο έπίγραμμα, που χαράχτηκε στην μαρμάρινη πλάκα του άπέριτ-
του τάφου του μεγάλου φιλικού, στον περίβολο της εκκλησίας του Άρ-
ναούτσιοι. Στο νεκρικό αυτό έπίγραμμα, άφίνει ο Παπα-Ζαχαρίας
να φανῇ όλος του ο ψυχικός κόσμος, όλη ή αγωνιστική του διάθεσις:

«Έλλάς σώζου, φοίνικος δ' άπτου κ' ού κυπαρίττειο!»

Τί σοφά λόγια, μεστά πατριωτισμού και εθνικής έξάρσεως! Τί
ύψηλά και ύπέροχα παραγγέλματα, ακατάλυτη κληρονομιά για τις
έπερχόμενες γενεές!

Τό έπίγραμμα εκφράζει την λύπη του νεκρού, όχι γιατί πέθανε,
άλλά γιατί, σαν άλλος Καλλικράτης, «θνήσκει τῇ χειρί μη χρησά-
μενος». Νά ποιο είναι το επιτύμβιο:

Εἴμ' ὑπὸ γὰν φθισίμβροτον, οἶμοι! Τηλόθι Πάτρης
Ἄργεος, τὰν κτίσεν εὖ πάρος Ἀμφίλοχος,
Οἶμοι! γεναμένῳ δ' ἐπεκλώσατο μοῖρ' ὀλοή μοι
Μὴ δόμεναι θρέπτρα Πάτριδι, ἥς φίλοις.
Οἶμ' ὥς ἄχθομ', ὅθ' Ἑλλάδι ματέρει φᾶσθαι
Οὐκ ἔφθην γῆθος Καλλικράτης δι' οἶά περ.
Σώζεσθ' ὅν φίλοι· Ἑλλάς σώζου, φοίνικος δ' ἄπτου.
Νῦν μὲν λαύῳ νήδυμα βοσπωρικῷ ἐν ἀνάπλῳ·
Κ' οὐ κυπαρίττειο ἔγρεο δ' ὥς τάχιον.
Ὅστατα δ' αὖ δειξεῖμ' Ἑλλάδος νῆα ἔνθουν.
«αἰπὴ» ἑκατομβαιῶνος φθίνοντος.

(Γούδα, έ.δ., Τόμ. Ζ', σελ. 361).

Παρόμοιο ἐπίγραμμα, σὲ διαλογικὴ ὅμως μορφή, συνέταξε ὁ Παπα-Ζαχαρίας στὴν μνήμη τοῦ Χατζη-Χρήστου Οἰκονόμου⁽¹⁾.

Ὅταν ξέσπασε ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις καὶ ἄρχισαν οἱ σφαγὰς στὴν Κων)πολι, οἱ Τοῦρκοι συνέλαβαν καὶ ἐφυλάκισαν τὸν Ζαχαρία μὲ τὸ γυιό του τὸν Χριστόδουλο (οἱ ἄλλοι δύο ἔφυγαν). Καὶ ἀσφαλῶς θὰ τοὺς ἐκτελοῦσαν, ἂν δὲν ἔπαιρναν ἀρκετὰ χρήματα. Μετὰ τὴν ἀποφυλάκισί τους ἔφυγαν στὴν Κίο τῆς Βιθυνίας, ὅπου ἔμειναν κρυφὰ μέχρι τὸ 1827, ὅποτε ἤλθαν στὴν Ἑλλάδα. Οἱ κακουχίες αὐτὲς ἔφεραν ὕστερα ἀπὸ λίγο τὸ τέλος στὴν γεμάτη ἀπὸ ἐθνικὴ δρᾶσι ζωὴ τοῦ Παπα-Ζαχαρία.

Β'. Γεώργιος Αἰνιᾶν

Ὁ Γεώργιος γεννήθηκε στὸ Μαυρίλλο τὸ 1788 καὶ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα στὸ χωριό του καὶ στὴν Ὑπάτη. Ἀκολουθοῦσε τὸν πατέρα του στὴν Κων)πολι καὶ συμπλήρωσε τὶς σπουδὲς του στὰ Θεραπειά, κατόπιν στὴν σχολὴ τῆς Ξηροκρήνης (Κουρού - Τσεσμε) ποὺ μόλις τότε εἶχε ἀνακαινισθῇ καὶ τέλος στὴν Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ. Ἀκολούθως ἐκλήθη καὶ ἐδίδαξε ὡς διδάσκαλος στὴν Προῦσα, ἀλλὰ γρήγορα ἐπανῆλθε στὴν Κων)πολι, ὅπου ἐχρημάτισε οἰκοδιδάσκαλος στὶς σημαντικώτερες Φαναριώτικες οἰκογένειες καὶ ἰδίως στὴν οἰκογένεια τοῦ Κων)νου Ἀλ. Μουρούζη, ὁ ὁποῖος ἦταν Μεγάλος Διερμηνέας τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ ἀποκεφαλίσθηκε τὸ 1821 ἀπὸ τὸ Σουλτάνο. Οἱ γιοὶ τοῦ Μουρούζη, Ἀλέξανδρος (μετέπειτα πρωθυπουργὸς τῆς Ρουμανίας) καὶ Κων)νος (ἀργότερα πλοίαρχος τοῦ Ἑλλ. Ναυτικοῦ καὶ Ὑπασπιστὴς τοῦ Ὁθωνος), χρεωστοῦσαν τὴν πρώτη μάθησί τους στὸν Γεώργιο Αἰνιᾶνα.

Ὅπως εἴπαμε, ὁ Γεώργιος μυήθηκε πολὺ ἐνωρὶς (τὸ 1818) στὴν Φιλικὴ Ἑταιρία. Λόγω τῆς μορφώσεως καὶ τοῦ ἐπαναστατικοῦ του πνεύματος ἔγινε ἀμέσως ἡγετικὸ στέλεχος καὶ ἐζήτησε ἀπὸ τὸν Μουρούζη νὰ τὸν ἐνισχύσῃ, ὥστε νὰ ἔλθῃ στὴν Πατρίδα του ὡς προσετοῖμος μὲ ἀνώτερο σκοπὸ νὰ προετοιμάσῃ τὴν ἐπανάστασι. Ὁ Μουρούζης τοῦ συνέστησε νὰ μὴν ἐπιμείνῃ, τόσο γιατί ἡ ἀποστολὴ του αὐτὴ θὰ ἦταν πολὺ ἐπικίνδυνη ὅσο καὶ γιατί, ἐπιδιώκοντας ν' ἀναλάβῃ μιὰ ἀπὸ τὶς ἡγεμονίες, ἐπιθυμοῦσε νὰ τὸν πάρῃ μαζί του. Ὁ Γεώργιος ὅμως θεώρησε ὑποχρέωσί του νὰ διαθέσῃ τὸν ἑαυτό του γιὰ τὴν Πατρίδα, ποὺ τόσο ὑπέφερε ἀπὸ τὸν Τουρκικὸ ζυγό. Ἐπέμενε λοιπὸν καὶ ὁ Μουρούζης διεξίβασε τὴν αἰτησί του στὴν Ὑψηλῇ Πύλῃ, ἡ ὁποία τὴν ἀπέριψε μὲ τὴν παρατήρησιν ὅτι οἱ προσετοὶ ἐκλέγονται καὶ δὲν διορίζονται. Ὁ Γεώργιος δὲν ἀπελπίσθηκε. Πληροφορήθηκε ὅτι μποροῦσε νὰ διορισθῇ ἀπὸ τὴν Ὑψηλῇ Πύλῃ ὡς ἀπε-

(1) Βλέπε σελίδα 49 παρόντος.

σταλμένος τῆς γιὰ τὸν ἔλεγχον τῶν λογαριασμῶν τῶν προσετώτων, ἂν θὰ εἶχε δημιουργηθῇ ζήτημα ὅτι κάποιοι ἀπὸ αὐτοὺς θρῆσκόνταν σὲ ἀταξία. Ἐπέτυχε λοιπὸν, μέσῳ τῶν συμπατριωτῶν του νὰ διεγείρῃ παράπονα κατὰ τοῦ προσετοῦ τῆς Ν. Πάτρας, ὥποτε κατώρθωσε καὶ πῆρε φερμάνι γιὰ νὰ μεταβῇ στὴν Ὑπάτη καὶ νὰ ἐνεργήσῃ ἔλεγχον. Συγχρόνως ἔστειλε τὸν Δαμιανό, ἡγούμενον μιᾶς μονῆς τῆς Ναυπακτίας καὶ ἐμπιστο μέλος τῆς Ἑταιρίας, ὁ ὁποῖος ἐπέτυχε νὰ ξεσηκώσῃ τοὺς κατοίκους ἐναντίον τοῦ προσετοῦ τους. Ἔτσι ὁ Γεώργιος ἦλθε στὴν Ὑπάτη τὸ 1820 καὶ παρέτεινε τὸν ἔλεγχον τῆς διαχειρίσεως ἐπ' ἀόριστο, ἀπειλῶντας συγχρόνως τὸν προσετὸ ὅτι θὰ τὸν ἐπιθάρυνε μὲ ὅλα τὰ ἔξοδα τοῦ μακροχρονίου ἐλέγχου. Ὁ προσετὸς ἀναγκάσθηκε νὰ παραιτηθῇ καὶ οἱ κάτοικοι ἐξέλεξαν ἀμέσως ὡς ἀντικαταστάτη του τὸν Γεώργιο Αἰνιᾶνα. Ἀλλὰ ὁ Γεώργιος δὲν ἦλθε γιὰ ἀξιώματα. Ὡς ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, συνέχισε καὶ ἐδῶ τὸ ἐπαναστατικὸ του ἔργο, γεμάτος πολεμικὸ ἐνθουσιασμό. Ἐμύνησε στὴν Ἑταιρίᾳ τὸν πλούσιον Γεώργιο Ζῶτο ἢ Γκαβουστέριο ἀπὸ τὴν Φουρνά, καθὼς καὶ τὸν ἀδελφὸ του Ἀναγνώστη ἢ Λογοθέτη. Ὁ πρῶτος προδόθηκε ἀπὸ τὸν Τσολάκογλου τῆς Ρεντίνας καὶ θανατώθηκε μὲ πολλὰ βάσανα ἀπὸ τὸν Χουρσίτ Πασᾶ τῆς Λαρίσης, κἀκε δὲ καὶ ὁ Πύργος του στὴν Φουρνά. Συνεργαζόμενος μὲ τὸν Φωκίωνα Νέγρη, ὁ Γεώργιος, ὠργάνωσε τὴν ἐπανάστασι τῆς Δυτικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἦρθε ὅμως σὲ ρῆξι μὲ τὸν Διοικητὴ τῆς Ὑπάτης Καρασμανόγλου Δερέμπεη ἐπειδὴ ἀντιτάχθηκε στὴν ἐπιβολὴ νέου φόρου⁽¹⁾. Αὐτὸς τὸν συνέλαβε καὶ τὸν φυλάκισε μὲ τὸ δικαιολογητικὸ ὅτι ἦταν μέλος τῆς Ἑταιρίας, ἀφοῦ συνάμα ἐζήτησε ὑπερρεσιακῶς τὴν ἄδεια νὰ τὸν ἐκτελέσῃ. Ὁ Γεώργιος πληροφορήθηκε τοὺς σκοποὺς του καὶ ἕνα πρωὶ, βλέποντας τὸν φύλακα νὰ κοιμάται, ἔφυγε ἀπαράτηρος. Ὑστερα ἀπὸ δυὸ ἡμέρες ἔφθασε στὸν Καρασμανόγλου ἡ διαταγὴ νὰ θανατώσῃ τὸν Γεώργιο μὲ ἀγχόνη.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξεργάγη ἡ ἐπανάστασις καὶ στὴν Στερεᾷ Ἑλλάδι. Ὁ Γεώργιος ἔσπευσε στὴν Ἀμφισσα, ὅπου συνεργάσθηκε μὲ τὸν Φ. Νέγρη γιὰ τὴν συγκρότησι τοῦ Ἀρείου Πάγου τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τοῦ ὁποῖου ἐξελέγη μέλος ὡς πληρεξούσιος τῆς

(1) Ὁ Δημήτριος Αἰνιᾶν λέγει σχετικῶς:

«Ὁ ἀδελφός μου, μετὰ θάρρους ἀπάντησεν εἰς τὸν Διοικητὴν ὅτι τοιοῦτον δόσιμον χρηματικὸν ποσὸν δὲν δύναται νὰ ἐπιβάλῃ αὐτός, ἀλλὰ ἀνάγκη νὰ καλέσῃ τοὺς Δημογεροντας τῶν χωρίων νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν Πρωτεύουσάν τῆς Ἐπαρχίας καὶ ἂν παραδεχθῶσι τοιοῦτον, αὐτοὶ θὰ φροντίσουν καὶ διὰ τὸ δόσιμον. «Τὸ κατ' ἐμὲ ὅμως, εἴπεν ὁ ἀδελφός μου, «φρονῶ ὅτι ἡ ἐπαρχία, ὑποβληθεῖσα εἰς ἀγγαραίας πολλὰς καὶ ἐξοδεύσασα εἰς καταλύματα καὶ τροφὰς τῶν διαβαινόντων στρατευμάτων εὐρίσκεται εἰς δεινὴν ἀχρηματίαν καὶ δὲν πιστεῖται νὰ παραδεχθῇ τοιαύτην πληρωμὴν».

(Δημ. Αἰνιᾶνος εἰς Ἀναμνήσεις μιᾶς θερινῆς νυκτὸς ἐν Ὑπάτῃ).

ἐπαρχίας Πατρατζικίου. Ἀκολούθως, ἔλαβε μέρος στήν Ἐθνική Συνέλευσι τοῦ Ἀστρους ὡς πληρεξούσιος τῆς Ὑπάρχης, ὅπου κατέβαλε μεγάλες προσπάθειες γιά ν' ἀποτραπῇ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Ὅταν τελείωσαν οἱ ἐργασίες τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως διωρίσθηκε Ὑπουργός τῆς Ἀστυνομίας καί τοῦ δόθηκε ἐξουσιοδότησις νά λάβῃ ὅσα μέτρα θά ἔκρινε ἀναγκαῖα γιά τήν λειτουργία τῶν Νόμων καί τὸν αὐστηρό κολασμὸ τῶν παρανομούντων.

Μόλις ὅμως ἔμαθε ὅτι ἡ Στερεὰ ἐκινδύνευε νά ὑποταγῇ καί πάλι στοὺς Τούρκους, παρητήθη καί πήγε στὸ Μεσολόγγι, ὅπου ὁ Μαυροκορδάτος τὸν διώρισε Σύμβουλο. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ὁ Καραϊσκάκης βρισκόταν σὲ σοβαρὴ διένεξι μὲ τὴν Κυβέρνησι καί γι' αὐτὸ ὁ Γ. Αἰνιὰν ἐστάλη στὸ Ναύπλιο γιά νά ἐκθέσῃ τὴν πραγματικὴ κατάστασι. Μετὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ αὐτοῦ ὁ Αἰνιὰν, χάρις στήν δεξιότητά του καί τὴν πολιτικὴ του σύνεσι, ἐπρόλαβε τὴν ἐμφύλιον διαμάχη ποὺ θὰ εἶχε σοβαρὲς συνέπειες γιά τὸν Ἀγῶνα. Ἡ Κυβέρνησις διέγνωσε τίς ἰκανότητες τοῦ Αἰνιάνου καί τὸν διώρισε ἔφορο ὅλων τῶν στρατευμάτων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Κατ' ἀρχὴν μετέβη στήν Ἀμφισσα ὅπου διάφοροι ἐπιτήδευοι τὸν διέβαλαν, ὅτι τάχα κατηγοροῦσε τὸν Καραϊσκάκη στήν Κυβέρνησι, κατάρθωσε ὅμως νά πείσῃ ἀμέσως τὸν Καραϊσκάκη, ποὺ τὸν εὗρεκε ἐκεῖ, γιά τὴν ἀβασμιότητα τῆς κατηγορίας.

Ὁ Γ. Αἰνιὰν εἶχε ἐντολὴ τῆς Κυβερνήσεως νά στρατολογήσῃ 500 ἄνδρες γιά τὴν συγκρότησι τῆς δυνάμεώς του. Ἀπὸ λόγους ὅμως μετριοφροσύνης καί συνέσεως, διήρесе τὸν ἀριθμὸν αὐτὸ σὲ ἀποσπάσματα ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ἐτοποθέτησε ἀπὸ ἓνα ὀπλαρχηγό.

Ὁ Γεώργιος ὑπῆρξε καί πολεμιστής. Ὅταν κάποτε πήγαινε γιά ὑπηρεσία ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν στήν Δυτικὴ Στερεὰ συναντήθηκε, κινητὰ στὸ μοναστήρι τῆς Βαρνάκοβας - Ναυπακτίας, μὲ ἰσχυρὸ Σῶμα Τούρκων ποὺ ἦταν ἐτοιμοὶ νά λεηλατήσουν τὸ μοναστήρι. Οἱ στρατιῶτες τοῦ Αἰνιάνου, λόγῳ τοῦ μικροῦ ἀριθμοῦ τους, δὲν εἶχαν διάθεσι ν' ἀντισταθοῦν. Ἐκεῖνος ὅμως τοὺς ἐμψύχωσε μὲ τὰ λόγια: «Εἶναι ἐντροπὴ ν' ἀφήσωμεν τοὺς Τούρκους νά λεηλατήσωσι καί νά καταστρέψωσι τὴν Μονὴν ὑπὸ τὰς ὀψεις ἡμῶν, μόνον διότι εἴμεθα ὀλίγοι». Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ν' ἀντισταθοῦν καί νά σώσουν τὴν Μονή.

Καίτοι ἦταν ἐκ πεποιθήσεως φιλελεύθερος, ὁ Γ. Αἰνιὰν δέχθηκε μ' ἀνακούφισι τὴν πρότασι νά ἐκλεγῇ ὡς βουλευτὴς τῆς Ἑλλάδος ὁ Δοῦξ τοῦ Νεμούρ, τόσο γιὰτὶ πίστευε ὅτι μόνον μὲ τὴν βασιλεία θά μπορούσε νά διαπαιδαγωγηθῇ εὐκολώτερα ὁ ἑλληνικὸς λαός, ὅσο καί γιά νά ματαιώσῃ τὴν ἀποκλειστικὴ ἀγγλικὴ προστασία. Γι' αὐτὸ φυλακίσθηκε ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι στὸ Φρούριο τοῦ Ναυπλίου, ἐνῶ ὁ Δοῦξ τοῦ ἔστειλε ὡς δῶρο ἓνα χρυσὸ ὠρολόγιο.

Ἐξελέγη πληρεξούσιος στήν Ἐθνοσυνέλευσι τῆς Τροιζήνης, καθὼς ἐπίσης καί τοῦ Ἀργους. Ὁ Καποδίστριας ποὺ ἦλθε ἐν τῷ με-

ταξύ, ἐξετίμησε πολὺ τὰ προσόντα καί τὴν μόρφωσι τοῦ Αἰνιάνου, τὸν διώρισε γερουσιστὴ καί τὸν ἐχρησιμοποίησε σὲ διαφόρους ἐμπιστευτικούς τομείς.

Οὐδέποτε ἔλαβε μέρος σὲ ἐμφυλίους πολέμους. Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Ἀντιβασιλείας διωρίσθηκε Διοικητὴς Ἀρκαδίας, ἀπ' ὅπου μετετέθη στήν Εὐβοία ὡς Νομάρχης, ἐπειδὴ ἀντετάχθηκε στήν δίκην τοῦ Κολοκοτρώνη. Τέλος διωρίσθηκε Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας, ὁπότε, λόγῳ τῆς φιλίας του μὲ τὸν Ἀρμανσπεργκ, κατάρθωσε νά μεταφέρῃ τὴν Πρωτεύουσα τῆς Φθιώτιδος ἀπὸ τὴν Ἀμφισσα στὴ Λαμία. Ἐπέτυχε ἐπίσης τὴν σύστασι Σχολαρχείων στήν Λαμία καί στήν Ὑπάρχ, ἀργότερα δέ, Γυμνασίου στήν Λαμία.

Γεώργιος Ζ. Αἰνιάν

Μετὰ τὴν μεταπολίτευσι τοῦ 1843 ἐχρημάτισε πληρεξούσιος καί ἀκολούθως γερουσιστὴς, μετέσχε δὲ ὡς Ὑπουργός τῶν Ἐσωτερικῶν σὲ δύο κυβερνήσεις τοῦ Μαυρομιχάλη. Κατὰ τὴν διενέργειαν τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1847 οἱ συμπατριῶται του παραπονέθηκαν γιά ὠρισμένες κυβερνητικὰς ἐπεμβάσεις, ὁπότε μετέβη ἐκεῖ ὡς γερουσιστὴς γιά νά ἐνεργήσῃ σχετικὴ ἐρευνα. Ἐπειδὴ πράγματι διεπίστωσε ἀνωμαλίες, ἔγραψε στὸν Ὁθωνα—καί μάλιστα ἐδημοσίευσε τὴν ἐπιστολή— ὅτι: «...τοιαῦτα ἐπεμβάσεις ὑποσκάπτωσι τὰ θεμέλια τοῦ θρόνου σου». Αὐτὸ ἦταν ἀφορμὴ νά περιπέσῃ σὲ μεγάλη δυσμένεια, ποὺ τοῦ ἐστόιχε πολὺ ψυχικῶς. Σ' ἓνα χρόνον (1848) πέθανε ἀπὸ μαρασμό. Ὑπῆρξε δὲ τόσο πάμπτωχος, ποὺ τὴν οἰκογένειά του⁽¹⁾ ἀνέλαβε νά συντηρήσῃ ὁ συμμαθητὴς του Ἀλέξανδρος Δ. Μουρούζης. Γιά νά πληρωθοῦν τὰ χρεὴ του πουλήθηκαν τὰ βιβλία του, τὰ ἐπιπλα καί ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του.

Ἀναντίρρητα, ὁ Γ. Αἰνιάν ὑπῆρξε μεγάλῃ πνευματικῇ φυσιογνωμία⁽²⁾. Ἡ κοινωνικὴ καί ἡ φιλεκπαιδευτικὴ του δράσις πολυσχι-

(1) Ὁ Γεώργιος εἶχε νυμφευθῇ τὴν Ἑλένη Χατζοπούλου, γνωστῆς οἰκογενείας ἀπὸ τὴν Εὐρυτανία. (Ἡ μητέρα τῆς Ἑλένης ἦταν κόρη τοῦ Χατζη-Δημάκη).

(2) Ὁ Κασομούλης γράφει: «αὐτοῦ ἐγνώρισα τὸν Αἰνιάν καί εἶδα τὴν φρονήσιν του» καί ἐμαγέθη ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ τὸ ὑποκείμενόν του». (Στρατ. ἐνθυμήματα, Τόμ. Α', σελ. 248).

δής. Ὀλίγα ὅμως ἔγραψε, λόγω τῶν ἀσχολιῶν του. Συνεργάστηκε στὰ περιοδικὰ «Ἀθηνᾶ» καὶ «Ἰωνία» τοῦ Ναυπλίου, ὅπου ἔγραψε σχετικῶς μὲ τὴν Ἱστορία καὶ τὴν Γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὰ ὁποῖα ὑπεβοήθησε τὴν μετονομασία τῶν Δήμων⁽¹⁾. Ὅταν ἀκόμη ἦταν στὴν Κων)πολι, ἐξέδωσε τὸ 1816 τὴν Γραμματικὴ τῆς Ἀρχαίας Ἑλλην. γλώσσας μὲ τὸν τίτλο «Νέα Ἀριάδνη» τὴν ὁποία ἐξετύπωσε στὰ τυπογραφεῖα τοῦ Πατριαρχείου. Μετέφρασε ἐπίσης τοὺς «Παράλληλους βίους» τοῦ Πλουτάρχου καὶ τὸ 1840 ἐξέδωσε σύντομὴ βιογραφία τοῦ Ἀνδρέα Ζαΐμη.

Γ'. Χριστόδουλος Αἰνιάν

Δευτερότοκος γυιὸς τοῦ Παπαζαχαρία, γεννήθηκε στὸ Μαυρίλλο. Οἰκοδιδάσκαλος κι αὐτός, ἐδίδαξε τὰ πρῶτα γράμματα στὸν Ἀλέξανδρο Μαυροκορδάτο, γαμβρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μουρούζη. Κατηχήθηκε ἀπὸ τοὺς πρῶτους στὰ μυστικὰ τῆς φιλικῆς ἐταιρείας καὶ πρόσφερε στὸ ταμεῖο τῆς 600 γρόσια. Φυλακίσθηκε μαζὶ μὲ τὸν πατέρα του στὴν Κων)πολι καὶ κατόπιν διέφυγε στὴν Κίο τῆς Βυθηνίας. Ἐπανῆλθε στὴν Ἑλλάδα τὸ 1827.

Ἐπὶ Καποδίστρια διορίσθηκε μέλος τοῦ Πανελληνίου καὶ ἐπὶ Ἀντιβασιλείας δικαστής. Ἀργότερα ὅμως παρητήθη ἐπειδὴ ἔπαθε βαρηκοΐα. Κατόπιν ἀπεσύρθη στὴν Λαμία, ὅπου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσι τοῦ Τυπογραφείου τῶν Αἰνιάνων ἀπὸ τὸ 1833 μέχρι τὸ 1852, ὅποτε ἀπέθανε σὲ ἡλικία 58 ἐτῶν.

Δ'. Δημήτριος Αἰνιάν

Ὁ Δημήτριος, τελευταῖος γυιὸς τοῦ Ζαχαρία, γεννήθηκε στὸ Μαυρίλλο στὴς 21 Νοεμβρίου τοῦ 1800. Ἐσπούδασε στὴν Κων)πολι κοντὰ στὸν πατέρα του, ἀκολούθως δέ, γιὰ νὰ συμπληρώσῃ τὶς σπουδές του ἐφοίτησε στὴν Σχολὴ τῆς Ξηροκρήνης καὶ τὴν μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή.

Κατηχήθηκε νεώτατος στὴν Φιλικὴ Ἑταιρεία καὶ ἀφοσιώθηκε μὲ φανατισμὸ στὴν πραγματοποιήσι τῶν ἱερῶν σκοπῶν τῆς.

Ὅταν ἔγινε 20 χρονῶν, ἐξεργάγη ἡ ἐπανάστασις καὶ ἄρχισαν οἱ σφαγές τῶν χριστιανῶν. Τότε ἦρθε στὴν Ἑλλάδα, ἀφοῦ διέφυγε ὡς ἐκ θαύματος τὴν σύλληψί του στὴν Κων)πολι. Διότι οἱ Τούρκοι, ἔχοντας πληροφορίες γιὰ τὴν ἀνάμιξι τῶν Αἰνιάνων στὴν ἐπαναστατικὴ Ἑταιρεία, πήραν ὡς συνοδὸ ἓνα Δημογέροντα καὶ πῆγαν στὸ

(1) Ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης γράφει: «Ὁ Γ. Αἰνιάν εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ δημοσίεψε μελέτες γεωγραφικὰς ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς ἐπανάστασης, γιὰ τὴ Β. Ἑλλάδα».

(Κασομούλη ἔ.ἀ., Τόμ. Β', σελ. 17, ὑποσ. 4).

σπίτι τους γιὰ νὰ συλλάβουν ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας. Ὁ Δημήτριος, μ' ἓνα νεῦμα τοῦ Δημογέροντα ἐπληροφόρηθῇ τὸ σκοπὸ τῆς ἐπι-

Δημήτριος Ζ. Αἰνιάν

σκέψεως κι ἔφυγε ἀπὸ μιὰ ἄλλη πόρτα, ἐνῶ οἱ Τούρκοι συνέλαβαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Παπα-Ζαχαρία καὶ τὸ Χριστόδουλο, ἓνα τρίτο πρό-

σωπο, πού τυχαία ήταν εκεί, επειδή τὸ εξέλαβαν γιὰ τὸν Δημήτριο.

Ὅταν κατάλαβαν τὸ λάθος τους ἦταν ἀργά, γιατί ὁ Δημήτριος κρύφθηκε προσωρινῶς σ' ἓνα δάσος κι ἔπειτα διέφυγε στὴν Ὁδησσό, ἀπ' ὅπου, μέσω Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας, ἔφθασε στὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ εὗρηκε τὸν ἀδελφὸ του Γεώργιο νὰ πρωταγωνιστῇ στὴν ἐπανάστασι τῆς Στερεᾶς καὶ κατετάγη ἀπλὸς στρατιώτης. Μὲ προθυμία ὑπέφερε ὅλες τὶς κακουχίες καὶ τὶς στερήσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐπειτα τοποθετήθηκε ὡς ἀρχηγὸς ἐνὸς κλάδου τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος καὶ ἀκολούθως, δηλ. ἀπὸ τὸ 1821 μέχρι τὸ 1826, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσι τῆς Γραμματείας τῆς πρώτης Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. Τότε τοῦ ἀνετέθησαν σοβαρὰ καθήκοντα σχετικὰ μὲ τὴν ρύθμισι τῶν στρατιωτικῶν πραγμάτων καὶ τὸν ἐφοδιασμὸ τῶν στρατοπέδων μὲ τροφίμα. Ἐπακολούθησαν ὅμως ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως, ὅποτε ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Ἀγώνα, ἀλληλοκατηγοροῦμενοι καὶ ἀλληλομισοῦμενοι μέχρι τότε, ἀπεφάσισαν νὰ ἐργασθοῦν μὲ ὅλες τὶς ὑπολειπόμενες δυνάμεις τους γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ ἔθνους.

Πρῶτος ἔδωκε τὸ παράδειγμα ὁ Δημήτριος. Ἀφοῦ ἐστραταλόγησε λίγους συμπατριῶτες του, παρουσιάσθηκε στὸν Καραϊσκάκη καὶ τοῦ ζήτησε νὰ τὸν δεχθῇ ὡς ἐθελοντὴ, χωρὶς μισθὸ καὶ χωρὶς θαθμολογικὰς ἀξιώσεις. Ὁ θρυλικὸς Ἀρχιστράτηγος ἐξετίμησε τὸ λεκτικὸ του καὶ τὴν ταχυγραφία του καὶ τὸν προσέλαβε ὡς ἰδιαίτερο γραμματεῖα του.

Ἔτσι παρευρέθηκε σ' ὅλες τὶς μάχες πού ἔδωσε ὁ Καραϊσκάκης καὶ τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ σπουδάσῃ τὸν χαρακτήρα τοῦ Ἀ- τοῦ τῆς Ρούμελης. Μὲ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἔγραψε ἀργότερα τὴν βιογραφία τοῦ Ρουμελιώτη Ἀρχιστρατήγου, ἓνα βιβλίον πού ἀποτελεῖ ἀθάνατο ἱστορικὸν κειμήλιον.

Ἐλάβε μέρος, ὡς γραμματεὺς τοῦ Καραϊσκάκη, σ' ὅλες τὶς κινήσεις τοῦ στρατοῦ του, ἐπανηγύρισε μαζί του ὅλες τὶς νίκες, ἀλλὰ καὶ μοιράσθηκε ὅλες τὶς περιπέτειες καὶ τὶς κακουχίες⁽¹⁾. Στὴν ἱστορικὴ μάχη τῆς Ἀράχωβας ὁ Δημήτριος τραυματίσθηκε στὸν μηρό. Γι' αὐτὸ μιά ὁδὸς τῆς πόλεως φέρει σήμερα τ' ὄνομά του.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη ὁ Δημήτριος ἐπανῆλθε στὴν θέσι του, καὶ μετὰ τὴν Ἐθνοσυνέλευσι τῆς Τροιζῆνος διωρίσθηκε Γεν. Γραμματεὺς τοῦ Ὑπ. Ἑσωτερικῶν. Ὅταν ἦλθε ὁ Καποδίστριας καὶ

(1) Στὶς 14 Νοεμβρίου τοῦ 1826, ὅταν ὁ Καραϊσκάκης ἔλυσε τὴν πολιορκία τῆς Δομβραίνης (ἐπειδὴ βρέθηκε πρὸ ἰσχυρῶν Τουρκικῶν δυνάμεων) κι ἐγύρισε στὴν σκηνή του σέροντας ἓνα κανόνι, ταλαιπωρημένος καὶ κατάρκτος, εἶδε δίπλα του τὸν Δημήτριο καὶ τοῦ εἶπε: «Βλέπεις τί τραβᾷμε; Ὅπως ποιὸς μᾶς τὸ γνωρίζει;». «Στρατηγέ, τοῦ ἀνῆλθης ὁ Δημήτριος, ἂν δὲν γνωρίζονται τώρα οἱ δοῦλεψες καὶ οἱ ἀγῶνες σου, θὰ ῥθῃ καιρὸς πού θὰ γνωρισθοῦν» — «Γράφε κάλλιο, γράφε τοῦ λόγου σου ὅτι βλέπεις, μᾶς φτάνει κι αὐτό».

(Ἐκ τῆς βιογραφίας Καραϊσκάκη, σελὶς 54).

ἀνέλαβε τὴν διοργάνωσι τῶν διαφόρων κλάδων τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, ἐξέλεξε τὸν Δημ. Αἰνιᾶνα ὡς συνεργάτη στὸ δύσκολον ἔργον του, ὁ ποῖος, παρὰ τὸ νεαρὸ τῆς ἡλικίας του, εἶχε ὅλα τ' ἀπαιτούμενα προσόντα⁽¹⁾ καὶ τὶς ἀπαραίτητες γνώσεις. Ὅταν τέλειωσε τὸ ἔργον αὐτό, τοποθετήθηκε στὰ Καλάβρυτα ὡς γραμματεὺς τοῦ ἐκτάκτου ἐπιτρόπου Ἀχαΐας Γ. Μαυροματῆ, τοῦ ὁποῖου ἀρραβωνιάσθηκε τὴν ἀνεψιά. Ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Μαυροματῆ παρέστη στὴν παράδοσι τῶν Παλαιῶν Πατρῶν ἀπὸ τοὺς Τούρκους κι ἐγκατέστησε ἐκεῖ τὶς πρώτες Ἑλληνικὰς ἀρχές. Μόλις συνεστήθησαν τὰ δικαστήρια, διωρίσθηκε ὡς μέλος τοῦ ἐκκλήτου (ἐφετείου) εἰς τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, ὅπου νυμφεύθηκε τὴν Μαυροματῆ.

Μετὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Ὁθωνος, διωρίσθηκε Πρόεδρος τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν, δι' αἰτήσεώς του ὅμως μετετέθη στὴν ἴδια θέσι στὴ Λαμία⁽²⁾. Ἐπειδὴ ἐπληροφορήθη ὅτι μετατίθεται στὸ Μεσολόγγι, ὁ Δημήτριος παρητήθη, μὲ τὴν δῆλωσι: «ὁ μὴ ἄξιος ἐμπιστοσύνης ἐν χώρᾳ τινί, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἄξιος τοιοῦτος ἐν ἄλλῃ» (Γούδα, «Βίοι παράλληλοι», σελ. 372). Τότε ἔθεσε τὶς πρώτες βάσεις γεωπονικῆς ἐκμεταλλεύσεως ἐνὸς κτήματος στὴν Ὑπάτη πού τὸ ἀγόρασε σὲ δημοπρασία ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Στὴν καλλιέργεια ἀφωσιώθηκε μὲ ζήλο κι ἐφήρμοσε ὅλες τὶς ἐπιστημονικὰς του γνώσεις. Συγχρόνως ἐδίδασκε στοὺς συγχωριανοὺς του τὴν γεωπονία καὶ τοὺς ἐνεθάρρυνε καὶ τοὺς παρώτρυνε νὰ τὸν μιμηθοῦν. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὴ τὴν συνδρομή του, ἦταν καὶ σύμβουλος σ' ὅλες τὶς ἰδιωτικὰς του υποθέσεις, ἐπέλυε τὶς διαφορὰς τους καὶ τοὺς διευκόλυνε ἀφιλοκερδῶς στὴν διεξαγωγή τῶν σχέσεών τους μὲ τὶς Ἀρχές⁽³⁾. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ἐγινε ἀγαπητὸς καὶ σεβαστὸς σ' ὅλη τὴν ἐπαρχία. Βραδύτερα ἡ Κυβέρνησις τὸν διώρισε ἐφέτη στὴν Ἀθήνα, ἀλλὰ ὁ Δημήτριος, προσηλωμένος στὸ ἔργον του καὶ εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴ ζωὴ του, δὲν ἐδέχθη.

Ἡ ἐκτίμησις καὶ ἡ εὐνοία τῶν συμπατριωτῶν του τὸν παρώτρυναν ν' ἀναμιχθῇ στὴν πολιτικὴν, ἀλλὰ ἐπανειλημμένως ἀπέτυχε λόγω τῶν κυβερνητικῶν ἐπεμβάσεων. Τὸ γεγονός αὐτὸ τοῦ ἐγέννησε πικρία καὶ ὀργὴ μέχρι σημείου πού, παρὰ τὸν συντηρητικὸν χαρακτήρα του, ἀπεφάσισε ν' ἀναμιχθῇ στὴν τρομερὴ ἀνταρσία τῆς Φθιώτιδος τοῦ 1848. Στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ στὴν ἀνταρτικὴ αὐτὴ κίνησι ἦσαν ὁ Παπακώστας, ὁ Βελέντζας καὶ ὁ Βαλατσός, πολιτικὸς δὲ ἀρχηγὸς

(1) «... χαρακτήρα ἀκλόνητον, περισκευωμένον καὶ ἄκαμπτον εἰς ὅ,τι ἔκρινεν ὀρθὸν καὶ συμφέρον τῇ Πολιτείᾳ» («Αἰὼν» 15)10)1881, Νεκρολογία Δ. Αἰνιᾶνος).

(2) Στὸ ἀρχεῖον τοῦ δικηγόρου Λαμίας κ. Ἀθαν. Γραμματικά, σώζεται ἰδιόχειρος ἀπόφασις τοῦ Δημητρίου, ὡς Προέδρου Πρωτοδικῶν.

(3) «Μὴ δυνάμενος ν' ἀνέχηται καταπιέσεις ὁθενδῆποτε προσερχομένης, κατέστη ἐν τῇ πατρίδι του ὁ ἄμισθος γενικὸς συνήγορος τῶν ἀδικουμένων» (Γούδα, ἔ. ἀ., Τόμος Ζ', σελ. 372).

και εμπνευστής του κινήματος έθεωρήθη ο Δημ. Αϊνιάν, έναντίον του οποίου συγκεντρώθηκε πλέον όλο το μίσος της Κυβερνήσεως και των λοιπών παραγόντων(1).

Όταν απέτυχε ή επανάσταση και ο Δημήτριος άντελήφθη τους διωγμούς που θα έπακολουθούσαν, κατέφυγε, μαζί με τους στρατιωτικούς άρχηγούς, στην Τουρκία (τά σύνορα ήταν τότε στην Ρεντίνα), άφου συνέταξε εικονικό συμβόλαιο πωλήσεως του μόνου κτήματος «Καρυά Υπάτης» εις τον πρώτο εξάδελφο της συζύγου του, Νικολό Μαυρομμάτη, με σκοπό ν' άποφύγη την δήμευσι. Κατά διαταγή της Υψηλής Πύλης οι Τούρκοι πρόσφεραν όχι μόνο πολιτικό άσυλο αλλά και εξαιρετικές περιποιήσεις (σιτηρέσια και χρηματικές χορηγήσεις) στους φυγάδες. Μόνο ο Δημήτριος απέκρουσε όλ' αυτά και άρκέσθηκε μόνο στο άπλο άσυλο (Γούδα ε. α., σελ. 373). Άργότερα δόθηκε γενική άμνηστεια και ο Δημήτριος επανήλθε στην Υπάτη, νέες όμως άπογοητεύσεις τον περίμεναν. Τό σπίτι του ήταν καμμένο και μαζί μ' αυτό ή πολύτιμη βιβλιοθήκη του, που για νά τη σχηματίση είχε καταβάλει πολλούς κόπους και πολλές δαπάνες. Ο Νικολός Μαυρομμάτης δέν δέχθηκε νά επαναμεταβιβάση τό κτήμα και έτσι ο Δημήτριος έμεινε τελείως άμπτωχος. Άναγκάσθηκε τότε νά έγκατασταθή προσωρινώς στην Αθήνα και για νά συντηρήση την οικογένειά του κατέφυγε στη δημοσιογραφία. Εξέδωκε μελέτες σχετικές με την μεταξοτροφία, την μελισσοτροφία και την γεωπονία. Καίτοι ο Δημήτριος δέν είχε συμπαθήσει ποτέ τό ύπαλληλικό επάγγελμα, άναγκάσθηκε τό 1854, επί κυβερνήσεως Μαυροκορδάτου, νά δεχθή την θέσι του Έλεγκτου εις τό Έλεγκτικό Συνέδριο και άκολούθως του Τμηματάρχου Α' εις τό Υπουργείο Έσωτερικών, ως προϊστάμενος του κλάδου της δημοσίας οικονομίας και των γεωργικών εφαρμογών. Τό έτος 1861 ο τότε Υπουργός των Έσωτερικών τον έπαυσε, προκειμένου νά τοποθετήση κάποιον δικό του και ο Δημήτριος άρχισε πάλι ν' άποζή με την πέννα.

Μετά την εκθρόνισι του Όθωνος εξελέγη από την Φθιώτιδα πληρεξούσιος στην έθνοσυνέλευσι, όπου εργάσθηκε με ζήλον κι εύσυνειδησία για τα κοινά συμφέροντα. Έπροτάθη τότε για τό αξίωμα του Υπουργού Δικαιοσύνης, αλλά δέν εξελέγη (οι Υπουργοί τότε

(1) Όπως άπεδείχθη, με την επαναστατική αυτή κίνησι είχε συνεργασία ή αντιπολίτευσις της Κυβερνήσεως στην Αθήνα, ο άρχηγός της οποίας Άνδρέας Μεταξάς, θέλοντας νά άμισχύση οικονομικώς τό κίνημα αυτό, έδωσε σε κάποιον αντιπολιτευόμενο τό ποσόν των 50.000 δραχμών για νά τό παραδώση αυτοπροσώπως στους επαναστάτες. Αυτός όμως, μόλις πήρε τα χρήματα και έφυγε από τό σπίτι του Άν. Μεταξά, μήκε σε άλλο σπίτι όπου, άφου έλαβε περισσότερα χρήματα, ξεκίνησε την επομένη επί κεφαλής στρατιωτικού Σώματος και κατέστρεψε την επανάστασι.

(Γούδα, ε. α., Τόμ. Ζ', σελ. 151)

εξελέγοντο από την έθνοσυνέλευσι με μυστική ψηφοφορία), επειδή ο ίδιος δέν έλαβε μέρος στην ψηφοφορία. Μετά την διάλυσι της έθνοσυνελεύσεως εκείνης άπεσύρθηκε από την πολιτική ζωή κι επανήλθε στον άγροδιαίτο βίο της Υπάτης, τελείως άπορος, με μόνο έσοδο την από 50 δραχ. άκρωτηριασμένη σύνταξί του. Παρ' όλη όμως τη φτώχεια, την ψυχική κούρασι και την περασμένη ήλικία, δέν έπαυσε νά εργάζεται πνευματικώς. Τότε συνέγραψε τό λεξικό της όμιλουμένης έλλην. γλώσσης, τελικώς όμως, ή εξασθενημένη δρασίς του τον υποχρέωσε νά σταματήσει κάθε γραφική εργασία.

Στις αρχές Σεπτεμβρίου του 1881 πήγε στη Στυλίδα, ως φιλοξενούμενος της κόρης του Ασπασίας Παπαδήμα. Έπειτα όμως από λίγες ημέρες ή ενάρετη καρδιά του, συντριμμένη από τις τόσες συγκινήσεις, έπαυσε νά χτυπάη, σε ήλικία 83 ετών.

Η ιδιαιτέρα του Πατρίδα έχασε ένα ήρωικό αγωνιστή και υπέροχο άνθρωπιστή. Όλοι οι κάτοικοι της όρεινης Φθιώτιδος κατέβηκαν στη Στυλίδα(1) κι έκλαψαν την άπώλεια του μεγάλου συμπατριώτου τους. Η κηδεία έγινε μ' όλες τις τιμές κι εκφωνήθηκαν πολλοί επικήδειοι.

Ο Δημ. Αϊνιάν άφησε εποχή και τ' όνομά του προφέρεται και θά προφέρεται από τους Ρουμελιώτες με σεβασμό και υπερηφάνεια. Γιατί ύψηρε μεγάλος αγωνιστής, εξαίρετος άνθρωπιστής και πνευματική φυσιογνωμία πρώτου μεγέθους(2).

Ός Έλληνας, πατριδολάτρης από τους λίγους, μεγάλωσε με τό έναγώνιο αίσθημα της έλευθερίας του Γένους, μιās έλευθερίας που ο μαρτυρικός Λαός μας την κέρδισε με αίμα και δάκρυα.

Η συμμετοχή του στον επικό άγώνα του Καραϊσκακή αποτελεί μια πτυχή του μεγάλου έργου του, ενός έργου γεμάτου από ύψηλά διδάγματα άκάμπτου ήθικης και καρτερίας.

Σταθερός στα μεγάλα ιδανικά του, ποτισμένος από τό ύψηλό πνεύμα της φιλοπατρίας και της έλευθερίας, έδημιούργησε έργο πατριωτικό και πνευματικό.

Είναι αυτό μια άκατάλυτη κληρονομιά για τις επερχόμενες γε-

(1) Ο Έμμ. Πρωτοφάλης (Πρόλογος βιογραφίας Παλ. Πατρών Γερμανού, Έκδοσις Τσονκαλά Τόμ. Γ', σελ. 57) γράφει ότι ο Δημήτρ. Αϊνιάν πέθανε στην Υπάτη και όχι στη Στυλίδα.

(2). Ο Γιάννης Βλαχογιάννης γράφει για τό Δημήτριο: «...τό πνεύμα τό έσωτερικό των μελετών του, γεμάτο ζήλο και θερμό αίσθημα, ή σκέψη ή άπλη κι έλη καλωσύνη και γενικά ή όλόψυχη άφοσίωσή του στον πνευματικό του κόσμο άπ' όπου δέ θέλησε ποτέ νά βγη».

(Βιογραφία Καραϊσκακή σελ. 28).

Και σε άλλο σημείο, στο ίδιο βιβλίο, γράφει: «Σοβαρός και γαλήνιος Ρουμελιώτης, χρηστός και μεταδοτικός πατριώτης. Ός ιστορικός, τέλεια άξιόπιστος».

νεές, ιδίως του Μαυρίλλου, όπου ο Δημ. Αινιάν είδε τὸ πρῶτο φῶς.

Τὸ Βελοῦχι ἦταν ἡ πρώτη εἰκόνα τῆς ζωῆς του. Ἡ ἱστορία τοῦ τόπου ποὺ γεννήθηκε καὶ ἡ θαυστόχαστη μορφή τοῦ «Φιλοσόφου» τοῦ Τυμφρηστοῦ τὸν ἐνέπνευσαν τὸν μάγεψαν τόσο, ποὺ τὸν ἔκαναν νὰ αἰσθάνεται ἰδιαίτερη ὑπερηφάνεια γιὰ τὴν καταγωγή του.

«Ἐχετε, λοιπόν, τὴν τιμὴν ν' ἀνήκατε μετὰ τῶν κατοίκων τοῦ Τυμφρηστοῦ;» τὸν ρώτησε ὁ Ἀγγλος Στρατηγὸς Χάν, ὅταν τὸν ἐπισκέφθηκε στὴν Ὑπάτη.

«Ναί» ἀπήντησε. «Καυχῶμαι διότι ἐγεννήθη ἡ ἐπὶ τοῦ Τυμφρηστοῦ καὶ ἀνέπνευσα καὶ τὸν ἄέρα τῆς ἐλευθερίας, ἥ τις κατ' οὐδενὶ ἐμετριάσθη ἐν ἐμοί, ἀν καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διέμεινα ἐν Κων)πόλει ἐντὸς τῆς παχίας ὁμίχλης τῆς παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς δουλείας, τοσοῦτον δὲ ζῶηρόν διατηρεῖται τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας, ὥστε καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Πρωτεύουσῃ τῆς Τουρκίας εἰργάσθημεν μετὰ τῆς ἐταιρίας τῶν Φιλικῶν».

Καὶ ὅταν τὸν ρώτησε γιὰ νὰ πληροφορηθῇ τὸν λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ζῇ στὴν Ἀθήνα, ὁ Δημήτριος τοῦ ἀπήντησε:

«Ὁ τόπος αὐτὸς εἶναι Πατρίς μου καὶ ὑπάρχει πάντοτε αἶσθημα κλίσεως πρὸς τὸν τόπον τῆς γεννήσεως»⁽¹⁾.

Ἡ ζωὴ τοῦ Δημητρίου ὑπῆρξε γεμάτη ἀπὸ στερήσεις καὶ θλίψεις⁽²⁾. Δὲν εἶναι λίγοι αὐτοὶ ποὺ τοῦ φέρθηκαν μὲ ἀφάνταστη σκληρότητα, ἐπειδὴ, στὰ θέματα τῆς συνειδήσεως, ἀγνοοῦσε τελείως τὴν διπλωματικὴ γλῶσσα τῶν συμβιβασμῶν.

Πονετικὸς καὶ χρήσιμος στοὺς συμπατριῶτες του, εἶχε κατακτήσει τὴν συμπάθειά τους. «Ἡ οἰκία του ὁμοιάζε ξενῶνα, ἐκ τοῦ ὁποῖου σπανίως ἔλειπον ξενιζόμενοι χωρικοί, οἵτινες, ἀπερχόμενοι, ποτὲ δὲν ἐξήρχοντο μὲ κενὰς τὰς χεῖρας». (Αἰὼν 15)10)1881, Νεκρολογία Δ. Αἰνιάνος).

Ὡς συγγραφεὺς, ὑπῆρξε πράγματι πολὺμορφη πνευματικὴ προσωπικότης. Τὸ 1852 ἐξέδωκε σὲ μηνιαῖα φυλλάδια τὸ πολὺτιμο περιοδικό του «Βιβλιοθήκη τοῦ Λαοῦ» ποὺ τὸ ἔγραφε μόνος του. Ὁ πρῶτος τόμος (1852) ἔχει 960 σελίδες καὶ ὁ δεῦτερος (1855) 962.

(1) Δημ. Αἰνιάνος «Ἀναμνήσεις μιάς θερινῆς νυκτὸς ἐν Ὑπάτῃ».

(2) Ἡ ἐφημερὶς «Αἰὼν» τῆς 15.10.1881 γράφει στὴν Νεκρολογία τοῦ Δ. Αἰνιάνος: «...Ἡ Κυβέρνησις, ἥτις ὤφειλε νὰ ἔλθῃ εἰς ἀρωγὴν ἀνδρὸς θουσιάντος ἅπαντα τὸν βίον αὐτοῦ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Πατρίδος καὶ εἰς τὴν καθυστεροῦνται ἅπαντες οἱ μισθοὶ τῆς κατὰ τὸν Ἀγῶνα ὑπηρεσίας του, οὐδὲν ἔπραξε πρὸς ἀνακούφισιν τῶν πόνων καὶ τῶν στερησέων του καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' οὔτε ἀπενεμήθη αὐτῷ τὸ παράσημον τοῦ Σταυροῦ τοῦ Σωτήρος, εἰ καὶ ἐγένετο αἰτήσις ὑπὸ τῶν συγγενῶν, καὶ τοῦτο ἵνα χρησιμεύσῃ εἰς τὴν κηδείαν...».

Περιέχει πλοῦτο ἀπὸ γεωργικῆς, δημοσιονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ ἱστορικῆς μελέτης.

Τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ συγγραφικὰ δημιουργήματα τοῦ Δημητρίου εἶναι περιγραφῆς τοῦ βίου πολλῶν προμάχων τῆς ἐλευθερίας, αὐτῶν ποὺ ἔγιναν τὰ αἰώνια σύμβολα τῆς μεγάλης θυσίας. Ἀλλὰ πῶς πολὺτιμη εἶναι ἡ βιογραφία τοῦ Καραϊσκάκη, ὅπως τὸν ἐγνώρισε ὁ ἴδιος, ἀφοῦ τὸν ἀκολούθησε, ὡς γραμματεὺς του, σ' ὅλες τῆς τελευταῖες μάχες ποὺ ἔδωσε μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ιδίως στὴ μάχη τῆς Ἀράχωδας. Τὴν βιογραφία αὐτὴ τὴν ἐξετύπωσε ὁ Αἰνιάν στὴν Χαλκίδα τὸ 1834, στὸ δικό του τυπογραφεῖο. Δευτέρα ἐκτύπωσι ἔγινε τὸ 1903 στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸν Ἰ. Βλαχόπουλο καὶ τρίτη τὸ 1956 ἀπὸ τὴ «Βιβλιοθήκη» τοῦ Γ. Τσουκαλά. Τὴν συγγραφὴ τῆς βιογραφίας αὐτῆς ὁ Αἰνιάν τὴν ἀφιερώνει στοὺς συμπολεμιστὰς του⁽¹⁾.

Τὸ 1854 κυκλοφόρησε στὴν Ἀθήνα παράρτημα τῆς «Βιβλιοθήκης τοῦ Λαοῦ» μὲ τὴν βιογραφία τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ.

Ἀργότερα συνέγραψε βιογραφία τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη καὶ τῶν δύο Ἀντωνίνων. Ἐπίσης ἔγραψε στὴ «Βιβλιοθήκη τοῦ Λαοῦ» τὶς ἐξῆς πραγματεῖες του:

- 1) Ἡ εἰς τὰ Βασιλικά μάχη (Τόμος Α', σελ. 45).
- 2) Ὁ Ἕλλην στρατιώτης κατὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν.
- 3) Ἀρματωλοὶ καὶ κλέφτες.
- 4) Ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς.
- 5) Ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου.
- 6) Ἡθὴ καὶ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων καὶ πράξεις κατὰ τὴν ἐπανάστασι (ὅπου διηγεῖται καὶ λεπτομέρειες ἀπὸ τὴ μάχη τῆς Ἀράχωδας) (Τόμ. Β', σελ. 345).
- 7) Περὶ τοῦ Ρήγα Φερραίου, τοῦ Ἀλ. Ὑψηλάντου, τῆς ἀνυ-

(1) Νὰ ποιὰ εἶναι ἡ ἀφιέρωσις: «Εἰς σᾶς, ὃ γενναῖοι συναγωνισταὶ τοῦ ἀοιδίμου Καραϊσκάκη, ἀφιερῶνω τὸ παρόν μου πόνημα· ἤθελα βέβαια σᾶς ἀδικήσῃ, ἐὰν τὴν βιογραφίαν τοῦ ἐνδόξου τούτου ἥρωος ἤθελα τὴν προσφέρει εἰς ἄλλους, παρὰ Σᾶς, οἱ ὁποῖοι συνηγωνίσθητε καὶ συνεκινδυνεύσατε μετ' αὐτοῦ, τὸν ὑπεστηρίξατε καὶ συνειργήσατε ν' ἀνεθῇ εἰς τὸν θαυμὸν τῆς δόξης, εἰς τὸν ὁποῖον προώδευσεν.

«Αἱ ἐλλείψεις, αἱ σκληραγωγίαι, οἱ ὑπεράνω τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κόποι καὶ τελευταῖοι καὶ τρομεροὶ καὶ συνεχεῖς κίνδυνοι εἰς τοὺς ὁποίους ἐξετέθητε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς τελευταίας ἐκστρατείας τοῦ Καραϊσκάκη ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν, σᾶς δίδουν ἀδιαφιλονίκητα δικαιώματα εἰς τὴν ἐδγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους. Τοιοῦτον ἰσχυρὸν δικαίωμα δὲν ἦδύνατο νὰ διαφύγῃ τὴν παρατήρησίν μου. Λεχθῆτε, λοιπόν, τὴν προσφορὰν μου· ἐὰν δὲν ἐξέθεσα ἀξίως τὰς πράξεις σας, ἀποδώσατέ το εἰς τὴν ἀδυναμίαν μου. Βεβαιωθῆτε ὅμως, ὅτι ἡ ἀφορμὴ, τὴν ὁποίαν δίδω εἰς τὸ κοινὸν διὰ τοῦ πόνηματός τούτου, θέλει φέρει τὸ ἐπιθυμητὸν καὶ εἰς Σᾶς καὶ εἰς ἐμὲ ἀποτελέσῃ, τὸ νὰ ἐκτιμηθῶσι κατ' ἀξίαν αἱ πράξεις σας, ὥστε ἐπομένως νὰ ἐκτεθῶσιν εἰς τὸ κοινὸν χωρὶς νὰ φοβῶνται πλέον τὴν ἐκ τῶν παθῶν παρὰ μὲν ὁφθαλμῶν».

Δ. Αἰνιάν

ψώσεως τῆς σημαίας τῆς ἐπαναστάσεως στήν Ἀγία Λαύρα κ.τ.λ. («Ἐκδόσεις 1857»).

Με σκοπὸ νὰ διαπαιδαγωγῇ τὸ Λαὸ καὶ νὰ τὸν παροτρύνῃ στήν συστηματικὴ καλλιέργεια τῆς γῆς, συνέγραψε πολλὰ γεωπονικὰ καὶ κηπουρικὰ βιβλία (τὰ ὁποῖα ἐξέδιδε στὸ δικό του τυπογραφεῖο) καὶ κυκλοφόρησε τὴν «Ἐφημερίδα τῆς Γεωργίας».

Μετέφρασε ἀπὸ τ' ἀπομνημονεύματα τοῦ Ξενοφῶντος ὅσα ἐθεώρησε ἡθικοπλαστικά καὶ ἀπὸ τὴν Γαλλικὴ τὴν Ἰφιγένεια τοῦ Ρακίνα.

Συνέγραψε τὴν «Εὐαγγελικὴ ἠθική», τὴν «Στοιχειώδη Ἀγρονομία» καὶ τέλος τὸ «Λεξικὸν τῆς Καθολικουμένης»⁽¹⁾.

Διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ γενικώτερα τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου τοῦ Λαοῦ, ὁ Δημήτριος κατέλαβε ἰδιαίτερη μέριμνα. Καὶ δὲν περιωρίστηκε μόνον σὲ λόγια. Τεύχε ἀπ' ὅλα τὰ βιβλία του πρόσφερε δωρεάν σ' ὅλα τὰ σχολεῖα καὶ σ' ὅλους τοὺς Δήμους τοῦ Κράτους, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ δώσῃ τὴν ὥθησιν γιὰ τὴν σύστασιν βιβλιοθηκῶν.

Τὸ ἔργο τοῦ Δ. Αἰνιᾶνος δὲν ἔμπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἀναλύσῃ στὶς λίγες αὐτὲς σελίδες. Ὁ ἐνάρτεος αὐτοῦ Μαυριλιώτης, ἔκλεισε μέσα στήν ψυχὴ του τὴν Ἑλλάδα, συνυφασμένη μὲ τὴν ἰδέαν τῆς ἀρετῆς· μιᾶς ἀρετῆς ποὺ σαλπίζει πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις τὸ χρέος καὶ μόνον τὸ χρέος.

Στὸ Ἐθνολογικὸ Μουσεῖο εὐρίσκονται σήμερα οἱ προτομὲς τῶν ἀδελφῶν Γεωργίου καὶ Δημητρίου Αἰνιᾶνων.

Ὁ Δημήτριος ἀπέκτησε τρία τέκνα. Τὸν Ἀθανάσιον, ποὺ πέθανε πολὺ νέος, τὴν Ἀσπασία, μετέπειτα σύζυγον τοῦ Δημάκη Παπαδήμα — ἐμπόρου στὴ Στυλίδαν — καὶ τὴ Βικτωρίαν ποὺ τὴν παντρεύτηκε ὁ ἔμπορος Γεώργιος Γραμματικῆς ἀπὸ τῆς Λαμίας. Γυιὸς τοῦ τελευταίου εἶναι ὁ ἤδη συνταξιούχος δικηγόρος Ἀθανάσιος Γραμμα-

(1) Ὁ Γούδας γράφει στὸ περισπούδαστο σύγγραμμά του «Βίοι Παράλληλοι, Τόμος Ζ', σελ. 376: «... ἐπὶ πολλὰ δ' ἔτη ἡσχολήθη μὲ τὴν σύνταξιν λεξικοῦ τῆς ὁμιλουμένης ἑλληνικῆς, ἀναγκαιοτάτου διὰ τὰς τάξεις τοῦ Λαοῦ, ὅπερ ὦν εἰργάζετο. Ἀλλὰ, καίτοι ἀποπερατωθέν, παραμένει κατὰ δυστυχίαν ἀνέκδοτον. Τοῦ ἀληθῶς ἀξιολόγου τούτου φιλοπονήματος εἶδομεν καὶ ἡμεῖς στοιχεῖα τινὰ, ἐξ ὧν δὲ ἐμελετήσαμεν εἰκάζομεν ὅτι εἶναι ἀληθῶς ἀνεκτίμητος θησαυρὸς καὶ λυπούμεθα διότι δὲν κατέστη εἰσέτι τοῖς πᾶσι προσιτός. Ἀπορον μάλιστα εἶναι πῶς δὲν ἐπωφελήθη τῆς περιστάσεως τυπογράφος τις κερδοσκοπὸς ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπαυξήσῃ τὰ κεφάλαιά του καὶ ὠφελίμως τῇ Πατρίδι καταστή. Ἄλλως, ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἐπιζῶντος τούτου Δημητρίου Αἰνιᾶνος εἶναι ἀνεκτίμητος. Καὶ ἄπορον μὲν δὲν εἶναι τὸ νὰ μὴ ἐκτιμῇται σήμερον ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Κοινωνίας, ἄπορον ὅμως καθίσταται τὸ νὰ μὴν ἐνθυμηθῇ ποτὲ αὐτὸν οὔτε ὁ ἄλλοτε συμμαθητὴς του Ἀλέξανδρος Δ. Μουρούζης, ὁ πολλοὺς ἄλλους εὐεργετῶν καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ τοὐλάχιστον τὰ ἔργα του καὶ ἰδίως τὸ λεξικόν, ὅπερ ἡμεῖς τοὐλάχιστον θεωροῦμεν ὡς πλοῦτον ἀνεκτίμητον».

τικῆς, ὁ ὁποῖος ἐξελέγη κατὰ τὸ παρελθὸν τρεῖς φορές βουλευτῆς καὶ διετέλεσε Δήμαρχος Λαμιέων. Γνήσιος Ρουμελιώτης ὁ Ἀθαν. Γραμματικῆς, αἰσθάνεται ἰδιαίτερη ὑπερηφάνεια γιὰ τὴν καταγωγὴν του καὶ διατηρεῖ στήν πλουσίαν βιβλιοθήκην του, στὴ Λαμία, ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Παπποῦ του καὶ τῶν ἄλλων Αἰνιᾶνων.

Ε'. Αγανίκη Αἰνιᾶνος

Θυγατέρα τοῦ Γεωργίου, ἡ Ἀγανίκη⁽¹⁾, γεννήθηκε στήν Ὑπάτην τὸ 1838. Ὑστερα ἀπὸ τὸν πρόωρον θάνατον τῶν γονέων της, ἔζησε κοντὰ στὸ θεῖο της Δημήτριο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο πῆρε ἀνώτερη πνευματικὴ ἑλληνοχριστιανικὴ μόρφωσιν. Τὸν ἀκολούθησε στὴ φυγὴ πρὸς τὴν Οἴτην τὸ 1848 καὶ ἔκλαψε μαζί του τὴν καταστροφὴν τοῦ Πύργου τῶν Αἰνιᾶνων. Ἀργότερα, διψῶντας γιὰ μάθησιν, πῆγε στὴν Ἀθήναν ὅπου ἐφοίτησε στὴν Ἀρσάκειον Σχολὴν καὶ παρηκολούθησε γαλλικὴν φιλολογίαν. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ζωγραφικὴν, ὀνομαστὴ ὅμως ἔγινε ἀπὸ τὰ ποιητικὰ της ἀριστουργήματα, παρμένα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ φύσιν, τὴν ρουμελιώτικὴν ζωὴν καὶ τὶς ἐθνικὰς παραδόσεις.

Οἱ στίχοι της ἔχουν τὴν χάριν τῆς δημοτικῆς ποιήσεως. Στὴν ἀρχὴν τοῦ βιβλίου παραθέσαμε ἕνα ὕμνον τῆς Ἀγανίκης πρὸς τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς της, τὸν Τυμφορστό.

Τὰ περισσότερα ποιήματά της προδίδουν μιὰ ἀπέραντη καὶ ἀγνήν ἀγάπην γιὰ τὸ ρουμελιώτικον χωριό, μιὰ εἰλικρινὴ νостальγια γιὰ τὸ Πανηγύρι καὶ τὴν ἀγροτικὴν φύσιν.

Νὰ πῶς περιγράφει σὲ μιὰ φιλὴν της τὶς ἐντυπώσεις ἐνὸς ταξιδιοῦ της ἀπὸ τὸ Βελούχι στὴν Ὑπάτην:

Τοὺς στίχους ποὺ σοῦ ἔταξα, ἤθελα σοῦ τοὺς στείλει,
ἐὰν ἡ Μοῦσα ἐντελῶς δὲν μ' ἔκλειε τὰ χεῖλη.
Ἡ Μοῦσα, κόρη ἰδανικὴ, δὲν θέλει συντροφίαν
δὲν ἀγαπᾷ τὸν θόρυβον· ζητεῖ τὰς ἐρημίας
εἰς μάτην τὴν ἐζήτησα εἰς δάση καὶ εἰς ὄρη.
Μὲ ἔφευγε, μὲ ἔφευγεν ἡ ἐμπνευσμένη κόρη.

Φαντάσου τὴν κακοστρατιά... μικρὸ παιδί, νὰ κλαίῃ,
τὰ ζῶα νὰ ξαφνίζονται... ὁ ἥλιος νὰ καίῃ...
καὶ τὸ ρωμάντζο ταξειδιοῦ ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ,

(1) Τὸ ὄνομα «Ἀγανίκη» δόθηκε στὴν θυγατέρα τοῦ Γεωργίου Αἰνιᾶνος κατόπιν ὑποδείξεως τοῦ θεοῦ της Δημητρίου, σὲ ἀνάμνησιν τῆς φημισμένης μάγισσας τῆς Ὑπάτης Ἀγανίκης, ποὺ τόσο ἐξύμνησε ὁ ὀνομαστός ρήτωρ, φιλόσοφος καὶ συγγραφεὺς τῆς πρώτης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος Ἀπουήλιος ἢ Ἀπουλαῖος. Μὲ τὸν καιρὸ, τὸ Ἀγανίκη ἔγινε Ἀγανίκη. (Ἐν. Ἀναγνωστοπούλου: «Ἱστορία τῆς Ὑπάτης» σελ. 39).

καὶ μάλιστα, νὰ σοῦ κεντᾷ καὶ τ' ἄλογον, ἡ μνῆα...
Οὔτε στιγμήν δὲν στέκεται ἡ ἐμπνευσμένη κόρη·
εἰς μάτην τὴν ἐξήγησα εἰς δάση καὶ εἰς ὄρη...

Πλὴν... ποῖα ἐμπνευση! Ἀλλὰ ξεφεύγει τὸ καπίστρι!
...Καὶ τώρα πλέον, χαίρετε ποιητικοὶ μου ὁἱ στρου!
Ἐνῶ τὰ χεῖλη, μυστικά ταιριάζαν ἕναν στίχον,
ἡ ἄμουσος ἡμίονος μὲ ρίχνει σ' ἕνα τοῖχον...
Ρίπτω τὸ βλέμμα ἐνδακρυ... εἰς δάση καὶ εἰς ὄρη...
...καγχάζουσα μὲ ἔφευγεν ἡ ἐμπνευσμένη κόρη...

Ἄλλοτε... ὡς Ἀθροιστάωμ, εἰς κλάδους ἐκρεμώμην...
ἀφῆνουςα ἐνθύμημα τὴν ἄφθονόν μου κόρη...
Ἦ, τί στιγμήν εὐφρόσυνος, φιλιότη μου ἐκείνη!
Καὶ ὁπισθὲν μου... καπετοὶ μικρῶν παιδιῶν καὶ θρηνοί.
...Ἀντιλαλοῦσαν αἱ κραυγαὶ τῆς συντροφιάς στὰ ὄρη.
πλὴν, μάτην! δὲν ἐφαίνετο ἡ ἐμπνευσμένη κόρη...

Εἶναι ὥραϊον, διαυγὴς ὁ ῥυαῖς ὅταν ῥέῃ·
καὶ γέφυρα ἡμίπτωτος, θροοσκεπής, σ' ἐμπνέει!
Πλὴν... φεῦ! μόλις ἐτόλμησα ἐγὼ ν' ἀποθανυμάσω,
τὴν κεφαλὴν μου, μικροῦ δεῖν, κατὰ κρημνῶν νὰ θραύσω,
ὅτε τὰ ζῶα, ἔτρεξαν τὴν δίψαν των νὰ σβύσουν,
τὸ εὐγενὲς φορτίον των χωρὶς νὰ ἐρωτήσουν.

Φαντάσου ὅμως τί εἰκόν, ὅτι ἐκ τῆς συνοδείας
ἐκαμέ τις, ἀκούσιον λουτρὸν ψυχρολουσίας...
καὶ γέλωτες καὶ δάκρυα τότε, καὶ συγκινήσεις,
καὶ ὄχι ἴσως, καὶ ὄχι σὺ, φωναὶ καὶ ἀντεκλήσεις!..
Μιὰ ἀνθοδέσμη εἴμεθα, ὅποτε εἰς Ἑλλάδα
ἐφθάσαμε τρισόλβιοι, περὶ τὴν δωδεκάτην!...

Καὶ οὔτε βλέμμα, ἔκτοτε ἔρριψα εἰς τὰ ὄρη,
μὲ εἰρωνεῖαν μὴ μὲ ἰδῆ ἡ ἐμπνευσμένη κόρη!

15 Ἰουλίου 1879.

Ἡ Ἀγανίκη εἶχε τὴν τύχη ν' ἀποκτήσῃ ὡς σύντροφος τῆς
ζωῆς της, τὸν μετέπειτα γενικὸ ἀρχίατρο Ἰωάννη Μαζαράκη ἀπὸ
τὴν Κῦθνο, ἐξ ἰσομορφωμένου μ' αὐτῇ. Ἀπὸ τὰ τέκνα τοὺς διεκρί-
θησαν: 1) Ὁ Κων(νος) (1869—1949) Ἀντιστράτηγος καὶ 2) Ὁ Ἀ-
λέξανδρος (1874—1943) Ἀντιστράτηγος καὶ Ἀναδημαϊκός, εὐ-
ρείας ἐγκυκλοπαιδικῆς καὶ στρατιωτικῆς μορφώσεως, συγγραφεὺς
καὶ λόγιος. Διετέλεσε Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, Παιδείας καὶ
Ἀεροπορίας καὶ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας. Ὑπερήφανοι γιὰ τὴν

καταγωγή τοὺς οἱ Μαζαράκηδες, διετήρησαν καὶ τὸ οἰκογενειακὸ
ἐπώνυμο τῆς μητέρας τοὺς.

Οἱ θλίψεις ὅμως δὲν ἔλειψαν ἀπὸ τῆς ζωῆς τῆς Ἀγανίκης καὶ
μετὰ τὸ γάμο της. Ὁ θάνατος τοῦ μικροῦ γιου τῆς Περικλῆς, ἐμά-
ρανε τὴν λεπτὴ καὶ συναισθηματικὴ ποιήτρια καὶ τὴν ὠδήγησε στὸν
τάφο τὴν 29.1892, σὲ ἡλικία μόλις 54 χρόνων. Οἱ παρακάτω στίχοι
ποὺ θυμίζου τὸ «φεγγάρι» τοῦ Γ. Ζαλοκώστα, εἶναι ἕνα ἐλεγεῖο
γραμμένο μὲ βαθὺ μητρικὸ πόνο.

ΤΩ ΑΠΟΘΑΝΟΝΤΙ ΤΙΩ ΜΟΤ ΠΕΡΙΚΛΗ

Ἄς ἡδυνάμην Ἀγγελε μικρὲ τοῦ Παραδείσου,
νὰ σ' ἔβλεπα εἰς τὰ δώματα τ' αἰθρία τοῦ Πλάστου...
Νὰ ἔβλεπα ποῦ κατοικεῖ ἡ ποθητὴ ψυχὴ σου...
Τίς Ἀγγελος εἰς τὰς χρυσὰς σὲ φέρει πτέρυγας του...

Ἦ Ἀγγελε! Πῶς μ' ἄφησες... Εἰς τὴν ἐδὲμ ποῦ εἶσαι,
εἰπέ μ' εὐρίσκεις ὡς ἐδῶ τόσην θεομὴν λατρεῖαν;
Εἰπέ μου, τὴν μητέρα σου ποτὲ δὲν ἐνθυμεῖσαι;
Ἐπάρχει τι νὰ συγκριθῇ μὲ μητρικὴν καρδίαν;

Ἄς ἔβλεπα μίαν στιγμήν, ὅτ' εἶδες φίλτατόν μου
τὴν ὥραν τὴν ἀπαισιον ἐκείνην... καὶ ἐμειδίας,
καφεῦον εἰς τὰς οἰμωγὰς καὶ εἰς τὸν ὀδυρμόν μου,
ἀναισθητὸν εἰς δάκρυα καὶ εἰς μητρικὰς θωπείας!...

Τί εἶδες; Μὴ τοῦ Οὐρανοῦ σ' ἐμάγευσαν τὰ κάλλη
καὶ ἄφησες τὴν ζοφερὰν κοιλάδα τοῦ Κλαυθμῶνος;
Δὲν ἦτο τάχα διὰ σὲ ἡ μητρικὴ ἀγκάλη
Παράδεισος; Καὶ σὺ, Θεὸς καὶ Ἀγγελος συγχρόνως;

Τὰ γάλανά σου ὅμματα πόσῃν χαρὰν καὶ ἐλπίδα
εἰς τὴν ψυχὴν μου ἔδωκαν, καὶ πόσῃν εὐτυχίαν!...
Εἶχον βωμόν μου ἱερὸν τὴν πρώτην σου κοιτίδα...
Εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς ἐσὲ προσέφερα θυσίαν!

Θεὲ μου! Μήπως ἔσφαλα καὶ ἡγάπων ὡς θεόν μου
αὐτὸ τὸ πλάσμα τὸ γλυκὺ, τὸ ἄνθος μου ἐκείνο;
Συγχώρησέ μου, Πλάστα μου, τὰ δάκρυα ποῦ χύνω.

Τὰ 120 ποιήματα τῆς Ἀγανίκης ποὺ διεσώθησαν, ἐξεδόθησαν
μετὰ τὸ θάνατό της, τὸ 1892, σ' ἕνα τόμο μὲ τὸν τίτλο «Ποιήσεις».

Είναι όλα γραμμένα με καθαρώς ρουμελιώτικο λυρισμό και προδίδουν την λεπτότητα της άγνης ψυχής της ποιήτριας.

“Ασχετη με την οικογένεια αυτή του Παπα-Ζαχαρία Αϊνιάνος είναι η οικογένεια Δεδούση από την Μεγάλη Κάφη. Δύο τέκνα της: 1) ο Θρασύβουλος, “Γλαρχος, ονομαστός για την μόρφωσή του και την επίδοσή του στην ξιφομαχία και 2) ο “Αχιλλεύς, Συνταγματάρχης, όταν ήταν ακόμη μαθητής της Σχολής Ευελπίδων, παρουσιάστηκαν στον Δημ. Αϊνιάν και τον παρεκάλεσαν να τους δώσει την άδεια για να πάρουν τ’ όνομά του. “Ο Δημήτριος δέν τους άρνήθηκε την χάρη αυτή, τους ύπενθύμισε όμως ότι τ’ όνομα αυτό σέρνει μαζί του μια βαρεια ιστορική κληρονομιά και θα πρέπει να τὸ τιμήσουν. Γυιός του Θρασυβούλου είναι ο “Αλέξανδρος Αϊνιάν, διαπρεπής κολλιτέχνης, διευθυντής σήμερα του “Ωδείου Λαμίας.

5. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΥ

Πρόγονος της οικογενείας αυτής ήταν κάποιος Χρήστος Ζώρης⁽¹⁾ ο οποίος έγκατεστάθη στο Μαυρίλλο περί τὸ 1750, προσερχόμενος από τ’ “Αγρσα και ασχολούμενος με την έπισκευή όπλων. Γιατί πήρε έπειτα τὸ όνομα Τσιριμώκος, δέν μάς είναι γνωστό. “Ο γυιός του, Κων)νος Τσιριμώκος, έμαθε γράμματα και απέκτησε μεγάλη περιουσία στο Μαυρίλλο και ιδίως στο Νεχώρι. “Αργότερα έγινε Κοτζάμπατης της “Υπάτης. Τὸ 1829 όμως έδολοφονήθη με δηλητήριο από κάποιον αντίζηλό του.

“Ο γυιός του Κων)νου, Δημήτριος, πὸν έγεννήθη στο Μαυρίλλο τὸ 1828, σπούδασε νομικά στην “Αθήνα και έγκατεστάθη στην Λαμία ως δικηγόρος. “Αργότερα εξέλέγη βουλευτής Φθιώτιδος και διετέλεσε αντιπρόεδρος της Βουλής.

“Η οικογένεια έγινε ονομαστή κυρίως από τὰ τέκνα του Δημητρίου, τὸν “Ιωάννη και τὸν Μάρκο. “Ο “Ιωάννης έγεννήθη στην Λαμία τὸ 1867 και διακρίθη ως διαπρεπής δικηγόρος και νομομαθής. “Ανεμίχθη στην πολιτική και εξέλέγετο συνεχώς βουλευτής Φθιώτιδος, διετέλεσε δὲ “Υπουργός Παιδείας, Δικαιοσύνης και “Εσωτερικών, Πρόεδρος της Βουλής, πρόεδρος της επί του Συντάγματος επιτροπής κ.τ.λ. Πέθανε την 23 “Ιανουαρίου 1934. “Υπήρξε σημαντική πολιτική φυσιογνωμία με ιδιαίτερα γνωρίσματα την βαθειά κρίση, την ικανότητα, την όξύνοια και την καλωσύνη. Τὰ προσόντα αυτά,

(1) “Ηλία Τσιριμώκου «ΜΝΗΜΗ».

άλλα και ο καθαρός ρουμελιώτικος χαρακτήρας του, τὸν έκαναν να είναι ένας από τους πιο συμπαθείς πολιτευομένους της περιφέρειας.

“Ο Μάρκος Τσιριμώκος (1872—1939) διετέλεσε “Αξ)κος του Ναυτικού, Νομάρχης Κερκύρας, Γεν. Διοικητής Χίου και Δ)ντης της “Εθν. Βιβλιοθήκης. Κυρίως όμως υπήρξε λόγιος και ποιητής. Με τὸ ψευδώνυμο «Στέφανος Ραμᾶς» έδημοσίευσε πολλά ποιητικά άριστουργήματα, γεμάτα λυρική έξαρσι. Νά ένα πὸν εύρίσκεται στο «“Ημερολόγιο Μεγ. “Ελλάδος» 1934, σελ. 128:

ΜΠΙΛΛΑΝΤΑ

Καθάριο λάδι και φυτίλι
σιγόκαντο, πὸν δέν τελειώνει
στ’ άχνὸ και άνέσπερο καντήλι,
τὰ φέρνουν οί καιροί κ’ οί χρόνοι.
Και θαμποβλέποντας φτερώνει
και ξεκινάει ὁ νοῦς ταχὺς
και ὅλο πρὸς τ’ άγνωστο ζυγώνει
με τὴ λαχτάρα της ψυχής.

Κι εκεί πρὸς τ’ οὐρανοῦ την Πύλη,
άνοίγει για τὴν πίστη, μόνη.
Φτάνουν τὰ παραμύθια, οί θρύλοι,
τοὺς φέρνουν οί καιροί κ’ οί χρόνοι
κ’ έρχεται ὁ νοῦς, κ’ έρχονται οί πόνοι,
κ’ ἡ άγκούσα, θάλασσας ρηχής
τὰ σκληρὰ κύματα σηκώνει
με τὴ λαχτάρα της ψυχής.

Κι άστρα, στ’ άχρωμο χάος ήλιοι,
τὴ νύχτα φῶς καθέν’ άπλώνει,
προτοῦ κ’ ἡ γνώση ν’ άνατείλει,
τὴ φέρνουν οί καιροί κ’ οί χρόνοι,
σά μέρας φῶς, πὸν μάς λυτρώνει
άπ’ τ’ όνειρο μίας ταραχής
του κόσμου, ἡ γνώση π’ άνταμώνει
με τὴ λαχτάρα της ψυχής.

“Ανθρωπε! τὴν καρδιά άνυψώνει
τ’ άχραντο φῶς της προσευχής,
τὸ φέρνουν οί καιροί κ’ οί χρόνοι
με τὴ λαχτάρα της ψυχής.

“Ο Μάρκος έγραψε περισσότερες από δέκα ποιητικές συλλογές.

Ἀπάνθισμά τους εξέδωκε τὸ 1949 μὲ τὸν τίτλο: «Ἡ ποίησή μου».

Ὅλους τοὺς στίχους του, στηριγμένους σ' ἓνα βάθρο φιλοσοφί-
μένου στοχασμοῦ, τοὺς διακρίνει ἓνας πηγαῖος ρομαντισμός, μιὰ εἰ-
λικρινὴς λυρική ἑξαρσις ποὺ ἀναβλύζει σὰν μουσικὴ ἀπ' τὸν ἐσωτε-
ρικό του κόσμο.

Τέλος, ὁ Ἡλίας Τσιριμῶκος, γυιὸς τοῦ Ἰωάννου, ἐγεννήθη
στὴν Λαμία τὸ 1907, ἐσπούδασε νομικά καὶ ἀκολούθησε τὴν πολιτικὴν,
ἐκλεγείας ἐπανεπιλημμένως βουλευτὴς Φθιώτιδος.

Δ

ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Μὲ τὸ πρωτόκολλο τῆς 10)22 Νοεμβρίου 1832 οἱ Μεγάλες Δυ-
νάμεις καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁ Σουλτάνος ἀνεγνώρισαν τὸ Βασίλειο τῆς
Ἑλλάδος. Οἱ Ἕλληνες, ποὺ μὲ τόσες θυσίες ἐκέρδισαν τὴν ἐλευθε-
ρία τους, μπορούσαν ν' ἀπολαμβάνουν τ' ἀγαθὰ τῆς.

Γιὰ τοὺς κατοίκους ὅμως τῆς ὀρεινῆς Δυτικῆς Φθιώτιδος καὶ
ιδιαιτέρως τῆς περιφέρειας Τυμφρηστοῦ, δὲν διαλύθηκαν τελείως τὰ
σύννεφα τῆς μαύρης σκλαβιάς. Ἡ ὀροθετικὴ γραμμὴ τοῦ νέου ἑλλη-
νικοῦ Κράτους εὐρίσκονταν κοντὰ στὴν Ρεντίνια καὶ οἱ Τοῦρκοι, μὴ
μπορῶντας νὰ ξεχάσουν τὴν προσφιλὴ τους τακτικὴν, ἔκαναν συχνὰς
ἐξορμήσεις καὶ ρήμαζαν τὰ χωριά. Μέχρι τὸ 1881, ὁπότε ἔγινε ἡ
προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας στὸ Ἑλληνικὸ Βασίλειο, οἱ ἀτυχεῖς Τυμ-
φρηστίοι ζοῦσαν μὲ τὸν ἐφιάλτη τῆς σφαγῆς, τοῦ παιδομαζώματος,
τῆς ἀτιμώσεως καὶ τῆς φωτιάς· καὶ ἐσυνέχιζαν τὴν προσφορὰ αἵματος
στὸ βωμὸ τῆς Πατρίδος.

Κάθε τόσο ποὺ κυκλοφοροῦσε ἡ τρομερὴ διάδοσις ὅτι «ἔρχονται
οἱ Τοῦρκοι», ἐπαιρναν τὸ δρόμο τῆς φυγῆς πρὸς τὸ βουνὸ καὶ τὰ δάση,
ἀφοῦ ἔχονταν τὰ χαλκώματα καὶ ὅ,τι ἄλλα σκευὴ εἶχαν μέσα σὲ πη-
γάδια, ποὺ ἀνοιξαν γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ στὶς αὐλὲς τους. Ἡ «Εὐνομία»,
ποὺ ἐδῆγαινε στὴν Λαμία ἀπὸ τὸ 1877 ἕως τὸ 1884, περιγράφει πολ-
λὰς τέτοιες ἐπιδρομὰς. Ἀλλὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα τῆς περιόδου αὐτῆς
δὲν ὑπάρχουν, γιατί, δυστυχῶς, δὲν ἐγγράφησαν, ἢ δὲν εἶδαν τὸ φῶς
τῆς δημοσιότητος.

Κατὰ τὴν παράδοσι, σὲ μιὰ τέτοια περίπτωσι τουρκικῆς ἐπιδρο-
μῆς, ὁ ἱερεὺς τοῦ Μαυρίλλου Παπα-Γεώργιος Κουδούνας, εἰδοποι-
ῆσε τοὺς συγχωριανοὺς του μὲ τὴν καμπάνα τῆς ἐκκλησίας γιὰ τὸν
κίνδυνο ποὺ ἐπλησίαζε, δίδοντάς τους ἔτσι τὸ σύνθημα τῆς φυγῆς.
Ἀκολούθησε καὶ αὐτός, κρατῶντας ἀπὸ τὰ χέρια τὰ δύο του παιδιὰ.

Τὸν ἔφτασαν ὅμως οἱ Τοῦρκοι στὶς «Μπάδες», τὸν κρέμασαν ἀπὸ
ἓνα ἔλατο καὶ πῆραν τὰ παιδιὰ του. Τ' ἀδελφία τοῦ Παπα-Γεώργη
ὁ Χαράλαμπος καὶ ὁ Καλλίνικος, πῆραν ἀπὸ τότε τὸ ὄνομα τοῦ Πα-
παγεωργίου.

Παρόμοια περιστατικὰ ἔγιναν εἰς θάρος τῶν κατοίκων τῆς Πι-
τσωτᾶς, τοῦ Δικαστροῦ καὶ τοῦ Περιθλέπτου, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονταν
σὲ ἀπόστασις μὲν 3—4 χιλιομέτρων ἀπὸ τὴν μεθόριο. Οἱ θέσεις
«Κουκουργιάκου Μνήματα», «Κωτούλα Σκότωμα» καὶ πολλὰς ἄλ-
λες ἀκόμη, πῆραν τὰ ὀνόματά τους ἀπὸ μαρτυρικοὺς θανάτους ἡρωι-
κῶν παιδιῶν τῶν χωριῶν αὐτῶν.

Ὁ καθορισμός, λοιπόν, τῶν συνόρων τοῦ 1832, δὲν ἦταν δυνατόν
νὰ ικανοποιήσῃ τοὺς Ἕλληνες. Γιατὶ σκοπὸς τῆς Ἐπαναστάσεως ἦ-
ταν ν' ἀπελευθερωθοῦν ὅλοι τους ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ καὶ ν' ἀναστή-
σουν τὴν παλαιὰ τους κυριαρχίαν καὶ δόξαν. Ἀπὸ τὸν πόθο αὐτὸν κι-
νούμενοι, ἐπεχείρησαν ὅλους τοὺς μετέπειτα πολέμους καὶ ἀγωνιζό-
μενοι μὲ πίστι στὰ πεπρωμένα καὶ τὶς παραδόσεις τῆς φυλῆς, κα-
τῶρθωσαν νὰ χαρίσουν στοὺς ἀδελφούς τους Θεσσαλοὺς, Μακεδόνες,
Ἡπειρώτες, Θράκες καὶ Νησιῶτες τὸ εὐγενέστερο ἀπ' ὅλα τ' ἀν-
θρώπινα ἰδανικά, τὴν Ἐλευθερίαν. Σ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς ἀγῶ-
νες, Τυμφρηστίοι πολεμιστὲς ἔγραψαν μὲ τὸ αἷμα τους τ' ἀπαρά-
γραπτα δίκαια τῆς Ἑλλάδος στὰ βασανισμένα ἐκεῖνα ἐδάφη μας.

Στὴν ἀτυχὴ μάχη τοῦ Δομοκοῦ (1897), στὸν θρίαμβο τοῦ Σα-
ρανταπόρου, τῶν Γιαννιτσῶν, τοῦ Λαχανᾶ καὶ τῆς Κρέσσας (1912
—1913), στὴν δόξαν τοῦ Σκρά κ.τ.λ. (1914—1918), στὴν Μικρα-
σιατικὴν καταστροφὴν (1921—1922) καὶ σὲ τόσες ἄλλες ἐνδοξες μά-
χες, ἡ περιφέρεια Τυμφρηστοῦ πρόσφερε στὸν βωμὸ τῆς Πατρίδος
τὰ ἐκλεκτώτερα τέκνα τῆς. Καὶ ὅταν τὸ 1940 ἡ Ἑλλάδα, μὲ τὸ
ἱστορικὸ τῆς «ΟΧΙ», ἔστησε τὴν ἀσπίδα τῆς Ἐλευθερίας στὶς ἀε-
τοφωλιὰς τῆς Πίνδου καὶ ἐκράτησε ψηλὰ τὴν ἱστορίαν της καὶ τὴν
τιμὴν τοῦ ἀνθρώπου, οἱ Τυμφρηστίοι ἔδωσαν θαυμάσιο δείγμα τοῦ ἡρωι-
σμοῦ τους.

Ἐστερα ἦρθε ἡ Ἱταλο-Γερμανικὴ κατοχὴ. Οἱ μισητοὶ δυνά-
στες, μὴ μπορῶντας νὰ συγχωρήσουν στοὺς Ἕλληνες τὴν δόξαν ποὺ
τοὺς ἄρρεσε τὸ διπλὸ «ΟΧΙ», ἔστρεψαν τὴν ἐκδίκησίν τους πρὸς τὸν
ἄμαχο πλῆθυσμό. Τὴν ἀπανθρωπίαν, τὴν σκληρότητα καὶ τὶς ἐκτελέ-
σεις ἀνήγαγαν σὲ κανόνα δικαίου. Τὴν ἐγκληματικὴν αὐτὴν μα-
νίαν ἐπλήρωσαν μὲ τὴν ζωὴν τους πολλοὶ Τυμφρηστίοι, ἀθῶοι ἀγρότες,
ιδίως ἀπὸ τὰ χωριά ποὺ εὐρίσκονται κοντὰ στὸν δημόσιον δρόμο.

Τέλος, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1944 ἔφθασε ἡ πολυπόθητη ἡμέρα
τῆς Ἐλευθερίας.

Μὰ μόλις ἄρχισε νὰ ροδίζει ἡ αὐγὴ τῆς καινούργιας ζωῆς, πρὶν
καλὰ καλὰ σκορπισθοῦν τὰ μαῦρα σύννεφα τῆς κατοχῆς, νέοι ἐφιάλ-
τες ἔζωσαν τὸν δυστυχισμένον τόπον. Ἡ κατοχικὴ ἐξαθλίωσις εἶχε καὶ

αὐτὸ τὸ χειρότερο κακό: Ἐδημιούργησε πρόσφορο ἔδαφος σὲ ξένες φθοροποιὲς δυνάμεις, πού μπόρεσαν νὰ ὀργιάσουν μὲ τὶς προπαγάνδες τους. Δυνάμεις τοῦ σκότους καὶ τῆς βίας πού ἐπεχείρησαν — καὶ ἐν μέρει τὸ πέτυχαν — νὰ διαβρώσουν τὴν ἐθνικὴ ψυχὴ τοῦ λαοῦ. Δυνάμεις πού, ἀφοῦ ἐδημιούργησαν μιὰ δόλκερη στρατιὰ ἀπὸ θύματα, ἀλλάξαν τὴν ψυχρὴν σὺνθεσίν τους, διέστρεψαν τὸν χαρακτήρα τους καὶ τὰ ὠδήγησαν στὴν διάπραξιν τῶν πιὸ φρικαλέων ἐγκλημάτων, πού δὲν ἦταν δυνατόν νὰ φαντασθῇ ἀνθρώπινος νοῦς.

Κι ἐπειδὴ σκοπὸς τοῦ παρόντος πονήματος εἶναι ἡ συγγραφή τοπικῆς ἱστορίας καὶ ὄχι ἡ ἀνάκλησις στὴν μνήμη τοῦ ἀναγνώστου τῶν θλιβερῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (1941—1945 καὶ 1947—1949), δὲν θὰ ὑπεισέλθωμε στὴν ἔρευνα τοῦ θέματος αὐτοῦ. Πάντως, στὸν ἱερὸ βωμὸ πού ἡ Πατρίδα ἔστησε τότε χάριν τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, τὰ χωριὰ τοῦ Τυμφρηστοῦ πρόσφεραν πλούσια θυσία.

Γράφοντας τὴν ἱστορίαν τῆς περιφερείας Τυμφρηστοῦ, γνωρίζομε ὅτι εἰχάμε ὑποχρέωσι, ὄχι μόνον ν' ἀναφέρωμε τοὺς ἱεροὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνες, ἀλλὰ καὶ νὰ προβοῦμε σ' ἓνα εὐλαβικὸ προσκλητήριον ὅλων ἐκείνων τῶν χωριανῶν μας, οἱ ὅποιοι μὲ τὴν θυσίαν τους ἐλάμπρυναν τὴν ἱστορίαν τῆς φυλῆς μας καὶ ἐπιβεβαίωσαν τὸν περὶ Ἑλλάδος θρύλον. Δὲν ἔχομε ὅμως, δυστυχῶς, περιθώριον χώρου. Ἄς ἐλπίζωμε ὅτι, μιὰ τέτοια ἐλάχιστη ἀπότισις φόρου καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὰ τιμημένα αὐτὰ τέκνα, θ' ἀποτελέσῃ τὸ ἀντικείμενον μιᾶς ἀλλης, εὐρύτερης, συγγραφικῆς προσπάθειας.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς οἰκογένειες τῶν Χατζαίων καὶ τῶν Αἰνιάνων πού οἱ ἀπόγονοί τους συνέχισαν καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους νὰ διαδραματίζουσι ρόλον σημαντικὸν στὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἐξέλιξιν τῆς χώρας μας, εἶναι πολλὰς ἀκόμη πού συνέδεσαν τ' ὄνομά τους μὲ τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς τους, τὸν Τυμφρηστό. Εἶναι πολλὰ τὰ πρόσωπα πού, γεννημένα στ' ἀπόμερα αὐτὰ χωριὰ, κατῴρθωσαν μὲ τὴν θέλησιν καὶ τὴν φιλομάθειάν τους νὰ διακριθοῦν στὰ γράμματα, στίς ἐπιστήμες, στὴν διπλωματία καὶ στὴν πολιτικὴν.

Ἐνδεικτικῶς ἀναφέρωμε τοὺς Δεδούσηδες ἀπὸ τὴν Μεγάλην Κᾶψην. Πρόγονοί τους ὑπῆρξαν οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Πᾶνος, Δημήτριος καὶ Ἰωάννης ἢ Ντέλλας, οἱ ὅποιοι, ὡς τσοπάνηδες τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἐγκαταστάθηκαν περὶ τὸ 1807 στὰ βοσκοτόπια τῆς Κᾶψης. Ὑστερὰ ἀπὸ τὴν καθάρισιν τοῦ Ἀλῆ, ἔμειναν μονίμως στὸν τόπον αὐτὸ καὶ οἰκιστοποιήθηκαν τὰ βοσκοτόπια.

Ὁ Δημήτριος πῆρε σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Παπαζαχαρία Αἰνιάνου, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀπέκτησε τὸν Χαραλάμπεο, μετέπειτα Δήμαρχον Τυμφρηστῶν. Γυιὸς τοῦ τελευταίου, ὁ Δημήτριος, δικηγόρος, διετέλεσε Νομάρχης καὶ βουλευτής.

Δήμαρχος Τυμφρηστῶν διετέλεσε, ἐπίσης, ὁ δισέγγονος τοῦ Πάνου, Σεραφεῖμ, ἱατρός, ἐγκαταστημένος στὸ Μαυρίλλο. Ποιὸς

δὲν θυμᾶται τὸν τελευταῖον αὐτὸν Δήμαρχον; Οἱ Τυμφρηῆστοι δὲν μποροῦν παρὰ νὰ διατηροῦν ζωντὴν τὴν ἀνάμνησιν τοῦ καλοκάγαθου καὶ πονόψυχου ἀνθρώπου, τοῦ ἀρίστου ἐπιστήμονος. Μὲ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτήρα του, τὴν ψυχικὴν του ἀρχοντίαν, τὴν ἀπέραντη καλωσύνην του εἶχε κατακτήσει τὴν συμπάθεια ὅλων τῶν συμπατριωτῶν του. Πέθανε στίς 10-12-1957, σὲ ἡλικίαν 90 ἐτῶν.

Ἐξχωριστὴ θέσι ἀνάμεσα στίς πνευματικὰς φυσιογνωμίας τῆς Ρουμελίας κατέλαβε ὁ Ἰωάννης Βορτσέλας, ἀπὸ τὸ Παλαιόκαστρο, μὲ τὸ μνημειῶδες βιβλίον του «Φθιώτις, ἡ πρὸς Νότον τῆς Ὀθρυος» (1907). Τὴν πραγματείαν αὐτὴν ἔγραψε ὅταν ὑπηρέτουσε ὡς Βασιλικὸς Ἐπίτροπος στὴν ἱερὰ Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Κατῴρθωσε τότε, χάριν στὴν ἀξίειναινη προσπάθειαν καὶ θαυμαστὴν ἰκανότητά του, νὰ περισυλλέξῃ ἀπὸ τὶς πιὸ ἀδιαμφισβήτητες πηγὰς ἓνα πλοῦτον ἀπὸ ἱστορικὰ στοιχεῖα καὶ νὰ προσφέρῃ ἔτσι στοὺς συμπατριῶτες του ἓνα μοναδικὸν στὸ εἶδος του βιβλίον. Πρόκειται, πράγματι, περὶ μιᾶς ἐξαιρετικῆς συγγραφικῆς δημιουργίας, γραμμῆς μὲ σαφήνειαν καὶ ἀντικειμενικότητα. Περὶ μιᾶς ἐργασίας, πού παρέχει ἀφθονο ἱστορικὸν ὕλικον σ' ὅλους τοὺς μεταγενέστερους Ρουμελιῶτες ἱστοριοδίφες.

Τὴν περιφέρειαν Τυμφρηστοῦ ἐκπροσωπεῖ σήμερον στὸν πολιτικὸν στίβον ὁ ἤδη Ὑπουργὸς Ἐὐάγγελος Καραντζῆς ἀπὸ τὴν Μεγάλην Κᾶψην. Γεννήθηκε τὸ 1904 καὶ μετὰ τὶς γυμνασιακὰς του σπουδὰς στὸ Καρπενῆσι, ἀκολούθησε τὴν Νομικὴν Σχολὴν στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, πῆρε δὲ τὸ πτυχίον του σὲ ἡλικίαν 21 ἐτῶν. (Ἡ σκῆσις τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Δικηγόρου μέχρι τὸ 1934. Τὸ 1935 διωρίσθηκε Νομάρχης Καβάλας. Τὸ 1936 διορίσθηκε Γενικὸς Γραμματεὺς στὴν Γενικὴν Διοίκησιν Θράκης καὶ τὸ 1939 Ὑπουργὸς - Γενικὸς Διοικητὴς Θράκης. Τὸ 1950 ἐξελέγη γιὰ πρώτη φορὰ Βουλευτὴς Φθιώτιδος, συνέχισε δὲ νὰ ἐκλέγεται κατὰ τὰ ἔτη 1951, 1952, 1956, 1958 καὶ 1961. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν, διετέλεσε δύο φορές Ὑφυπουργὸς Ἑσωτερικῶν (1954—1956 καὶ 1958—1961).

Ὅλο αὐτὸ τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς πολιτικῆς του ζωῆς, ἀνέπτυξε, μὲ ἰδεολογικὴ συνέπεια, πολυσχιδὴ δραστηριότητα καὶ συνεχίζει νὰ παρέχῃ πολὺτιμες ὑπηρεσίας στὴν Πατρίδα. Διακρίνεται γιὰ τὴν περιπαθεῖν λατρείαν τοῦ πρὸς τὴν γενέτειραν, γιὰ τὴν πρόβδον τῆς ὁποίας ἐργάζεται μ' ὅλην τὴν δύναμιν.

Τέλος, μία ἄλλη προσωπικότης, ἡ ὁποία τιμᾷ σήμερον τὴν περιφέρειαν Τυμφρηστοῦ εἶναι τὸ ἐκλεκτὸ τέκνον τῆς, ὁ Ἀλέκος Γ. Θεοδοσόπουλος, ἀπὸ τὸν Ἀϊ - Γιώργην. Γεννήθηκε στὸν Ἀσπρόκαμπο τὸ 1900 καὶ ἀφοῦ τελείωσε τὶς Γυμνασιακὰς του σπουδὰς στὴν Λαμία, παρηκολούθησε νομικὰ στὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ κατόπιν πολιτικὰς καὶ οἰκονομικὰς ἐπιστῆμης στὸ Πα-

ρίσι. Έχοντας όμως ιδιαίτερη κλίση στην δημοσιογραφία, μπήκε στον κλάδο αυτόν σε ηλικία μόλις 17 ετών. Διετέλεσε πολιτικός συντάκτης στις σπουδαιότερες Αθηναϊκές εφημερίδες, διευθυντής της «Πατρίδος» και Διευθυντής της Έφημερίδας τύπου και διαφώτισεως της Αγροτικής Τραπέζης. Πήγε πολλές φορές, ως έκτακτος απεσταλμένος των εφημερίδων, στο εξωτερικό. Σήμερα είναι πρόεδρος της Ένώσεως Συντακτών. Πατριδολάτρης από τους όλιγους, βοηθάει αποτελεσματικά το χωριό του σε κάθε φιλοπρόοδο προσπάθεια.

Είπαμε όμως ότι τα παραπάνω ονόματα αναφέραμε ένδεικτικώς και μόνο. Γιατί κάθε χωριό του Τυμφρηστοῦ έχει να επιδείξει και τους δικούς του ανθρώπους, που διέπρεψαν στα γράμματα και τις επιστήμες, στις τέχνες και το εμπόριο, στις Κρατικές Έφημερίδες, τον Στρατό κ.τ.λ.

Ε'

ΤΟΠΟΘΕΣΙΕΣ ΜΕ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ

Όπως μᾶς δόθηκε η ευκαιρία ν' αναπτύξουμε στο κεφάλαιο της ιστορικής ανασκοπήσεως, η περιοχή Τυμφρηστοῦ συνδέεται με μιὰ ιστορία που αρχίζει από την πιο μακρινή αρχαιότητα και συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Υπήρξε ο τόπος όπου έζησαν οι Άχαιοι της Όμηρικῆς περιόδου, οι Αἰνιᾶνες τῆς προϊστορικής και ιστορικής εποχῆς, οι Χαλκαιοὶ και ἡ οἰκογένεια τῶν νεωτέρων Αἰνιάνων κατά την περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας και τόσο ἄλλοι. Όλοι αὐτοὶ μᾶς ἄφισαν ἀνεκτίμητα μνημεῖα τῆς εποχῆς τους. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι κρυμμένα στὴν γῆ και περιμένουν τὴν ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη νὰ τὰ βγάλῃ στὴν ἐπιφάνεια και ἄλλα κατεστράφηκαν ἀπὸ ἄγνοια ἢ ἀπὸ κακὴ φκτίμησι τῆς ἀξίας τους. Ἀπὸ τὰ λίγα ὅμως πὺ εἴμειναν και πὺ ἀποτελοῦν πραγματικούς θησαυρούς, μπορούμε νὰ συμπεράνωμε γιὰ τὸ ὕψος τοῦ πολιτισμοῦ τῶν προγόνων μας.

Όπως εἴπαμε, στὸ Μαυρίλλωτικο κεφαλόδερσο ἀνεκαλύφθηκαν περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνα ἐρείπια ἀρχαίου ναοῦ, καθὼς ἐπίσης ἓνα μικρὸ μαρμάρينو ἄγαλμα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα εὐρήματα συμπεραίνεται ὅτι στὴν θέσι αὐτὴ ἦταν τὸ ἀφιερωμένο στὸν θεὸ Σπερχεῖδ τέμενος τῶν Ἀχαιῶν.

Στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ Μαυρίλλου ὑψώνεται ἓνας ὁμαλὸς και δασοντυμένος κωνοειδὴς λόφος, ἡ «Παλημανάστρο», πὺ μοιάζει με ἀκρόπολι τοῦ χωριοῦ. Στὴν κορυφὴ του σώζονται ἐλάχιστα ἀπὸ

τὰ ἐρείπια ἀρχαίου οἰκοδομήματος. Ἡ ὀνομασία τῆς τοποθεσίας δικαιολογεῖ τὴν ἐκδοχὴ ὅτι τὰ ἐρείπια ἀνήκουν σὲ παλαιὸ μοναστήρι. Κατὰ τὴν παράδοσι ὅμως, ὑπῆρχε ἐκεῖ ἀρχαῖο φρούριο. Μὲ καθίζησις πὺ πρὶν ἓνα χρόνο ἔγινε στὸ μέρος αὐτό, ἔφερε στὴν ἐπιφάνεια κομμάτια ἀπὸ ἀρχαίους ἀμφορεῖς κ.τ.λ. Τὰ σωζόμενα θεμέλια τοῦ κτιρίου ἀποτελοῦνται ἀπὸ τεράστιες πέτρες. Ὁ τρόπος τῆς τοποθετήσεως τους, καθὼς, ἐπίσης, τὰ εὐρήματα πὺ τυχὸν ἔ' ἀνακαλυφθοῦν ὅταν ἀποφασισθῇ νὰ γίνῃ ἀνασκαφὴ, θὰ διαφωτίσουν τοὺς εἰδικούς περὶ τοῦ εἴδους και τῆς εποχῆς τοῦ οἰκοδομήματος.

Ἀλλὰ και στὴν θέσι «Ἀμπέλια» τοῦ Μαυρίλλου ἀνεκαλύφθηκαν πρὶν ἀπὸ 50 χρόνια ἀρχαῖοι τάφοι με τοιχώματα ἀπὸ μονοκόμματα πέτρες⁽¹⁾, γιὰ τὰ ὁποῖα ὅμως εὐρήματα δὲν δόθηκε. δυστυχῶς καμμὶ ἀπολύτως σημασία και οἱ πέτρες χρησιμοποιήθηκαν γιὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ τοίχου.

Στὸ Παλαιόκαστρο και στὸ Δίκαστρο ὑπῆρχαν — μᾶλλον κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Αἰνιάνων — ἀκμάζουσες πόλεις, ὅπως ἀφίνεται νὰ ἐννοηθῇ ἀπὸ τὰ σωζόμενα ὑπολείμματα ἀρχαίων φρουρίων, καθὼς ἐπίσης ἀπὸ τὰ διάφορα νεκρικὰ εὐρήματα. Ὁ Ἰ. Γ. Βορτσέλας, γράφει στὸ περιοδικὸ «ΑΘΗΝΑ», τόμ. ΙΕ' (1903), σελ. 483:

«Τέσσαρες ἐπιγραφαί, ἐπὶ πλακῶν κοινοῦ λίθου, εὑρέθησαν ἐν Παλαιόκαστρῳ τοῦ Δήμου Τυμφρηστοῦ τῆς Φθιώτιδος.

Ἡ α' ἐπὶ πλακὸς κειμένης ἐπὶ τῆς ἱερᾶς Τραπέζης παρεκκλησίου ἡρειπωμένου ἐπ' ὀνόματι Ἀγίας Κυριακῆς, κειμένου πρὸς τὸ Νοτιοδυτικὸν τοῦ χωριοῦ και ἀπέχοντος ἀπ' αὐτοῦ περὶ τὰ 10' τῆς ὥρας, ἔχει ὡδε:

ΑΝΑΡΟΝΙΚΟΣ
ΧΟΙΟΤ
ΦΙΛΙΣΤΑ
ΑΡΙΣΤΑΣ
ΠΟΛΥΚΑΕΙΑ
ΕΠΙΞΕΝΑ
ΧΟΙΟΤ
ΧΟΙΟΤ

Ἡ β' ἐν τῇ ἀμπέλῳ τοῦ ποτὲ Γ. Καραγεώργου κειμένης ἐπὶ τοῦ λόφου ἐνθα τὰ ἐρείπια φρουριοῦ, ἐξ οὗ ἔλαβε τὸ ὄνομα τὸ χωριόν, ἀφ' οὗ ἀπέχει περὶ τὰ 15', ἔχει ὡδε:

ΘΡΑΚΤΑΑ

(1) Τους τάφους αὐτοὺς βρῆκε ὁ τότε ἱερεὺς τοῦ χωριοῦ Δημήτριος Παπαδημητρίου, κατὰ τὸ σκάψιμο τοῦ χωραφιοῦ του, ὅπως μᾶς διηγήθη ὁ ἴδιος.

ΧΑΙΡΕ ΕΗ
ΟΚΕΤΙ
ΕΦΗΒΟΣ

Ἡ γ' εὐρέθη κάτωθι τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, κει-
μένου εἰς τὸ Ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ χωρίου, ἐν τῇ ἀμπέλῳ τοῦ Ἀθανα-
σίου Βασιλάμου, ἔχει ὡς:

ΙΙCΤΩ
ΧΑΙΡΕ
ΡΗΓΙΑΙΑ ΧΑ—ΡΕ
ΛΘΟΝΤΟ ΜΕ
ΜΗ ΧΑΙΡΕ

Ἡ δ' ἀνευρεθεῖσα πρὸς τὸ μεσημβρινοδυτικὸν τοῦ χωρίου, ἀνεκτί-
σθη ἐν τῇ κλίμακί τῆς οἰκίας τοῦ Ἰωάννου Σωτηρίου Λίτσου, ἔχει
ὡς:

ΑΛΚΟΑΤΚΑ
ΧΑΙΡΕ».

Ὁ ἴδιος, συνεχίζων τὴν δημοσίευσιν τῶν νεκρικῶν ἐπιγραφῶν,
γράφει στὸν τόμο ΙΗ (1905), σελ. 38 τοῦ ἰδίου περιοδικοῦ:

«1) Ἐν τῇ ἀνοικοδομημένῃ οἰκίᾳ τοῦ Κωνστ. Βορτσέλα, ἐπὶ κοινοῦ
λίθου:

ΑΓΕΜΑΧΑΣ
ΠΑΜΠΟΛΕΜΟΣ

2) Ἐν τῇ μεσημβρινῇ κλιτῷ τοῦ λόφου, ἔνθα εἶναι τὰ ἔρειπια ἀρ-
χαίων φρουρίων, ἐπὶ μεγάλης πλακός:

ΑΜΟΙΤΑΣ
ΣΑΤΤΡΟ
ΝΙΚΑΣΙΠΟΛΙΣ

3) Ἐν τοῖς ἔρειπίοις τοῦ παρεκκλησίου «Ἀγία Κυριακή» ἔνθα ἀνευ-
ρέθη καὶ ἡ πρώτη τῶν δημοσιευθεισῶν ἐν σελ. 483 ὡς εἴρηται ΙΕ' τόμ.
τῆς «ΑΘΗΝΑΣ»:

ΔΙΚΤΑ
ΝΙΚΟΤΣ
ΙΙ ΛΕΡΤΑΣ
ΤΟΜΟΔΙΚΑ

καὶ 4) ἄλλη αὐτόθι:

ΔΑΜΟΝΙΚΟΣ
ΧΑΙΡΕ

Ἡ 3 καὶ 4 τῶν ἐπιγραφῶν ἐστάλησάν μοι ἐκ Παλαιοκάστρου ὑπὸ

τοῦ ἐκεῖ δημοδιδασκάλου Ν. Βορτσέλα, ἡ δὲ 1 καὶ 2 ὑπὸ τοῦ φοιτητοῦ
τῆς Νομικῆς (Κων)νου Βορτσέλα.

Ἐξαιρετικῇ, ἐπίσης, σημασίᾳ ἔχουν οἱ τάφοι ποὺ ἀνεκαλύφθη-
καν τὸ 1953 στὸ Δίκαστρο. Συγκεκριμένα, στίς ὑψώσεις τοῦ ὑψώ-
ματος «Κορφὴ Τσοῦκα», κατὰ τὴν διάνοξιν τῶν θεμελίων τοῦ ὑδρο-
μύλου, ἐρέθησαν σὲ βάθος 2 μ., σκεπασμένοι μὲ πλακερὲς πέτρες,
δύο ἀρχαῖοι τάφοι ποὺ ἐπικοινωνοῦσαν μεταξύ τους μὲ κεραμοσκεπῇ
στοᾷ. Μέσα στοὺς τάφους ἐρέθησαν πήλινα ἀγγεῖα ποῦ, εὐτυχῶς,
διεσώθηκαν καὶ φυλάσσονται σήμερα στὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ. Τὴν
ἴδια χρονιά, κατὰ τὴν διάνοξιν τοῦ ἀμαξιτοῦ δρόμου, ἀνεκαλύφθηκαν
στὴν ἀνατολικήν πλευρὰ τοῦ δεύτερου λόφου, τοῦ «Κουτσουνίκα», ἄλ-
λοι δύο τάφοι, μὲ τὰ ἴδια πρὸς τοὺς πρώτους γνωρίσματα.

ΣΤ'

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ — ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

α' ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

Οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς Τυμφρηστοῦ, οἱ πρὸ παλαιοὶ καὶ οἱ
νεώτεροι, διεκρίθησαν γιὰ τὴν βαθειὰ προσήλωσιν τους στὴν Θεοῖα
δύναμι. Τὴν τύχην τους τὴν συνέδεσαν πάντοτε μὲ τὴν Θρησκείαν. Καὶ
μὲ τὴν ἀμετάθετον πίστιν τους στὴν συνύφανσιν αὐτῇ, πολυετώντας «ὑπὲρ
βωμῶν καὶ ἐστιῶν», μπόρεσαν κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν αἰώνων ν'
ἀντιμετωπίσουν τοὺς συχνοὺς ἐπιδρομεῖς καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν ἔτσι
τὴν παραμονὴν τους στὸν ὄρεινὸ αὐτὸν τόπον.

Ἡ θεοποίησις τοῦ Σπερχειοῦ, οἱ θυσίαι, οἱ προσευχῆς κ.τ.λ.
ὁμιλοῦν τόσο εὐγλωττα γιὰ τὴν θρησκευτικότητά των ἀρχαίων κατοί-
κων τῆς περιοχῆς αὐτῆς, τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Αἰνιάνων.

Ἀργότερα, τὸ ἔξοχο πνεῦμα τοῦ Χριστιαν-
νισμοῦ κατάφερε μὲ τὴν ἀπεριόριστη ἐθνικὴ καὶ ἠθικὴ του δύ-
ναμιν νὰ συνταυτίσῃ πρὸς πολλὴν ψυχὴ τῶν Τυμφρηστιῶν τὴν Θρη-
σκείαν μὲ τὸ ἔθνος.

Ἡ ἐθνικὴ δύναμις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀδιά-
σπαστη ἑνωσιν τῆς Χριστιανικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς ιδέας, τὴν δημιουρ-
γίαν μιᾶς πραγματικότητος ποὺ ρίζωσε βαθειὰ στὴν ψυχὴ καὶ στὴν
συνείδησιν τῶν ὁρεσιβίων αὐτῶν ἀνθρώπων. Πραγματικότης ποὺ δὲν
μπόρεσε νὰ κλονισθῇ καμμιάς βαρβαρότητος ἢ πίεσις καὶ κανενὸς
ἀντικλησιαστικοῦ πνεύματος ἢ ἐπιρροῆς. Καὶ αὐτό, γιὰτὶ ἀμετάθετο
διαχωριστικὸ ὁρόσημον ἀνάμεσα στὸν Χριστιανικὸ καὶ τὸν μὴ χριστιαν-
νικὸ κόσμον ἀποτελεῖ ἡ ἑνωσις τῆς ἐλευθερίας, ἰδανικὸ ποῦ χωρὶς αὐτὸ

ὁ βουνίσιος δὲν ζῇ οὔτε στιγμή. Καὶ ἐλευθερία, ὅχι μόνον ἐθνική, ἀλλὰ καὶ θρησκευτική καὶ κοινωνική καὶ πολιτική. Γιατί ἐλευθερία καὶ Χριστιανισμός, εἶναι ἔννοιες ἀλληλένδετες καὶ ἀχώριστες. Νὰ γιατί κάθε καθεστὼς πού στηρίζεται στὴν αὐθαιρεσία καὶ στὴ βία πολεμáει ἀμείλικτα τὸν χριστιανισμό.

Ἡ ἠθικὴ ἐξ ἁλλου δύνاميς τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας συντελεῖ στὴν διατήρησι τῶν χρηστῶν ἡθῶν, πού τόσο εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἐπιβίωσι τῆς φυλῆς μας. Καὶ ἂν οἱ ὄρεινοὶ πληθυσμοὶ εἶναι ἄξιοι τῶν περισσοτέρων ἠθικῶν χαρακτηρισμῶν, εἶναι γιατί διατηροῦν πιδ ἔντονο τὸ θρησκευτικὸ τους συναίσθημα. Τὴν ἀνώτερη Δύναμι παραδέχονται σὰν πηγὴ τῆς ζωῆς τους καὶ προσπαθοῦν νὰ ἐπικοινωνήσουν μαζί Της μὲ κάθε τρόπο, δηλ. μὲ τὴν προσευχὴ, τὴν λατρεία, τὴν ἠθικὴ διαγωγή κ.τ.λ. Αἰσθάνονται νὰ ζοῦν πιδ κοντὰ στὸ Θεό. Καὶ ἀτενίζοντας πρὸς Αὐτόν, προσδοκοῦν μὲ πεποίθησι τὴν ἐπιβράδευσι κάθε ἠθικῆς ἐκδηλώσεως, ἀλλὰ καὶ τὸν κολασμὸ κάθε ἀντίθετης ἐνεργείας. Ζῶντας οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ σ' ἓνα περιβάλλον πιδ ἄγνῳ καὶ ξεκάθαρο, ἀλλὰ καὶ πιδ πολὺ ἐκτεθειμένο στ' ἄγρια ξεσπάσματα τῶν στοιχείων τῆς φύσεως, νιώθουν πιδ ἔντονη τὴν ἐξάρτησί τους ἀπὸ τὴν Θεϊκὴ Δύναμι. Γιὰ τὸν λόγον αὐτόν, κυρίως, συνδυάζουν πολλὰς φορὲς τὴν λατρεία τους πρὸς τὸ Θεὸ μ' ἓνα πληθὸς ἀπὸ δοξασίαι καὶ προλήψεις, γιὰ τίς ὁποῖες θὰ μιλήσωμε στὸ τελευταῖον κεφάλαιο.

Φαίνεται ὅτι ὁ πρῶτος πού ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον στὴν περιοχὴ Τυμφορηστοῦ ἦταν ὁ Ἐπίσκοπος Ὑπάτης Ἡρωδίων, περὶ τὸ 55 μ.Χ. Ὁ Ἡρωδίων ἦταν συγγενὴς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου («ἀσπάσασθε Ἡρωδίωνα τὸν συγγενὴ μου», Ἐπιστολὴ Παύλου πρὸς Ρωμαίους ΙΣΤ'. ΙΙ) καὶ ἀκολούθησε τὸν Ἀπόστολο Πέτρο. Ἐθανατώθη, κατ' ἄλλους μὲν μὲ λιθοβολισμό ἀπὸ Ἑλλήνες καὶ Ἰουδαίους (Συναξάριον 28 Μαρτίου, ἐκδ. 1868) κατ' ἄλλους δὲ ἀπὸ τὸν Νέρωνα μὲ ἀποκεφαλισμό, ἡ δὲ μνήμη του ἐορτάζεται: στίς 10 Νοεμβρίου⁽¹⁾.

Στὴν Ἐπισκοπὴ τῆς Ὑπάτης ὑπάγονταν μέχρι τὸ 1824 (ὁπότε ἡ Μητρόπολις Νέων Πατρῶν ὑπῆχθη στὴν Ἐπισκοπὴ Φθιώτιδος) ὅλα τὰ χωριά τοῦ Τυμφορηστοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Νεοχώρι (τοῦ Γκοστριάδα ὅπως λεγόταν) καὶ τὸ Παλαιόκαστρο πού ὑπαγόταν στὴν Ἐπισκοπὴ Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων⁽²⁾.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἡρωδίωνα πολλοὶ ἄλλοι σεβάσμιοι Ἱεράρχες ἐδόξασαν τὸν Ἐπισκοπικὸ Θρόνον τῆς Ὑπάτης. Μὲ τὴν πνευματικὴ

(1) Ἰωάννου Βορτσέλα ἐ.ἀ. σελ. 225, 226.

(2) Καὶ στρατιωτικῶς, τὰ δύο αὐτὰ χωριά, τὸ Νεοχώρι καὶ τὸ Παλαιόκαστρο, ὑπάγονταν στὴν Διοίκησι (Σαντζάκιον) Τοικάλων, ἐνῶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα χωριά τοῦ Δήμου Τυμφορηστῶν (ὅπως καὶ ὅλη ἡ Ἐπαρχία Πατρατζικίου) ὑπάγονταν στὴν Διοίκησι τῆς Ναυπάκτου.

τους ἀκτινοβολία, μεταλαμπάδευσαν ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ τὴν φλόγα πρὸς τὴν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησίαν καὶ ἐκείνη πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ Πατρίδα καὶ τὴν Πατρίδα.

Ἀνάμεσά τους, διεκρίθηκε γιὰ τὴν μόρφωσι καὶ τὴν σύνεσι ὁ Ἰωαννίκιος, ὁ ὁποῖος, καταδιωγμένος ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἔζησε τὰ δύο τελευταῖα τῆς ζωῆς του χρόνια (1691—1693) στὴν Μεγάλη Κάφη⁽¹⁾.

Ἐπίσης ὁ Πολύκαρπος, γιὰ τὸ ἔργον τοῦ ὁποῖου ἐκτενῶς ἔγραψε ὁ ἀπὸ τὴν Ἀγία Τριάδα τῆς Εὐρυτανίας λόγιος καὶ συγγραφεύς, ἀρχιδιάκονος Ἀνθιμος⁽²⁾.

Β'. ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ

Ἡ ἐπίδρασις, λοιπόν, τοῦ κλήρου, ἡ στενὴ συνεργασία του μὲ τοὺς Χριστιανούς Ἀρχόντες τοῦ τόπου, κυρίως ὅμως ἡ θρησκευτικότης τῶν κατοίκων, συνετέλεσαν ὥστε ν' ἀνεγερθοῦν στὰ χωριά τοῦ Τυμφορηστοῦ ἀρκετὰς ἐκκλησίαις, τίς ὁποῖες οἱ εὐσεβεῖς κητόρες ἐφωδίασαν μὲ πολὺτιμες εἰκόνες καὶ σκεύη. Καλοδουλεμένα τέμπλα, προσκυνητάρια, δεσποτικά, ἀναλόγια, ἐπιτάφιοι, ἀποτελοῦν σήμερον ἀνεκτίμητα ἔργα τέχνης, ἐνῶ τὰ ἔργα τῶν ζωγράφων μὲ τίς θαυμάσιες ἀποδόσεις στοὺς τοίχους ἢ τίς εἰκόνες, ἐκπλήσσουν μὲ τὴν τελειότητά τους τοὺς συγχρόνους ἀγιογράφους. Γι' αὐτὸ θ' ἀσχοληθοῦμε λεπτομερέστερα μὲ τίς σπουδαιότερες ἀπὸ τίς Ἐκκλησίας αὐτές :

1. «ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ» Μαυρίλλου

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Δημητρίου εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ Χριστιανικὰ ἔργα τῆς ἀρχοντικῆς οἰκογενείας τῶν Χατζαίων. Ὅπως εἶπαμε ὁ ἀείμνηστος Παπα-Γεώργης Κουδούνας, γράφει: στὸ ἱστορικὸ σημείωμά του:

«Ὁ πάππος τοῦ Χατζη-Οἰκονόμου ἦτο Ἱερεὺς καὶ Οἰκονόμος καὶ ὁ πατήρ του, ἐπίσης, Ἱερεὺς καὶ Οἰκονόμος. Ὁ πάππος μετὰ τῶν ἐξαδέλφων του ἔκτισαν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου εἰς Μαυρίλλον, ἐνθα ὑπάρχουσιν ἐξωγραφισμένοι...»

Συνδυάζοντας τὴν περιγραφή αὐτὴ μὲ τὴν ἐπιγραφή πού ὑπάρχει στὴν τοιχογραφία τῶν κητόρων:

«Τανῦν ὄντες συνδρομηταὶ καὶ κτίτορες τοῦ Ἀγίου Οἴκου τοῦ Ἀ-

(1) «Εἰς ἐκ τῶν Ἀρχιερέων τῆς Νέας Πάτρας ἦτο ὁ κὺρ Ἰωαννίκιος, Πρωτοσύγγελος προηγουμένως τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, λίαν καλοπροαίρετος, κατώκησεν εἰς τὸ χωρίον Κάφη ἐπὶ δύο ἔτη, ὅτε καὶ ἀπέθανεν, ἐνταφιασθεὶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Παναγίας — Κάφης» (Ἀσωπίου Εἰρηναίου ἐ.ἀ., 1869, σελ. 202).

(2) Βλέπε σελίδα 46 παρόντος.

γίου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου καὶ δι' ἐξόδων αὐτῶν καὶ δαπάνῃ ὁ κύριος Χρῆστος Ἰωάννου Ἱερῶς, Γεωργάκης καὶ Ἀλεξάνδρης αὐτάδελφοι τὰ Μυλωνόπουλα,

μποροῦσε νὰ συμπεράνουμε ὅτι τὴν ἐκκλησίαν ἔκτισε ὁ πάππος τοῦ Χατζηχρήστου Οἰκονόμου, ὁ ὁποῖος θὰ πρέπει νὰ ὠνομαζόταν Χρήστος, νὰ ἔφερε τὸ ἄξιωμα τοῦ Οἰκονόμου καὶ νὰ ἦταν γυῖος τοῦ Ἱερῶς Ἰωάννου. Τὴν ἔκτισε δὲ μαζὶ μὲ τὰ ἐξαδέλφια τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Γεωργάκη (ἢ Ἀναστάσιο) τὰ Μυλωνόπουλα, πού προφανῶς πῆραν τὸ ὄνομά τους ἀπὸ τὸ ὅτι ἴσως ἐπαγγέλονταν τοὺς μυλωνάδες.

Κατὰ τὴν γνώμη μας, ὅμως, ὁ ναὸς θὰ πρέπει νὰ ἔχη ἡλικία μεγαλύτερη. Γιατί, ἀφοῦ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἦταν προστὸς τοῦ Μαυρίλλου ὁ Χατζηχρήστος Οἰκονόμου, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ὑπῆρξαν κτήτορες ὁ παππὸς τοῦ καὶ τὰ ἐξαδέλφια του; Ὁρθώτερο λοιπὸν εἶναι νὰ πιστέψουμε ὅτι ἡ Ἐκκλησία κτίσθηκε περὶ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνα, καὶ ὅτι ἡ διακόσμησίς της παρετάθη μέχρι τὸ Νοέμβριο τοῦ 1728, ὁπότε «ἐτελειώθη τὸ καλὸν ἔργον...».

Τὸ ὅλον οἰκοδόμημα διαχωρίζεται σὲ τρεῖς ἐκκλησίες, δηλ. τὸν κυρίως ναὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου πού σώζεται σήμερα καὶ δύο ἄλλα παρεκκλήσια, τὸ ἓνα δεξιὰ καὶ τὸ ἄλλο ἀριστερά τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὰ ὁποῖα, δυστυχῶς, κατεδαφίσθηκαν στὶς ἀρχές τοῦ παρόντος αἰῶνα. Ἡ κατεδάφισις αὐτὴ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ μείνουν ἐκτεθειμένες καὶ νὰ καταστραφῶν οἱ ἀφθάστου ἀξίας τοιχογραφίες πού στόλιζαν τὶς δύο αὐτὲς ἐξωτερικὲς πλευρὲς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

Τοιχογραφίες: Μόλις ἔμπαινε κανεὶς ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ δεξιὰ πύρτα τὴν προωρισμένη γιὰ τοὺς ἄνδρες, εὕρισκόταν σ' ἓνα καταστέλιστο μὲ διακοσμήσεις προθάλαμο (Λόντζα-Χαγιά-τι). Ἐμπρὸς τοῦ ἦταν ἡ εἴσοδος γιὰ τὸ παρεκκλήσι τῆς Ἀγίας Πανασκουῆς. Ἀριστερά του, ἐπάνω στὸν τοῖχο τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἔβλεπε μὲ ἀριστοτεχνικὴ καὶ σπάνια τοιχογραφία, πού προκαλοῦσε θαυμασμὸ καὶ φόβο μαζί. Παρίστανε τὴν κρίσι «ζώντων τε καὶ τεθνεώτων» κατὰ τὴν Δευτέρα Παρουσία. Στὸ μέσον ἦταν ὁ Παντοκράτωρ, περιστοιχισμένος ἀπὸ τοὺς Προφῆτες. Κοντὰ τοῦ ἦταν ὁ «πύρινος ἄγγελος», πού κρατοῦσε στὸ χέρι του μὲ μεγάλη ζυγαριά. Στὸν ἓνα δίσκο τῆς ζυγαριᾶς τοποθετοῦνταν ἡ ψυχὴ τοῦ κρινομένου καὶ στὸν ἄλλο οἱ ἁμαρτίες. Ἡ τοιχογραφία παρίστανε τὸν «πύρινο ἄγγελο» νὰ κρατᾷ στὸ ἄλλο του χέρι ἓνα δόρυ καὶ μ' αὐτὸ νὰ σκοτώνῃ τὸν Δαίμονα, τὴν στιγμή πού ὁ τελευταῖος προσπαθοῦσε νὰ γείρῃ μὲ βία τὴν πλάστιγγα πρὸς τὸ μέρος του, ἐπειδὴ εἶδε ὅτι ὁ κρινόμενος εἶχε λίγες ἁμαρτίες. Δεξιὰ ἀπὸ τὸν Παντοκράτορα ἦταν ὁ Παράδεισος μὲ τὴν ἐπιγραφή: «Δεῦτε εὐλογημένοι, κληρονομήσατε τὴν αἰώνιον ζωὴν, τὴν ἡτοιμασμένην

ὑμῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου». Ἀριστερά του ἦταν ἡ κόλασις, μὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀνάμεσα στὸ καζάνι πού ἔβραζε, στὰ θηρία, στὰ ἔρπετα κ.τ.λ. μὲ τὴν ἐπιγραφή: «Προεῦεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον, τὸ ἡτοιμασμένον ὑμῖν ὑπὸ τοῦ διαβόλου».

Πιὸ πέρα, ἐπάνω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ὑπῆρχε ἡ ἐπιγραφή:

«Εἰ μὲν φίλος πέφυκας, εἰσελθε χαίρων. Εἰ δὲ ἐχθρὸς καὶ βάσκανος καὶ ὄλο γέμει κακῶν, πόρρω πέφυγε τῆς πόλης ταύτης, ἵνα μή, ἀντὶ τῆς εὐλογίας, ἀρὰν λάβῃς, ὥσπερ Ἰούδας ὁ προδότης».

Ὅταν ὅμως ἀνοίξῃ κανεὶς σήμερα τὴν πύρτα αὐτὴ καὶ εὐρεθῇ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἐκκλησίας, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ νομίσῃ ὅτι ὄνειρεύεται. Θ' ἀρχίσῃ ν' ἀναρωτιέται, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργήθηκε καὶ νὰ σώζεται στὸν ὀρεινὸ αὐτὸν τόπο ἓνα τέτοιο μεγαλοῦργημα. Θὰ αἰσθανθῇ ἀμέσως τὸ μεγαλεῖο τῆς Θρησκευτικότητος καὶ τῆς τέχνης τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Καὶ πιὸ πολὺ θὰ τὸ αἰσθανθῇ ἐκείνος πού διαθέτει τὴν ἱκανότητα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης⁽¹⁾. Ἐμεῖς θὰ μεταφέρουμε ἐδῶ ὅσες ἐπιγραφὰς μπο-

(1) Ὁ διακεκριμένος ἐπιστήμων καὶ διευθυντὴς τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ Χριστιανικοῦ Μουσείου κ. Ἐμμ. Χατζηδάκης, πού ἐπεσκέφθη πέρυσι τὸ Μαυρίλλο, γράφει ὡς ἑξῆς τὶς ἐντυπώσεις του:

«Ἐντὸς τοῦ χωρίου ὑπάρχει ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, κτισμένος εἰς τὸν τύπον μεγάλης αἰθούσης. Ἐσωτερικῶς ὅλοι οἱ τοῖχοι διακοσμοῦνται μὲ τοιχογραφίας, ἐκτὸς τοῦ δυτικοῦ, ὁ ὁποῖος, εἰς νεωτέραν ἐποχὴν, κατεδαφίσθη διὰ τὸ ἐπεκταθῆ ὁ Ναός. Ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν πού διεκόςμουν τὸν παλαιὸν δυτικὸν τοῖχον διατηροῦνται εἰς τὸ θαράκιον τοῦ σημερινοῦ γυναικωνίτου τμήματα τῆς κομῆσεως τῆς Θεοτόκου καὶ σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου τῆς Θεοτόκου.

Ἐπάνω ἀπὸ τὴν Ν. θύραν εἰσόδου, μεγάλη κτιτορικὴ ἐπιγραφή μᾶς πληροφορεῖ μεταξὺ ἄλλων, ὅτι ἐτελειώθη τὸ καλὸν ἔργον ἔτει 1728 Νοεμβρίου 6 διὰ χειρὸς Κων/νου Ἱερῶς καὶ Μιχαήλ Ἀναγνώστου».

Ὁ ἱερὸς (Κων)νος δὲν εἶναι δυνατός εἰς τὴν ὀρθογραφίαν ἀλλὰ εἶναι δυνατός εἰς τὴν τέχνην του, εἰς τὴν ὁποίαν φαίνεται ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν Ζακυνθινὴν ζωγραφικὴν τῆς ἐποχῆς του.

Ἡ διακόσμησις ἀκολουθεῖ τὴν καθωρισμένην εἰκονογραφικὴν διάταξιν. Εἰς τὸ Ἱερὸν ἢ Πλατυτέρα, ἡ Κοινωνία τῶν Ἀποστόλων, καὶ οἱ Συλλειτουργοῦντες Ἱεράρχαι. Εἰς τοὺς πλαγίους τοίχους τοῦ Ἱεροῦ, Ἱεράρχαι, ἡ Θεία Λειτουργία μὲ τοὺς Ἀγγέλους ὡς διακόνους, εἰς δὲ τὴν μικρὰν κόγχην οἱ Τρεῖς Παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ. Εἰς τὴν Β. κόγχην τῆς Προθέσεως ἡ Ἄκρα Ταπεινῶσις μὲ τὸν Ἰησοῦν ὁρθὸν ἐντὸς λάρνακος, περιστοιχοῦμενον ἀπὸ τὴν Θεοτόκον καὶ Ἀγγέλους, ἔχει ἐπιγραφὴν τοῦ 1806. Αἱ εὐαγγελικαὶ σκηναὶ ἀρχίζουσιν ἀπὸ τὸ Ἱερὸν καὶ ἐπεκτείνονται εἰς τοὺς τοίχους, εἰς τὴν κάτω σειρὰν τῶν ὁσίων εἰκονίζονται ὁλόσωμοι ἄγιοι. Ἀξιοσημείωτος εἰς τὸν Β. τοῖχον εἶναι ἡ παράστασις τῶν τριῶν ἀφιερωτῶν οἱ ὁποῖοι φοροῦν τὴν ἀρχοντικὴν ἐνδυμασίαν τῆς ἐποχῆς, δηλαδὴ Τζουμπέν καὶ καλπάκι. Εἶναι ὁ Χρῆστος Ἰωάννου, οἱ ἀδελφοὶ Γεωργάκης καὶ Ἀλεξάνδρης τὰ Μυλωνόπουλα. Ἐνδιαφέρον εἶναι ἀκόμη ὅτι κρατοῦν εἰς τὰς χεῖρας τῶν

ρέσαμε ν' αντιγράψουμε από τις μισοκατεστραμμένες τοιχογραφίες αφιόνοντας σ' άλλους, ειδικούς, την ολοκλήρωσι του δύσκολου αυτού έργου.

Επάνω ακριβώς από την είσοδο της εκκλησίας, είναι γραμμένα τα εξής:

«Ανεγέρθη και ανιστορήθη ὁ Θεὸς καὶ πάνσεπτος ναὸς τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Μεγάλου Μάρτυρος Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου διὰ συνδρομῆς τὸν προεστώτον ἀρχόντων τῶν ὑποκάτωθεν γεγραμμένων κτητόρων τανῆν τὰ τῆς ἱστορίας διεξόδων καὶ τῶν κάτωθεν ἀγάπην καὶ δούλοι τοῦ ἁγίου ἐστὶν οὗτοι νέη κτίτορες ὁ κύρ Χρῆστος Ἰω. Ἱερεὺς, κύρ Ἀλεξανδρῆς τὰ Μυλονόπουλα καὶ αὐτάδελφοι κοπιόντες καὶ σπουδάζοντες μὲ ὅλον

ὁμοίωμα τῆς ἐκκλησίας εἰς τὸ ὁποῖον φαίνεται ἡ «λόντζα» πού ὑπῆρχε εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν καὶ ἡ ὁποία σήμερον ἔχει κατεδαφισθῇ.

Τὸν Ναὸν διακοσμοῦν ὠραία, Ἑπειρωτικῆς τέχνης, ἐπὶ χροῦσα ξυλόγλυπτα: Τέμπλον, Προσκυνητάριον, Ἄμβων, Θρόνος, καὶ «Χορὸς» δηλ. πολυέλαιος, ἀκόμα καὶ δύο Ἀναλόγια μὲ φυτευτὰ σεντέφια (1745) λεπτῆς τέχνης.

Ἡ ὁροφὴ ἐπίσης εἶναι κατὰ κόσμον.

Εἰς τὸ Τέμπλον εὐρίσκονται ὠραῖαι εἰκόνες. Ἐπάνω Ὁσδεκάορτον, Ἀποστολικά (ἡ Μεγάλῃ Δέσσει) καὶ Προφῆται ἐντὸς κύκλου. Κάτω δέκα Μεγάλοι εἰκόνες ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Πρόδρομος, ὁ Ἅγιος Νικόλαος καὶ ἡ Ἁγία Παρασκευὴ μὲ τὴν Ἁγίαν Αἰκατερίνην, εἶναι τοῦ 1662, ἥτοι παλαιότεραι τοῦ Ναοῦ, καθὼς καὶ ὁ Ἅγιος Χαράλαμπος τοῦ ζωγράφου Μουράτ, τοῦ 1628. Αἱ λοιπαὶ εἰκόνες: 1) Ἀρχάγγελος Μιχαὴλ, 2) Ἅγιος Δημήτριος, 3) Θεοτόκος, 4) Ἰησοῦς Χριστός, 5) Ἅγιος Γεώργιος καὶ 6) Ἁγία Παρασκευὴ καὶ Βαρβάρα εἶναι ἔργα τοῦ ἰδίου ζωγράφου πού ἔκαμε τὰς τοιχογραφίας, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὴν τελευταίαν εἰκόνα: «π ἐ φ υ κ α γ ἄ ρ ὕ π ο κ ἄ τ ω σ ὶ ν π ο δ ὶ ν καὶ τὸ ταπεινὸν ὄνομα ὑπογράψας δοῦλος τοῦ θεοῦ Κων)νος δέδοκα τέλους ἐμὴ χειρὶ τὰ πάντα».

Ὁ ἴδιος καλλιτέχνης ἐξετέλεσε καὶ τὴν λοιπὴν διακόσμησιν τοῦ τέμπλου, ἴσως καὶ νὰ τὸ ἐχρῶσεν αὐτὸς καθὼς τὰ δημόθια καὶ τὰς θύρας τῆς Προθέσεως καὶ Διακονικοῦ. Ἀξιοσημείωτος ἡ παράστασις τῆς Θύρας τῆς Προθέσεως, μὲ τὸν Χριστὸν κρατοῦντα ἐπὶ τῶν ὤμων ἀμνάδα καὶ μὲ τὴν πρωτότυπον ἐπιγραφὴν: IC XC ὁ Ἐλευθερωτής. Εἰς τὴν πόρταν τοῦ Διακονικοῦ παρίσταται ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὁ Μακροθύμιος καὶ τρεῖς στηθαῖοι Ἱεράρχαι. Κάτω ἡ ἐπιγραφὴ:

Ἐτελειόθη τὸ παρὸν φεδρὸν ἔργον ἡγουν τὸ ἅγιον τέμπλον τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Δημητρίου διὰ χειρὸς Κων)νου τλήμονος ἱερέος ἔτει Χριστοῦ ἈΨΛΕ (1735).

Ἀπὸ τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ Ναοῦ πληροφοροῦμεθα ὅτι ὁ Ναὸς ἐξωγραφήθη τὸ 1728 καὶ ὁ πλοῦσιος διάκοσμός του συνεπληρώθη τὸ 1735, ἥτοι ἐντὸς 7 ἐτῶν καὶ τοῦτο μαρτυρεῖ ἀξιόλογον ἀνθησάν οικονομικὴν τοῦ τόπου.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μὲ τὰς ὠραίας τοιχογραφίας καὶ εἰκόνας, μὲ τὰ λαμπρὰ ξυλόγλυπτα πού συμπληρώνουν τὴν διακόσμησιν, ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον ἀξιόλογα μνημεῖα τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς καλαισθησίας τῶν κατοίκων τῆς Σπερεῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα.

τὸ κοινὸν τῆς Χώρας καὶ ἐτέρους καλωπισμοὺς καὶ ἔστω τοῦτο μνημόσυνον αὐτῶν ἑωνίος, Ἀρχιερατεύοντος τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Νέον Πατρῶν Κυ. κύρ Νικηφόρου. Ἐπιτροπεύοντος ὁ κύρ. Ζογράφος... Ἰω.

Γεωργάκης καὶ δῦμο Παπαχριστόπουλος ἱερατεύοντος Ἰωακὴμ ἱερομονάχου Ἰωα. ἱερέως. Ἰωάννης ἱερεὺς μανουὴλ κρείς.

Ἐτελιόθη τὸ καλὸν ἔργον ἔτει 1728 Νοεμβρίου 6 διὰ χειρὸς διακωνσταντίνου ἱερέως καὶ Μηχαὴλ Ἀναγνώστου».

Ὅλοι οἱ τοῖχοι τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἐσωτερικῶς διακοσμημένοι μὲ ἀριστοτεχνικὰς Χριστιανικὰς παραστάσεις. Κάθε μία ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν τῆς, πού ἀναφέρεται στὸ ὄνομα τοῦ ζωγράφου, στὴν χρονολογία, ἢ σὲ κάποιο φιλοσοφημένο χριστιανικὸ ρητό⁽¹⁾. Συνολικῶς ὑπάρχουν 166 τοιχογραφίες: 63 μέσα στὸ ἱερό, 52 στὴ βορεινὴ πλευρὰ, 28 στὴν νοτίαν καὶ 23 στὸ στηθαῖο τοῦ γυναικωνίτη. Μιὰ ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες εἶναι ἡ παράστασις τῶν 3 κτητόρων, στὴν βορεινὴ πλευρὰ, πού κρατοῦν στὰ χέρια τοὺς τὸ ὁμοίωμα ὁλοκλήρου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγκροτήματος (μὲ τὰ παρεκλήσια). Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς εἶναι σήμερα σχεδὸν κατεστραμμένη. Ἀριστουργήματα εἶναι ἐπίσης οἱ τοιχογραφίες στὸ ἱερό (Πλατυτέρα, Παῖδες ἐν Καμίνῳ, Κοινωνία τῶν Ἀποστόλων κ. ἄ.), καθὼς καὶ ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου στὸ Στηθαῖο τοῦ Γυναικωνίτη μὲ τὴν ἐπιγραφὴν: «Ἀποστολοὶ ἐκ περάτων συναθροισθέντες, ἐνθάδε...».

Ἐκτός, ὅμως, ἀπὸ τὶς τοιχογραφίες πού φαίνονται, ὑπῆρχαν πολλὰς ἀκόμη πού κατεστράφηκαν, ὅπως, ἐπίσης, ὑπάρχουν πολλὰς ἄλλες πού ἐκαλύφθησαν μὲ ἀσέστοχρίσματα.

Ὅλες αὐτὲς τὶς τοιχογραφίες ἐφιλοτέχνησαν μὲ πολλὴ χάρι καὶ ἀπλότητα, μὲ θαυμαστὴ ἐκφραστικότητά καὶ ζηλευτὴ τελειότητά, οἱ ζωγράφοι Κων)νος Ἱερεὺς καὶ Μιχαὴλ Ἀναγνώστου, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὶς ἐπιγραφές.

Εἰκόνας: Τὶς τοιχογραφίες συναγωνίζονται σὲ ἀξία, τέχνη καὶ τελειότητα οἱ εἰκόνες. Εἶναι στὸ σύνολό τους 123, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ 108 ἀπαρτίζουν τὸ τέμπλο. Αὐτὸ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ λίγα, Ἑπειρωτικῆς τέχνης, ξυλόγλυπτα, πού ἀφήνει ἑκθαμβὸ τὸν κάθε

(1) Ὁ Δημήτριος Λουκόπουλος, γράφει στὴν σχετικὴ ἔρευνά του πού δημοσιεύθηκε στὸ «Ἡμερολόγιον Μεγάλῃς Ἑλλάδος» 1931, σελ. 161, μετὰξ ἄλλων καὶ τὰ εξής: «Οἱ τοῖχοι ὅλοι εἶναι γεμάτοι ἀπὸ ἀγιογραφίας. Χριστός, Ἀπόστολοι, Προφῆται, Ἅγιοι, κανένας δὲν λείπει. Ὅρθοι καθὼς στέκονται, λὲς καὶ εἶναι ζωντανοί. Κάτι σὰν νὰ θέλουν νὰ ποῦν. Τὰ λόγια τοὺς τὰ ἔχει γραμμένα ὁ ζωγράφος στὸν ἄπυρρον πού ξεδιπλώνεται, καθὼς τὸν κρατοῦν στὸ χέρι οἱ περισσότεροι. Τ' ὄνομά τοὺς βλέπεις γραμμένο δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ φωτοστέφανο. Λογιῶν, λογίων ἅγιοι, πρὶν καὶ μετὰ ἀπὸ τὸν Χριστό. Καθένας ἔχει ριγμένο στὸ χαρτὶ τὸ ἰδανικὸ πού ρύθμιζε τὴ ζωὴ του...».

προσκυνητή. Χωρίζεται σε 5 οριζόντια διαζώματα, από τα οποία το πρώτο καλύπτεται με «ποδιές» και τα υπόλοιπα με σειρές από εικόνες. Στην κορυφή και κατά μήκος του τελευταίου διαζώματος είναι τοποθετημένα 12 περιστέρια. Από τις τσιμπίδες τους ξεκινούν ανά μία άλυσίδα για να κρατήσουν στην άλλη τους άκρη ισάριθμα κανδήλια. Στο κάτω μέρος κάθε εικόνας διαβάσει κανείς το όνομα του δωρητού⁽¹⁾ και την χρονολογία⁽²⁾.

Πολλές από τις εικόνες ζωγράφισε ο γνωστός μας από τις τοιχογραφίες αγιογράφος ιερέας Κων/νος, όπως βλέπουμε στις σχετικές επιγραφές. Οι υπόλοιπες δεν αποκλείεται να είναι έργα του σπουδαίου Μαυριλιώτη αγιογράφου Γεωργίου Γεωργίου⁽³⁾.

Την διακόσμηση της εκκλησίας συμπληρώνουν ο θαυμαστός και επιβλητικός Χορός των Αποστόλων, ο Αμβώνας, το Δεσποτικό, τα Προσκυνητάρια, και τα κεντημένα με φίλντισι 2 ψαλτήρια. Όλα αυτά συνθέτουν ένα πλούσιο καλλιτεχνικό σύνολο και δημιουργούν ένα περιβάλλον με αυστηρή θεϊκή μεγαλοπρέπεια. Ο Άγιος Δημήτριος είναι ένα πραγματικό θαύμα της βυζαντινής τέχνης, ένα έργο τέλει, από τα λίγα που υπάρχουν στο Χριστιανικό κόσμο⁽⁴⁾. Στο

(1) Μεταξύ των δωρητών διαβάσει κανείς ονόματα γνωστά στην ιστορία του Μαυρίλλου, όπως:

Άλέξανδρος Μυλωνόπουλος. Στην εικόνα Άγ. Παρασκευής—1662.
Άλέξανδρος Γεωργίου Μυλωνᾶς. Στην εικόνα Άγ. Χαράλαμπος—1628.

Χρήστος Αναγνωστόπουλος. Στην εικόνα Βαπτίσματος Κυρίου—1811.
Παπαχοήστος Σακελλάρης. Στην εικόνα Ίησους εις Ίεροσόλυμα.
Άλλα και πολλά άγνωστα όπως:

Δημήτριος Φραγκόπουλος, στην εικόνα Άγίας Αικατερίνης —1662.
Κων/νος Τσιρμογκόπουλος, στην εικόνα Άποκεφαλίσεως Ίωάννου—1818.

Ίωάννης και Δημ. Ντοντοσόπουλος, στην εικόνα Μεταμορφώσεως Σωτήρος.

κ.τ.λ.

(2) Ο Δημ. Λουκόπουλος γράφει (ένθ' άνωτέρω, σελ. 161) ότι διέπλωσε την διαρξή μιᾶς παλαιᾶς κινητῆς εικόνας τῆς Ἀναστάσεως, με την ἐξῆς ἀφίερωσι τοῦ Παπαζαχαρία:

«Σῶτερ παράσχου σῇ ἐγέρσει τὴν χάριν Ζαχαρία τάλανι τῷ Θεη- πόλῳ, 1792».

Δυστυχῶς, ἡ εἰκόνα αὐτὴ δὲν ὑπάρχει σήμερα.

(3) Πάνου Βασιλείου («Άγία Τριάδα», σελίς 15, 16.

Έπίσης, Γ. Νταβαρίνου και Α. Τσιαπέρα «Ίστορία τῆς Ἱερᾶς Μο- νῆς Προσιωτίσης» όπου ἀναγράφεται ὅτι σὲ μικρὴ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή: «Δέσεις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Γαβριὴλ ἱερομονάχου, 1815, Δεκεμβρίου 17, χειρὶ Γεωργίου ἐκ Μαυρίλλου».

(4) Ο φίλος μου δημοδιδάσκαλος και λογοτέχνης κ. Ι. Μακρῆς, γρά- φει στὴν Ἐφημερίδα τῆς Λαμίας «ΕΠΑΡΧΙΑ» τῆς 5.7.1958:

«... Όταν κανείς βρεθῇ εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ χωριοῦ ἀντικρύξει εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς ἑνα ταπεινὸ καὶ παλαιὸ σπιτάκι, χωρὶς κανένα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον. Δὲν ἤμπορεῖς νὰ φαντασθῇς ὅτι ἐκεῖ μέσα ὑπάρχουν

ιερὸ ὑπάρχει ἀκόμη ἓνα μικρὸ σκευοφυλάκιο μεγάλης ἀξίας καὶ μέσα σ' αὐτὸ φυλάσσονται λείψανα τῶν ἁγίων Δημητρίου, Ἀνδρέου, Ἀθανασίου, Παρασκευῆς καὶ Συμεῶντος. Στὸ ἐξωτερικὸ τοῦ κου- τιοῦ εἶναι χαραγμένη ἡ ἐπιγραφή:

«Ἡ παρούσα ἀργυρὰ θῆκη ὑπάρχει τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρ- τυρος Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου εἰς Κώμην Μαυρίλλου, Ἐπαρχίαν τοῦ Ἀγίου Νέων Πατρῶν, 1742 Ἰουνίου 20».

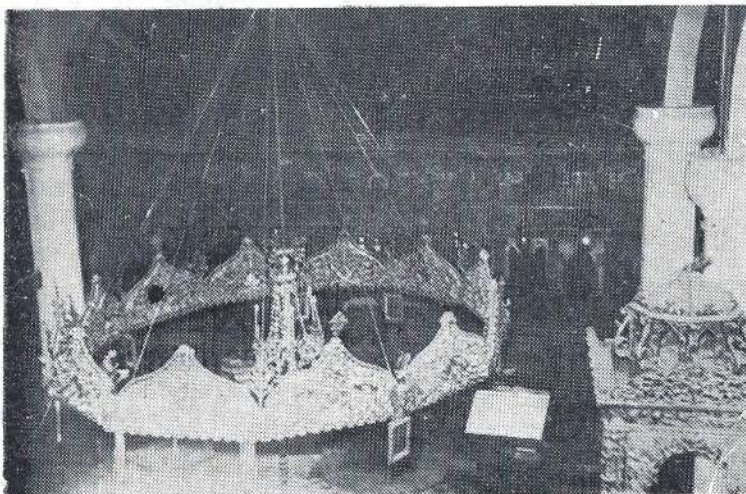
Στὴν ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου ιερουργήσαν ἱερεῖς πε- ριωπῆς, ἱερεῖς ποὺ συνέδεσαν τ' ὄνομά τους με τὴν ἱστορία τοῦ τόπου καὶ ἀνεδείχθησαν ἀντάξιοι τῶν παραδόσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κλή-

μεγίστης ἀξίας, βυζαντινῆς τέχνης, θησαυροί. Τὸ φτωχικὸ αὐτὸ καὶ κα- τεστραμμένο σπιτάκι εἶναι ἡ ἐκκλησία τοῦ Μαυρίλλου, μία ἐκ τῶν τριῶν γνησίων βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν ποὺ ὑπάρχουν στὸν Νομὸν μας, ρυθμοῦ Βα- σιλικοῦ. Μόλις ὅμως δρασκελίσαις τὸ κατώφλι καὶ βρεθῇς μέσα, ἐρωτᾷσαι ἂν ὄνειρεύεσαι ἢ ὄχι. Ἀπὸ παντοῦ δέχεσαι ἓνα αἰσθητικὸ καταγίγισμ. ὁ ὁποῖος σ' ἀφήνει ἐμβρόντητο. Ὀλόκληρο τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ Ναοῦ εἶναι ἓνας αἰσθητικὸς παράδεισος, εἰς τὸν ὁποῖον ρουφᾷς με βουλημίαν καλλιτεχνικὴν ἀμβροσίαν καὶ νοιώθεις αἰσθητικὴν χαρὰν. Τὸ τέμπλον εἶναι ἓνα κομψοτέ- χνημα. Ὀλόκληρο σκαλιστὸ με ἀπαράμιλλον τέχνην ἀποτελεῖ ἓνα πραγμα- τικὸ καλλιτεχνικὸ θαῦμα.

Τέλειο εἰς ὅλα τὰ σημεῖα του, σκορπᾷ αἰσθητικὴν ἀπόλαυσιν. Τὸ δε- σποτικόν, σὲ στήλ Βυζαντινοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου, εἶναι ὄνειρώδους τέ- χνης. Ὀλόκληρον καὶ αὐτὸ σκαλιστὸ καὶ ἐπιχρυσωμένο με λεπτὸ γούστο καὶ καλλιτεχνικὴ δεξιότητα, ἀφήνει ἐκθαμβὸ τὸν παρατηρητὴ. Ἐδῶ ζῆς σὲ ὄνειρο καὶ ἡ φαντασία σου ἀχαλίνωτη πετᾷ σὲ περασμένους χρόνους καὶ βλέπεις τὴν βυζαντινὴ λαμπρότητα καὶ χλιδὴ. Βλέπεις τὸν Πατριάρχη με τὴν δόχρουν στολή του νὰ κάθεται ἐπιβλητικὸς στὸ μεγαλόπρεπο αὐτὸ θρό- νο καὶ νὰ δέεται διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πιστῶν. Τὸ προσκυνητάρι, δίπλα στὴν εἰσοδο, εἶναι καὶ αὐτὸ ἓνα δημιούργημα ἀνωτέρας συλλήψεως καὶ ἀρι- στοτεχνικῆς ἐκτελέσεως ἔργο. Ὀλόκληρο κ' αὐτὸ σκαλιστό. Ἀκριβῶς ἀπέ- ναντι καὶ εἰς ὕψος 2 μέτρων ἐκ τοῦ δαπέδου, στηριγμένος ἐπὶ μιᾶς κολώνας, εἶναι ὁ ἀμβώνας. Σκαλιστὸς καὶ αὐτὸς καθ' ὅλην τὴν ἐπαφάνειαν, ἀποτε- λεῖ ἓνα καλλιτεχνικὸν δημιούργημα μεγάλης ἀξίας. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον σ' ἀφήνει ἐμβρόντητο καὶ ἀπολιθωμένο εἶναι ὁ Χορὸς τῶν Ἀποστόλων. Ἐνα κανονικὸ δωδεκάγωνο, με ἰσάριθμες τραπεζοειδεῖς πλάκες σπανίας τέ- χνης, ποὺ κρέμεται ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς ὁροφῆς με χρυσὲς ἄλυσίδες. Οἱ πλάκες αὐτὲς εἶναι σκαλιστὲς καὶ ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν ἀπει- κονίζεται ἀνὰ ἑνας Ἀπόστολος, εἰς κάθε μία ἐξ αὐτῶν. Ἡ καλλιτεχνικὴ τους ἀξία εἶναι ἀνυπολόγιστος καὶ ἡ τέχνη τους ἀπαράμιλλος. Τὰ ψαλτή- ρια εἶναι στολισμένα με ὠραῖα πολύχρωμα ψηφιδωτά. Ὅλες οἱ πλευρὲς τῆς ἐκκλησίας εἶναι στολισμένες με ὠραιότατες τοιχογραφίες ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀγίων. Ἐδῶ ὁ ζωγράφος ἢ ἄλλον οἱ ζωγράφοι, διότι φαίνεται κάποια διαφορὰ στὰ πρόσωπα καὶ τὰ χρώματα, διέθεσαν ὅλο τους τὸ καλλιτεχνικὸ ταλέντο καὶ ἐδημιούργησαν ἓνα αἰσθητικὸ Παράδεισο, χάρις ἀρμονίας καὶ μορφῆς. Οἱ χρωματισμοὶ εἶναι θαυμάσιοι καὶ οἱ μορ- φὲς τῶν προσώπων ζωντανές. Ἀναθι τῆς εἰσόδου εἶναι μία ἐπιγραφή εἰς βυζαντινὴν γραφὴν ἡ ὁποία ἀναφέρει τὸ ἔτος ἀνεγέρσεως τῆς ἐκκλησίας. Μέσα εἰς τὸ Ἱερὸν καὶ εἰς εἰδικὸ σκευοφυλάκιο φυλάσσονται τὰ ἱερὰ λεί- ψανα τῶν Ἀγίων καὶ ἐν ἐκ τῶν πρώτων γραφέντων εὐαγγελίων...».

ρου. Δεν γνωρίζουμε ποιοι ήταν οι προκάτοχοι του Παπα-Ζαχαρία Αϊνιάνος, του αγωνιστού αυτού που δόξασε τον Κλήρη, την Παιδεία και το Έθνος γενικότερα. Διάδοχός του υπήρξε, κατά την παράδοσι, ο Παπα-Χρήστος Σακελλάρης. Αργότερα στον "Άγιο Δημήτριο" ιερούργησε ο Παπα-Γεώργιος Κουδούνας, ο λόγιος αυτός ιερωμένος που, όπως είπαμε, με τον μαρτυρικό του θάνατο στίς «Μπάδες» καθιέρωσε τον αγώνα της ανεξαρτησίας.

Τὸν διαδέχθη ὁ ἀδελφός του, ὁ ἱερομόναχος Καλλίνικος, πού

Ὁ «χορὸς τῶν Ἀποστόλων».

διετέλεσε Ἡγούμενος στὸ Μοναστήρι τοῦ Προυσσίου μὲ τὸν βαθμὸ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου.

Μετά τὸν θάνατο τοῦ Γεωργίου, ἐζήτησε κι ἐτοποθετήθη στὸ Μαυρίλλο, ὅπου ὁ Μητροπολίτης Φθιώτιδος τὸν ὠνόμασε Ἀρχιερατικὸ Ἐπίτροπο. Ἦταν πολὺ μορφωμένος καὶ συνέγραψε Ἐκκλησιαστικούς Νόμους «Περὶ γάμου» κ.τ.λ. Πλῆθος ἀπὸ ἀνεκτίμητα βιβλία του καθὼς καὶ χειρόγραφα του κατεστράφηκαν τὸ 1948, κατὰ τὴν λεηλασίαν τῶν σπιτιῶν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ Πασσανίας Παπαγεωργίου, ὅπου φυλάσσονταν.

Μετά τὸν Καλλίνικο, ἐ χρημάτισαν ἱερεῖς στὸν "Άγιο Δημήτριο" ὁ Παπανικήτας Ντάσιος, ὁ Δημήτριος Σαμαρᾶς καὶ ὁ σημερινὸς Κων)νος Γ. Μπέκιος.

2. ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΜΑΥΡΙΛΛΟΥ

Ὁ "Άγιος Ἀθανάσιος, χτισμένος σὲ μιὰ δεσπόζουσα καὶ γραφικὴ τοποθεσίαν στὴν ἄκρῃ τοῦ χωριοῦ, ἦταν κάποτε ἀπὸ τὰ πιὸ πλούσια

Μοναστήρια καὶ ἡ κτηματικὴ του περιουσία ἐφθανε μέχρι τὸ Λιτόσελο, τὰ Καμπιά, τὰ Πουγκάκια κ.τ.λ.⁽¹⁾. Γύρω ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία υπήρχαν πολλὰ κελλιά πού τὰ ἐρείπιά τους σώζονται ἀκόμα⁽²⁾. Κτήτωρ τῆς Ἐκκλησίας ἦταν ὁ Χατζή-Δημάκης Ἀναγνώστου Οἰκονόμος, σύμφωνα μὲ μιὰ ἐπιγραφή πού ἦταν γραμμένη στὸ "Άγιο Βῆμα: «Δημητρίου Κτήτορος»⁽³⁾. Εἶχε δέ, κατὰ τὴν παράδοσι, καὶ ἡ ἐκκλησία αὐτὴ πλούσιες διακοσμήσεις καὶ πολλές εἰκόνες Βυζαντινῆς τέχνης, ὅλα ὅμως κατεστράφηκαν μὲ τὴ φωτιά πού ἔβαλαν οἱ Τούρκοι. Σώζονται μόνο δύο εἰκόνες πού εὐρίσκονται στὸ τέμπλο, δηλαδή:

1) Τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου, ἀφιέρωμα τοῦ Χατζή-Δημάκη γιὰ τὸν γιὸ τοῦ Ἐλευθερίου, μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Δέσπης τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Δημητρίου τοῦ εὐγενεστάτου ἐν ἄρχουσιν καὶ φιλάτου αὐτοῦ υἱοῦ Ἐλευθεράκη».

Πιὸ κάτω στὴν ἴδια εἰκόνα γράφει:

«Ὁμονυμῶντι, Παμμάκαρ, δίδου χάριν, ὦ Ἁγιε, εὐδαίμονι βίω,

(1) Στὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν) ὑπάρχει εἰδικὸς φάκελλος πού ἀφορᾷ τὴν περιουσιακὴν κατάστασι τοῦ Μοναστηριοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Τὰ 34 ἐγγραφα τοῦ φακέλλου ἀποτελοῦν ἀνεκτίμητα κειμήλια. Ἔτσι, ἀπὸ ἀναφορά (5.1.1836) τοῦ Νομάρχου Λαμίας Ἀδάμ Δούκα πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματειᾶ τῆς Ἐπικρατείας, ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ Μονὴ εἶχε κτῆμα 430 στρεμμάτων στὴν θέσι «Ξυλογέφυρα» τῆς περιφερείας Δήμου Μακρακώμης. Τὸ κτῆμα αὐτὸ εἶχε ἐνοικιάσει ὁ Δήμαρχος Τυμφορηστοῦ, Χρήστος Ζωγραφίδης, σὲ κατοίκους τῶν Πουγκακίων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔπαιρνε γιὰ ἐνοίκιο δέκα ἑξέ κόσκινα καλαμπόκι τὸν χρόνο. Τέλος, τὸ 1833, τὸ ἐπούλησε ὁ ἴδιος Δήμαρχος στοὺς Πουγκακιώτες ἀντὶ 100 τουρκικῶν γροσίων.

Βάσει γενικῆς διαταγῆς τῆς τότε Κυβερνήσεως περὶ ἐκτιμήσεως καὶ ἐκποιήσεως τῶν κτημάτων ὅλων τῶν διαλυθέντων μοναστηρίων, ὁ Νομάρχης Λαμίας ὑπέβαλε στὴν Κυβέρνησι ἀναφορά, ὅπου ἀναγράφει λεπτομερῶς ὅλη τὴν ἀκίνητη περιουσία τοῦ Μοναστηριοῦ συνολικῆς ἀξίας, κατὰ τὴν ἐκτίμησίν του, 554 δραχμῶν.

Ὁ Δήμαρχος ὅμως Τυμφορηστοῦ Χρήστος Ζωγραφίδης, μὲ τὴν ἀπὸ 8 Ὀκτωβρίου 1838 αἴτησί του πρὸς τὸν Ὁθωνα, ὑπέβαλε τὴν παράκλησι νὰ μὴν περιέλθῃ στὸ Δημόσιο Ταμεῖο ἡ κτηματικὴ περιουσία τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, ἀλλὰ νὰ παραμείνῃ στὴν κυριότητα τοῦ Δήμου, προκειμένου μὲ τὰ ἐνοίκια νὰ λειτουργήσῃ Ἑλληνικὴ Σχολὴ γιὰ τὴν μόρφωσι τῶν Ἑλληνοπαίδων τῆς περιφερείας.

Ὁ Ὁθων δέχθηκε τὴν εἰσήγησι τοῦ Ζωγραφίδη καὶ ἐνέκρινε νὰ λειτουργήσῃ ἡ Σχολὴ στὸ Μοναστήρι, οἱ δὲ μαθηταὶ νὰ στεγάζωνται στὰ κελλιά.

(2) Ὁ Νομάρχης Λαμίας Ἀδάμ Δούκας, γράφει στὴν ὑπ' ἀριθ. 4263)5.6.1838 ἀναφορά του πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματειᾶ: «Ἀπαντῶν εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 17430)3958 Διαταγὴν τῆς Β. Γραμματείας, εἰς τὴν Μονὴν Ἁγίου Ἀθανασίου εἰς Μαυρίλλον, δὲν ὑπῆρχον Μοναχοί, μήτε ἐν καιρῷ διαλύσεως τῶν Μοναστηρίων, μήτε πρὶν, ἀλλὰ μήτε ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀκόμη...».

Ἡ ἀποφῆς ὅμως αὐτὴ, κατὰ τὴν γνώμην μας, δὲν εἶναι ὀρθή.

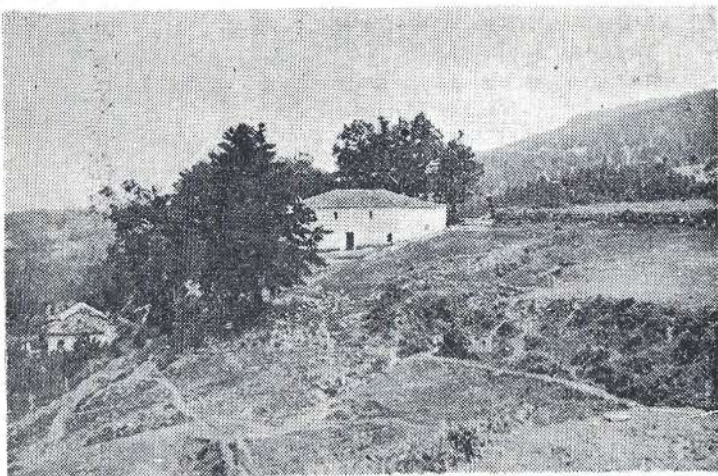
(3) Δ. Λουκόπουλος στὸ «Ἡμερολόγιον Μεγ. Ἑλλάδος» 1931 σελ. 161.

Ἡ ἐπιγραφή αὐτὴ δὲν σώζεται σήμερα.

Ἐλευθερίῳ προσφέροντι σὸν τύπον, καὶ γὰρ ἐν βορρικοῖς τυγχάνοντι ἐλλημμένῳ».

καὶ 2) τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους μὲ τὴν ἐπιγραφή:

«Διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος κυρίου κδρ Δημάκη καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Καλῆς, 1797».

Ἅγιος Ἀθανάσιος Μαυρίλλου.

Ὑπάρχει ἐπίσης μία ἀκόμη μικρὴ εἰκόνα τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, μὲ τὴν ἀφιέρωσι:

«Δέησις τῆς δούλης τοῦ Θεοῦ Μαρούλας Δημάκη—1836».

3) ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΔΑ ΜΕΓΑΛΗΣ ΚΑΨΗΣ (1)

Εἶναι Βασιλικοῦ ρυθμοῦ καὶ ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα Χριστιανικὰ ἔργα τοῦ 17ου αἰῶνα. Ἐκτίσθηκε τὸ 1749, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή πού εἶναι στὸ ἐξωτερικὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἐπάνω σὲ μαρμάρινη πλάκα:

ΙΣ ΧΡ — ΗΚΟΔΟΜΙΘΙ Ο ΠΑΣΕΠΤΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙ-
ΒΟΗΤΟΣ ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ ΕΚ ΘΕΜΕΛΙΩΝ ΙΣ ΤΟ ΟΝΟ-
ΜΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΣ ΚΕ ΜΟΝΟ ΘΕΩ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟ-
ΜΗΣ ΤΟΝ ΑΓΓΕΛΟΝ ΚΤΙΤΟΡΟΝ ΚΩΣΤΑΡΙΖΟΥ, ΚΑΙ

(1) Τῆς πληροφορίας γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Μεγάλης Κάψης μοῦ ἔδω-
σεν ὁ σεβασμῶς Παπα - Εὐάγγελος Πολυχρονόπουλος, ὁ ὁποῖος ἐπὶ 50
ἔτη, ὡς ἱερεὺς καὶ δημοδιδάσκαλος, ὑπῆρξε στὸ χωριὸ τοῦ ὁ ἀκούρατος
ὁπρητής τῆς θρησκείας καὶ τοῦ πνεύματος.

ΔΙΜΙΤΡΙ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙ, ΑΝΑΓΝΟΣΤΙ ΤΟΥ ΡΙΖΟΥ, ΘΑ-
ΝΑΣΙ ΝΙΚΟΣΤΑΘΙ, ΧΡΙΣΤΟΓΙΟΡΓΟΓΙΑΝΟΚΟΣΤΑΝΤΙ,
ΓΙΑΝΘΑΝΑΣΙ ΠΑΝΘΑΝΑΣΙ ΓΙΟΡΓΟ, ΚΕ Η ΚΗΝΟ-
ΤΙΤΑ ΤΙΣ ΧΟΡΑΣ.

ΕΤΕΛΙΟΘΗ ΕΝ ΕΤΙ ΟΘΗΡΙΩ 1749 ΘΑΝΑΣΗ ΡΙΖΩ.
ΜΝΗΜΗ ΘΑΝΑΤΟΥ ΧΡΙΣΗΜΕΒΗ ΤΟ ΒΙΟ—1749.

Τοιχογραφίες ἀξίας ὑπάρχουν μόνο στὸ ἱερὸ τῆς Ἐκκλησίας,
ὅπως ἀναφέρει στὴν σχετικὴ ἐκθεσί του ὁ Διευθυντὴς τοῦ Βυζαντι-
νοῦ Μουσείου κ. Ἐμμανουήλ Χατζηδάκης(1).

4: ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Παλαιοκάστρου.

Πρόκειται γιὰ ἔκκλησίαν ἀπὸ τὶς πιὸ παλαιὰς τῆς περιφέρειας.
Ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς ἔγινε πρὶν δυὸ χρόνια μὲ δαπάνες τοῦ Χαρα-
λάμπους Παπαδημητρίου, ἐκλεκτοῦ τέκνου τοῦ Παλαιοκάστρου, τὸ
ὅποιον, ἀφοῦ κατῳρῶσε μὲ πολλοὺς μόχθους νὰ εὐημερήσῃ στὴν Ἀ-
μερική, ἐφιλοδόησε νὰ συνδέσῃ τ' ὄνομά του μὲ τὴν ἐκτέλεσι ἀρ-
κετῶν κοινωφελῶν ἔργων στὴν γενέτειρά του.

Ἀξιόλογο εἶναι τὸ τέμπλο τῆς Ἐκκλησίας, διότι ἀπαρτίζεται
ἀπὸ σειρὲς εἰκόνων βυζαντινῆς τέχνης. Σ' ἓνα σημεῖο εἶναι γραμ-
μένα τὰ ἑξῆς:

«Δ. ΘΑΝΟΥ 1212 ΙΟΥΝΙΟΥ 14»

Ἄλλες χρονολογίες ἢ ἐπιγραφὰς δυστυχῶς δὲν διακρίνονται.

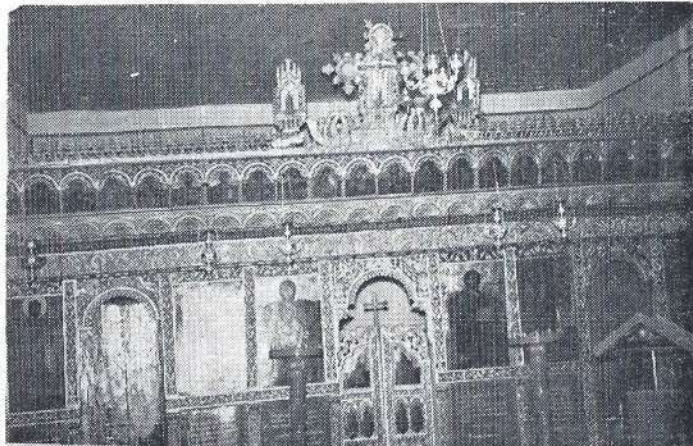
(1) «Ἐντὸς τοῦ χωρίου ὑπάρχει ὁ Μεγάλος Ναὸς τῆς Ἀγίας Τριάδος
εἰς τὸν τύπον τῆς τρικλῖτου Βασιλικῆς, ὁ ὁποῖος συνθίξεται εἰς τὴν Στε-
ρεὰν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας. Ἐσωτερικῶς ἔχει ἐν-
τοιχισμένην πλάκα μὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἀφιερωτῶν Ρίζο, Γιάννο κλπ. μὲ
τὴν χρονολογίαν 1749 καὶ προσθῆται «Μ ν ή μ η θ α ν ά τ ο υ χ ρ η σ ι -
μ ε ύ ε ι τ ὸ β ί ο » (= τῷ βίῳ). Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοιχογραφίαι διατη-
ροῦνται μόνον εἰς τὴν κόγχην τοῦ ἱεροῦ βήματος εἰς καλὴν σχετικῶς κα-
τάστασιν. Φαίνεται ἄλλωστε ὅτι ὁ ὑπόλοιπος ναὸς δὲν εἶχε ποτὲ τοιχογραφίες.
Διακρίνεται ἡ παράστασις τῆς Παναγίας Πλατυτέρας, ἡ Κοινωνία τῶν
Ἀποστόλων, μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν κίνησιν τοῦ Ἰούδα, ὅστις ἀποχωρεῖ.
Εἰς τὴν κάτω ζώνην παριστάνονται ὡς συνήθως, οἱ ἱεράρχαι συλλειτουργοῦ-
ντες. Γύρω εἰς τὴν μικρὰν κόγχην τοῦ ἱεροῦ ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγρα-
φή, ἡ ὁποία, παρὰ τὰς ἀνορθογραφίας, εἶναι διδασκλική:

ΙΣΤΟΡΙΘΗ ΚΑΙ ΕΚΑΛΟΠΗΣΤΗ ΤΟ ΘΙΟΝ
ΚΑΙ ΗΕΡΟΝ ΒΗΜΑ ΔΙΑ ΕΞΟΔΟΝ
ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΗΣ ΤΟΤ ΕΝΤΙΜΟΤΑΤΟΤ
ΑΡ(ΟΝΤΟΣ) ΚΤΡΙΟΤ ΚΤΡΙΟΤ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙ ΧΑΝΗ
1751 Σεπτεμβρίου 16

Ἡ παλαιὰ ἀρχοντικὴ οἰκογένεια τοῦ Χανῆ δὲν διατηρεῖται πλέον, ὁ
πάρχει ὅμως ἀκόμη ἡ τοποθεσία Χανέϊκα.

Ὁ ζωγράφος εἶναι ἄγνωστος, ἀλλὰ ἡ τέχνη τῶν τοιχογραφιῶν εἶναι
χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν περιοχὴν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, μὲ καλὴν τεχνι-
κὴν. Εἰς τὸ τέμπλον αἱ εἰκόνες εἶναι τῆς αὐτῆς ἐποχῆς καὶ τῆς αὐτῆς
τέχνης».

Τὸ τέμπλο αὐτό, σύμφωνα μὲ μία ἄποψι τὴν ὁποίαν ὑποστηρίζει ὁ ἀπὸ τὸ Παλαιόκαστρο δικηγόρος Νίκος Δικόπουλος, δὲν ἀνῆκε ἄλλοτε στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἀλλὰ σὲ μιὰ ἄλλη, τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπους. Πού εἶχε χτισθῇ στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ, γύρω στὰ 1.200 μ.Χ. Εἶχε ὠραία διαρρυθμισί καὶ πλούσια θυζαντινὴ διακόσμηση ἢ ἐκκλησία αὐτὴ, ἦταν ὅμως μικρὴ καὶ δὲν χω-

Τὸ τέμπλο τῆς ἐκκλησίας Ἁγίου Δημητρίου — Παλαιοκάστρου.

ροῦσε τοὺς χωριανούς. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ καταφαισθῆκε τὸ 1885 καὶ στὴν θέσι τῆς κτίσθηκε ἡ σημερινὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, στὴν ὁποία οἱ κτήτορες χάρισαν νέο ξυλόγλυπτο τέμπλο, ἐνῶ τὸ παλαιὸ τὸ μετέφεραν στὸν Ἅγιο Δημήτριο.

5: ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ. Νεοχωρίου

Τὸ Μοναστήρι αὐτὸ δὲν ὑπάρχει σήμερα. Ἄν ὅμως κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ τίς ἐξαιρετικὴς τέχνης εἰκόνες πού διεσώθησαν, μπορεῖ νὰ συμπεράνῃ ὅτι ὑπῆρξε ἓνα ἀπὸ τ' ἀξιόλογα μοναστήρια τοῦ τόπου.

Ἐκτὸς ἀπὸ τίς Ἐκκλησίες αὐτές, ὑπάρχουν πολλὲς ἀκόμη στὴν περιφέρεια Τυμφορηστοῦ πού δὲν ἔχουν βέβαια νὰ παρουσιάσουν κειμήλια ἀξίας, ἔχουν ὅμως ἱστορία. Ἔτσι, ὁ Ἅγιος Παντελεήμων τῆς Μεγάλης Κάψης, ἦταν ἐπὶ Τουρκοκρατίας φημισμένο Μοναστήρι, γιατί εἶχε μετατραπῇ σὲ «Κρυφὸ Σχολεῖο» γιὰ τὰ Ἑλληνόπουλα τῆς περιοχῆς.

Ἡ Παναγία, ἦταν ἄλλοτε ἡ Μητρόπολις τῆς Μεγάλης

Κάψης καὶ στὸν περίβολό τῆς ἐνταφιάσθηκε ὁ Ἐπίσκοπος Νέας Πάτρας Ἰωαννίκιος (1693).

Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι, ἐκκλησία χτισμένη στὸ ὁμώνυμο ὕψωμα τοῦ Βελουχιοῦ (στὰ σύνορα Μαυρίλλου - Καρπενησίου), εἶναι ἔργο (1825) τῆς θυγατέρας τοῦ Χατζη-Δημάκη, Μαρίας - Κυρούλας, συζύγου τοῦ Σπύρου Τσιτσάρα.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁϊ - Λιᾶ, χτισμένη σὲ μιὰ μαγευτικὴ τοποθεσία στὸ ὁμώνυμο ὄροπέδιο, πού εὑρίσκεται κι αὐτὸ στοὺς πρόποδες τοῦ Τυμφορηστοῦ, ἔχει ἡλικία ἀπὸ τοῦ 1928. Ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή, ὅμως, πού εἶναι σκαλισμένη πάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδο, ἀποδεικνύεται ὅτι στὴν θέσι τῆς ἐκκλησίας ὑπῆρχε ἄλλη, παλαιότερη, πού χτίσθηκε τὸ 1641.

Ζ'

ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Εἶναι βέβαια γνωστὴ ἡ ἐπίδρασις τῶν γραμμάτων στὴν ὑπόστασι καὶ τὴν ἐξέλιξι μιᾶς κοινωνίας. Γιατὶ ἡ Παιδεία — καὶ μάλιστα ἡ στοιχειώδης — δὲν μορφώνει ἀπλῶς τὰ μικρὰ μαθητοῦδια, ἀλλὰ τὰ ἐξευγενίζει καὶ τοὺς δυναμώνει τὴν ψυχὴ. Τοὺς θερμαίνει τὴν πίστι στὸν Θεὸ καὶ τὴν Πατρίδα καὶ τέλος, τὰ παραδίδει στὴν κοινωνία μὲ σφυρηλατημένο τὸν χαρακτήρα. γεμάτα ἐφόδια γιὰ νὰ γίνουν οἱ αὐριανοὶ χρηστοὶ πολῖτες.

Ἄλλοτε, ὅμως, ἡ Παιδεία δὲν ἦταν προνόμιο ὅλων τῶν ὀρεινῶν χωριῶν. Τὴν τύχη αὐτὴ εἶχαν ὀρισμένα μόνο κεφαλοχώρια, κι ἐκεῖ μαζεύονταν τὰ Ἑλληνόπουλα τῆς περιοχῆς, ὅσα βεβαίως εἶχαν τὴν εὐχέρεια, γιατί τὰ περισσότερα ἔμεναν ἀναλφάβητα.

Ὁ Δημήτριος Αἰνιάν, γράφει στὶς Ἀναμνήσεις μιᾶς θερινῆς νυκτὸς ἐν Ἑλλάδι, σελ. 5 :

«...Ἀλλὰ τὸ περίεργον εἶναι ὅτι εἰς τὰ περίξ τοῦ Τυμφορηστοῦ εὔρεν ἄσυλον καὶ ἡ παιδεία, καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας ἐξηπλοῦτο εἰς τὰ πλησιέστερα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἀρκεῖ νὰ ὀνομάσω ἓνα λόγιον, τὸν Γόρδιον, ἱκανῶς γνωστὸν εἰς τὸν πεπαιδευμένον κόσμον τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὑπῆρξαν οἱ διδάξαντες τὰ ἑλληνικὰ εἰς Ἀγγραφα καὶ εἰς Καρπενήσιον, ὅπου ἐδιδάχθη καὶ ὁ πατήρ μου, γεννηθεὶς εἰς τὸ χωρίον Μαυρίλον...».

Χάρις στοὺς ἄρχοντες Χατζαίους, ὑπῆρχαν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ

17ου αιώνα στο Μαυρίλλο και το Νεχώρι⁽¹⁾ Δημοτικά Σχολεία, τα μοναδικά σ' όλη την όρεινη Δυτική Φθιώτιδα. Αργότερα ιδρύθηκε Έλληνικό Σχολείο στην Μεγάλη Κάψη. Σ' αυτά φοιτούσαν μαθηταί απ' όλα τα γειτονικά χωριά. Περί το 1750 με δαπάνες των Χατζαίων επραγματοποιήθη η ανέγερσις στο Μαυρίλλο ειδικού διδακτηρίου που διατηρήθη μέχρι το 1948, όποτε κατέρρευσε. Μέσα στο Σχολείο αυτό έδίδαξαν λόγιοι περιωπής, όπως ο Παπα-Ζαχαρίας Αϊνιάν, ο Παπα-Γιώργης Κουδούνας και άλλοι. Η πρόσληψις των διδασκάλων ήταν αρχικώς στην δικαιοδοσία των αρχόντων, οι όποιοι είχαν και την φροντίδα της άμοιβής τους. Το 1840, όμως, ιδρύθηκε στο Καρπενήσι ειδικό φροντιστήριο, είδος διδασκαλείου, οι απόφοιτοι του όποιου ώνομάζονταν δημοδιδάσκαλοι με μισθό 48 δραχ. τόν μήνα. Από τότε άρχισαν να λειτουργούν δημόσια Σχολεία σ' όλα τα χωριά του Δήμου Τυμφρηστού.

Την υπόθεσι των γραμμάτων στην περιφέρεια αυτή εξυπηρέτησε επίσης το μοναστήρι «Άγιος Παντελεήμων», της Μ. Κάψης, στο όποιο, περί τα έτη 1850—1870, έζησε κάποιος μοναχός λόγιος που με προθυμία έδίδασκε στα μαθητούδια της περιχής.

Σήμερα τα χωριά του Τυμφρηστού διαθέτουν σύγχρονα Σχολεία με άρκετές άνεσεις και έξωπλισμένα με τα σπουδαιότερα από τα όργανα και τα μέσα της έποπτικής διδασκαλίας. Κατ' αυτόν τόν τρόπο διευκολύνονται οι διδάσκαλοι στο ύψηλό τους λειτουργήμα. Άλλοτε όμως δέν υπήρχαν οι προϋποθέσεις αυτές. Άλήθεια, ποιός δέν θυμάται τούς καλούς και σοφούς εκείνους διδασκάλους! Μέσα σε τέσσερες τοίχους που μόνο στόλισμά τους είχαν ένα χάρτη της Μεγ. Ελλάδος και ένα άλλο με τα διάφορα είδη των αγρίων πουλιών, σε μιá αίθουσα με τρύπιο πάτωμα και με λίγα σαρακωμένα θρανία, με λαγοπόδαρα άντι για σπόγγους και με μιá σύμπα που διαρκώς κάπνιζε, καλλιεργούσαν με αποστολική ύπομονή και μέθοδο στους ρακένδυτους και ξυπόλυτους μαθητάς το πνεύμα της προσηλώσεως στα μεγάλα και τα ώραία και τ' αλήθινά της φυλής μας!

Μέσα στα Σχολεία αυτά έμαθαν τα πρώτα γράμματα οι παλαιοι και σύγχρονοι Τυμφρηστικοι που διέπρεψαν ή διαπρέπουν στα γράμματα και τις έπιστήμες.

Ο αναλφαβητισμός εξέλιπε σήμερα τελείως από την περιφέρεια Τυμφρηστού, όπως και από τα υπόλοιπα διαμερίσματα της χώρας, χάρις στην αξιέπαινη προσπάθεια της πολιτείας να χάριση πνευματική τροφή σ' αυτούς που για διάφορους λόγους την στερήθηκαν.

Ανάμεσα στα χωριά του Τυμφρηστού διακρίνεται τελευταία— από το 1950 — ο Άγιος Γεώργιος, για την άλματώδη εξέλιξι που

παρουσιάζει στον πνευματικό και έπιμορφωτικό τομέα. Ένω είναι χωριό που δημιουργήθηκε μόλις στις αρχές του εικοστού αιώνα, όμως κατώρθωσε, χάρις στην θέσι του και, κυρίως, στην δραστηριότητα ώρισμένων προοδευτικών προσώπων, να γίνη το πνευματικό κέντρον του τόπου. Αποτελεσματική ώθησι προς την κατεύθυνσι αυτή έδωσε η Άγροτολέσχη που ιδρύθηκε το 1952 με δαπάνες των καθηγητών και μαθητριών του Αμερικανικού Κολλεγίου Άθηνών και με προσωπική εργασία των κατοίκων, οι όποιοι πρόθυμα παρεχώρησαν και το οικόπεδο. Το 1958 η Άγροτολέσχη παραχωρήθηκε στην Βασιλική Πρόνοια. Άρχισε από τότε να λειτουργή ειδικό Τμήμα ταπητουργίας, όπου μαθαίνουν την ταπητουργική τέχνη οι νέες όλων των γύρω χωριών. Κάθε μαθήτρια, μετά την αποφοίτησί της, παίρνει από την Βασιλική Πρόνοια ως δώρον ένα άργαλειό και το μαλλί για το πρώτο χαλί. Οι μαθηταί της Λέσχης δημιούργησαν στον Άσπρόπυργο ώραίο φυτώριο για την ενίσχυσι της δενδροκομίας της περιοχής, όπως επίσης, διατηρούν σύγχρονη έκκολαπτική μηχανή, τα προϊόντα της όποιας διαθέτουν για την βελτίωσι των ωτόκων όρνίθων.

Συνεχίζοντας η Άγροτολέσχη το προοδευτικό της έργο, ίδρυσε την Σχολή έπιμορφώσεως ένηλίκων και συνέστησε τόν Μορφωτικό Σύλλογο Άγροτοπαίδων. Το 1956 άρχισε να εκδίδη την έφημερίδα «ΤΟ ΧΩΡΙΟ», η όποία δέν αποτελεί κερδοσκοπική έπιχείρησι, αλλά διανέμεται δωρεάν στους αγρότες της περιφέρειας. Είναι ένα πολύτιμο γι' αυτούς έντυπο, που συμβάλλει στην εξύψωσι του πνευματικού των έπιπέδου, ένω, με τις πρακτικές προς αυτούς οδηγίες για την έπιστημονική καλλιέργεια, συντελεί αποτελεσματικά στην αύξησι και βελτίωσι της παραγωγής.

Στην Λέσχη δίνονται τακτικά μορφωτικές διαλέξεις προς τούς νέους και τις νέες. Ιδρύθη επίσης εκεί πλούσια βιβλιοθήκη με άγροτικά, λογοτεχνικά και ιστορικά βιβλία, όπου εύρισκουν άφθονη πνευματική τροφή όσοι διψούν για μόρφωσι. Και θα ήταν εύχης έργον αν την αξιέπαινη αυτή προσπάθεια της Άγροτολέσχης μπορούσαν να μιμηθούν όλα τα χωριά μας. Αφού αποτελεί άναμφισβήτητο αλήθεια ότι η μόρφωσις εξυψώνει το ήθος του ανθρώπου και εκμηδενίζει τόν έγωισμό του, αφού έχομε ανάγκη από μιá αύριανή γενεά πιό καλή και πιό μορφωμένη, θα πρέπει όπωσδήποτε να δημιουργηθούν στα χωριά μας κοινοτικές βιβλιοθήκες. Με την φροντίδα της πολιτείας αλλά και χάρις στο ιδιωτικό ενδιαφέρον, οι βιβλιοθήκες αυτές θα πρέπει να πλουτισθούν με κατάλληλα βιβλία, λογοτεχνικά ή έπιστημονικά, απολύτως όμως καταληπτά. Με τόν τρόπο αυτό θα έπιτύχη καλύτερα ή καλλιέργεια του πνεύματος, που είναι σήμερα τόσο απαραίτητη. Παράλληλως ο δάσκαλος, συμπληρώνοντας το ύψηλό του λειτουργήμα, θ' αναλάβη να έμφυσή στους χωριανούς το ενδιαφέ-

(1) Η ύπαρξι σχολείου στο Νεχώρι, στο όποιο μάλιστα έδίδασκε κάποιος Βασίλειος Κωστόπουλος, φαίνεται από τόν Κώδικα Ιατρίδη (Π. Βασιλείου «Επισκοπή Λητζας και Άγράφων επί Τουρκοκρατίας», σελ. 94.

ρον για διάβασμα, ενδιαφέρον που θα τους βοηθήσει να γνωρίσουν ό,τι καλύτερο έχει να προσφέρει το παρελθόν και το παρόν.

Ο Δημήτριον Αϊνιάν γράφει στη «Βιβλιοθήκη του Λαού», Τόμ. Α', σελ. 408:

«Διὰ νὰ ἐπιτύχη ὁ Λαὸς τῆς Ἑλλάδος, ἦτοι νὰ καταστήσῃ τὰς ἀναγκαϊότερας γνώσεις ὅσον ἔνεστι κοινοτέρας μεταξὺ αὐτοῦ, φρονοῦμεν ὅτι ἕκαστον χωρίον πρέπει νὰ συστήσῃ βιβλιοθήκην ἐκ βιβλίων ἀναλόγων μὲ τὴν νοερὰν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν».

Τέλος, ἀπὸ φέτος λειτουργεῖ στὸν «Αἰ - Γεώργη Γυμνάσιο.

Σταθμὸ στὴν μορφωτικὴ ἀνοδο τῆς νεολαίας μας, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐν γένει προοδευτικὴ ἐξέλιξι τῆς περιοχῆς μας ἀποτελεῖ, ἐπίσης, ἡ ἀπὸ τοῦ 1960 καθιέρωσις τῶν «Τυμφορηστίων». Εἶναι μιὰ σεμνὴ τελετὴ πού γίνεται κάθε χρόνο, κατὰ μῆνα Ἰούνιο, στὸν «Αἰ - Γεώργη, στὴν ὁποία συμμετέχουν ὅλα τὰ χωριά τῆς περιφερείας Τυμφορηστοῦ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς γυμναστικὰς ἐπιδείξεις τῶν μαθητῶν τῶν Δημοτικῶν Σχολείων, περιλαμβάνει χοροὺς, ὁμιλίες καὶ ἄλλες ἐπιμορφωτικὰς ἐκδηλώσεις. Ἐλπίζουμε ὅτι, πολὺ σύντομα, τὰ «Τυμφορηστία» θὰ διευρύνουν τὸ πρόγραμμά τους καὶ θὰ συμπεριλάβουν ἀγῶνες ἐφήβων, ὥστε ν' ἀποκτήσουν πανελλήνια προβολή.

Η'

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΙΣ

Ἡ Διοικητικὴ διαίρεσις τῆς Φθιώτιδος πῆρε διάφορες μορφὰς ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσι μέχρι σήμερα, ἀνάλογα μὲ τὰ συστήματα πού κατὰ καιροὺς ἔτυχαν ἐφαρμογῆς. Μὲ τὸν νόμο 3)15 Ἀπριλίου 1933 «περὶ διαιρέσεως τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Δημοτικέως αὐτοῦ», τὸ Κράτος διαιρέθηκε σὲ δέκα Νομούς, σύμφωνα δὲ μὲ τὸ ἄρθρον 4, ὁ Νομὸς Λοκρίδος καὶ Φθιώτιδος μὲ πρωτεύουσα τὰ Σάλωνα («Ἀμφισσα») ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τέσσερες ἐπαρχίες, ἦτοι τῆς Φθιώτιδος, τῆς Λοκρίδος, τῆς Παρνασσίδος καὶ τῆς Δωρίδος. Οἱ ἐπαρχίες αὐτὲς περιέλαβαν τὶς προηγούμενες ἐπαρχίες τοῦ Ζητουνίου, Πατρατζικίου, Μαλανδρίνου, Ταλαντίου, Βωδονίτσης, Σαλώνων καὶ Γαλαξειδίου. Ἐπὶ Ἀντιβασιλείας ὅμως, ὁ Γ. Αἰνιάν, πού ἦταν τότε Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας καὶ εἶχε προσωπικὴ φιλία μὲ τὸν Ἀρμανσπεργκ, κατάρθωσε νὰ μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσα στὴν Λαμία καὶ ὁ Νομὸς νὰ ὀνομασθῇ ἔκτοτε Φθιώτιδος. Τὸ 1899, στὶς τέσσερες ἐπαρχίες τοῦ Νομοῦ προσετέθη καὶ ἡ ἐπαρχία Δομοκοῦ.

Βάσει νόμου τῆς 27 Δεκεμβρίου 1833 «περὶ συστάσεως τῶν Δη-

μῶν τοῦ Κράτους», ἐσχηματίσθη ὁ Δήμος Τυμφορηστοῦ. Ἡ δὲ ἐκλογή τοῦ Μαυρίλλου, μετὰ τῶν 19 χωριῶν τῆς περιφερείας, ὡς πρωτεύουσας τοῦ Δήμου, ἀποδεικνύει τὴν αἵγλη πού αὐτὸ ἀκτινοβολοῦσε σ' ὅλη τὴν ἐπαρχία.

Τὸ γραφεῖο τῆς Δημαρχίας Τυμφορηστοῦ ἦταν στὸ ΒΑ. μέρος τοῦ Σχολικοῦ κτιρίου τοῦ Μαυρίλλου. Ἀπὸ ἐκεῖ πέρασαν πρόσωπα ἀξιόλογα πού συνέδεσαν τ' ὄνομά τους μὲ σημαντικὰ ἔργα τῆς περιφερείας τοῦ Δήμου. Ἀπ' ὅσα στοιχεῖα κατάρθωσα νὰ συγκεντρώσω, διετέλεσαν Δήμαρχοι οἱ ἑξῆς κατὰ σειρά:

- 1) Ζωγραφίδης Ἰωάννης, ἀπὸ τὸ Μαυρίλλο.
- 2) Γεωργιάδης, ἀπὸ τὸ Νεχώρι.
- 3) Μηνογιάννης Νικόλαος, καταγόμενος ἀπὸ τὸ Φανάρι τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐγκατασταθεὶς στὴν Μερκάδα, περὶ τὸ 1830.
- 4) Δεδούσης Χαράλαμπος, ἀπὸ τὴν Μεγάλῃ Κάψῃ.
- 5) Μηνογιάννης Σπύρος, γιὸς τοῦ Νικολάου, ἱατρός.
- 6) Οἰκονόμου Ἡ Γιατράκος, ἀπὸ τὸ Γαρδίκι, πρακτικὸς ἱατρός.
- 7) Σιᾶνος Παναγιώτης, ἀπὸ τὸ Παλαιόκαστρο.
- 8) Μηνογιάννης Λεωνίδας, ἀδελφὸς τοῦ Σπύρου.
- 9) Δεδούσης Σεραφεῖμ, ἀπὸ τὴν Μ. Κάψῃ, ἐγκατεστημένος στὸ Μχυρίλλο, ἱατρός.

Γιὰ τὴν ἀκριβὴ σειρά τῆς θητείας, καθὼς καὶ γιὰ τὸ ἔργο ἐκάστου Δημάρχου, δὲν γνωρίζομε περισσότερα πράγματα, διότι, δυστυχῶς, τὸ πολύτιμο ἀρχεῖο τοῦ Δήμου, ἀπ' ὅπου θὰ μπορούσαμε ν' ἀντλήσωμε πολλὰ καὶ συγκεκριμένα στοιχεῖα, κατεστράφη κατὰ τὴν διάρκεια τῆς κατοχῆς (1940—1945).

Οἱ κάτοικοι τῶν 18 χωριῶν τοῦ Δήμου συγκεντρώνονταν στὸ Μαυρίλλο κάθε τέσσερα χρόνια καὶ ἐξέλεγαν τὸν Δήμαρχο μὲ μυστικὴ ψηφοφορία. Ὡς ἐκλογικὸ σύστημα ἴσχυε πάντοτε τὸ σφαιρίδιο πού οἱ ψηφοφόροι ἔρριχναν στὸ «μαῦρο» ἢ «ἄσπρο» τῆς κάλπης κάθε ὑποψηφίου. Μετὰ τὴν ἐξαγωγή τῶν ἀποτελεσμάτων, ἐπακολουθοῦσε ἡ ἐπίσημη ἐγκατάστασις τοῦ Δημάρχου στὸ Δημοτικὸ γραφεῖο καὶ ὕστερα τρικουβερτο γλέντι κάτω ἀπὸ τὰ αἰωνόβια καὶ θαύσσια πλανάνια τοῦ χωριοῦ.

Ὡς τόσο ἡ ἀνάκαμψις καὶ θαυμαστὴ δραστηριότης τῶν Δημάρχων γιὰ τὴν πρόοδο τῆς περιφερείας, ἔθιγε πολλὰς φορὲς διάφορα μικροσυμφέροντα καὶ δημιουργοῦσε προσωπικὰς ἢ κομματικὰς ἀντιζηλίες. Γι' αὐτό, ὠρισμένοι ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοὺς ἄρχοντες, θυσιάσαν καὶ τὴν ζωὴ τους ἀκόμη στὸ καθήκον. Ἔτσι, κατὰ τὴν παράδοσι, ὁ Δήμαρχος Γεωργιάδης δολοφονήθηκε μέσα στὸν Πύργο τοῦ Καραμήτρου ὅπου διέμενε, ἀπὸ ἐνοπλὴ ληστοςυμμορία. Λένε μάλιστα ὅτι οἱ δολοφόνοι εἶχαν ὡς συνεργὸ τὸ γραμματεῖα τοῦ Δημάρχου, ὀνόματι Κουκλάρα, ἀπὸ τὰ Πουγκάκια, ὁ ὁποῖος, γιὰ νὰ

κάνη γνωστή τὴν ἐπιστροφή τοῦ Δημάρχου ἀπὸ τὴν περιοδεία, βγήκε στὴ θέση «Παληάμπελα» καὶ τραγούδησε συνθηματικά τό:

Τρίτη Τετάρτη χλιβερή,
Πέμπτη φαρμακωμένη.
Παρασκευὴ ξημέρωσε,
μὴν εἶχε ξημερώσει.

Κατέβηκαν τότε ἀπὸ τὰ λιμέρια τους οἱ λησταὶ καὶ ἔκαναν τὴν ἀπαίσια δολοφονία. Στὴν ἐπίθεσι αὐτὴ σκοτώθηκε, κατὰ λάθος, καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ πυργοδεσπότη, Ἀθανάσιος Καραμῆτρος.

Εἶχε ὅμως ἡ ἐποχὴ αὐτὴ καὶ τὴν εὐθυμὴ πλευρὰ της. Πολλοὶ φιλοδοξοῦσαν ν' ἀποχτήσουν τὸ ἀξίωμα τοῦ Δημάρχου καὶ κάθε προεκλογικὴ περίοδος ἔδινε τὴν εὐκαιρία στοὺς ὑποψηφίους Ἀρχοντες ν' ἀναπτύξουν μεγαλόπνοα προγράμματα, ἐνῶ στοὺς σατιρολόγους ἔδινε τροφή γιὰ νὰ περιπαίξουν τὶς φιλοδοξίες αὐτές. Τὸ μεγαλύτερο «κεντρί» ἦταν ὁ Μαυριλλιώτης Κλεφτοδῆμος, γνωστὸς σ' ὅλη τὴν περιφέρεια γιὰ τοὺς εὐθυμούς μὰ καὶ καυστικούς στίχους του. Ἔτσι, περιπαίζοντας κάποιον Σιούλα πού ἤθελε νὰ διεκδικήσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ Δημάρχου, ἔλεγε:

Ἀλλοῖμονο στὸν Τυμψηστὸ
καὶ στὸ μικρὸ μας Τμήμα,
ἦταν ὁ Σιούλας ἀνεβεῖ
καὶ ἔλθει εἰς τὸ Βῆμα.

Ν' ἀρχίσῃ ν' ἀηδονολαλεῖ
νὰ λέει ἐκεῖ πέρα,
θέλει νὰ γίνῃ Δήμαρχος
ἢ γύφτικη ἢ λέρα.

Νὰ γίνῃ ὁ Σιούλης Δήμαρχος
κι ὁ Κτούζας ἀστυνόμος,
κι ὁ Λαμπροτσιούτρας γραμματ'κός,
ἔτσι τὸ θέλ' ὁ νόμος!

Καὶ σὺ Μαυριλλο χλιβερὴ(*)
πρωτεύουσα καημένη,
σὲ τίνος χέρι ἔπεσες
μωρὴ χαντακωμένη.

Σὲ μιὰ ἄλλῃ προεκλογικὴ περίοδο, τὰ ἔβαλε μὲ τοὺς ὑποψηφίους Δημάρχους Χαράλ. Δεδούση καὶ Σπύρο Μηνογιάννη:

Τώρα μὲ τὰ δημορχιακά,
ποῦ θὰ κατασταλάξῃ;
Ποιὸς θὰ νὰ γίνῃ Δήμαρχος
τὴν χ'λιάρα* νὰ ἀρπάξῃ;

Αὐτὸ εἶναι ποὺ ἐκτίθονται
τώρα γιὰ Δημάρχοι,
ἀλλὰ, μὲ τὴν ἰδέα μου,
οὐδεὶς καλὸς ὑπάρχει.

Δεδούσης ὁ Χαράλαμπος
κι' ὁ Σπύρο Μηνογιάννης,
ἂν μὲν καὶ εἶναι ἱατρὸς
γιὰ Δήμαρχος δὲν κάνει.

Δύο χειμωνικά (καρπούζια)
σὲ μίαν ἀμιασάλη,
ἂν ἴσως καὶ χωράγανε
θὰ τὰ κρατάγαν κι' ἄλλοι.

Ἡ φήμῃ τοῦ Κλεφτοδήμου ἔφθασε ὡς τὴν Ἀθήνα καὶ ὁ μεγάλος σατιρολόγος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ Σοῦτσος, τὸν στόλισε μὲ τοὺς πῖδ κάτω στίχους του:

Ἐπάρχει ὁρος Τυμψηστὸς
Βελούχιον καλεῖται
καὶ εἰς τοὺς πρόποδας αὐτοῦ
ὁ Κλεφτοδῆμος κεῖται.

Εἰς οἷξιν ἦλθον ἀρχηγοὶ
Ἀρχοντες καὶ κληρικοὶ
ποιὸς θὰ καταλάβῃ τὴν Ἀρχὴ
νὰ κυβερνάει τὸ Δῆμο.

Ὁ Κατσαρὸς ὁ μουστακλῆς
κι ὁ Νῶκος ὁ σπασμένος,
ὁ Κλεφτοδῆμος ὁ στραβὸς
ποὺ χλήβετ* ὁ καῖμένος.

κι ὁ Κλεφτοδῆμος ἀπήντησε στὸ Σοῦτσο:

Ὡς Ὅμηρος τὴν ποίησιν
καὶ στιχουργεῖ ὁ Σοῦτσος,
συνθέτει κατὰ βούλησιν
... ..

Ἐνα ἄλλο εὐθυμο περιστατικό, εἶναι σχετικὸ μὲ τὸν Δήμαρχο Παναγιώτη Σιάνο. Κάποτε, ἐξετάζοντας τὴν εἰσερχομένη ἀλληλογραφία, ἀνακάλυψε ἕνα ἔγγραφο τοῦ Νομάρχου Φθιώτιδος ποὺ ἀπευθυνόταν «πρὸς τὸν Δήμαρχον Τυμψηστοῦ», χωρὶς δηλαδὴ νὰ ἀναγράψῃ τὴν λέξιν «Κύριον». Ἐθίγη τὸ Ρουμελιώτικο φιλότιμο τοῦ φουστανελλᾶ Δημάρχου καὶ ἔδωσε ἀμέσως ἐντολὴ στὸν γραμματικὸ του Μερεντίτη (ἀπὸ τὴν Ἀγία Τριάδα) ν' ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Νομάρχην μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ κληθῇ ὁ Σιάνος σ' ἀπολογία. Καὶ ἡ ἀπολογία τοῦ ἀγράμματος μὰ περήφανου Δημάρχου, ἦταν λακωνικὴ:

«Κάπα δὲ μ' θάν'ς, κάπα δὲ σ' θάνου, κύρ Ναμάρχ'».

Θ'

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ

Ὅταν τὰ χωριά τῆς περιοχῆς Τυμψηστοῦ ἦταν σὲ μεγάλη ἀκμὴ, εἶχαν πολὺ περισσότερο πληθυσμό. Διάφοροι ὅμως παράγοντες (ὅπως, καταστροφὲς ἀπὸ φυσικὰ αἰτία, ληστρικὲς ἐπιδρομὲς, φτώχεια κ.τ.λ.), συνετέλεσαν στὸ νὰ ξετοπισθοῦν οἱ περισσότεροι κάτοικοι καὶ νὰ ζητήσουν καλύτερη τύχη στίς πόλεις.

τῆς ὀρεινῆς Δυτικῆς Φθιώτιδος. Πνιγμένα στὸ πλούσιο πράσινα καὶ λουσμένα στ' ἄφθονα καὶ γάργαρα νερά τους, εἶναι δροσερὰ τὸ καλοκαίρι καὶ προσφέρονται ὡς ἰδεώδης τόπος γιὰ παραθερισμό.

Στὸ κεφάλαιο αὐτό, θ' ἀναφέρουμε ὅσα στοιχεῖα κατωρθώσαμε νὰ συγκεντρώσουμε γιὰ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτά, σχετικὰ μὲ τὴν ὀνομασία του. Στὸν καιρὸ, πάντως, τῆς Τουρκοκρατίας, εἶχαν τὴν γενικὴ ὀνομασία «Πολιτοχώρια», ἐπεὶδὴ πολλοὶ χωριανοὶ ἐφυγαν καὶ ἐγκατεστάθηκαν στὴν Κων/πολιν.

1. ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ὑψόμ. 360

Εἶναι νέο χωριό, δημιουργήθηκε μόλις τὸ 1900. Μὲ τὴν διάνοιξιν τῆς Ἑθνικῆς ὁδοῦ Λαμίας - Καρπενησίου, τὸ 1880, ἔχτισαν στὴν τοποθεσία αὐτή, πού λεγόταν «αἰσιώματα», τὰ πρῶτα χάνια οἱ οἰκογένειες Γεωργαντᾶ. Γι' αὐτὸ ὁ «Αἰ-Γεώργης» λέγεται ἀπὸ τοὺς Τυμφορητοὺς ἀκόμη καὶ σήμερα «Χάνια» ἢ Γεωργαντεῖκα». Στὰ χάνια αὐτὰ εὕρισκαν οἱ κουρασμένοι ταξιδιώτες ζεστασιά, λίγο φτωχικὸ φαγητὸ καὶ στοιχειώδεις προϋποθέσεις γιὰ ὕπνο.

Ἐνας ἐργολάβος πού κατεσκεύαζε τὴν ἐθνικὴν ὁδὸ, ὀνόματι Δροσόπουλος, συγκεντρώσε λίγα χρήματα ἀπὸ ἔρανο μεταξὺ τῶν ἐργατῶν καὶ μ' αὐτὰ ἔχτισε μιὰ μικρὴ ἐκκλησίαν. Προέκυψε ὅμως διαφωνία γιὰ τὸ ὄνομα τῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ διαφορὰ διευθετήθηκε μὲ κλῆρο, ὁ ὁποῖος εὐνόησε τὸν «Ἅγιον Γεώργιο». Ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ Ναοῦ πῆρε τὴν ὀνομασίαν του καὶ τὸ χωριό, τὸ ὁποῖον διαμορφώθηκε τὸ 1907, μὲ τὴν πρώτη καθίζησιν τοῦ Ἀσπρόκαμπου, ὅποτε οἱ κάτοικοί του μετοίκησαν ἐκεῖ.

Οἱ ἐπακόλουθες καθιζήσεις τοῦ Ἀσπρόκαμπου, κυρίως ὅμως ἡ προνομιακὴ θέσις τοῦ νέου χωριοῦ, συνετέλεσαν ὥστε νὰ καταστήτῃ σήμερα ὁ Ἅγιος Γεώργιος ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα κέντρα τῆς Δυτικῆς Φθιώτιδος.

2. ΑΣΠΡΟΚΑΜΠΟΣ

Τὸ παλαιότερο ὄνομα τοῦ χωριοῦ ἦταν Ζιὼ ψ η. Κατὰ τὴν παράδοσιν, ἡ ὀνομασία ὀφείλεται στὸ ὅτι τὸ χωριὸ αὐτὸ ἦταν ἐπὶ τουρκοκρατίας τὸ κέντρον συγκεντρώσεως τῶν σιτηρῶν τῆς περιοχῆς καὶ τροφοδοτοῦσε (ἔδινε ζωὴ = Ζιὼ ψ η) τοὺς κατοίκους τῶν γειτονικῶν χωριῶν. Ἡ ἄποψις αὕτη φαίνεται βάσιμος, ἂν λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν τοὺς τὴν εὐφορίαν τοῦ ἐδάφους τοῦ ὀροπεδίου αὐτοῦ.

Ἡ Ζιὼ ψ η ἔγινε μεγάλο χωριὸ λίγα χρόνια πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, ὅποτε ἐνώθηκαν μ' αὐτὴ οἱ παραπλευρῶς τῆς εὐρισκόμενοι συνοικισμοὶ Σ τ ρ ω μ ν ὁ ς καὶ Π α λ α ι ο χ ῶ ρ ι ο ν, πού ὁ καθένας τοὺς εἶχε 12—15 οἰκογένειες.

Ἀργότερα ἡ Ζιὼ ψ η πῆρε τὴν ὀνομασίαν Ἀσπρόκαμπος, ἐπεὶδὴ ἡ τοποθεσία εἶναι στρωμένη μὲ λευκὰ ἀμμολίθαρα.

Ἄν τὸ χωριὸ αὐτὸ εἶχε καλύτερη τύχη, θὰ εἶχε, ἀσφαλῶς διαδραματίσει σημαντικὸ ρόλο στὴν ἐξέλιξιν τῆς περιοχῆς μας. Δυστυχῶς ὅμως, οἱ ἐπανειλημμένες καθιζήσεις (1854, 1907, 1928, 1956) τὸ ἀφάνισαν. Ὅφειλονται δὲ αὐτὲς στὸ ἀργιλλώδες ἔδαφος καὶ στὴν διάβρωσιν πού ἐπενεργοῦν τὰ δύο παρακείμενα ρέματα. Μὲ τὴν τελευταία καταστροφή, διετράχθη ἡ μεταφορὰ τοῦ χωριοῦ στὸν «Αἰ-Γεώργη», ὅπου οἱ παθόντες ἔχτισαν σπίτια μὲ κρατικὴ ἀρωγή. Ταυτοχρόνως διελύθη καὶ τυπικῶς ἡ κοινότης τοῦ Ἀσπρόκαμπου.

Κατὰ τὴν παράδοσιν, στὴ Ζιὼ ψ η ὑπῆρχε ἄλλοτε μεγάλο κεφαλόβρυσος, τὰ νερά του ὅμως χάθηκαν στὶς ρωγμὰς πού δημιουργήσαν οἱ καθιζήσεις.

3. ΔΙΚΑΣΤΡΟΝ ὑψόμ. 850

Ἡ ὀνομασία του χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1924 ἐνῶ παλαιότερα τὸ χωριὸ ὀνομαζόταν Ζ η μ ι α ν ἦ. Ὑπάρχουν δύο ἐκδοχαί, βασισμένες στὴν παράδοσιν, πού δικαιολογοῦν τὴν παλαιὰ αὐτὴν ὀνομασίαν. Σύμφωνα μὲ τὴν πρώτη, τὸ χωριὸ ὑπέστη σοβαρὰς ζημιὰς ἀπὸ καταστρεπτικὰς καθιζήσεις πού ἐπληξαν τὴν περιοχὴ. Σύμφωνα μὲ τὴν δευτέρην ἐκδοχὴ, στὸ χωριὸ αὐτὸ συνεδρίαζε ἐπὶ Τουρκοκρατίας δικαστήριον γιὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν ἀγροζημιῶν τῆς περιφερείας. Καὶ οἱ δύο ἀπόψεις ἀποδίδουν τὴν προέλευσιν τῆς ὀνομασίας Ζημιανὴ στὴν λέξιν ζημία, πρᾶγμα πού δὲν φαίνεται καθόλου ἀπίθανον. Ὑπάρχει ἀκόμη ἡ παράδοσις κατὰ τὴν ὁποία ἡ πιὸ παλαιὰ ὀνομασία τοῦ χωριοῦ ἦταν Ζημιανὰ.

Δίκαστρο ὀνομάσθηκε γιὰτὶ εὕρσκεται ἀνάμεσα σὲ δύο κάστρα. Τὸ ἓνα λέγεται Κουτσονίκα καὶ τὸ ἄλλο Κορφὴ - Τσοῦκα.

4. ΜΑΥΡΙΛΛΟΝ ὑψόμ. 920

Κατέχει ἀνάμεσα στ' ἄλλα χωριὰ τοῦ Τυμφορητοῦ ξεχωριστὴν θέσιν, ἀφοῦ εὐτύχησε νὰ ἔχῃ τίς πιὸ λαμπρὰς ἱστορικὰς καὶ πνευματικὰς παραδόσεις.

Δυστυχῶς, δὲν γνωρίζομε τὴν παλαιὰ του ὀνομασίαν, διότι ὡς Μαυρίλλο μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀπὸ τὰ μέσα τῆς περιόδου τῆς Τουρκοκρατίας. Σύμφωνα μὲ μιὰν παράδοσιν, ἄλλοτε λεγόταν Κ ο ρ υ φ α ῖ.

Ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ προέλευσις τῆς λέξεως Μαυρίλλο μᾶς εἶναι γνωστὴ. Μιὰ ἐκδοχὴ πού βασίζεται στὴν μυθολογίαν, παραδέχεται ὅτι μιὰ τολύπη καπνοῦ, προερχομένη ἀπὸ τὴν θυσίαν τῆς Ἱεργενείας, παρεσύρθη ἀπὸ τὸν ἄνεμον καὶ ἐπεκάθησε στὴν χαμηλότερη κορυφὴ τοῦ Τυμφορητοῦ. Ἀπὸ τὴν μαύρην ἀπόχρωσιν τοῦ καπνοῦ ἡ κορυφὴ αὕτη πῆρε τ' ὄνομα «Μαυρίλλος» καὶ τὸ χωριὸ «Μαυρίλλο». Ὁ Ἱ. Νουχάκης γράφει στὴν «Ἑλληνικὴ Χωρογραφία» του — 1901, σελ. 180: «Τὸ Μαυρίλλο κεῖται κατὰ τὸ δυτικώτερον τμήμα καὶ τὰς ἀνα-

τολικάς ύψους του όρους Τυμψηστού, ούτινος ή κορυφή καλείται Μαυρίλλος, έχει ύψος 1886 μ. και υπέρκειται του χωριού». Άλλη έκδοχή είναι ότι ή όνομασία όφείλεται στην «μαύρην ύλην», όπως έλεγαν συνθηματικώς οι όπλαρχηγοί της επαναστάσεως την μαύρη μπαρούτη, που ως γνωστόν παρήγαγε αποκλειστικώς το Μαυρίλλο κατά την διάρκεια της Τουρκοκρατίας και μετέπειτα. «Μαύρην ύλην έπρομηθεύθη εκ Μαυρίλλου» γράφει ο Άθανάσιος Διαχός σε μια έπιστολή του προς τους άρχοντας της Λειβαδιάς. Την έκδοχή αυτή φαίνεται ν' άσπάζεται ο Δημ. Αινιάν, όταν γράφει «Μαυρύλον» αντί «Μαυρίλλον» (βλ. άνωτ. σ. 27). Η επικρατέστερη όμως, κατά την γνώμη μας, άποψις είναι ότι ή τοποθεσία πήρε την όνομασία της από την μαυρίλα, την βαρεία δηλαδή άντάρα, με την όποία ή κορυφή του Τυμψηστού είναι σκεπασμένη τις περισσότερες χειμωνιάτικες ημέρες και που κατεβαίνει τότε μέχρι το χωριό και το σκεπάζει με το μουντό σταχτι πέπλο της.

5. ΜΕΓΑΛΗ ΚΑΨΗ ύψ. 860

Σύμφωνα με την παράδοσι, το χωριό αυτό όνομαζόταν άλλατε Μεταξά, έπειδή οι κάτοικοί του είχαν ως κύρια άσχολία τους την μεταξοσκωληκοτροφία. Διάφοροι όμως έπιδρομείς και ιδίως οι Τούρκοι το έκαψαν πολλές φορές, με άποτέλεσμα να του μείνη το όνομα Κάψη. Είχε τότε μεγάλη περιφέρεια (από την Λάσπη μέχρι το Μαυρίλλο) και πολλές οικογένειες. Άργότερα όμως, οι δύο κυριώτεροι συνοικισμοί της Κάψης ανεξαρτητοποιήθηκαν κι έτσι δημιουργήθηκαν τρία χωριά, δηλ. ή Μεγάλη Κάψη (το παλαιό χωριό), ή Μεσαία Κάψη και ή Πέρα Κάψη (που τελευταία όνομάσθηκε Τυμψηστός).

6. ΜΕΡΚΑΔΑ ύψ. 850

Λένε ότι το χωριό αυτό ήταν κάποτε πολύ μεγάλο και ή έκτασις του έφθανε μέχρι τις θέσεις «Παληάμπελα», «Ισιώματα», «Κεραμαριά» κ.τ.λ. Την άποψι αυτή ενισχύουν τα υπολείμματα παλαιών θεμελιών σπιτιών που κατά καιρούς βγήκαν στην έπιφάνεια στις τοποθεσίες αυτές.

Κατά την παράδοσι, ή παλαιά όνομασία του χωριού ήταν Μυριάς, λόγω του μεγάλου αριθμού των κατοίκων. Έπηκολούθησε όμως κάποια καταστροφή, προφανώς σφαγή εκ μέρους των Τούρκων, από την όποία διεσώθησαν μερικοί μόνο κάτοικοι. Θέλουν να πουν ότι από την λέξι μερικοί προήλθε ή όνομασία του χωριού Μερικάς, ή όποία με τον καιρό έμεινε Μερκάς.

Προσωπική μας γνώμη είναι ότι ή όνομασία προήλθε από την άρχαία λέξι μερκηδίνον (locus quidam) που σημαίνει τοποθεσία («Σουίδα» λεξικόν σελ. 787).

7. ΜΕΣΑΙΑ ΚΑΨΗ ύψ. 500

Πήρε τ' όνομά της από το ότι εύρίσκεται ανάμεσα στ' άλλα δύο Κάψια. Πρίν από λίγα χρόνια το χωριό καταστράφηκε από τρομερή καθίζησι και γι' αυτό διετάχθη ή μεταφορά του νοτιώτερα, κοντά στον Δημόσιο δρόμο Λαμίας - Καρπενησιού. Τότε μετωνομάσθη σε «Άγιο Κυν»νο, τελευταία όμως επανέκτησε το παλιό του όνομα, Μεσαία Κάψη. (Βλέπε και άνωτέρω, Μεγάλη Κάψη).

8. ΝΕΟΧΩΡΑΚΙΟΝ ύψ. 320

Παρά την όνομασία του, είναι παλαιό χωριό. Άλλοτε ήταν κτισμένο βορειότερα του σημερινού, κοντά στο Παλαιοχώρι, στην σύγκρισί του δέ μ' αυτό όφείλει, ασφαλώς, τ' όνομά του. Άποτελούσε τότε ιδιοκτησία του Μαυριλλιώτη άρχοντα Χατζη-Χρήστου. Άργότερα περιήλθε στους κατοίκους του Χωριού Κοτσώνη, Κίτσο και Θεοδοσόπουλο.

Σήμερα έχει 50 οικογένειες, υπάγεται όμως στην Κοινότητα του Άγίου Γεωργίου. Το Νεοχωράκι είναι το πιό εύφορο τμήμα της περιοχής Τυμψηστού και άποτελεί την σπονδυλική στήλη της οικονομίας του Άγίου Γεωργίου. Χάρις στα όνομαστά μπιστάνια του, τα κηπουρικά και την συστηματική δενδροκομία του, δικαιολογημένα άποκαλείται Έδεμ της Δυτικής Φθιώτιδος.

9. ΝΕΟΧΩΡΙΟΝ ύψ. 900

Όφείλει την όνομασία του στο ότι κάποτε θα θεωρήθηκε Νέο Χωριό. Στα παλαιότερα χρόνια λεγόταν Νεοχώριον του Γκοστράδα, έπειδή, κατά την παράδοσι, πρώτος κάτοικος του χωριού υπήρξε κάποιος Γκόστρας.

Με το όνομα αυτό άναγράφεται σε μια πατριαρχική άπόφασι του 1683.

Σύμφωνα μ' αυτήν, κάποιος Δήμος Κατζικας από το Νεοχώρι, θέλοντας να παντρευτή για τετάρτη φορά, υπέβαλε αίτησι στο Πατριαρχείο με την παράκλησι να κηρυχθ ή άκυρος ο πρώτος του γάμος, λόγω άνηλικότητος της συζύγου του(1).

..(1) Νά τι γράφει ή άπόφασις αυτή:

«Γιάκωβος, έλέω Θεού Αρχιεπίσκοπος Κων)λεως Νέας Ρώμης και Οικουμενικός Πατριάρχης.

Έπειδή ο Δήμος του Κατζικα από Νεοχωρίου του καλουμένου Γκοστριάδα, της επισκοπής Λιτζας και Άγορών, παραστάς επί συνόδου άνήγγειλεν ήμιν ως έλαβε πρώτην γυναίκα Κοντήλον όνόματι της Άρχόντως, άνηθον ούσαν και τον ένατον χρόνον της ήλικίας άγουσαν... έξήτησεν να λάβη τετάρτην γυναίκα, της δέ πρώτης, ως άνήλικου, άκυρωθ ή ό γάμος, αχπγ' (= 1683)».

(Μανουήλ Γεδεών, Κανονικαί διατάξεις, σελ. 59).

10. ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟΝ ὑψόμ. 760

Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ παλαιὰ χωριά τοῦ Τυμφρηστοῦ καὶ διατηρεῖ μερικὲς ἀπὸ τὶς ἀρχαιότητές του. Νοτιοδυτικὰ του εὐρίσκεται ὁ λόφος τῆς Παναγιᾶς. Τὸ ὕψωμα αὐτὸ παρουσιάζει μιὰ ξεχωριστὴ μεγαλοπρέπεια καὶ ὀρθώνεται σὰν ἀκρόπολις τοῦ χωριοῦ. Γύρω του ὑπῆρχε ἰσχυρὸ τείχος πὺλ τὰ ἐρείπιά του διακρίνονται σήμερᾶ. Στὴν κορυφῇ, λοιπόν, αὐτοῦ τοῦ λόφου ὑπῆρχε τὸ παλαιὸ κάστρο, πὺλ χάρισε τ' ὄνομά του στὸ χωριό. Καὶ μέσα σ' αὐτὸ κλείνονταν οἱ χωριανοὶ μὲ τὶς ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων.

11. ΠΕΡΙΒΛΕΠΤΟΝ ὑψόμ. 850

Ἀπὸ τὸ χωριὸ αὐτὸ μπορεῖ νὰ βλέπῃ κανεὶς ὅλη τὴν γύρω περιφέρεια. Καὶ ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτὲς (πέριξ βλέπω = περι-βλέπω) πῆρε τὴν ὀνομασίαν του. Σύμφωνα μὲ μιὰ ἄλλη ἐκδοχὴ, στὴν περιφέρεια τοῦ χωριοῦ γινόταν στὰ παλαιὰ χρόνια μεγάλη ἐμποροζωοπανήγυρις καὶ ἐπειδὴ γινόταν συνέχεια λόγος περὶ χρημάτων, ἤτοι περὶ λεπτῶν, ἔμεινε τ' ὄνομα Περίβλεπτον. Ἄν καὶ ἡ πρώτη ἐκδοχὴ φαίνεται πιὸ πιθανή, ἢ δεύτερη, ὅμως, ἐνισχύεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὸ χωριὸ λέγονταν Περίλεφτον.

12. ΠΙΤΣΙΩΤΑ ὑψόμ. 780

Εὐρίσκεται στὰ σύνορα τῆς Φθιώτιδος, Εὐρυτανίας καὶ Θεσσαλίας. Ὑπάρχει ἡ ἐκδοχὴ ὅτι τὸ χωριὸ πῆρε τὴν ὀνομασίαν του ἀπὸ τὸ Πίτσιον, ἐπειδὴ, τάχα, πρῶτοι κάτοικοι του ὑπῆρξαν Πιτσιῶτες οἱ ὅποιοι ἔφυγαν ἀπὸ τὸ χωριὸ τους, ἄγνωστο γιὰ τὸν λόγον. Ἡ ὑπαρξίς του, πάντως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας μὲ τ' ὄνομα Πιτσιωτᾶ, εἶναι διαπιστωμένη.

13. ΠΤΕΛΕΑ ὑψόμ. 250

Τὸ χωριὸ αὐτὸ ὀνομαζόταν μέχρι πρὶν λίγα χρόνια Πύργος, ἐπειδὴ, ὅπως λένε, ὑπῆρχε παλαιότερα στὸ μέρος αὐτὸ κάποιος πύργος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὀνομασία Πύργος δὲν εἶναι πολὺ παλαιά, διότι μέχρι τὶς ἀρχὲς τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα τὸ χωριὸ λεγόταν Κουκιά. Προφανῶς οἱ κάτοικοι του εἶχαν γιὰ κύρια ἀπασχόλησί τους τὴν καλλιέργειαν τῶν κουκιῶν.

Λίγο ὀρεινότερα ὑπῆρχε ἓνα μικρὸ ὀρεινὸ χωριό, ἡ Σκόρλια, πὺλ ἔπειτα πῆρε τὸ ὄνομα Πτελέα, ἐπειδὴ στὸ κέντρο του ἦταν μιὰ φτυλιά.

Τελευταία, ἐπειδὴ ὅλη αὐτὴ ἡ περιοχὴ ἔπαθε μεγάλης ἐκτάσεως καθίζησης καὶ ὑπῆρχε φόβος ἀφανισμοῦ τῆς Πτελέας, οἱ κάτοικοὶ τῆς κατέβηκαν νοτιότερα καὶ ἐνώθησαν μὲ τὴν Κοινότητα τοῦ

Πύργου. Ἐφεραν ὅμως μαζί τους καὶ τὴν ὀνομασίαν τοῦ χωριοῦ τους, ἢ ὅποια καὶ ἐπεκράτησε.

14. ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΣ ὑψόμ. 820

Πέρα Κάψη ἦταν τὸ παλαιὸ του ὄνομα (Βλέπε Μεγάλῃ Κάψη). Πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια πῆρε τ' ὄνομα τοῦ βουνοῦ, ἂν καὶ στὴν πραγματικότητά δὲν εἶναι τὸ πλησιέστερο πρὸς τὸν Τυμφρηστὸ χωριό. Ἡ θέσις του εἶναι πλεονεκτική, γιὰτὶ εὐρίσκεται στὸν δρόμον Λαμίας - Καρπενησίου.

ΙΑ'

ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΤΥΜΦΡΗΣΤΙΩΝ

Ἀποτελεῖ γεγονὸς ἀναμφισβήτητον ὅτι τὰ χωριά ἔχουν μεγάλη καὶ βασικὴ σημασίαν γιὰ τὴν ζωὴ τοῦ ἔθνους. Γι' αὐτὸ κάθε σύλλογος πὺλ ἰδρύεται στὶς μεγάλες πόλεις ἀπὸ τοὺς ξενητεμένους ἐπαρχιωτὲς, ἔχει νόημα βαθύτερον καὶ ἐξυπηρετεῖ σκοπὸ ἐθνικοκοινωνικό. Τέλος, εἶναι ἡ γέφυρα πὺλ ἐξασφαλίζει μιὰ τακτικὴ ψυχικὴ ἐπικοινωνία μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἐκείνων πὺλ παραμένουν στὴν γενέτειρά ὡς θεματοφύλακες τῆς πατρικῆς ἐστίας.

Τελευταία παρατηρεῖται ἡ τάσις ν' ἀποκτήσῃ κάθε χωριὸ τοῦ Τυμφρηστοῦ Σύλλογον τῶν ξενητεμένων παιδιῶν του. Ἐτσι, εὐρίσκονται ὑπὸ ἐκκλῶσιν οἱ Σύλλογοι Ἁγιο-Γεωργιτῶν, Νεοχωριτῶν, Δικαστριωτῶν, Περιβλεπτιωτῶν κ.τ.λ. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς, ἔχουν συσταθῇ οἱ ἐξῆς:

2. «ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΚΑΙ ΠΕΙΡΑΙΕΙ ΤΥΜΦΡΗΣΤΙΩΝ»

Εἶναι νεοσύστατος Σύλλογος καὶ τὸ Διοικητικὸ του Συμβούλιον ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἐκπροσώπους ὅλων τῶν χωριῶν τοῦ πρώην Δήμου Τυμφρηστιῶν. Ἡ σύστασις του ἔχει τεράστια ἐκπολιτιστικὴ σημασίαν καὶ ἀποβλέπει κυρίως στὴν προαγωγὴν τῶν χωριῶν, τοῦ τόπου πὺλ συγκεντρώνει ὅλων τῶν Τυμφρηστιῶν τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὴν λατρίαν. Ἐξ ἄλλου, τὰ μέχρι τώρα ἀξιόλογα ἐπιτεύγματα καὶ οἱ λαμπρὲς τοῦ Συλλόγου ἐκδηλώσεις, ὅπως, κυρίως, ἡ συμπαραστάσις του εἰς τὰ κάθε χρόνο τελούμενα «Τυμφρηστία» (βλ. σελ. 106), ἀποτελοῦν εὐοίωνα προοπτικὴ γιὰ μιὰ εὐρύτερη κοινωνικοεκπολιτιστικὴ δράσιν.

2. «ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΕΝΩΣΙΣ ΜΑΥΡΙΛΛΙΩΤΩΝ»

Για τούς Μαυριλλιώτες που διαμένουν εκτός του χωριού και ιδίως για τούς εγκατεστημένους στην Πρωτεύουσα, ή ελλείψεις ενός Συλλόγου ήταν ιδιαιτέρως αισθητή. Είχαν την επίγνωσι ότι κατάγονται από ένα τόπο με μακραίωνη ιστορική ακτινοβολία, ο οποίος όμως τόπος είχε απόλυτη ανάγκη της συμπαράστασώς τους για μια ήθικη και ύλικη ενίσχυσι, κυρίως όμως για μια ευρύτερη προβολή.

Η επιθυμία για την ικανοποίηση της ανάγκης αυτής εδημιούργησε την ιδέα της συνενώσεως όλων τών Μαυριλλιωτών σ' ένα συλλογικό όργανο, την «Πανελλήνιο Ένωσι Μαυριλλιωτών».

Οι ώραιες κι ευγενικές επιδιώξεις της Ένώσεως στόν κοινωνικό, πνευματικό και εκπολιτιστικό τομέα προκάλεσαν την γενική εκτίμησι και απέδωσαν αποτελέσματα θαυμάσια. Ο άπολογισμός του έργου του Συλλόγου ανήκει εις τό μέλλον, αν όμως κρίνουμε απ' όσα επέτελεσε μέσα στην πρώτη τριετία, αδίστακτα μπορούμε να προβλέψουμε ότι θα φέρη σ' αίσιο πέρας την εκπολιτιστική του αποστολή.

3. «ΕΝΩΣΙΣ ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΩΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ»

Η ανάγκη της συνενώσεως τών Στερεοελλαδιτών που διαμένουν μόνιμως στην θόρειο Ελλάδα, ώδήγησε πρό 25ετίας στην ίδρυσι του Σωματίου αυτού. Με την εμπνευσμένη καθοδήγησι τών ιδρυτών και τών μετέπειτα προεδρείων (στά όποία συμμετέχουν πάντοτε Τυμφρηστίοι), ή Ένωσι σημείωσε πλούσια εκπολιτιστική δράσι, που την κατέστησε γνωστή στο Πανελλήνιο.

Ο Σύλλογος πέτυχε άπόλυτα στην άποστολή του. Έχει στο ενεργητικό του ότι εξασφάλισε ένα άρρηκτο ψυχικό σύνδεσμο τών Ρουμελιωτών της Βορείου Ελλάδος με την γενέτειρά τους. Η υπερηφάνεια της καταγωγής τους και οι ύψηλές παραδόσεις της ιστορίας τους εύρηκαν με τόν τρόπον αυτόν ένα πρόθυμο και τίμιο θεματοφύλακα. Τό λέει και τό τετράστιχο που διαβάσεις μόλις θα μπής στο γραφείο της Ένώσεως:

Στόν τόπο μας, δέν ζούν ποτέ οι στενόκαρδοι,
μήτε της πολιτείας οι ψόφιοι ευνούχοι.
Κοιμοσπασιά ή ζωή παίρνει απ' τόν έλατο
και ο νοϋς μας άστραπές απ' τό Βελούχι.

ΙΒ'

ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

Είναι αλήθεια ότι ή στάθμη διαβίωσης τών κατοίκων της περιούχης Τυμφρηστου, όπως συμβαίνει και με όλες τις θρεινές περιοχές της Χώρας, δέν εύρίσκεται σε ικανοποιητικό ύψος. Τό μεγάλο ύψομετρο και οι εξ αίτίας του άστατες κλιματολογικές συνθήκες συντελούν ώστε ή παραγωγή τών προϊόντων να μην είναι σταθερή σε ποσότητα.

1: Η γεωργική καλλιέργεια δέν καλύπτει ούτε τις μισές ανάγκες τών Τυμφρηστίων, λόγω της μικρής εκτάσεως της καλλιεργήσιμου γής και της άκόμη πιο μικρής αποδόσεως της. Κυρίως καλλιεργούνται σιτάρι, καλαμπόκι, πατάτες και φασόλια. Μια μικρή εξαίρεσι αποτελεί ή περιφέρεια Νεοχωρακίου, όπου εύδοκίμουν τά κηπουρικά.

Τό κλίμα, που αποτελεί τόν σοβαρώτερο συντελεστή στην καλλιέργεια, επιδρά σε βαθμό αισθητώς περιοριστικό και ή μικρή διαοικεια της εποχής του καλοκαιριου καθυστερεί την σπορά και πολλές φορές δέν επιτρέπει την ώρίμανσι τών δημητριακών. Επί πλέον, τό επικλινές του έδάφους συντελεί ώστε τά πολλά νερά να έχουν καταστρεπτική επίδρασι. Κάθε χρόνο τά χωράφια γίνονται και πιο άγονα, γιατί τό γόνιμο χώμα, που εύρίσκεται στην επιφάνεια της γής, παρασύρεται από τά έρόχινα και τ' άρδευτικά νερά.

Και άφού, με τά σημερινά δεδομένα, δέν διαγράφεται προοπτική για σημαντική αύξησι της καλλιεργείας (δεδομένου ότι τις περισσότερες φορές τό προϊόν δέν καλύπτει ούτε τό κόστος της παραγωγής), θα πρέπει οι χωριανοί, κατά την ταπεινή μας γνώμη, να στρέψουν τό ενδιαφέρον τους περισσότερο προς την ανάπτυξι της καρποφόρου δενδροκομίας.

2: Οι φυσικές και κλιματολογικές συνθήκες τών χωριών του Τυμφρηστου είναι καταλληλότες για την ανάπτυξι της δειροκομίας, ή όποία, σύμφωνα με τις επιστημονικές στατιστικές, μπορεί ν' αποδώση εισόδημα δεκαπλάσιο από την γεωργική καλλιέργεια. Τά κεράσια, τά καρύδια, τά κάστανα και τά μήλα απέδιδαν στους Τυμφρηστίους προπολεμικώς ένα σεβαστό έσοδο, είτε ως έμπόρευμα είτε ως ανταλλάξιμο είδος.

Μετά τόν επαναπατρισμό⁽¹⁾ του 1950, τό ενδιαφέρον προς την δενδροκαλλιέργεια έμειώθη αισθητώς. Παρ' όλα όμως αυτά, θα πρέπει να δοθ ή αποφασιστική ώθησις προς την κατεύθυνσι της φυτείας

(1) Κατά τά έτη 1947 έως 1950 διετάχθη ή μετακίνησις του πληθυσμού τών χωριών σε άστικά κέντρα, λόγω της κομμουνιστικής επαναστάσεως.

ὁπωροφόρων δένδρων βελτιωμένης ποικιλίας καὶ τῆς ἐξημερώσεως ὅλων τῶν ἀγρίων μὲ ἐμβολιασμό.

Κυρίως, τὸ ἐνδιαφέρον τῶν χωριανῶν μας πρέπει νὰ συγκεντρωθῇ κατὰ προτίμησιν εἰς τὴν καστανιά, πού τόσο εὐδοκίμεῖ στὸν τόπο αὐτὸ καὶ πού τόσο λίγο ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν εὐμετάβλητες καιρικὰς συνθήκες. Μὲ μιὰ συστηματικὴ περιποίησιν καὶ παρακολούθησιν οἱ καστανιές μποροῦν ν' ἀποφέρουν ἱκανοποιητικὴν σὲ ποσότητα καὶ ποιότητα παραγωγή, ἡ δὲ εὐχέρεια πού ὑπάρχει γιὰ τὴν μεταφορὰ τοῦ προϊόντος εἰς ἀγορές, κατόπιν τῆς συνεχοῦς ἐπικοινωνίας τῶν χωριῶν μὲ τὸ κέντρον, μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίζῃ σημαντικὰ κέρδη.

3: Ἡ κτηνοτροφία εὐρισκόταν προπολεμικῶς σ' εὐχάριστο ἐπίπεδο. Ἡ κατοχὴ ὅμως, ἡ ἀνώμαλος ἐσωτερικὴ περίοδος καὶ ἰδίως ἡ ἀναγκαστικὴ ἐγκατάλειψις τῆς ὑπαίθρου, μέχρι τὸ 1950, ἐπληξῆς κυριολεκτικῶς τὸν σημαντικὸν αὐτὸν οἰκονομικὸν παράγοντα.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς σταυλικῆς ἀγελαδοτροφίας δὲν συγκινεῖ τοὺς Τυμφορηστῆς, πού τρέφουν τὶς ἀγελάδες ὅχι μόνο γιὰ τὸ γάλα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ἄροτρο. Τὰ ἐκτεταμένα βοσκοτόπια εὐνοοῦν τὰ πρόβατα, ἡ ἀνάγκη ὅμως τῆς μετακινήσεώς τους στὰ χειμαδιά, ἐμποδίζουν τὴν αὐξήσιν τους. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ γίδια, εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἐξασφαλίζουν στοὺς χωρικοὺς ἕνα θετικὸν κέρδος, εἶναι ὅμως ἐπίσης ἀλήθεια ὅτι ἀποβαίνουν εἰς βάρος τῆς δεινροκομίας.

4. Ἡ Μελισσοκομία, μὲ τὴν ὁποία οἱ Τυμφορηστῆς ἀσχολοῦνταν ἀνέκαθεν, ἀποφέρει σήμερον ἕνα ἀξιόλογο συμπληρωματικὸν εἰσόδημα σ' ὅσους ἐπιδίδονται εἰς τὴν προσδοκώμεν αὐτὴ ἀσχολίαν. Ἡ καθιέρωσις τῶν συγχρόνων κυψελῶν μὲ τὰ κινητὰ πλαίσια καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν τους παρακολούθησιν θὰ μπορούσε νὰ ἐνισχύσῃ σοβαρῶς τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν, ἂν οἱ χωριανοὶ ἀπεφάσιζαν νὰ καταπιαστοῦν συστηματικώτερα μὲ τὴν ἐργασία αὐτή.

5. Ἡ ἀπασχόλησις στὰ κοινωφελῆ ἔργα. Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ Πολιτεία, ἰδίως μεταπολεμικῶς, ἔλαβε μιὰ σειρά ἀπὸ προδευτικὰ μέτρα καὶ ἐπέτυχεν αὐτὰ ν' ἀνυψώσῃ σημαντικὰ τὴν στάθμην διαβιώσεως τῶν ὁρεινῶν πληθυσμῶν. Καὶ θὰ εἶχε ἴσως συντελεσθῇ πλήρως ἡ ἐπιδίωξις αὐτή, ἂν δὲν εἶχαν μεσολαβήσει πολλὰ καὶ τρομακτικὰ καταστροφὰ πού κατὰ καιροὺς διέκοπταν ἢ ἐματαιῶνταν τὸ ἔργο τῆς δημιουργίας. Δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ ἐξάρωμε μὲ ἰδιαίτερη ἱκανοποίησιν τὴν προσπάθειαν πού ἡ Πολιτεία καταβάλλει τὸν τελευταῖον καιρὸν, μὲ σκοπὸν ν' ἀπολαύσῃ καὶ τὸ πῶς ἀναιρῶν χωριὸν τὰ στοιχειώδη ἀγαθὰ τῆς σύγχρονης ἐποχῆς. Ἀποτελεῖ ἐξαιρετικῶς εὐχάριστη διαπίστωσις ὅτι συντελεῖται εἰς τὴν περιοχὴν μας ἕνας ὀργασμὸς ἀπὸ κοινωφελῆ ἔργα. Εἶναι δὲ τὰ ἔργα αὐτὰ κεφαλαιώδους σημασίας, ὅχι μόνον γιατί κάνουν ὑποφερτὴν τὴν διαβίωσιν τῶν κατοίκων ἀπὸ ἀπόψεως βελτιώσεως τῶν συνθηκῶν (δρόμοι, ὕδρευσις, ἄρδευσις κλπ.), ἀλλὰ καὶ διότι ἐξασφαλίζουν ἐργασίαν στοὺς κατοί-

κούς καὶ ἀποτρέπουν ἔτσι τὸ καταστρεπτικὸν ρεῦμα τῆς ἀστυφιλίας καὶ τὰ τρομερὰ ἀποτελέσματα τοῦ παρασιτισμοῦ.

Γιὰ τὰ χωριά μας ἐπγραμματίστησαν πολλὰ, μεγάλης σημασίας, ἔργα. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ ἐπραγματοποιήθηκαν, ἀλλὰ συνεχίζονται καὶ ἄλλα περιμένουν τὴν σειράν τους. Τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ ἔργα πού ἔγιναν εἶναι:

Ὁδοποιία: Ἄν ἐξαιρέσει κανεὶς τὴν Πέρα Κάφη, τὸν Ἀϊ-Γιώργη, τὸ Νεοχωράκι καὶ τὸν Πύργο, τὰ ὑπόλοιπα χωριά τοῦ Τυμφορηστοῦ ἦταν σὲ πολὺ μειονεκτικὴ θέσιν ἀπὸ ἀπόψεως ἐπικοινωνίας, γιατί εὐρίσκονταν σὲ μεγάλη ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν μοναδικὴν τότε ἀμαξιτὴ ὁδὸ Λαμίας — Καρπενησίου. Ἡ ἐπαφὴ μὲ τὸ κέντρο, τὴν Λαμία, ἦταν πρόβλημα δύσκολον.

Ὅμως, τὸ 1950 ἔφθασε στὰ ὄρεϊνά χωριὰ τὸ πρῶτον αὐτοκίνητον. Ἡ δικαιοδοκίμη χαρὰ τῶν χωριανῶν ἦταν χωρὶς προηγούμενον. Ἀπὸ τότε καθιερώθηκε ἀμαξιτὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴν Λαμία, ὁ δὲ δρόμος μὲ τὸν καιρὸ βελτιώθηκε καὶ ἐνισχύθηκε μὲ θαυμάσια τεχνικὰ ἔργα καὶ ἀσφαλτόστρωσι.

Ἡ ἀμαξιτὴ αὐτὴ σύνδεσις ἄλλαξε τὴν φυσιογνωμίαν τῶν χωριῶν τοῦ Τυμφορηστοῦ πού ἔγιναν τὸ ἐπίκεντρο τῆς ἐπικοινωνίας ἐνὸς μεγάλου τμήματος τῆς Εὐρυτανίας (τῆς περιοχῆς Ἀγίας Τριάδος) μὲ τὴν Φθιώτιδα. Κυρίως ὅμως συνετέλεσε εἰς τὸ νὰ τεθοῦν οἱ πρῶτες βάσεις γιὰ τὴν τουριστικὴν ἀξιοποίησιν τῶν φυσικῶν καὶ ἱστορικῶν πλεονεκτημάτων τῆς περιοχῆς. Ἀρχαιολόγοι, βυζαντινολόγοι, ἐκδρομεῖς, τουρίστες κλπ. καταφθάνουν τὸ καλοκαίρι ἐκεῖ γιὰ ν' ἀπολαύσων τ' ἀνεκτίμητα κειμήλια καὶ τὶς φυσικὰς ὁμορφίαις πού τόσο πλούσια προσφέρει ὁ τόπος αὐτός. Καὶ θ' αὐθηθῇ κατὰ πολὺ ἡ τουριστικὴ αὐτὴ κίνησις, ὅταν, πολὺ σύντομα ὅπως πιστεύομε, τεθῇ σ' ἐφαρμογὴ ἕνα συστηματικὸν ἐπιδιοικητικὸν τουριστικὸν πρόγραμμα.

Ὑδρευσις: Ἄν καὶ ἡ περιοχὴ Τυμφορηστοῦ εἶναι γεμάτη ἀπὸ πηγὰς ἡ ὕδρευσις τῶν χωριῶν ἦταν δύσκολη, ἰδίως γιὰ τ' ἀπομακρυσμένα σπιτία. Ἐδῶ καὶ τέσσαρα χροῖνια ὅμως, χάρις στοῖς ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον τῆς Πολιτείας καὶ εἰς τὴν ἐπαινετὴν προσπάθειαν τῶν κοινοτικῶν ἀρχόντων, ἔγιναν ὕδρευτικὰ ἔργα μεγάλης σημασίας. Στὶς πηγὰς κατεσκευάσθησαν μεγάλα καὶ σύγχρονα ὕδραγωγεία, ἀπὸ ἐκεῖ δὲ, μὲ ἄριστον σύστημα, τὰ θαυμάσια νερὰ διενεμήθησαν σ' ὅλα τὰ σημεῖα τῶν χωριῶν.

Ἄρδευσις: Ἐνα ἄλλο σημαντικὸν ἔργο πού συντελεῖται τελευταῖα εἶναι ἡ κατασκευὴ τσιμενταυλάκων ἀπὸ τὶς πηγὰς μέχρι τὰ τελευταῖα χωράφια τῆς περιοχῆς. Περιορισμένα τὰ νερὰ μέσα στὰ τσιμεντένια τοιχώματα τῶν αὐλακίων, φθάνουν καλύτερα στὸν προορισμὸν τους, χαρίζοντας ἔτσι τὴν δροσίαν στὰ σπαρτὰ καὶ στὰ ὁπωροφόρα δένδρα. Ὁ περιορισμὸς αὐτὸς συμβάλλει ἀκόμη εἰς τὴν διατήρησιν ἐπιδιοικητικῶν δρόμων μέσα στὰ χωριά.

Ὁ ἡλεκτροφωτισμὸς τῶν χωριῶν πού ἄρχισε νὰ γίνεταί πραγματικότητα, ἡ ἀνέγερσις τουριστικοῦ περὶ πτέρου στήν θέσι «Λελούδας Λάκκα» πού οἰκοδομεῖται καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἄλλων ἔργων τὰ ὁποῖα ἐπρογραμματίσθησαν, εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ βελτιώσουν αἰσθητῶς τὴν συνθήκην παραμονῆς καὶ διαβιώσεως στὸν ὄρεινὸ αὐτὸν τόπο. Ἐξ ἄλλου, ἡ τήλεφωνικὴ σύνοδος ὅλων τῶν χωριῶν μετὰ τὰς πόλεις, ἡ ἐγκατάστασις ἀστυνομικῶν ὑπηρεσιῶν, ἡ ἱδρυσις κοινοτικῶν καὶ ἀγροτικῶν ἰατρείων, καὶ γενικὰ ἡ πραγματοποίησις τῶν ἄλλων κοινωφελῶν ἐπιδιώξεων, συνετέλεσαν στήν ἀνοδική ἐξέλιξιν τῶν χωριῶν καὶ προήγαγον σημαντικὰ τὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδον τῶν κατοίκων.

6. Ὁ Τουρισμὸς, ἀποτελεῖ τὸν πιὸ ἀποφασιστικὸ παράγοντα γιὰ τὴν βελτίωσιν τῆς οἰκονομίας τῶν χωριῶν μας. Γιατὶ ἡ περιοχὴ Τυμφρηστοῦ διαθέτει τὴν δύο βασικὰς προϋποθέσεις πού ἐγγυῶνται τὴν ταχεῖαν ἀνοδὸν τῆς τουριστικῆς κινήσεως, δηλ. τὴν ἰστορικὰ καὶ τὴν φυσικὰς τῆς καλλονές. Δηλαδή:

1) Κοσμεῖται μὲ θαυμαστὰ μνημεῖα βυζαντινῆς τέχνης καὶ μετὰ ἀρχαιολογικοὺς τόπους τῆς προϊστορικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐποχῆς, πού θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν σπουδαῖα ἐλκυστικὰ κίνητρα ὅχι μόνον γιὰ ὅσους ἀσχολοῦνται μετὰ τὴν βυζαντινολογίαν, τὴν ἀρχαιολογίαν ἢ τὴν καλὴν τέχνην ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλους ὅσους διψοῦν γιὰ πνευματικὴν τροφήν. Γιατὶ τὰ χωριά, παρ' ὅλες τὴς καταστροφὰς τοὺς, κατάρθωσαν νὰ διασώσουν ἀρκετὰ, ἐξόχῃ ἐνδιαφέροντος, τεκμήρια ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν τοῦ ἱστορικοῦ τοὺς παρελθόντος, ὅπως ἀναπτύξαμε σ' ἄλλο κεφάλαιο.

2) Ἡ φύσις δὲν φάνηκε καθόλου φειδωλή, ὅταν προοίμιζε τὰ χωριά τοῦ Τυμφρηστοῦ μετὰ ὁμορφίαν.

Τὰ πανύψηλα ἔλατα καὶ οἱ γιγαντῶσμες καστανιές συνθέτουν τὸ ἐκτεταμένον βαθύνσκιον καὶ μυροβόλον Βελουχιώτικον δάσος, πού δίνει ἕνα ὁμορφον γκριζοπράσινον χρῶμα, σ' ὅλην αὐτὴν τὴν πλαγίαν πού ἀπὸ τὰ σπύτια τῶν χωρικῶν ἀπλώνεται μέχρι τὸν Τυμφρηστόν. Τ' ἄσθονα φιδωτὰ καὶ γραφικὰ δρομάκια τοῦ διευκολύνουν τὸν περιπατητὴν ν' ἀπολαύσῃ τὴν μαγείαν τοῦ πυκνόφυτου αὐτοῦ δάσους, ἐνῶ οἱ ἄπειρες κρυστάλλινες δροσοπηγὲς μετὰ τὸ παγωμένον νερὸν τοὺς τοῦ χερσίου τὴν δροσίαν τοὺς.

Στὴς τοποθεσίας αὐτὰς ὁ τουρίστας μπορεῖ νὰ βρῇ τὸν πραγματικὸν ἑαυτὸν τοῦ. Ὁ κουρασμένος ἀπὸ τὸν θόρυβον καὶ τὸν ἀφόρητον συνωστισμόν τῆς πόλεως θὰ αἰσθανθῇ ἐδῶ πραγματικὸν καταφύγιον.

Αὕτη λοιπὸν ἡ γοητεία τοῦ τοπίου, πού συναντᾶται μετὰ τὴν γοητεία τῆς ἱστορίας τοῦ, μπορεῖ ν' ἀποτελέσῃ ἕνα σπουδαῖον τουριστικὸν μαγνήτην.

Κι ὅμως, οὔτε καὶ εἶναι γνωστὸς ὁ Τυμφρηστὸς στὸ εὐρύτερον,

τουριστικὸν κοινόν. Γι' αὐτό, θὰ χρειασθῇ νὰ ληφθοῦν ὠρισμένα μέτρα, δηλαδή:

1. Θὰ πρέπει ν' ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τὴν ἀρμόδιαν κρατικὴν Ὑπηρεσίαν ὡς τουριστικὸς τόπος, μετὰ τὰς παραπάνω προσόντα.

2. Ἀπαραιτήτως θὰ χρειασθῇ νὰ διαπλατυνθοῦν καὶ νὰ εὐρεπισθοῦν οἱ δρόμοι μέσα στὰ χωριά.

3. Οἱ ἀρχαιολογικοὶ τόποι καὶ ἰδίως ἡ πηγὴ τοῦ Σπερχεῖου θὰ πρέπει νὰ ὑποστοῦν μιὰ μελετημένη καλαισθητικὴ διαρρύθμισιν. Ἐπίσης πρέπει ν' ἀναστηλωθῇ ἕνας μπαρουτόμυλος στὸ Μαυρίλλο.

4. Ἐπιβάλλεται νὰ δημιουργηθοῦν στὰ περισσότερα σπύτια περιποιημένα τουριστικὰ δωμάτια, ἐξωπλισμένα μ' ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα πού νὰ μποροῦν νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν ἀπαιτήσιν τῶν παραθεριστῶν καὶ τέλος,

5. Θὰ χρειασθῇ νὰ ἐπιχειρηθῇ μιὰ συστηματικὴ διαφήμισιν τῆς περιοχῆς.

Ἡ ἀντιμετώπισιν τῶν προϋποθέσεων αὐτῶν δὲν εἶναι βέβαια εὐκόλη, εἶναι ὅμως δυνατὴ ὅταν θὰ ὑπάρξῃ ἕνα ὁλοκληρωμένον πρόγραμμα καὶ μιὰ προσπάθεια συστηματικὴ. Παράλληλα πρὸς τὴν προσπάθειαν τῆς πολιτείας, ἡ ὁποία ὁμολογουμένως μετὰ τὰ πολλὰ καὶ σημαντικὰ ἔργα τῆς κατάρθωσε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν βάσιν γιὰ τὴν τουριστικὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ τόπου, θὰ πρέπει νὰ κινηθῇ καὶ ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία. Εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναπτυχθῇ στὸν κάθε χωριανόν, ἐπαγγελματία ἢ μὴ, ἡ τουριστικὴ συνείδησις. ἀπαραίτητη προϋπόθεσις γιὰ τὸν τομέαν αὐτόν.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Ἡ περιοχή τοῦ Τυμφορηστοῦ ἔχει πλούσιο λαογραφικὸ ὕλικό. Ἡ μελέτη τοῦ ἀποκαλύπτει κατὰ τρόπο θαυμάσιο καὶ ἀπόλυτο τὴν ἐθνικὴ ψυχὴ τῶν κατοίκων, ὅπως αὐτὴ διαπλάσθηκε στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων.

Οἱ παραδόσεις, οἱ δοξασίες, ἡ μαντική, τὰ ἔθιμα, οἱ χαρακτηριστικὲς παροιμίες καὶ οἱ διδακτικοὶ μῦθοι, ὁ γάμος, τὰ πανηγύρια καὶ γενικὰ ὅλες οἱ ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου τῶν Τυμφορηστίων, ἀποτελοῦν ἀνεκτίμητα στοιχεῖα γιὰ νὰ μελετήσῃ κανεὶς τὸν ἰδιόζοντα ρουμελιώτικο χαρακτήρα, τὴν ἰδιοφυΐα του, τὴν ψυχὴ συνθέσῃ του.

Ἀλλὰ ἔχουν τὰ λαϊκὰ αὐτὰ δημιουργήματα καὶ ἄλλη σημασία, εὐρύτερη. Κάθε φορὰ πού ὁ τόπος μας γνώρισε ἐχθρικές καταστροφές καὶ ληστρικές ἐπιδρομὲς (καὶ πέρασε πολλές τέτοιες μπόρες), τὰ ζωντανὰ τούτα λαϊκὰ μνημεῖα τοῦ λόγου καὶ τῶν ἐθιμικῶν ἐκδηλώσεων στάθηκαν ἱκανὰ νὰ συγκρατήσουν τὸ ἐθνικὸ φρόνημα καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ λαοῦ.

Δημιουργὸς καὶ φορεὺς τῶν λαϊκῶν αὐτῶν μνημείων εἶναι ὁ ἴδιος ὁ λαός. Στὸ στόμα του καὶ στὶς συνήθειές του βρίσκει κανεὶς ἀφθονὴ πρώτη ὕλη. Γιὰ νὰ τὴν μελετήσῃ, θὰ πρέπει νὰ περισυλλέξῃ πρῶτα καὶ νὰ περιγράψῃ ὅλες ἐκεῖνες τὶς μορφές, μὲ τὶς ὁποῖες ἐξωτερικεύεται ἡ λαϊκὴ ψυχικὴ διάθεσις, καὶ ἔπειτα ν' ἀνιχνεύσῃ καὶ ν' ἀνακαλύψῃ τὶς δημιουργικὲς δυνάμεις, τὶς βαθειὲς ψυχικὲς καὶ πνευματικὲς πηγές, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐπήγασαν αὐτὲς οἱ μορφές.

Ἐμεῖς δὲν μπορούμε νὰ πούμε ὅτι καταπιστήκαμε διεξοδικὰ μὲ τὰ λαογραφικὰ θέματα τῆς περιοχῆς μας. Εἶναι τόσο πλούσιο τὸ ρουμελιώτικο λαογραφικὸ ὕλικό καὶ τόσο ἐπιστημονικῶς ἐκμεταλλεύσιμο, ὥστε ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ εὐρύτερη μελέτη καὶ μιὰ ἰδιαίτερη συγγραφικὴ προσπάθεια. Προσπαθήσαμε ὅμως, ὅσο μπόρεσαμε, νὰ περιγράψουμε, στὸ τελευταῖο τοῦτο μέρος τῆς ἐργασίας μας, μερικὲς ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες συνήθειες καὶ κοινωνικὲς καὶ ψυχικὲς ἐκδηλώσεις τῶν Τυμφορηστίων, καὶ ἀκόμα νὰ σκιαγραφήσουμε τοὺς πῶς συνήθισμένους τύπους τῶν χωρικῶν μας.

Ἀς μᾶς συγχωρήσῃ ὁ ἀναγνώστης, πού τὴν πτωχὴ αὐτὴ λαο-

γραφικὴ ἔρευνα τὴν περιλάβαμε στὶς ἐντυπώσεις πού μᾶς ἄφησε μιὰ ἐκδρομὴ στὴν Γενέτειρα. Πιστέψαμε ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν θὰ τὸν κουράσωμε ὀλιγώτερο.

«ὦ φιλάτη γῆ μητέρα,
ὥς σεμνὸν σφόδρ' εἰ τοῖς
νοῦν ἔχουσι κτῆμα!»

Μένανδρος.

Προσκύνημα Δύο αὐτοκίνητα ἄρχισαν νὰ κυλοῦν τὶς ρόδες τους
στὴν τὴν ἀσφαλτο ἐκεῖνο τὸ καλοκαιριάτικο πρωινό, μὲ
Γενέτειρα ἀφετηρίαν τὴν Ἀθήνα καὶ κατεύθυνσι τὸ Μαυρίλλο.

Ἦταν ἡ ὁμογένεια τοῦ Μαυρίλλου, πού ὠργάνωσε τὸ πρῶτο ὁμαδικὸ προσκύνημα στὴ γενέτειρα, μὲ τὴν εὐκαιρίαν μιᾶς θρησκευτικῆς γιορτῆς ἡ πρώτη ἐπίσημη ἐμφάνισι τῆς «Πανελληνίου Ἐνώσεως Μαυριλλιωτῶν».

Ἐνα αὐθόρμητο σκίρτημα χαρᾶς κυριαρχοῦσε, ἐναρμονισμένο μὲ τὴ νοσταλγία τῆς ἐπιστροφῆς στὸ φιλικὸ περιβάλλον τοῦ χωριοῦ, στὸν τόπο πού πρωτοείδαμε τὸ φῶς. Γιὰ κάθε Τυμφορηστίο, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα γιὰ τὸν κάθε ἐπαρχιώτη, ἡ λέξις «Πατρίδα» κλείνει ἓνα ὕψι-λότερο νόημα καὶ μιὰ ὁμορφιά ἰδιαίτερη. Μέσα στὴ ψυχὴ του εἶναι φωλιασμένη μιὰ ξεχωριστὴ συμπάθεια καὶ μιὰ λαχτάρα ζωηρὴ γιὰ τὸ ἀγαπημένο του χωριουδάκι.

Οἱ ὄρες περνοῦσαν εὐχάριστα. Τὸ πλούσιο πρόγραμμα τῆς ἐκδρομῆς εἶχε καταστρωθῇ μὲ θαυμαστὴ ἐπιμέλεια. Καὶ γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ του μᾶς βοήθησε, εὐγενικὸς συμπαραστάτης, ἓνας καταγάλανος αὐρανός, πού ἀπάνωθι του περπατοῦσε ὁλημερὶς ἓνας ὀλόλαμπρος ἥλιος.

Σιγὰ-σιγὰ τὴν πυρωμένη ἀτμόσφαιρα διαδέχθηκε ἓνα δροσερὸ ἀεράκι, πού μπαϊνόβγαине παίζοντας ἀπὸ τὰ παράθυρα τῶν αὐτοκινήτων. Χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουμε, φθάσαμε στὸν Ἀϊ-Γιώργη, ἓνα γραφικὸ σκόρπιο χωριό, καὶ σταματήσαμε γιὰ λίγο στὸ δροσερὸ καὶ θαύσκιο Πλατανιά.

Ἐκεῖ τ' αὐτοκίνητα ἄφησαν τὸ δρόμο τοῦ Καρπενησιοῦ καὶ ἄρχισαν ν' ἀναρριχῶνται ὅλο καὶ πῶς θαρρετὰ στὶς Καψιώτικες πλαγιές. Ὅσο ἀνηφορίζαμε, τόσο τὰ τοπία γίνονταν πῶς γραφικὰ καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα πῶς καθαρὴ καὶ ἀρωματισμένη. Σὲ λίγο ἤμαστε στὴν γραφικὴ Κάφη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, ὕστερα ἀπὸ μιὰ μικρὴ διαδρομὴ μέσα ἀπὸ ὁμορφες καστανοντυμένες τοποθεσίες, φθάσαμε στὴν πρασινοφορεμένη Μερκάδα.

Ήταν ὁ τελευταῖος σταθμὸς πρὶν φθάσωμε στὸ χωριό, κι ὅλοι μας ἀνυπομονούσαμε.

Ἀλλὰ δὲν πέρασαν πέντε λεπτά καὶ νὰ τὸ Βελοῦχι! Σταθήκαμε γιὰ λίγο στὰ Ἰσιώματα* τῆς Μερκάδας, γιὰ ν' ἀπολαύσωμε τὸ μεγαλεῖο ποὺ ἡ φύσις ἀπλώνε μπροστά μας...

Γύρω μας τὰ ἔλατα, οἱ καστανιές, τὰ λειβάδια, σχηματίζουν ἓνα γοητευτικὸ συνδυασμὸ τοῦ πράσινου, μιὰ σύνθεσις ὁμορφῆς, γεμάτῃ γραφικότητι καὶ ἀρχοντιά. Ἀπέναντί μας ὁ πανέμορφος κι ἐπιβλητικὸς Τυμψηροτός. Αὐστηρός, ἀντρίκειος, μεγαλοπρεπής, ἀρμονικὸς, ἔφερνε σ' ὅλους μας ἓνα ρίγος ἀπὸ θαυμασμὸ καὶ συγκίνησι... Αἰσθανόμαστε τὸν «Φιλόσοφο» νὰ ζῇ... Καὶ ὁ ἥλιος ποὺ στεκόταν ἀπάνωθ' αὐτοῦ, διέγραφε πρὸ ἐντονα τ' ἀδρά χαρακτηριστικὰ του.

Βελοῦχι μου λεβέντικο καὶ χιλοτραγουδιμένο!...

Λές κι ἐνῶσες τοὺς στοχασμούς μας* καὶ γιὰ νὰ μᾶς καλωσορίσης μᾶς ἔστειλες ἓνα δροσερό, ζωογόνον ἀεράκι, ποὺ σφύριξε ἀνάμεσα στὰ φουσκωτὰ ἐλατοκλώναρα, κυμάτισε ἀνάλαφρα τὶς φτέρες καὶ τ' ἀγριολούλουδα κι ἔκανε τὴν ἀναπνοή μας πρὶο ἐλαφριά.

Κανένας δὲν ἔδωσε τὸ σύνθημα. Κι ὅμως, ὅλων μας οἱ φωνές ἀνταμώθηκαν σ' ἓνα σκοπὸ, ποὺ τραγουδήσαμε ὅσο πρὶο δυνατὰ μπορούσαμε:

Γειά σου Βελοῦχι μου ψηλὸ
μὲ τὰ ψηλὰ σ' ἐλάτια,
ποὺ μπόρες δὲν σὲ σκιάζουνε
μηδὲ Βορριά ἰνάτια κ.τ.λ.

Τὸ Βελοῦχι ἔπαιρνε τὴ φωνή μας καί, σὰν γιὰ νὰ μᾶς εὐχαριστήσῃ, μᾶς ἔστειλε ἀπ' τὶς λαγκαδιές του τὸν ἀντίλαλο, ἑναρμονισμένο μὲ τὰ τιτιβίσματα τῶν πουλιῶν καὶ τὸ μουρμουρητὸ τῶν ἐλατιῶν.

Παραδοθήκαμε στὸ μεθύσι αὐτῆς τῆς ἀπολαυστικῆς θεάς. Τὰ γραφικὰ σπιτάκια τοῦ χωριοῦ, γατζωμένα στὴν ὁμορφὴ βουνοπλαγιά, μόλις διακρίνονταν μέσα στὸν καταπράσινο λόγγο. Νὰ καὶ τὸ κατάλευκο μοναστήρι, ποὺ δεσπόζει στὴν κορυφὴ τοῦ χωριοῦ. Πρὶο κάτω, ἡ κεντρικὴ πλατεῖα μὲ τὰ πανύψηλα πλατάνια της. Δίπλα, ἡ ἱστορικὴ βυζαντινὴ ἐκκλησία τοῦ Ἀϊ-Δημητρίου, ποὺ ἡ καμπάνα της, σημαίνοντας τὸν ἑσπερινό, ἔστειλε ὡς τ' αὐτιά μας τοὺς γλυκοὺς ἤχους της.

Τὰ μάτια μας γέμιζαν μὲ γνώριμες εἰκόνες. Οἱ πνεύμονες μὲ βουνίσιο ὀξυγόνο. Τὴν ψυχὴ μας κυρίευε ἓνα αἶσθημα ἐκμνηστενισμοῦ μας μπροστὰ στὸ μεγαλεῖο τῆς φύσεως... Τότε ἤρθαν στὸ νοῦ μου οἱ σκέψεις ποὺ ἔκανε ὁ φίλος μου Γιάννης Μακρῆς, σὰν ἀντίκρισε τὸ φαντασμογορικὸ αὐτὸ τοπίο:(1)

«...Ἐδῶ ὁ Θεὸς ἐπιστράτευσε ὅλη του τὴ σοφία καὶ τὸ καλλιτε-

χνικὸ του γούστο γιὰ νὰ συνθέσῃ τὸ θαυμάσιο πῖνακα, ὅπου συνδυάζεται ἡ τραχεῖα καὶ ἄγρια ὁμορφιὰ τοῦ βουνοῦ μὲ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴ γαλήνη τοῦ πρασίνου. Ἀλλεπάλληλοι λόφοι προβάλλουν τὶς κορφές τους πρὸς τὸν οὐρανό, σὰν νησάκια μέσα στὸν καταπράσινο ὠκεανό.

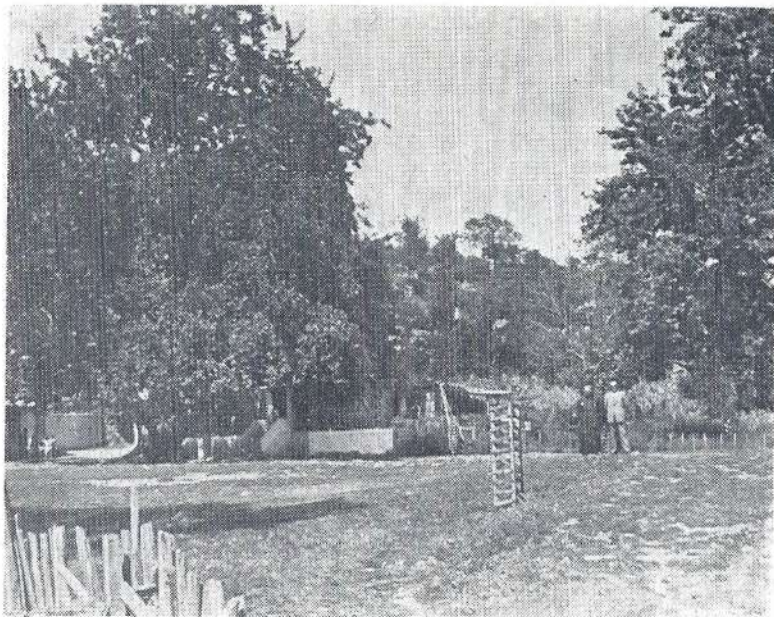
Τὸ πράσινο σὲ ὅλες τὶς ἀποχρώσεις του ἔρχεται κατὰ κύματα, στεφανωμένο μὲ τοὺς ἀσημένιους ἀφρούς τῶν λουλουδιζμένων καστανιῶν, ποὺ πλημμυρίζουν τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ σκορποῦν αἰσθησιακὴ ἀπολαύσι καὶ ψυχικὴ χαρά. Πάνω ὀρθώνεται μεγαλόπρεπο καὶ ἐπιβλητικὸ τὸ Βελοῦχι, σπαθίζοντας τοὺς αἰθέρας μὲ τὶς γυμνές κορυφές του, τινάζοντας ἀπὸτομα κι ἀτίθασα τὸν ὄγκο του σὰν νὰ θέλῃ ν' ἀποσταθῇ μὲ βία ἀπὸ τὸν γήινο ἐναγκαλισμὸ καὶ νὰ τραβήξῃ ψηλὰ στὸν ἀτλαζένιο οὐρανό. Σὲ μιὰ κορφὴ του, τοῦ «Φιλοσόφου», ἡ φύσις χάραξε καὶ σμίλεψε τὴν μορφὴ ἑνὸς ἀρχαίου φιλοσόφου, ὁ ὁποῖος μένει ἐκεῖ ὡς ἄλλος Προμηθεύς, σύμβολον τῆς αἰωνιότητος τοῦ πνεύματος, κι ἀντιστέκεται μὲ πείσμα στὴν φθορὰ τοῦ χρόνου. Στὸ πρόσωπό του δὲν βλέπεις τὴν ἀγωνία τοῦ Προμηθέα, ἀλλὰ ὀλύμπιαν ἀταραξίαν καὶ Σωκρατικὴν μακαριότητα, καθὼς τὸ βλέμμα του καρφώνεται σὰν μύτη ἀτσαλιῶ στὸ ἄπειρο. Κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν κορυφὴ αὐτὴ ἀναβλύζουν οἱ πηγές τοῦ δοξασμένου Σπερχειοῦ καὶ φέρνουν χαριετίσματα τῆς κλεφτουριάς στὸν Διάκο, στὴν Ἀλαμάνα. Στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ κυλάει τὰ γάργαρα καὶ κρυστάλλινα νερά του τὸ Ἀσπρόρεμα, ὁ φλοῖσθος τῶν ὁποίων ἐνώνεται σὲ μιὰ ἀρμονικὴ συμφωνία μὲ τὸ τραγούδι τοῦ ἀηδοῦ. Ἐδῶ στὰ μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιάς ἦταν οἱ 16 μαρουτοάμυλοι, οἱ ὁποῖοι τροφοδοτοῦσαν μὲ μαπαρούτι τὸν ἀγῶνα.

Μέσα σ' αὐτὸν τὸν αἰσθητικὸν παράδεισο τὸ κάλλος καὶ ἡ ἀρμονία ποτίζουν τὸ «εἶναι» σου καὶ ἀποβάλλεις κάθε τι τὸ ὕλικόν, ἐξαυλώνεσαι, χάνεις τὴν αἰσθησι τῆς πραγματικότητος καὶ τίθεσαι ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου. Στὴ φαντασία σου ζωντανεύουν οἱ θρύλοι καὶ παραδόσεις τοῦ χωριοῦ. Στὶς δροσερὲς πηγές βλέπεις τὶς νεράιδες τῶν δασῶν, τὶς Δρυάδες καὶ Ἀμαδρυάδες νὰ λούζονται καὶ νὰ στήνουν στὰ ἰσιώματα ξωτικούς χορούς. Ἀπὸ τὰ βάθη τῶν χρόνων ἔρχεται νὰ ταράξῃ τὴ γαλήνη τὸ τραγούδι τῆς φτερωτῆς, μὲ μουσικὴ ὑπόκρουσι τὸν κρότο τῶν μυλολιθιῶν. Μπροστὰ σου βλέπεις τραχεῖς καὶ μαρουτοκαπνισμένους πολεμιστὰς νὰ μάχονται στὶς ἐπάλξεις τῶν πύργων ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν κι ἀκοῦς τὴν κλαγγὴ τῶν ὅπλων καὶ τὸν θόρυβον τῆς μάχης. Ἀπ' τὸ Μοναστήρι ἔρχεται ἡ γλυκεῖα μελωδία τῶν καλογήρων ποὺ ἱμνοῦν τὸν Δημιουργόν. Ἔτσι συνεπαρμένος ἀπὸ τὴ μαγεία τῆς φύσεως ζῆς μὲ τὴ φαντασία σὲ παραμυθένιους κόσμους. Μακριὰ ἀπ' τὴ βοή καὶ τὸ θόρυβο τῆς ζωῆς στὴν ἀγκαλιὰ τῆς φύσεως νοιώθεις ξαλαφρωμένη τὴν ψυχὴ σου καὶ τὴ θεία καλωσύνη ν' ἀπλώνεται σὰν εὐλογία στὴν καρδιά σου. Ἐδῶ νοιώθεις τὴν ὑπαρξί καὶ τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ σὲ κάθε βῆμα σου. Μαρὸς σ' αὐτὴ τὴ τελειότητα καὶ τὴν ὁμορφιὰ καὶ ὁ φανατι-

(1) Ἐφημερίς τῆς Λαμίας «ΕΠΑΡΧΙΑ» τῆς 2 Ἰουλίου 1958.

«ὅς ὕλιστῃς θ' ἀναφωνήσῃ τὸ «ὡς ἐμεγαλύνθης τὰ ἔργα Σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησες...»

Τ' αὐτοκίνητα ἄφισαν πίσω τους τὰ «Ἰσιώματα» καὶ βυθίστηκαν σ' αὐτὴ τὴν καταπράσινη θάλασσα. Φιδοσύρθηκαν στὶς λικνιστὲς στροφὲς τοῦ δρόμου, ἀνάμεσα ἀπὸ λουλουδιασμένους καστανιὲς καὶ κα-
τακόκκινες κερασιές, μέσα σ' ἓνα πυκνὸ λόγγο ἀπὸ καρυδιές, μηλιές,

Ἡ πλατεῖα τοῦ Μαυρίλλου.

ευσσινιές κ.τ.λ. Καὶ θυμήθηκα τὶς ἐντυπώσεις τοῦ Δημ. Λουκοπού-
λου, ὅπως τὶς περιγράφει στὸ «Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος»
1931, σελ. 159:

«...Δάσος ἀπὸ μηλιές, κερασιές, ἀχλαδιές, λεῦκες καὶ καρνές, μό-
λις σ' ἀφήνει νὰ ἰδῇς κάπου-κάπου καὶ κάνα σπίτι. Κι αὐτὸ χωμένο
στὴν πρασινάδα καὶ τὴν εὐωδιὰ ποὺ σκορπίζουν τὰ κήπια. Λὲς καὶ βρέ-
θηκες ξαφνικὰ σὲ κάποιον παράδεισο, μόλις πρωτοπατήσης σ' αὐτὸ τὸ
χωριό. Ἔτσι ἐγὼ τουλάχιστον φαντάστηκα ὅταν, κάνοντας τὸ περσινὸ
καλοκαιρινὸ μεγάλο ταξίδι μου, πέρασα κι ἀπ' τὸ Μαυρίλλο...».

Ὅλα ἦταν γιορτινὰ στὸ χωριό. Μιὰ τεράστια ἀψίδα μὲ τὴν ἐπι-
γραφή «ΚΑΛΩΣ ΗΛΘΑΤΕ ΣΤΟ ΜΑΥΡΙΛΛΟ» μᾶς ἔφραξε τὸ
δρόμο καὶ μᾶς ὑποχρέωσε νὰ περάσωμε κάτω ἀπὸ τὸ πανῶ της. Συγ-

κεντρωμένοι οἱ χωριανοί, μᾶς περίμεναν μὲ συγκίνησι. Ἐνας μικρὸς
μαθητὴς μᾶς πρόσφερε ἀνθοδέσμη ἀπὸ ἀγριολούλουδα τοῦ Βελουχιῶ.
Κι ὕστερα ἀπὸ τὶς προσφωνήσεις καὶ τοὺς χαιρετισμούς, ὅλοι μαζὶ
μπήκαμε στὴν ἐκκλησίᾳ καὶ μὲ κατάνυξι εὐχαριστήσαμε τὸ Θεὸ ποὺ
μᾶς ἀξίωσε νὰ ξαναδοῦμε τ' ὁμορφο χωριουδάκι μας.

Ὁ Μαυριλλιώτικος οὐρανὸς ἦταν καταγάλανος. Κι ὁ ὀλόχρυσος
δίσκος τοῦ ἡλίου, πρὶν κρυφθῇ, στάθηκε γιὰ λίγο στὴ φαλάκρα τοῦ
γερο-«Φιλοσόφου» καὶ πῆρε μέρος στὴν γιορτή.

Γάμος Σὰν ξημέρωσε ἡ Κυριακή, ἄλλη εὐνοια τῆς τύχης μᾶς
περίμενε. Τὴν μέρα αὐτὴ θὰ γινόταν γάμος στὸ χωριό
κι ἔτσι θὰ ζωντάνευαν στὴ μνήμη μας μερικὰ ἀπ' τὰ πιὸ παλιά, μὰ
καὶ πιὸ ὁμορφα ἔθιμα τοῦ χωριοῦ. Γιατί, σὲ κάθε ρουμελιώτικο χωριό,
ἡ τελετὴ τοῦ γάμου εἶναι συνδεδεμένη μ' ἓνα σωρὸ ἀπὸ ἔθιμα καὶ δοξα-
σίες, ποὺ κρατοῦν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν πιὸ παλιῶν προγόνων μας καὶ
τηροῦνται μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια.

Οἱ διατυπώσεις τοῦ γάμου ἀρχίζουν ἀπὸ μιὰ ἐβδομάδα ἐνωρί-
τερα καὶ συνοδεύονται ἀπὸ τραγούδια, χοροὺς καὶ ξεφαντώματα ὅλων
τῶν χωριανῶν.

Τὸ πρῶτὴ τῆς Τετάρτης οἱ οἰκογένειες τῶν μελλονύμφων στέλ-
λουν στὸν μύλο τὸ σιτάρι, ποὺ μὲ τὸ ἀλεῦρι του θὰ ζυμώσουν τὶς «προ-
βέντες».* Τὸ ἄλεσμα πρέπει νὰ τὸ συνοδέψῃ ἓνα κορίτσι ποὺ ζοῦν οἱ
γονεῖς του καὶ θὰ προσφέρῃ στὸν μυλωνᾶ, ἀντὶ γιὰ «ξάιν»,* μιὰ καλο-
ζυμωμένη «προβέντα».

Τὸ βράδυ τῆς Τετάρτης ἀναπιάνονται τὰ «προζύμια».* Ἀγό-
ρια καὶ κορίτσια ποὺ ἔχουν τοὺς γονεῖς τους κοσκινίζουν τ' ἀλεῦρι
καὶ κατόπιν φτιάχνουν τὴν ζύμη. Οἱ ὑπόλοιποι καλεσμένοι πιάνουν
χορὸ γύρω ἀπὸ τὸ σκαφίδι, τραγουδώντας:

Ψιλὰ λιχνὰ τ' ἀλεύρια

κι ἀφράτα τὰ προζύμια

κι ὁ γυνὴς ποὺ τὰ ξανάπιανε

μὲ μάννα, μὲ πατέρα.

Ἀνάχλια* ἀνάχλια τὰ νερὰ

κι ἀφράτα τὰ προζύμια

κι ἡ κόρη ποὺ τ' ἀνάπιανε

μὲ μάννα, μὲ πατέρα

Εὐχήσου με μαννούλα μου

στὰ πρῶτα κοσκινίδια.*

Μὲ τὴν εὐχή μ' παιδάκι μου

νὰ ζήσης νὰ προκόψης.

Εὐχήσου με πατέρα μου

νὰ ζήσω νὰ προκόψω.

Μὲ τὴν εὐχή μ' παιδάκι μου,

νὰ ζήσης νὰ προκόψης.

Οἱ ζυμωτάδες θὰ πασαλέψουν τοὺς μελλονύμφους μὲ τὸ ζυμά-
ρι, ποὺ 'νὰ κολλημένο στὰ χέρια τους.

Τὴν Πέμπτη τὰ κορίτσια θὰ ζυμώσουν τὶς «προβέντες» γιὰ τὸ τραπέζι τοῦ γάμου.

Τὴν Παρασκευὴ γίνεται τὸ μάζεμα τῶν προικιῶν ἀπὸ τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ, ποὺ ἡ νύφη ἔχει φροντίσει ἀπὸ νωρὶς νὰ τὰ προσκαλέσῃ στὸ σπίτι της. Δύο νέοι, συγγενεῖς τῆς νύφης, κάθονται πάνω στὸ «γίκο».* Κι ὅταν τὰ κορίτσια ἀρχίζουν τὸ τραγοῦδι:

Δώδεκα χρόνους ἔκανα.
νὰ φτιάσω τὰ προικιά μου
κι ἄλλ' ἓνα χρόνο ἔκανα
ὥσπου νὰ τὰ κεντήσω.

Νὰ φτιάσω μπόλιες* δώδεκα,
μπολίτσια* δέκα πέντε.
Νὰ φτιάσω μπόλια τοῦ γαμπροῦ,
μπόλια τῆς πεθερᾶς μου,

τότε τ' ἀγόρια ἀναποδογυρίζουν τὸ γίκο καὶ τὰ προικιά σωριάζονται στὴ μέση στὸ δωμάτιο. Κατόπιν τὰ κορίτσια ἀρχίζουν τὸ μάζεμα καὶ τὸ μπαλώτισμα* τῶν προικιῶν, ἐνῶ οἱ παριστάμενοι τὰ κερνοῦν μὲ ρύζι καὶ κέρματα, τραγουδώντας:

Μαζέψτε τὰ προικιά καλά,
τώρα π' θὰ πᾶν' στὴν ξενητειά,
μὴ μᾶς γελάσ' ἡ πεθερὰ
κι οὐλ' ἡ γύρω γειτονιά.

Ὑστερα, κι ἐνῶ ἡ νύφη κλαίει ἀπὸ συγκίνηση, τραγουδοῦν:

Εὐχήσ' πατέρα μ' τὰ προικιά
μὴ γειὰ νὰ τὰ φουρέσου.
Μὴ τὴν εὐχή μ' παιδάκι μου,
μὴ γειὰ νὰ τὰ φουρέσεις.

Εὐχήσ' μαννοῦλα μ' τὰ προικιά
μὴ γειὰ νὰ τὰ φουρέσου.
Μὴ τὴν εὐχή μ' παιδάκι μου,
μὴ γειὰ νὰ τὰ φουρέσης.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς Παρασκευῆς ὁ γαμπρὸς στέλνει στὸ σπίτι τῆς νύφης τοὺς «προικολόγους», γιὰ νὰ φορτώσουν τὰ προικιά. Οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης θὰ βάλουν στὰ καπίστρια τῶν ζώων λευκὰ μαντήλια καὶ λουλούδια. Πάνω στὸν σωρὸ μὲ τὰ προικιά κάθεται ἓνας ἀδελφὸς ἢ ἄλλος κοντινὸς συγγενὴς τῆς νύφης καὶ δὲν παραδίδει τὰ προικιά, ἂν οἱ προικολόγοι δὲν δώσουν λίγα χρήματα, γιὰ «κέρασμα». Κατόπιν γίνεται τὸ φόρτωμα, ἐνῶ τὰ κορίτσια τραγουδοῦν:

Φορτώστε τὰ προικιά καλά,
τώρα π' θὰ πᾶν' στὴν ξενητειά.
Θὰ γείρουν ράχες καὶ βουνά,
βουσοῦλες μὲ κοῦρα νερά.

Φορτώστε τὰ προικιά καλά
τώρα π' θὰ πᾶν' στὴν ξενητειά
μὴ μᾶς γελάσ' ἡ πεθερὰ
κι οὐλ' ἡ γύρω γειτονιά.

Τὸ Σαββατόβραδο στὸ σπίτι τῆς νύφης στρώνεται ἀποχαιρετιστήριο τραπέζι γιὰ τοὺς συγγενεῖς της καὶ τὸ γλέντι συνεχίζεται ὅλονύκτιο, ἐκτὸς ἂν ὁ γαμπρὸς πηγαίνει σώγαμπρος,* ὁπότε τὸ γλέντι αὐτὸ γίνεται στὸ σπίτι του.

Ἔτσι, λοιπόν, βγαίνοντας ἀπὸ τὴν ἐκκλησίᾳ τούτῃ τὴν Κυρια-

κή, τραβήξαμε γιὰ τὸ σπίτι τῆς νύφης. Στὴν αὐλὴ ἀγόρια καὶ κορίτσια χόρευαν τσάμικα καὶ καλαματιανὰ, ἐνῶ σὲ μιὰ ἄκρῃ στριφογυρίζαν, πλάι στὴν θράνα, δύο σοῦβλες μ' ἄρνια καὶ ἄλλες μὲ κοκορέτσια καὶ σπληνάντερα.

Σὲ λίγο ἔφθασαν, καλπάζοντας στ' ἄλογά τους, τρεῖς «σχαριάτες».* Ὁ χορὸς σταμάτησε, ὁ πρῶτος «σχαριάτης» ξεκρέμασε τὴν καταστόλιστὴ μὲ ματζουράνες καὶ βασιλικοὺς «τσίτσας»* του καὶ πρόσφερε στὸν πατέρα τῆς νύφης νὰ πιῇ κρασί. Κι ὕστερα, ἀφοῦ κάποια κοπέλλα ἔδωσε στὰ καπίστρια ἀπὸ τ' ἄλογά τους λευκὰ μαντήλια, ἔφυγαν γιὰ νὰ ξανάρθουν μαζί μ' ὅλο τὸ συμπεθερικό. Ὅλοι ξεπέζεψαν, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γαμπρὸ, πού, φρέσκος⁽¹⁾, κι ὁμορφοντυμένος, ἔμενε καθάλα στὸ κάτασπρο ἄλογό του. Τὰ κορίτσια τῆς νύφης τραγουδοῦσαν:

Τί χαλεύουν*, τί γυρεύουν
κ' ἀρχοντόπ'λα στὴν αὐλὴ μου.

καὶ οἱ συμπεθεροὶ ἀπαντοῦσαν:

Περιστέρα εἶχαν χαμένη
κι ἦρθαν νὰ τὴ βροῦν.

Ἡ νύφη ἦταν κλεισμένη στὴ κάμαρά της, ἐνῶ οἱ συμπεθεροὶ τραγουδοῦσαν:

Ἔβγα κόρη στολισμένη
καὶ μηλιά λουλουδιασμένη

καὶ τὰ κορίτσια τῆς νύφης ἀπαντοῦσαν:

Δὲν ἐβγαίνω, δὲν πηγαίνω. νὰ μὲ πάρῃ ἀπ' τὸ χέρι
Περιμένω τὸν ἀετό μου, σὰν ἀετὸς τὸ περιστέρι

καὶ κατόπιν:

Καλῶς τα τὰ μπαμπιλία* μας
πού 'ρθαν στὴ γειτονιά μας κ.τ.λ.

Ὑστερα ὁ γαμπρὸς ἔβγαλε ἀπὸ τὴν τσέπη του ἓνα μεγάλο μῆλο, κεντημένο μὲ χωμένα μεταλλικὰ νομίσματα καί, ἀφοῦ ἔκανε πὼς τὸ πέ-

(1) Τὸ ξύρισμα τοῦ γαμπροῦ γίνεται ἀπὸ κάποιον ποὺ δὲν εἶναι ὁρφανός, ἐνῶ οἱ παριστάμενοι τραγουδοῦν:

Ἀνοιξα χουσὴ κασέλλα
κι ἔβγαλα χουσὸ ξουράφι
κι ἔφκιασα χουσὸ γαμπρὸ
κ.τ.λ.

ταγε πρὸς διάφορες κατευθύνσεις, σημάδεψε στὸ τέλος τὰ χέρια τῆς ἀδελφῆς τῆς νύφης⁽²⁾. Κατόπιν δέχθηκε στὸν ὦμο του ἓνα λευκὸ μαντήλι ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς νύφης, εἰσέπραξε ἓνα χαϊδευτικὸ «χα-στοῦκι» ἀπὸ τὸν ἴδιον καί, ἀφοῦ φίλησε τὸ χέρι του, ξεπέζεψε.

Οἱ συμπεθέροι ἔπесαν μὲ τὰ μούτρα στοὺς μεζέδες καὶ τὸ κρασί, ἐνῶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ γαμπροῦ ἔτρεξε νὰ βρῇ τὴ νύφη, γιὰ νὰ τῆς φορέσῃ τὰ νυφιάτικα παπούτσια. Πρὶν ὅμως τὴ «ποδαίσει», θὰ βάλῃ σ' ἓνα ἀπ' αὐτὰ τὰ παπούτσια λίγο κρασί καὶ θὰ τὴν ποτίσῃ, σύμφωνα μὲ τὰ ἔθιμα. Σὲ λίγο ἐγγῆκε τσαλακωμένος ἀπὸ τὸ σπῆτι, γιὰ τὸ ἔθιμα ἐπιβάλλουν νὰ ξυλοφορτωθῇ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τῆς νύφης.

Ὑστερα πῆγαν στὴν κάμαρα τῆς νύφης οἱ συμπεθέρες καὶ τῆς φόρεσαν τὸ πέπλο καὶ τὰ στολίδια, ἐνῶ τὰ κορίτσια τραγουδοῦσαν:

Ἄνοιξε χρυσοῦ κασέλλα
κι ἔβγαλε χρυσοῦ φουστάνι.

Ἄνοιξε χρυσοῦ κασέλλα
κι ἔβγαλε χρυσοῦ τσατσάρα
κ.τ.λ.

Μόλις τελείωσε τὸ ντύσιμο τῆς νύφης, ὅλοι μαζί ξεκίνησαμε γιὰ τὴν ἐκκλησία, ἐνῶ τὸν ἀέρα δονοῦσε ὁ ὁμορφος σκοπὸς τοῦ τραγουδιοῦ:

Σήμερα ἄσπρος οὐρανὸς
Σήμερα ἄσπρη μέρα.
Σήμερα στεφανώνεται
ἀετὸς τὴν περιστέρα.

Ὁ ἥλιος εἶναι ὁ γαμπρὸς
καὶ τὸ φεγγάρι ἡ νύφη
καὶ τ' ἀστεράκια τ' οὐρανοῦ
εἶναι οἱ συμπεθέροι.

Μετὰ τὸ μυστήριο, οἱ νιόπαντοι καὶ οἱ συμπεθέροι ἔστησαν χορὸ ἐξω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία κι ὕστερα τράβηξαν γιὰ τὸ σπῆτι, ὅπου στρώθηκε τὸ τραπέζι. Σ' αὐτὸ κάθησαν κι οἱ συγγενεῖς, καθὼς καὶ οἱ γείτονες τῆς νύφης, καλεσμένοι ὅλοι τοὺς μὲ τὴν «ταίτια». Ὁ καθένας τοὺς φρόντισε νὰ στείλῃ ἀπὸ τὴν παραμονὴ τὸ δῶρο τοῦ τραπεζιοῦ, δηλαδή ἓνα κομμάτι κρέας, μιὰ «προβέντα» μὲ κεντίδια μπόλικα, καὶ μιὰ «χί-λιάρα»* κρασί.

Τραγοῦδια «τῆς τάβλας»* ἀκολούθησαν τὸ φαγοπότι καὶ κατόπιν χορὸς καὶ τραγοῦδια ὡς τ' ἀπόγευμα, ὅποτε τὸ συμπεθερικὸ ξεκίνησε γιὰ τὸ χωριὸ του. Ἡ νύφη ἀποχαιρέτησε κλαίγοντας τοὺς συγγενεῖς τῆς, κατόπιν ὅλους τοὺς χωριανούς τῆς κι ὕστερα μπῆκε καβάλλα στ' ἄλογο ποῦ τῆς ἔφερε ὁ γαμπρός. Οἱ φιλενάδες τῆς τὴν συνώδεψαν ὡς τὴν ἄκρη στὸ χωριὸ, τραγουδώντας:

Μιὰ Παρασκευὴ
κι ἓνα Σαββάτο βράδυ,

μάννα μ' ἔδιωχνε
μὲ ξύλα, μὲ λιθάκια.

(2) Τὰ κορίτσια πιστεύουν ὅτι ὅποιος πάρῃ τὸ μῆλο τοῦ γαμπροῦ ἢ τῆς νύφης θὰ παντρευθῇ γρήγορα.

Κι ὁ πατέρας μου
κι αὐτὸς μοῦ λέει «φεύγα».

Φεύγω κλαίγοντας,
φεύγω παραπονώντας.
κ.τ.λ.

καὶ κατόπιν:

Ἄσπρη κάτασπρη νεραντζιά
ἦρθαν καὶ μᾶς τὴν πήραν.

Εἰσώκισαν τὰ σπίτια μας
καὶ μόρφηναν τὰ ξένα.
κ.τ.λ.

Οἱ συμπεθέροι, ἀπαντοῦσαν μὲ τὸ τραγοῦδι:

Νὰ μὴν σᾶς κακοφάνηκε
ποῦ ὄθαμε στὸ χωριὸ σας.

Ἡμεῖς τὴν νύφη πήραμε
καὶ τὸ χωριὸ δικό σας.
κ.τ.λ.

Τὰ τραγοῦδια τῶν συμπεθέρων θὰ συνεχισθοῦν σ' ὅλη τὴ διαδρομὴ, ὥσπου νὰ φθάσουν στὸ χωριὸ τους. Ὅταν θὰ μπαίνουν στὴν αὐλὴ τοῦ γαμπροῦ, ὅπου θὰ εἶναι μαζεμένο ὅλο τὸ χωριὸ, οἱ συμπεθέροι θὰ τραγουδοῦν:

Ἄω στοῦ κύρ' γαμπροῦ τὰ σπίτια
σὰ δασυὰ 'ν' τὰ κυπαρίσσια.

Μπῆτε ἀριέψτε* τὰ καμπόσο
νὰ διαβῇ ὁ γαμπρὸς κι ἡ νύφη.

Νὰ κι ἓνα ἄλλο τραγοῦδι ποῦ συνηθίζεται:

Ἐβγα μαννούλα μ' πεθερὰ
νὰ ἰδῇς νυφούλα ποῦ 'φερα.

Γιὰ ἰδέστε τὴν, γιὰ ἰδέστε τὴν,
ἥλιο, φεγγάρι πέστε τὴν.

Γιὰ ἰδέστε τὴν πῶς περπατεῖ,
σὰν ἄγγελος μὲ τὸ σπαθί.

Ἡ νύφη θὰ μείνῃ καβάλλα στὸ ἄλογο. Ἐνα μικρὸ παιδάκι ἀπὸ τὸ συγγένιο τοῦ γαμπροῦ θὰ σκαρφαλώσῃ στὴν ἀγκαλιά τῆς, γιὰ νὰ πάρῃ τὴν καθιερωμένη «μαρούδα»*. Ὑστερα ἡ νύφη θὰ ἐγγῆ ἀπὸ τὸν «τρουθὰ»* τῆς μιὰ «προβέντα» στολισμένη μὲ ματζουράνες καὶ βασιλικούς, θὰ τὴν σπᾶσῃ πάνω στὸ κεφάλι τῆς καί, ἀφοῦ θὰ ρίξῃ τὸ πρῶτο κομμάτι στὰ κεραμίδια τοῦ σπιτιοῦ, γιὰ τὸ ριζικό, θὰ σκορπίσῃ τὰ ὑπόλοιπα στοὺς συγκεντρωμένους. Κατόπιν θὰ ἐγγῆ ἓνα μῆλο στολισμένο μὲ νομίσματα καὶ θὰ τὸ πετάξῃ κατὰ προτίμησιν στὴν κουνιάδα τῆς, ἐνῶ τὰ κορίτσια θὰ τραγουδοῦν:

Πέξα μῆλο, πέξα ρότιδο,
πέξα δροσερὸ σταφύλι.

Δὲν πεζεῦω. Καμαρώνω,
καρτερῶ τὸν πεθερὸ μου,

νὰ μοῦ τάξ' κομμάτι* χωράφι,
νὰ μοῦ τάξῃ περιθόλι.

Θὰ πλησιάσῃ ὁ πεθερός, θὰ τάξῃ ἓνα κομμάτι χωράφι καὶ τότε μόνον θ' ἀποφασίσῃ νὰ ξεπεζέψῃ ἡ νύφη.

Ὁ γαμπρός θὰ τὴ συνοδέψῃ μέχρι τὴν εἴσοδο τοῦ σπιτιοῦ, ὅπου ἡ μητέρα του, κρατῶντας μιὰ κούπα μὲ γλυκό, θὰ τοὺς «γλυκάνῃ» γιὰ νὰ ἔναι γλυκεῖα ἡ ζωὴ τους. Κατόπιν ὁ πεθερός, θὰ «σημαδέψῃ» μ' ἓνα μαχαίρι τὸ πρεβάζι τῆς πόρτας, λέγοντας:

Κόβω, κόβω

Οἱ παριστάμενοι θὰ τὸν ρωτήσουν:

Τί κόβεις;

κι ἐκεῖνος θ' ἀπαντήσῃ:

Κόβω τὰ χουῖα* τὸ νύφης.

Μπαίνοντας στὸ σπίτι, ἡ νύφη θὰ πρέπει νὰ δρασκελίσῃ πάνω ἀπὸ τὸ ὄνι, ποὺ βρίσκεται πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα, γιὰ νὰ φέρῃ γοῦρι κι εὐτυχία. Ἀπ' τὴν συνήθεια αὕτὴ ἔμεινε ἡ παροιμία «βρῆκε τὸ ὄνι πίσω ἀπ' τὴν πόρτα».

Τὸ βράδυ στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ θὰ στρωθῇ τραπέζι καὶ θ' ἀκο-
λουθήσῃ ὁλονύχτιο γλέντι. Τὰ πρῶτα τραγούδια θὰ εἶναι:

Τρία χερσὰ γαρύφαλλα
σ' ἔν' ἀσημένιο τάσι.
Τ' ἀνδρογυνο ποὺ γίνεται
ν' ἀσπρίση, νὰ γεράσῃ.

Ὡραία ποῖ 'ν' ἡ νύφη μας,
ὦραία τὰ προικιά της,
ὦραία κι ἡ παρέα της,
ποὺ κάνει τὴ χαρά της.

Ἐνα τραγοῦδι θὰ σᾶς πῶ
ἐπάνω στὴ δεκάρα.
Νὰ ξήσ' ἡ νύφη κι ὁ γαμπρός
κουμπάρος καὶ κουμπάρα.

Νὰ κἀνὴ γυιοὺς μαλάματα
καὶ γυιοὺς καπετανέους.
Τό 'να νὰ γίνῃ λοχαγὸς
καὶ τ' ἄλλο ταγματάρχης.

Ἐνα τραγοῦδι θὰ σᾶς πῶ
ἐπάνω στὸ κεράσι.
Νὰ ξήσ' ἡ νύφη κι ὁ γαμπρός,
ν' ἀσπρίση, νὰ γεράσῃ.

Ἐνα τραγοῦδι θὰ σᾶς πῶ
ἐπάνω στὸ πιπέρι.
Νὰ ξήσ' ἡ νύφη κι ὁ γαμπρός,
καὶ ὅλ' οἱ συμπεθέροι.

Στὸ σπίτι, στὸ πεθερικό,
στὴ γειτονιά ποὺ ἦρθες,
σὰν κυπαρίσσι νὰ σταθῇς,
σὰ δέντρο νὰ οἰζώσῃς.

Καὶ τὸ πρῶτὴ τῆς Δευτέρας ὅλοι ὅσοι ξενύχτησαν θὰ πᾶνε τὴν νύφη
στὴν ἐρώση τραγουδώντας:

Στείλε με, μάννα μ', γιὰ νερό,
γιὰ νὰ σ' τὸ φέρω δροσερό.

Καὶ σὰν ἀργήσω, μάννα μου,
δεῖρε με, μάννα μ', δεῖρε με.

Γυρίζοντας ἡ νύφη, κρατᾷ μιὰ κανάτα μὲ νερό καὶ μ' αὐτὸ κα-
ταβρέχει τὸ γαμπρό, ἐνῶ οἱ ἄλλοι θὰ τραγουδοῦν:

Πῆγ' ἡ νύφη γιὰ νερό,
νὰ ραντίσῃ τὸ γαμπρό
κ.τ.λ.

Ἐδῶ τελειώνουν οἱ διατυπώσεις τοῦ γάμου καὶ οἱ καλεσμένοι
θὰ φύγουν, ἀφοῦ θὰ εὐχηθοῦν στὰ νεόνυμφα («νὰ ξήσ' νι* καὶ καλοὺς
ἀπογόν'ς*, εἰς δὲ τὸν κουμπάρο, «χαῖρ' ἀπ' τοῦ χέρι τ'»).

Τὴν Τετάρτη οἱ νεόνυμφοι θὰ πρέπει νὰ πᾶνε στὸ δάσος καὶ νὰ
φέρουν λίγη πρασινάδα, γιὰ νὰ ἔχῃ δροσιὰ τὸ σπίτι.

Ἦστερα ἀπὸ δεκαπέντε ἡμέρες, τὸ ζευγάρι θὰ ἔλθῃ στὸ χωριὸ
τῆς νύφης γιὰ τὰ «π' στρόφια»*. Θὰ ἐπισκεφθῇ τὰ συγγενικά σπίτια
καὶ θὰ πάρῃ ἀπ' τὸ καθένα «γιὰ ἄσπρισμα»* ἓνα πιάτο, λίγο θαμβά-
κι, δύο αὐγά καὶ μιὰ κότα ἄσπρη.

Στὴν Ρουμελιώτικη ζωὴ, ὁ γάμος ἔχει ὕψιστη θρησκευτικὴ καὶ
ἠθικοκοινωνικὴ σημασία. Γι' αὐτὸ κατέχει τὴν πιὸ σημαντικὴ θέσι
στὶς ἐκδηλώσεις τῶν χωρικῶν μας καὶ ἡ ἐννοιά του εἶναι ταυτόση-
μη μὲ τὴν ἐννοια τῆς τύχης καὶ τῆς χαρᾶς. «Καλὴ τύχ'» εὐχόνται
στοὺς ἀνυπαντρου. «Στίς χαρὲς τ' πιδιῶν' σ'» θεωρεῖται ἡ καλύ-
τερη εὐχὴ πρὸς τοὺς γονεῖς.

**Ἐκδρομὴ
στὸ
Βελοῦχι**

Εἶναι πάντοτε ὁμορφο τὸ πρῶτὸν ξεκίνημα γιὰ μιὰ ἐκ-
δρομὴ. Μὰ ἦταν πιὸ ὁμορφο γιὰ μᾶς τοὺς τρεῖς συνο-
μηλίκους παληοὺς συμμαθητάς, ποὺ ἡ λατρεία πρὸς
τὸ Μαυριλιώτικο Βελοῦχι μᾶς συνεπῆρε τὸ νοῦ καὶ ἄρχισε ἀπὸ μιὰ
ῶρα νύχτα νὰ μᾶς τραβάῃ σὰ μαγνήτης κοντὰ του.

Ὅταν βγήκαμε ἀπὸ τὸ πυκνὸ δάσος καὶ βρεθήκαμε στὸ «Πίζω-
μα»* τοῦ βουνοῦ, εἶδαμε τὸν ὄγκο τῆς Οἴτης νὰ ξεχωρίζῃ στὴν Ἀνα-
τολή.

Ὁ Αὐγερινός, τ' ἀλάθητο ὥρολόγι τῶν τσοπάνων καὶ τῶν ἀγω-
γιατῆδων, μόλις διακρινόταν στὸ στερέωμα. Καὶ τ' ἀχνὸ φῶς τοῦ
φεγγαριοῦ ἔπαυε σιγα-σιγὰ νὰ φωτίζῃ τὴ γῆ.

Ἡ αὐλαία τῆς ἡμέρας ἄρχισε ν' ἀνοίγῃ...

Ἀνεβαίνοντας ἀπὸ γνωστά μας κατατόπια, δὲν ἀργήσαμε νὰ
βρεθοῦμε στὸν «Φιλόσοφο». Λίγο πρὶν βγῇ ὁ ἥλιος καὶ νὰ παραδο-
θοῦμε στὴν μεθυστικὴ ἀπόλαυσι τῆς ἀνατολῆς. Ἡ Οἶτη πῆρε ἐν τῷ
μεταξὺ ἓνα φωτεινὸ τριανταφυλλὶ χρώμα. Σὲ λίγο ἄρχισε νὰ κἀνῃ
τὴν ἐμφάνισί του, ντυμένος στὴν κροκάτη πορτοκαλλία φορεσιά του,
ὁ μεγάλος φωτεινὸς δίσκος τοῦ βασιληᾶ τῆς ἡμέρας, ἑτοιμὸς γιὰ τὸ
ἐπουράνιο καθημερινὸ σεργιάνι του. Τὸ θέαμα ἦταν τόσο μεγαλοπρε-

πές, πού δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὸ συλλάβῃ οὔτε ἡ πιὸ δυνατὴ φαντασία. "Ολα κολυμποῦν στὸ φῶς. Ἀπὸ μακριὰ γιάλιζαν οἱ κρυστάλλινοι καθρέφτες τοῦ Σπερχειοῦ. Στὰ Ζηρέλια,* στὴν Παληομανάστρο καὶ στὴν Τραγασιά,* ἕνας σωρὸς ἀπὸ παραξένα κουλουριασμένες λοφοκορυφές, ντύθηκαν τὴν ἀσημόχρωμη φορεσιά τους. Ἐκεῖ πρὸς τὸ μαντάνι, μιὰ σειρὰ ἀπὸ λεῦκες ἔγιναν ἀργυρές ἀπὸ τὶς πρῶτες ἡλιαχτίδες καὶ ἔλαμψαν. Ὁ ἐλατιᾶς πῆρε ἕνα λαδὶ χρωματισμὸ.

Ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου, ὅπως τὴν βλέπομε ἀπ' τὸ Βελουχι, εἶναι ἕνα μεγαλεῖο τόσο σπάνιο καὶ τόσο ζωντανό, πού ἡ δική μου πέννα εἶναι ἀνήμερη νὰ τὸ περιγράψῃ. Γιὰ νὰ τὸ μεταφέρῃ κανεὶς στὸ χαρτί, θὰ πρέπει νὰ ἔχῃ τὴν ἔξαψι τῆς φαντασίας τοῦ ποιητῆ. Ἀλλὰ κι ἐκεῖνος πού θέλει νὰ τὸ ἀπολάβῃ, θὰ πρέπει προηγουμένως νὰ μυηθῇ, γιὰ νὰ μὴν αἰφνιδιασθῇ ἀπὸ τὴν μεγάλοπρεπη θαυματικότητά του. Γιατί, χωρὶς ὑπερβολή, τὸ θέαμα αὐτὸ ἔχει κάτι τὸ μεγαλειώδες, κάτι τὸ ἀπίστευτο, πού σὲ κάνει ν' ἀπορήσῃ καὶ νὰ θαυμάζῃ καὶ νὰ ἐξαγνίζεσαι μαζί.

Ἡ θαλπωρὴ τοῦ ἡλίου εἶναι τόσο εὐχάριστη στὰ 1.800 μέτρα. Καθίσαμε λοιπὸν καταηλιοῦ, συνεπαρμένοι ἀπὸ τὴν ἐπιβλητικὴν μεγαλοπρέπεια τοῦ μαγευτικοῦ τοπίου. Ἐνα μοσχολόλο ἄρωμα ἀπὸ τὸ λουλουδιασμένο τσαῖ μᾶς συγκινοῦσε ἡδονικὰ τὴν ὄσφρησι. Ὁ κίτρινος μουσχος* συναγωνίζεταν σὲ γοητεία τὴν δλόλευκη καμαρωτὴ ρίγανη. Δίπλα μας, λαξευμένη μὲ θεϊκὴ λαμπρότητα, μιὰ ἀνθρώπινη μορφή, ἡ μορφή τοῦ «Φιλοσόφου», παρουσίαζε τὸ ὕφος τοῦ ἀνδρα πού, μὲ πείρα πολλῶν αἰώνων, ἔχει τὴν δύναμι νὰ φιλοσοφῇ καὶ νὰ ἐμπνέῃ...

Δυὸ σαΐνια,* σκουίζοντας μονότονα καὶ διαπεραστικά, διέγραφαν τεράστιους κύκλους ἀπάνωθ' ἡμᾶς. Καὶ χαμηλά, στὸ χαλιᾶ, στρωμένες οἱ πέρδικες, δονοῦσαν τὸν ἀέρα μὲ τοὺς ἰδιόρρυθμους λαρυγισμούς τους, μ' ἕνα μελωδικὸ τραγοῦδι, πού ἔμοιαζε μὲ κατρακύλισμα χαρᾶς γιὰ τὴν ὁμορφὴ αὐγῇ.

Μπροστά μας ἀπλωνόταν ὁ «Λάκκος», ἕνα ἐκτεταμένο ἥρεμο ὁροπέδιο, μὲ τὴν ἀφθονὴ βουνίσια χλόη. Ἐνα κοπάδι πρόβατα ξεχύθηκε ἀπὸ τὰ Καγκέλια πρὸς τὶς «Λέορδες», σχηματίζοντας πάνω στὸν καταπράσινο τάπητα ἕνα ὁμορφὸ σχῆμα γκριζόλευκου καταρράκτη. Κουδουνίσματα, βελάσματα, γαυγίσματα, συνέθεταν μιὰ μουσικὴ ἀφάνταστα μελωδική.

Ἐνας ὁμορφος ἐλατιᾶς, λουσμένος στὸ φῶς, κατρακυλοῦσε μέχρι τὸ χωριό. Πιὸ κάτω, ἕνα μωσαϊκὸ ἀπὸ ἐναλλασσόμενες καλλονές συμπλήρωναν τὸ μαγευτικὸ τοπίο: ποταμάκια, φαράγγια, δάση ἀπὸ ὀπωροφόρα δένδρα, σπαρτά, λουλούδια, χρώματα καὶ τόσα ἄλλα πλούσια δῶρα, πού ἡ φύσις σκόρπισε ἀπλόχερα σ' αὐτὸ τὸν τόπο.

Καὶ ἀναλογίζομαι: Γιατί νὰ μὴν ἔρχωνται σ' αὐτὲς τὶς μαγευτικὲς τοποθεσίες νὰ στήσουν μιὰ σκηνὴ καὶ νὰ παραθερίσουν αὐτοὶ πού προτιμοῦν τὴν Ἑλβετία; Τί καλλίτερο ἔχουν νὰ προσφέρουν

οἱ Ἀλπεῖς ἀπὸ τοὺς βαθύσκιους ἐλατιᾶδες τοῦ Τυμφρηστοῦ, τὶς δροσλοустες πλαγιές του καὶ τὰ κρυστάλλινα νερά του; Ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς πρωτεύουσινους πού περιμένουν τὸ Σαββατοκύριακο γιὰ νὰ δραπετεύσουν ἀπὸ τὴν δηλητηριασμένη ἀτμόσφαιρα, νὰ ἔνας τόπος μοναδικὸς γι' ἀποτοξίνωσι, γι' ἀναζωογόνησι. Ἐνας τόπος γεμάτος μύθους καὶ ἱστορία καὶ παραδεισένια ὁμορφιά. Πού προσφέρει πλούσια ψυχικὴ ὑγεία καὶ χαρά. Πού τέρπει μὲ μιὰ σπάνια συναυλία ἀπὸ κυπροκούδουνα, φλογέρες, περδικολαλήματα, νεροκελαρύσματα, ἀηδόνια καὶ κοτσύφια. Ἐνας τόπος, πού, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃς, σὲ παίρνει ἀπὸ τὸν κόσμο πού ζῆς καὶ σὲ μεταφέρει σ' ἕναν ἄλλο, μακρινὸ κι ἀσύλ-λυπτο.

Ὁ Τσελιγκας Μαγεμένοι ἀπὸ τὴν φύσι, αἰσθανόμαστε τὸν πόθο νὰ μείνωμε ἐκεῖ ὅλη τὴν ἡμέρα. Ἐπρεπε, ὅμως, νὰ ἐπισκεφθοῦμε κι ἄλλα μέρη, συνδεδεμένα κι αὐτὰ μὲ τὶς ἀναμνήσεις μιᾶς περασμένης, ἀνέφελης παιδικῆς ζωῆς. Καὶ κατεβήκαμε πάλι στὸ «Ρίζωμα».

Τὰ πρόβατα ἐν τῷ μεταξὺ ἔφτασαν ὡς ἐκεῖ, πηγαίνοντας γρήγορα - γρήγορα γιὰ τὴν στρούγκα. Ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου τοὺς ἔδωσε τὸ σύνθημα τῆς ἐπιστροφῆς. Τὸ νυχτοδόσκειμα ἔληξε. Κάθε λῖγο κοντοστέκονταν καὶ τὸ καθένα προσπαθοῦσε νὰ τρυπώσῃ τὸ κεφάλι του κάτω ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τοῦ ἄλλου. Δυὸ μεγάλωσυμα τσοπανόσκυλα ἐπεσήμαναν τὴν παρουσίᾳ μας καὶ μὲ μεγάλα πηδήματα βρέθηκαν κοντά μας. Κατάλαβαν τὶς ἄκακες διαθέσεις μας, ὥστόσο ὅμως συνέχισαν τὰ βραχνὰ γαυγίσματά τους, ἔτσι γιὰ νὰ δείξουν στὸ ἀφεντικό τους ὅτι εἶναι πιστὰ στὸ καθήκον τους. Ψηλὸς καὶ καμαρωτὸς σὰν κυπαρίσσι, ὁ λεβεντοτσέλιγκας, μισοντυμένος ἀνάρριχτα τὴν κάπα* του, μᾶς ὑποδέχτηκε μὲ βουνίσια καλωσύνη:

— Βρέ, καλῶς τσ' λεβέντις!... Τί κάνιτε οὐρὲ πιδιά; Εἴστε καλὰ; Ἡρθατε γιὰ τοῦ παγγύρ* ἔ; Τί χαμπέρια μᾶς φέρνιτε ἀπ' τὴν τρανὴ πρωτεύουσα; Θὰ νᾶχουμι πόλεμου λέτι;

Οἱ τσελιγκάδες αὐτοί, ζώντας σ' ἕνα τόσο μαγευτικὸ ἥρεμο καὶ καθάριο περιβάλλον, μακριὰ ἀπ' τὴν ὕλιστικὴ πόλι, ἀντιπροσωπεύουν τὴν πιὸ λεβέντικη, τὴν πιὸ ἀγνή κι ἄκαχη κατηγορία τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς μας. Εἶχε δίκαιο ὁ Γάλλος ποιητὴς Leconte De Lisle, ὅταν ἔλεγε:

Τὰ κορφοβούνια εἶναι πηγὴ
κάθε φυλῆς καθάριας.

Μὲ τὴν παλιά τους αἴγλη, τὴν ἰδιότυπη φορεσιά τους καὶ τὴν χαρακτηριστικὴ (κουτσουρεμένη, ἀλλὰ γνήσια ἐλληνικὴ) γλῶσσική τους

προφορά, σὲ κάνουν νὰ διερωτᾶσαι πῶς ὑπάρχουν σήμερα ἄνθρωποι μὲ τόση ψυχικὴ ἀρχοντιά καὶ πηγαία καλωσύνη. Ἄν μιλήσης μαζί τους, θὰ καταλάβῃς πῶς κρύβουν μιὰ δυνατὴ ἐξυπνάδα καὶ ἓνα σπινθηροβόλο πνεῦμα. Εἶναι αὐτὸ πού πολλοὶ «πολιτισμένοι» τῆς ἐποχῆς μας ὀνομάζουν «βλάχικη πονηριά».

Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμη οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ὅπως ὅλοι οἱ ὄρειοὶ κάτοικοι τῆς χώρας μας, δείχνουν μιὰ κάποια ἐπιφύλαξη στὰ λεγόμενά μας καὶ στὶς ἐνέργειές μας, γιὰ τὴν τάχα αὐτὴ νὰ τὸ θεωρήσωμε «βλάχικη πονηριά» καὶ ὄχι ἓνα μέσο, μὲ τὸ ὁποῖο οἱ ἀγαθοὶ αὐτοὶ βιοπαλαίσται προσπάθουν ν' ἀμυνθοῦν στὴν «καπατσωσύνη» τῶν συγχρόνων ἀετονύχην;

Ἡ φιλοξενία εἶναι τὸ σπουδαιότερο χαρακτηριστικὸ τῶν τσελιγκάδων:

«Πιράστι ἀπ' τοῦ κουνάκ* μας νὰ σᾶς πιριπονηθοῦμι!».

Σ' ὅποιον ἀπὸ τὰ γραφικὰ αὐτὰ κονάκια καὶ ἂν μπῆς, μιὰ βλάχα μὲ τριανταφυλλένια μάγουλα θὰ σοῦ προσφέρῃ, μὲ τὸ βουνίσιο φιλοφρονητικὸ τρόπο τῆς, μιὰ τσανάκα* μὲ βραστόγαλο, φρέσκο τυρὶ, ὀλόπαχο γιαούρτι καὶ ἓνα «φιλι»* νόστιμο καλαμποκούκι,* ψημένο στὴν γῆς ἢ στὰ καστανοφύλλα.

Οἱ μαθηταὶ Προχωρῶντας, ἀντικρύσαμε στὴν πλαγιὰ τὸν γνῶριμο ἀνηφορικὸ δρόμο γιὰ τὸ Καρπενήσι. Δυὸ Μαυριλιωτόπουλα, φορτωμένα τὰ τροβάδια* τους, ἀνέβαιναν σιγὰ-σιγὰ, πηγαίνοντας γιὰ τοὺς διχγωνισμούς. Κι ἤρθε στὸ νοῦ μας ἡ ἐποχὴ τῆς μαθητικῆς μας ζωῆς...

Κάθε Κυριακὴ ἀπόγευμα, ἓνα καραβάνι ἀπὸ 20—30 μαθητὰς κάναμε τὴν πορεία αὐτή. Γιὰ τὸν ὅτι καθεὺς Τυμφορήσιος, ὅσο φτωχὸς καὶ ἂν εἴναι, τὸ θεωρεῖ ντροπὴ νὰ μὴ στείλῃ τὰ παιδιὰ του στὸ Γυμνάσιο.

«Θὰ πλήσου* πέντι πρατνοῦλες* π' ὥχου καὶ θὰ τοῦ μάθου γράμματα τοῦ πιδὶ μ'. Δὲ θέλου ταχιά* νὰ μ' λέῃ οὐ πᾶσα ἓνας στοῦ χουριὸ ὅτι τσιγκουνέφκα καὶ δὲν τοῦ σπούδασα. Τό 'χου* μάρα* νὰ ἰδῶ ἓναν ἀπ' τοῦ σπῖτι μ' νὰ πιαστῇ ἀπ' τὴν κρικέλα».*

Καμάρωνε ἡ μάνα σὰν ἐτοίμαζε τὸν «τρουβὰ» τοῦ παιδιοῦ τῆς. Τὸν γέμιζε μὲ τὰ ἐφόδια τῆς ἐβδομάδος, δηλαδὴ ἡμπομπότα,* φασόλια, τραχανά, καὶ ἀνάμεσα ἔβαζε μερικὰ κάστανα, κανένα κυδῶνι κ.τ.λ. Ἐβαζε καὶ στὴν τσέπη τοῦ παιδιοῦ λίγα βρασμένα κάστανα, ἢ μερικὲς κουκόσιες*, ἔτσι γιὰ τὴ λίστρα.*

Κοινὸ ἐντευκτήριο ἦταν τὸ Χωματιό. Κι ἀπὸ 'κεῖ, ἄρχιζε ἡ πορεία, μὲ γέλια, μὲ χαρὲς καὶ παιγνίδια.

«Ἄϊστι στοῦ καλό», μᾶς ἔλεγαν οἱ γυναικοῦλες πού εἴσκαμε

στὸ δρόμο. «Καλὴ φώτισ' νὰ σᾶς δῖν' οὐ Θιός. Τρᾶτι νὰ μάθητι γραμμάτια νὰ μὴ μείνιτι στραβοὶ σὰν ἡμᾶς».

Τὰ «γυρνοτσάρχα», ἐνισχυμένα συνήθως μὲ χοντὰ ψίδια*, ἔδβαιναν ἀπὸ τὰ πόδια μας καὶ μεταφέρονταν στὸν ὤμο, γιὰ νὰ φορεθοῦν πάλι μόλις θὰ μπαίναμε στὸ Καρπενήσι. Ξυπόλητοι τότε, μὲ πληγωμένα, πολλὰς φορὲς, τὰ πόδια ἀπὸ τὶς παλαμονίδες* καὶ τὰ λιθοπάττια,* συνεχίζαμε τὸν δρόμο. Μερικοὶ ὁμῶς, οἱ πιὸ εὐποροί, φοροῦσαν ἀρβύλες, στολισμένες στὶς σόλες μὲ πυκνὲς σειρὲς ἀπὸ πρόκες καὶ ἀπὸ πάνω μὲ πολύχρωμες φόλες.* Κάθε τόσο σταμοῦσαν καὶ μὲ μιὰ πέτρα προσπαθοῦσαν νὰ χτυπήσουν τὶς βελόνες πού τοὺς πλήγωναν τὰ πόδια.

Σιγὰ-σιγὰ τὰ τροβαδόχοινα ἔκαναν αὐλάκια στοὺς ὤμους. Παρ' ὅλ' αὐτὰ, ὁμῶς, δὲν ἐννοοῦσαμε νὰ αἰσθανθοῦμε κόουρασι. Κάθε τόσο πετάγαμε τὸ φορτίο καὶ κυλιόμαστε στὴν προκλητικὴ πρασινάδα ἢ πιανόμαστε ἀπὸ τὰ ἐλατοκλώναρα καὶ παριστάναμε τὸν Ταρζάν.

Σταθμὸς ἦταν οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι, ἰδίως τὸ χειμῶνα. Πόσες φορὲς δὲν ἐρήκαμε τὴν ἐκκλησίαν χωμένη ὀλόκληρη μέσα στὰ χιόνια! Μέσα στοὺς τέσσερες τοίχους τῆς, πού καὶ αὐτοὶ ἦταν στολισμένοι μὲ λέπια ἀπὸ χιόνι, εἴσκαμε γιὰ λίγο τὴν θαλπωρὴ. Τότε ἔξω ἦταν ὅλα κάτωσπρα καὶ μονότονα. Οἱ μικρὲς ἐλατοκορφὲς ἔμοιαζαν μὲ θόλους. Φορῶντας τὰ τραῖσια* σγαρώνια,* ἄλλοτε περπατοῦσαμε μὲ σθημένα βήματα πάνω στὸ παγωμένο ὀλόλευκο πέπλο τῆς γῆς καὶ ἄλλοτε τὰ πόδια μας χώνονταν μέσα στὸ χιόνι, ἀνοίγοντας μεγάλες τρύπες. Πολλὰς φορὲς ἡ παγωνιά ἦταν σουθερὴ, τ' αὐτιά καὶ ἡ μύτη ξύλιαζαν καὶ μόλις ξεστομίσαμε καμμιὰ κουβέντα, ἐλέπαμε νὰ σχηματίζονται μπροστὰ στὸ στόμα μας ἓνα μικρὸ συννεφάκι ἀπ' τὴν ἀνάσα μας.

Πόσες στερήσεις μᾶς ἔδερναν! Θυμᾶμαι τὴν ημπομπότα,* πού διατηροῦνταν τὸ πολὺ μέχρι τὴν Τετάρτη. Ὑστερα γινόταν ξερὴ καὶ στὰ σκασιματά τῆς ἔκαναν τὴν ἐμφάνισί τους οἱ πρῶτες μοῦχλες. Ἀρχιζε τότε τὸ κόψιμο καὶ καπύριασμα,* γιὰ ν' ἀνθέξῃ μέχρι τὴν καινούργια ἐφοδιοπομπή. Κοντὰ στὸ διάβασμα, εἴχαμε χίλιες-δυὸ ἄλλες φροντίδες: μαγείρεμα, πλύσιμο πιάτων, καθαριότητα κ.τ.λ.

Ἀλήθεια! Πόση διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν ζωὴ τῶν μαθητῶν αὐτῶν καὶ σ' ἐκείνη πού κάνουν τὰ γυμνασιόπαιδα τῶν πόλεων! Κι ὁμῶς, ἀπὸ αὐτὰ τὰ ὄρεϊνὰ γυμνάσια ξεπετιοῦνται κάποτε πνευματικὲς προσωπικότητες πρῶτου μεγέθους, πραγματικοὶ γίγαντες τῆς σοφίας, τῆς δημοσίας ζωῆς, τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας. Αὐτὲς οἱ στερήσεις σφυρηλατοῦν—συνήθως—τέλειους ἐλληνικοὺς χαρακτήρες, πού ἀποτελοῦν ἐγγύησι γιὰ τὴν διατήρησι ἀμόλυντου τοῦ λαμπροῦ ἱστορικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ παρελθόντος μας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐλπίδα γιὰ τὴν συνέχισι τῶν μεγαλουργημάτων τῆς φυλῆς μας.

Ο Τσοπάνος Μπροστά μας ὀρθωνόταν περήφανος ὁ Κοκκινόδραχος με τὸν ἄγριο τοπικὸ χαρακτήρα του. Δίπλα κι ἀπέναντί του ἀπότομες χαράδρες συνέθεταν τὴν ἀφετηρία τοῦ Ἀσπρορέματος. Στὶς ἀπότομες πλαγιὲς τοῦ δράχου ἦταν σκαρφαλωμένες μαῦρες, κανοῦτες,* παρδαλὲς γίδες καὶ λίγο πιὸ πέρα, καθισμένοι σὲ μιὰ πέτρα, ἀπολάμβανε τὸ πρόγευμά του ὁ τσοπάνος. Μ' ἓνα σουγιά πελεκούσε ἓνα ξεροκόμματο μπομπότα. Δίπλα του, ἀνοιχτὴ μιὰ ριγωτὴ, πολύχρωμη πετσέτα φιλοξενούσε ἓνα κρεμμύδι κομμένο στὰ τέσσερα καὶ λίγο ξυνοτύρι* τυλιγμένο σ' ἓνα μεγάλο κληματόφυλλο.

Περίφημος κι ὁ τύπος τοῦ τσοπάνου! Καλοκάγαθος, σεμνός, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ζωντανὰ στοιχεῖα ποὺ συμπληρώνουν τὴ γραφικότητα τῆς Ἑλληνικῆς ὑπαίθρου.

Ἐξαφνα, τὴν ἡσυχίαν διέκοψε ἓνα παρατεταμένο σφύριγμα καὶ κατόπιν μιὰ φωνὴ τοῦ ἀγροφύλακα:

— Μάσ,* τὴ γίδα σ' βρέεεεε!

Πέταξε τὸ σουγιά του ὁ τσοπάνος, τινάχτηκε ὄρθιος, ἔβαλε τὴν παλάμη στὸ μέτωπο γιὰ νὰ δῇ καλύτερα πρὸς τὴν πλαγιὰ ποὺ ἦταν ἓνα σπαρτό, κατάπτε βιαστικὰ τὴν χαψιά* πούχε στὸ στόμα του, κι ἐμπήξε μιὰ φωνή:

— Τσίπ!* τσίπ, Γκίόσα*! Ἐ ἴστ* π' νά* σὶ σκίς* οὐ λύκους μαγκούφα!

Πειθαρχικὴ ἡ Γίόσα, λὲς κι ἔλαβε σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν τὴν τρομαχτικὴν κατάρρα, ἔκανε στροφὴ κι ἐπέστρεψε στὸ κοπάδι τῆς.

Κρύα Βρύση Βλέποντας τὸν τσοπάνο, μᾶς ἀνοίξε ἡ ὄρεξις. Τραβήξαμε λοιπὸν γιὰ τὴν «Κυρία Βρύση». Ἐδῶ εἶναι τὸ πιὸ βαθύσκιο μέρος τοῦ Μαυριλιώτικου ἐλατοδάσους. Τὰ ἔλατα εἶναι τόσο πυκνά καὶ τόσο ψηλά, ποὺ πολὺ δύσκολα μπορεῖς νὰ δῇς τίς κορφές τους. Δυὸ βερβέρες ἔπαιζαν ἀνεβοκατεβαίνοντας ἡ πηδώντας ἀπὸ τὸ ἓνα στὸ ἄλλο ἔλατο. Ἕνας κατάμαυρος κιτρινομούτης κότσυφας, διαμαρτυρήθηκε ποὺ ἡ παρουσία μας τὸν ἔκανε νὰ διακόψῃ τὴν παρέα του με τὸ γάργαρο νερὸ τῆς βρύσης. Γρήγορα ὅμως μᾶς συνήθισε, τρύπωσε μέσα σὲ μιὰ μικρὴ ἐλατοκορφὴ ἐκεῖ κοντὰ μας κι ἄρχισε νὰ μᾶς τέρπη με τὴ γλυκεῖα κι ἐπιτήδεια φωνή του. Ζήλεψε ἓνα ἀηδόνι, πέταξε κι αὐτὸ κοντὰ στὸ φτερωτὸ συναδελφὸ του κι ἄρχισαν μαζί ἓνα χεῖμαρρο ἀπὸ φωνητικὰ κρύσταλλα. Ἕνα συνδυασμὸ ἀπὸ συντονισμένες γλυκεῖες φωνές, ποὺ δὲ θὰ μπορούσε νὰ μιμηθῇ κανεὶς τραγουδιστῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους... Μιὰ ἀριστουργηματικὴ σύνθεσι ποὺ θὰ ζήλευε κι ὁ καλύτερος μουσικοσυνθέτης.

Δὲν εἶναι τάχα τὸ μελωδικὸ τραγοῦδι τους ἓνας ὕμνος στὴν φύσι, στὴν χαρὰ, στὴν ζωή;

Ἀλήθεια, πόσο πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Πλάστη ὁ φτερωτὸς κόσμος! Καὶ με πόσο πιὸ ἔντονο καὶ πιὸ αἰσιόδοξο τρόπο!

Λίγο πιὸ πέρα, διακρίνονταν οἱ στάχτες ἀπὸ τὶς ψησταριές, ὅπου οἱ ἐκδρομεῖς πρόσφεραν θυσία στὴν θεὰ φύσι. Γύρω μας, ἡ γῆς ἦταν σκεπασμένη μ' ἓνα καταπράσινο τάπητα, κεντημένο μ' ἀσπροκίτρινες μαργαρίτες, μ' ὁμορφα τριανταφυλλὶ κυκλάμινα, μ' εὐωδιάρικα μὲθ' ἴσσια,* μ' ἀρωματισμένη ρίγανι καὶ χίλια δύο ἄλλα εἶδη εὐγενικῶν λουλουδιῶν. Γιὰ νὰ τ' ἀνακαλύψῃς, ὅμως, θὰ ἔπρεπε νὰ στρωθῇς καὶ νὰ κοιτάξῃς κάτω ἀπὸ τὸ ἀπέραντο λαδὶ πέπλο ποὺ σχηματίζουν με τὰ δαντελένια φύλλα τους οἱ γιγαντώσμες καὶ περήφανες φτέρες.

Τ' ἀλώνια Κατηφορίζοντας, βρεθήκαμε σὲ λίγο στὸ «Ξουρ'σμένο* Πλάϊ». Εἶναι ἓνα ἀλῶνι γυμνὸ μέσα στὸν πυκνόφυτο ἐλατιᾶ, σὰν τὴν δούλα ποὺ ὁ τριχοφάγος ἀφίνει σὲ δασύτριχο κεφάλι. Ἀπὸ 'κεῖ κατεβήκαμε στὸ «Σκλήθρο».* Δυὸ ἄλογα ἔτρεχαν με ρυθμικὰ βήματα γύρω ἀπὸ ἓνα στύλο καὶ κομμάτιαζαν με τὰ γυαλιστερά πέταλά τους τὴν καλαμιὰ, ποὺ ἦταν στρωμένη στ' ἀλῶνι. Ἕνας πιτσιρίκος ἔφερνε κι αὐτὸς βόλτες πλάι στὸν στύλο, στριφογυρίζοντας ἀπειλητικὰ στὸ χέρι του ἓνα τεράστιο καμουτσίκι*. Οἱ φωνές του ἐσχίζαν τὸν ἀέρα:

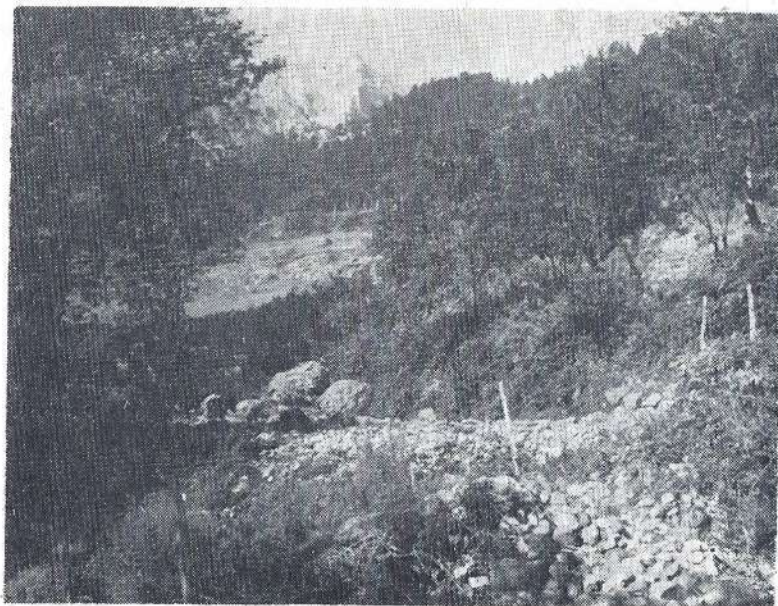
— Ὡπ, ὦπ, ὦπ... τήρα, τήρα, τήρα...

Κάτω ἀπ' τὴν κούφια καὶ ροζιασμένη καστανιὰ καθόταν ὁ πατέρας του. Κάπου-κάπου σηκωνόταν καὶ μ' ἓνα «θκούλ*» ἢ μ' ἓνα «καρπουλόι*» γύριζε τὴν καλαμιὰ, γιὰ νὰ κοπῇ καλύτερα. Δίπλα στὴν βρύση, ὁ μικρότερος γιὸς εἶχε μαζεμένα ἓνα σωρὸ «ράσα»*, γιὰ νὰ πλέκῃ μ' αὐτὰ ἄλλοτε μακρυὲς κοτσίδες κι ἄλλοτε στεφάνια. Πιὸ πέρα, ἓνας γαῖδαρος ροκάνιζε με ἀπόλαυσι ἓνα τεράστιο ἀγκάθι, ποὺ τὸ κοβε ἀπὸ λίγο-λίγο με τὶς δοντάρες του. Ἀπὸ τὸ πόδι του ξεκινοῦσε μιὰ μεγάλῃ τριχιὰ, ποὺ κουλουριαζόταν σὰν φίδι πάνω στὶς κίτρινες μαργαρίτες καί, ἔχοντας στὴν μέση ἓνα σκουριασμένο στρύφαγκα*, τέλειωνε σ' ἓνα μεγάλο «σ' φλί»* μπηγμένο στὴν γῆς.

Ὅλη ἡ πλατεῖα τοῦ Σκλήθρου ἦταν γεμάτῃ με μεγάλες θημωνιές* ἀπὸ δεμάτια σιτάρι, ποὺ περιμέναν τὴν σειρὰ τους ν' ἀλω-νιστοῦν.

Ἀπέναντί μας πρόβαλλε, με τὴν μεγαλοπρεπῆ ἐμφάνισί του, τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Στὴν ἀκρὴ τῆς ρομαντικῆς πλατείας του, ὀρθωνόταν, πανύψηλος καὶ με ἀρρενωπὴ γοητεία, ὁ πολυθρόνλητος ἔλατος, ποὺ ἔγινε τὸ σύμβολο τοῦ χωριοῦ.

Τὸ Κεφαλόβρυσο Προχωρῶντας λίγα μέτρα πὶὸ πέρα ἀπὸ τὸ Μοναστήρι, ἐρεθίσθημε στὶς πηγὰς τοῦ Σπερχεῖου. Τὸ μεγάλο ὑδραγωγεῖο ποὺ ἐγίνε ἐκεῖ, εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἐβλάψε πολὺ τὴν μεγαλοπρέπεια τοῦ κεφαλόβρυσου. Ὡστόσο ὅμως, ἀντικρύζοντας κανεὶς ἐκεῖ

Τὸ Κεφαλόβρυσο.

τοὺς ὀγκῶδεις βράχους, σκόρπιους μέσα σὲ μιὰ τοποθεσία τόσο ποιητική καὶ τόσο ἐπιβλητική, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ μεταφερθῇ νοερῶς στοὺς παλῆους ἐκείνους χρόνους τῆς ἱστορίας μας. Ξεπηδῶντας ἀπ' τὰ σπλάχνα τῆς γῆς τὰ γάργαρα νερά, θαρρεῖς πῶς περιμένουν ἀκόμη τὸ τάμα τοῦ Πηλέως. Ἀλλοίμονο, ὅμως! «ὦ ἡράθ' ὁ γέρων». ἀλλὰ ὁ θεὸς Σπερχεῖος «οἱ νόον οὐκ ἐτέλεσε»!....

Ο Μύλος Ἀπλώνεται γιὰ μιὰ στιγμή ἥρεμα τὸ ἄφθογο νερὸ κι ὕστερα κατρακυλάει ἀχαλίνωτο στὴν χορταριασμένη ρεματιά, παίζοντας πότε μὲ τὶς πέτρες καὶ πότε μὲ τ' ἀγριολούλουδα. Δὲν χαίρεται ὅμως γιὰ πολὺ τὰ παιχνίδια του, γιατί σὲ λίγο τὸ περιμένει ἓνα μεγάλο κανάλι ποὺ τὸ φέρνει στὸ τεράστιο θαεὶν* καὶ τὸ ρίχνει μὲ δύναμι στὴ φτερωτῇ* τοῦ μύλου. Ἡ μυλόπετρα γυρίζει μὲ ρυθμὸ καὶ πετάει μὲ χάρι τὸ ἀφράτο ἀλεύρι. Σ' ἓνα πάγκο εἶναι ἀραδιασμένα τὰ σακιά μὲ

τὸ σιτάρι ἢ τὸ καλαμπόκι καὶ πὶὸ πέρα ἓνα ἄλλο μὲ τὰ ξαΐα*. Καθισμένος στὸ κατώφλι ὁ μυλωνᾶς, πετιέται κάθε τόσο καὶ βάζει στὸ σακκὶ τὸ ἀλεύρι. Γιὰ τοὺς χωριανούς, ὁ μύλος συγκεντρώνει ἓνα ἐνδιαφέρον ἰδιαίτερο. Χαίρονται οἱ νοικοκυρὲς σὰ θὰ φορτωθοῦν τὸ σιτάρι ἢ τὸ καλαμπόκι γιὰ νὰ πᾶνε στὸ μύλο, γιατί ἐκεῖ θὰ τοὺς δοθῇ ἡ εὐκαιρία νὰ ξεκουραστοῦν λίγο καί, τὸ σπουδαιότερο, νὰ μάθουν τὰ νέα τοῦ χωριοῦ. Τέτοια εὐκαιρία προσφέρεται καὶ στὴ θρύσι, ἀλλὰ ἐκεῖ ἔχουν μικρὸ περιθώριο χρόνου, ἐνῶ ἐδῶ, ὥσπου νὰ ἐτοιμασθῇ τὸ ἄλεσμα — ἂν μάλιστα δὲ βροῦν ἀμέσως ἀδειά* —, ἔχουν ὅλο τὸν καιρὸ νὰ ποῦν τὰ δικά τους μὲ τὴν μυλωνοῦ καὶ τὴν ἄλλη παρέα. Θὰ ποῦνε γιὰ τίς δουλειές τους καὶ θὰ συζητήσουν τὰ οἰκογενειακά τους:

— Πῶς εἶναι κείνου τοῦ σιαπανίσου* τοῦ στάρ* σας, μαρὴ Βασίλου; Ψώμουσι*;

— Καντίπουτα* δὲν εἶναι, Γιώργινα μ'. Εὐπλήθηκαν* τὰ παληουχώραφα. Κι κείνου τοῦ μπαίρ* ἀπ' γεύκαμι* κι τοῦ ξιστριμμάτσαμι,* τίπουτα δὲν ἔκαμι.

— Πῶς πᾶν' τὰ κουράϊα* σ', Μήτηρινα;

— Πῶς νὰ πᾶν', γυιέ μ'. Μπαίλσαμι* ἀπ' τσ' μαγκούφισ* τσ' δ'λειές. Ἰά*, ἔχου κι τοὺν γέρου μ' σακατισμένον. Τήρσι* νὰ σκῶς* ἓνα κούτσουρο* κι ἔπισαν τὰ πάκια* τ'. Ἦταν ἡ ὥρα ἀχαμνή*. Τώρα οὐλου μὲ τσ' ριτσναριές* γλήθειτι*. Κι γι' αὐτό, ἀπ' λές, ἀπουστένου,* δὲν ἔχου κανένα βουηθό. Μὴν τρᾶς* ἰσὺ π' τράνιψι τοῦ πιδί σ' κι τό 'εις* ἰένα* παραχέρ'!

— Σῶπα, Μήτηρινα μ', τίπουτα δὲ φκιάν* οὐ ἀχαίριφτους.* Εὐπνάει μὲ νιά* δ'κέντρα ἤλιου γιὰ νὰ πᾶει στοῦ γουράφ*. Γιένιτι* δ'λειὰ ἔτσ'; Τὸ 'χου μάρα* νὰ τοῦν ἰδῶ νὰ σκουθῇ* νιά βουλά* γλήγουρα.

Ἐπίσης στὸ μύλο βρίσκουν τὴν εὐκαιρία νὰ πληροφορηθοῦν τὰ συνοικέσια, τὰ προχωρημένα καὶ κείνα ποὺ «μαγειρεύονται».

— Ἀστόησα* νὰ σὶ ρουτήσου, μαρὴ, ἄικισ* τίπουτα γιὰ τὴ Γιαννούλα; Θὰ τὴν πάρ' οὐ Θύμιους;

— Κάτ' αἶκσα* προυχτές, φόντα* πῆγα στὴ θρύσ'. Ἡ Γιαννούλα, λέει, ντιριέτι,* ἱπειδὴ δὲν στρέιτι* οὐ ἀδιρφό τ'ς. Κι νὰ σ' πῶ τὴν ἀλήθεια, ἰέχ' δίκιου τοῦ πιδί. Τιλεύκι* τοῦ καῦμένου, ξιμπλέτσουτου* κι μὲ τὰ δάχλα* ὤξου, νὰ φκιάσ' τοῦ σπὶτ', κι κείνους οὐ προυκουμένους θέλ' μουτλάκ'* κι δέκα πρατίνις παραπανίσια προΐκα. Εἶναι σουστὰ αὐτὰ μαθές;

Πιὸ πέρα, σ' ἓνα ὄχτο, εἶναι δεμένα ἀπὸ τὸ καπίστρι δυὸ τρία ζῶα ποὺ περιμένουν νὰ μεταφέρουν στὴν ράχη τους τὸ ἄλεσμα.

Στὸ ζωριό,* τὸ νερὸ σκορπίζεται μὲ δύναμι, ἔτσι ποὺ οἱ ψιγάλες του ἀφήνουν νὰ σχηματίζωνται στὶς ἀχτίδες τοῦ ἡλίου ἅπειρα θεοδόξα.

Συνεχίζοντας μετὰ τὴ ρεματιά καὶ τρέχοντας ἀνάμεσα ἀπὸ πε-

λώρια πλατάνια, ἀγκαλιασμένα με τὶς λουλουδιασμένες καστανιές, προσφέρει παρόμοιες ὑπηρεσίες σ' ἄλλους μύλους.

Σ' ὅλη αὐτὴ τὴν διαδρομὴ, βλέπεις ἐδῶ κι ἐκεῖ μαῦρες πέτρες καὶ σωριασμένα μικρὰ κτίρια. Ἀλήθεια! Πόσο γραφικοὶ θὰ πρέπει νὰ ἦταν κάποτε ὅλοι αὐτοὶ οἱ μπαρουτόμυλοι!

Νὰ πιὸ κάτω τὸ μαντάνι, χωμένο μέσα σ' ἓνα δάσος ἀπὸ κατακόκκινες κερασιές. Τὰ μαντανόξυλα χτυποῦσαν με ρυθμὸ καὶ πείσμα τὰ σκτιά* καὶ τὰ ὑποχρέωναν νὰ φουσκώσουν.

Τὸ ἔργο τους συμπλήρωνε τὸ νερὸ τῆς νεροτροβιάς*, με τὴν τρομακτικὴ περιστροφικὴ του δύναμη.

Συγκομιδὴ Κερασιῶν Βαδίζοντας μέσα σὲ περιβόλια, προχωρούσαμε πρὸς τὴν πλατεία τοῦ χωριοῦ. Ἡ συγκομιδὴ τῶν κερασιῶν εὐρισκόταν στὴν πιὸ μεγάλη τῆς ἔντασι. Μέσα σὲ μεγάλα στενόμακρα ξύλινα κιβώτια στρώνονταν κερασόφυλλα κι ἔπειτα τοποθετοῦνταν ὁ κατακόκκινος καρπός. Πιὸ πέρα ἦταν ἔτοιμο ἓνα μούλαρι, ποὺ θὰ μετέφερε πάνω στὴν ράχη του τὸ γλυκὸ φορτίο στὰ καμποχώρια τῆς Φθιώτιδος ἢ τῆς Θεσσαλίας, γιὰ ν' ἀλλαχθῇ με σιτάρι. Ἀπ' ὅπου κι ἂν περνούσαμε μᾶς προσκαλοῦσαν με ρουμελιώτικη φιλοφροσύνη γιὰ νὰ μᾶς προσφέρουν μιὰ χούφτα τραγανὰ κεράσια.

Οἱ κῆποι, οἱ ὄχτοι, οἱ δρόμοι ἀκόμη, ἦταν στρωμένοι με μοσχρόβλο κεχριμπαρένιο χαμομήλι.

Ὁ Ζευγίτης Σ' ἓνα περιβόλι, δυὸ βόδια δεμένα στὸν ζυγὸ, τραβοῦσαν με κόπο τὸ ξυλάλετρο ποὺ κατηύθυνε με μαεστρία ὁ ζευγολάτης. Κάθε τόσο σταματοῦσε ὁ δουλευτάρης, τραβοῦσε τὸ ἀλέτρι, τὸ καθάριζε ἀπὸ τὰ πολλὰ χώματα με τὴν δκέντρα* καί, παίρνοντας στροφή, συνέχιζε τὸ ὄργωμα.

«Ἀἰ κουκκίνη μ', αἰ καρρά μ'...».

Σταμάτησε σὰ μᾶς εἶδε νὰ πλησιάζουμε, σκούπισε με μιὰ ἄκρη ἀπ' τὸ πουκάμισό του τὸ βρεγμένο ἀπ' τὸν ἰδρώτα πρόσωπό του καὶ ἀθήσε πλάι μας, κοντὰ στὴν αὐλακιά.

«Καταζούφ'σα* τούτου τοῦ χουραφάκ' γιὰ νὰ σπείρου λίγου δψ'μου* κ'θάρ'* γιὰ τσ' πρατίνις*. Τί νὰ κάμουμε ἐρεῖ πιδιά; Δῶ σιαπάν'* π'ζιοῦμι, χ' μουνιάζ'* γλήγουρα κι δὲν ἔχ'νι* τί νὰ φᾶν' τὰ ζουντανά*».

Τὰ βόδια μᾶς κοίταζαν κάπου-κάπου, σὰν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη ποῦ.

ἤμασταν ἡ αἰτία νὰ ξανασάνουν. Ἀπ' τὰ ρουθούνια τους ἔβγαине με δύναμη ζεστός ἀέρας κι ἀπ' τὸ στόμα τους ἄφθογο σάλιο.

«Γέρασι οὐ καημένους οὐ κουκκίν'ς», εἶπε μελαγχολικὰ ὁ ζευγολάτης. «Τὰ κέρατά τ' γιόμ'σαν ζ'νάρια.* Ταχιά τὴν αὐγή θὰ τοὺν πάου νὰ τοὺν ἀπουλήσου στοῦ Λάκκου γιὰ νὰ τοῦ πάρ' λιγάν' ἀπάν' τ' μάκι* μπόρ'γα* νὰ τοὺν π'λήσου στοῦ παζάρ' στοῦ Καρπενήσ'».

Σ' ἓνα σαμπαρχάλι* τῆς καστανιάς ἦταν κρεμασμένος ὁ τροβάς με τὸ φαγητὸ τῆς φαμελιάς καὶ στὴν ρίζα, μιὰ φτσέλα* με τὸ νερὸ κι ἓνα στρογγυλὸ παγοῦρι* με τὸ ρακί*.

Μερικὲς «γκζάνες»* πότε στρώνονταν στὸ χωράφι γιὰ νὰ μαζέψουν τὸ σπόρο ποὺ ἔμεινε στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς καὶ πότε σηκώνονταν σκούζοντας γιὰ νὰ πετάξουν με τὰ γυαλιστερά φτερά τους ἀπὸ δένδρο σὲ δένδρο.

Πρὶν φύγωμε, σταθήκαμε γιὰ λίγο κοιτάζοντας τὸ ὕνι ποὺ ἔσχιζε τὴν γῆ. Ὁ ἰδρώτας ἄρχισε πάλι ν' αὐλακώνη τὸ μέτωπο τοῦ ζευγίτη. Τὸν πόνο του αἰσθανόμασταν σὰ νὰ ἔβγαине μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ μας, γιὰ τὴν ζήσαμε καὶ μεῖς αὐτὴ τὴν ζωή.

«Ἀἰ κουκκίνη μ', αἰ καλό μ'...».

Ἦρωα Ἀγρότη! Μὲ πόσο μόχθο ἀγωνίζεσαι νὰ κερδίσης τὸ τίμιο ψωμί σου! Μὲ πόσο ἰδρώτα ποτίζεις τὴν φτωχικὴ αὐτὴ γῆ! Μέσα σὲ μιὰ πληθώρα ἀπὸ καταθλιπτικὲς στερησεις, πόσο σκληρὰ τυραννίσαι γιὰ νὰ δημιουργήσης τίς πιὸ στοιχειώδεις προϋποθέσεις μιᾶς διαβιώσεως ὑποφερτῆς!

Πόσο πιὸ ψηλὰ σὲ βλέπει με τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του κάθε λογικὸς ἄνθρωπος.

Πρωτοπόρος στὴν ἐκπλήρωσι τῶν ὑποχρεώσεών σου, οὐραγὸς στὴν διεκδίκησι τῶν δικαιωμάτων σου, εἶσαι σύ, βασανισμένε χωρικέ, ὁ σπουδαιότερος συντελεστής σὲ ὅ,τι πιὸ ἀνώτερο καὶ πιὸ εὐγενικὸ ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ ἱστορία μας. Πρῶτος καὶ καλλίτερος σ' ὅλα τὰ προσκλητήρια, σ' ὅλους τοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς Πατρίδος, με τὴν βαθεῖα ἐπίγνωσι τῶν ὑποχρεώσεών σου πρὸς τὴν Πολιτεία, ἀποτελεῖς σὲ κάθε περίστασι τὸν στυλοβάτη τοῦ ἔθνους.

Οἱ φτωχοὶ αὐτοὶ χωριάτες μας διατηροῦν ἀμόλυντη τὴν ἐθνικὴ τους συνείδησι. Καὶ σὰν ἔρθουν ὥρες δυσκολίας, σπεύδουν πρόθυμα νὰ ἀλλάξουν τὴ σκεπαρνιά* με τὸ ντουφέκι καὶ ν' ἀγωνισθοῦν με θρησκευτικὸ φανατισμὸ γιὰ τὴν διατήρησι τῶν προγονικῶν μας παραδόσεων.

Μεγαλωμένοι στὴν αὐλακιά (καὶ γεννημένοι πολλὰς φορὲς ἐκεῖ), ἀποτελοῦν οἱ ἀνοιχτόκαρδοι αὐτοὶ ἀγρότες τίς πιὸ εὐγενικὲς μορφὲς καὶ τοὺς πιὸ γνήσιους Ἑλληνικοὺς τύπους. Δὲν ξέρουν νὰ

υποκρίνονται. Ἀγαποῦν τὸν τόπο τους καὶ καμαρώνουν νὰ λένε πὼς εἶναι «σιαπανίσιοι»*.

Προσωπικῶς πιστεύω ὅτι ὁ πιὸ ἄσημος χωριάτης στέκεται πολὺ πιὸ ψηλὰ ἀπὸ τὸν κάθε «σπουδαῖο» πρωτευουσιᾶνο. Καὶ τὸ προῖόν τῆς ἐργασίας τοῦ φτωχοῦ αὐτοῦ ἀγρότη μὲ τὰ ροζιασμένα ἀπὸ τὸ ξυλάλετρο καὶ τὴν σκεπαρνιαὶ χέρια, ἔχει ἀξία καὶ σημασία πιὸ τρανὴ ἀπὸ τὸ προῖόν ὁποιασδήποτε ἄλλης ἀπασχολήσεως.

Ἡ Μάννα Πίσω ἀπὸ τὸν ζευγίτη, πήγαινε ἡ γυναῖκα του καὶ μὲ τὰ πλάγια τῆς σκεπαρνιας τῆς ἔσπαζε τὶς μπλάνες.* Κάθε τόσο ἄφινε τὴν δουλειά της καὶ μὲ γρήγορα δήματα πήγαινε νὰ ρίξη μιὰ ματιὰ στὸ μικρὸ της. Αὐτὸ κοιμόταν μέσα σὲ μιὰ ἐναέρια κούνια, πού ἡ μάννα τὴν ἔφτιασε πρόχειρα μ' ἓνα χιράμι* καὶ μὲ μιὰ τριχιά, δεμένη σὲ παράλληλες γραμμὲς ἀνάμεσα σὲ δυὸ καστανοκλώναρα. Ὅταν ἐκεῖνο ἔκλαιγε, τὸ ἔπαιρνε μὲ στοργὴ στὰ χέρια της καὶ κόλλαγε τὸ στόμα του στὸ στήθος της. Καὶ ξαναγύριζε σὲ λίγο στὴν αὐλακιά. Σὰν θὰ ῥθῇ τὸ βράδυ, φορτωμένη μιὰ ζαλίγκα* ξύλα γιὰ τὴν φωτιά ἢ μερικὰ κλαριά γιὰ τὰ μανάρια καὶ κρατῶντας στὰ χέρια τὸ μωρὸ της, θὰ ξεκινήσει γιὰ τὸ σπίτι, ὅχι γιὰ νὰ ξεκουραστῇ, ἀλλὰ γιὰ νὰ μαγειρέψῃ, νὰ καταπιαστῇ μὲ τὶς δουλειὲς τοῦ νοικοκυριοῦ καὶ νὰ περιποιηθῇ τὰ παιδιὰ της.

Αὐτὴ ἡ μάννα! Εἶναι ἀλήθεια ὅτι στὴν πλάσι δὲ θὰ βρεθῇ ἄλλη μορφή τόσο γλυκειά, τόσο ἀγνή κι ἐνάρετη, τόσο ἄγια, ὅσο ἡ μορφή τῆς μητέρας.

Ἡ μάννα εἶναι ἡ προσωποποίησις κάθε ὑψηλοῦ καὶ ωραίου καὶ θείου. Κάθε μιὰ μάννα εἶναι καὶ ἓνας κόσμος ὁλόκληρος. Ἐνας κόσμος ὁμορφος κι εὐγενικός, πού χαρίζει σπάταλα τὴν στοργή, τὴν ἀφοσίωσι, τὴν αὐτοθυσίαν καὶ πρὸ παντός τὴν ἀγάπη.

Εἶναι μιὰ μορφή πού ἂν δὲν ὑπῆρχε, θὰ ἔλειπε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους κάθε αἴσθημα καλωσύνης, εὐσπλαχνίας καὶ συμπόνιας.

Μὰ στὴν διατήρησι τῆς πραγματικῆς ἐλληνοχριστιανικῆς κοινωνίας, πιὸ τρανὴ εἶναι ἡ συμβολὴ τῆς μάννας τοῦ χωριοῦ. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀφανὴς ἡρώιδα πού, παράλληλα μὲ τὸ δύσκολο ἔργο τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν, ἔχει καὶ τὸ βαρὺ χρέος ν' ἀγωνισθῇ γιὰ τὴν ἐπιβίωσι τῆς φαμελιᾶς. Ξένη πρὸς τὶς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς, χωρὶς κοσμικὰς ἀξιώσεις, τυραννισμένη, βασανισμένη, εἶναι ὁ βασικὸς συντελεστής τῆς οἰκογενειακῆς ὑποστάσεως καὶ ἐπὶ πλέον ὁ ἀχώριστος σύντροφος τοῦ συζύγου στὶς ἀγροτικὰς ἀσχολίες. Βασίλειό της δὲν εἶναι μόνον τὸ σπίτι, ἀλλὰ καὶ τὸ χωράφι.

Ὁμορφες Προχωρῶντας μέσα στὰ καταπράσινα χωράφια, βρε-
Τοποθεσίες θήκαμε λίγο πιὸ κάτω ἀπ' τὸν Ἅγιο Δημήτριο. Μέ-
σα στ' αὐλακούδια ἔβλεπε κανεὶς πότε ἀργοκίνητες χελῶνες νὰ τσι-
μποῦν τρυφερά φυλλαράκια καὶ πότε σκαντζόχοιρους πού κάθε τόσο
μάζευαν τὴν μουσούδα τους καὶ μετατρέπονταν σ' ἀγκαθερὲς μπάλλες.

Μπροστὰ μας ὄρθωνε περήφανα τὸ γέρικο καὶ ροζιασμένο κορ-
μί της μιὰ τεράστια καστανιά. Καὶ δίπλα της ἓνα χοντρὸ κλημα
κουλουριαζόταν στὸν ὄχτο, πρὶν σκαφαλώσῃ στὸ δέντρο, σχηματί-
ζοντας ἔτσι ἓνα ρομαντικὸ κάθισμα χωμένο στὸ πράσινο. Ἀκούμπισα
στὴν γνώριμη αὐτὴ πολυθρόνα καὶ γύρισα μὲ τὴν βοήθεια τῶν ἀνα-
μνήσεων πολλὰ χρόνια πίσω...

Καὶ τί δὲν μοῦ ἔφερε στὸ νοῦ τοῦτο τὸ δέντρο!...

Ξαπλωμένοι κάτω ἀπὸ τὸ βαθὺ τοῦ ἱσκιο τὰ καλοκαιριάτικα
μεσημέρια, κυλιόμασταν παίζοντας πάνω στὴν ὁμορφὴ προκλητικὴ
πρασινάδα. Κι ὅταν ὁ οὐρανὸς γινόταν κατάμαυρος κι ἔστελνε ὀρμη-
τικὰ τ' ἄφθονα δάκρυά του γιὰ νὰ μουσκέψῃ τὸ κάθε τι πού ἦταν πάνω
στὴν γῆ, τὸ σκυφτὸ κορμί του γινόταν καταφύγιο κι ἡ πλούσια φυλ-
λωσιά του ὁμπρὲς γιὰ νὰ μᾶς χαρίσῃ φιλόξενα τὴν προστασίαν του.

Μ' ὅλο πού κόντευε μεσημέρι, τ' ἀηδόνια, τρυπωμένα μέσα στοὺς
γεμάτους βάτα καὶ γκορπένια* ὄχτους, δὲν ἔπαψαν τὴν συρτὴ ἀπαλὴ
μουσικὴ τους.

Πιὸ πέρα, στρωμένες μὲ σεμνὴ ὁμορφιὰ στὸ μαλακὸ μοσχόβολο
χορτάρι δυὸ μικρὲς χαριτωμένες παραθερίστριες, μαδοῦσαν μ' ἀγγε-
λικὴ χάρι τὶς μαργαρίτες. Σὰν ἔφταναν στὸ τελευταῖο φύλλο, διά-
βαζες στὸ πρόσωπό τους ἄλλοτε ἓνα αἶσθημα θαθεῖας εὐτυχίας κι
ἄλλοτε μιὰς μελαγχολικῆς ἀπογοητεύσεως.

Στὶς μουσκλησμένες ρίζες τῆς καστανιάς ἦταν φυτωμένα εὐω-
διάρικα ἴτσια*. Ἀφθονες πεταλουδίτσες πετοῦσαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, πότε
ρουφῶντας μ' ἀπληστία τὴν γύρι τῶν λουλουδιῶν καὶ πότε κυνηγῶν-
τας ἡ μία τὴν ἄλλη.

Παιχνίδια Ἀπὸ τὸ μέρος τῆς πλατείας ἔρχονταν ὡς τ' αὐτιά
μας, σὰν πουλιῶν τιτιθίσματα, οἱ χαρούμενες καὶ κρυστάλλινες φω-
νὲς τῶν μαθητῶν πού ἐγγήκαν διάλειμμα. Ἀνεβήκαμε ὡς ἐκεῖ. Με-
ρικὰ κορίτσια ἦταν στρωμένα σὲ μιὰ ἄκρη κι ἔπαιζαν μὲ ἀφοσίωσι
τὰ πεντόβολα κι ἄλλα τὸ «πετὰ πετὰ ἡ μέλισσα». Τὰ μεγαλύτερα
ἀγόρια ἦταν χωρισμένα σὲ δυὸ ὁμάδες καὶ κυνηγοῦσαν τὴν μπάλλα.
Τί κρίμα! Ἡ ἐξέλιξις τῆς ἐποχῆς, ἡ μανία τῆς μιμήσεως, ἔφτασε
κι' ὡς τὰ μικρὰ αὐτὰ παιδιὰ καὶ τὰ ἔκανε ν' ἀντικαταστήσουν τὰ πα-
τροπαράδοτα παιχνίδια μὲ τὸ ποδόσφαιρο!

Ἦρθαν στὸ νοῦ μας τὰ ὁμορφα χρόνια τῆς ἀνέφελης μαθητικῆς

μας ζωής. Τότε πού, παίζοντας τὰ «κρυφτάκια», τρυπώναμε μέσα στο κούφιο κορμί του γεροπλάτανου. Θυμηθήκαμε τὸ ἐξαντλητικὸ κυνηγητὸ τῆς «οὐγκλάς»*, τὰ «σκλαβάκια»*(1), τὸ «ρ'ζόπ»*, τὰ «σκαμνάκια» καὶ τὶς «τσιομάδες».* Θυμηθήκαμε τὴν μαεστρία τῆς «τσιλί-κας»* καὶ τὸ πιὸ ἀγαπημένον μας παιχνίδι, τὴν «γ'ρούνα», μὲ τὸ πέταγμα τῶν ροζιασμένων «ματσουκιῶν» πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι, γιὰ τὸ ἀνοιγμά τοῦ παιχνιδιοῦ καὶ μὲ τὸ «σ'κλήκια»* στοῦ μπουρτσί* μ'» γιὰ τὴν κήρυξι τῆς ἐκεχειρίας.

Μ' ἓνα σφύριγμα τοῦ δασκάλου (κάποτε χρησιμοποιοῦσε τὰ παλαμάκια του), τὰ ξεφωνητὰ σταμάτησαν ἀπότομα καὶ τὰ παιδιὰ, τρέχοντας πειθαρχικά, χώθηκαν στὸ Σχολεῖο.

Καὶ ὅταν θὰ τελείωσε τὸ μάθημα, τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ, ἔχοντας περασμένη στὸν ὥμο τὴν μαρούδα* μὲ τὰ βιβλία, θὰ πῆγαν στὸ χωράφι γιὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς γονεῖς στὴν δουλειά. Μερικὲς μάλιστα φορὲς, ἀναγκάζονταν νὰ λείψουν καὶ ἀπὸ τὸ σχολεῖο.

«Μὴ κράτ'σι οὐ πατέρας μ' νὰ ρίξου στὴν αὐλακιά» ἢ «εἵχα-μι σειρὰ γιὰ τὴ γιβουδίτσα* καὶ μὴ κράτ'σι οὐ πατέρας μ' νὰ τὴ σκαρίσου*», θ' ἀναφέρῃ τὴν ἄλλη μέρα στὸ δάσκαλο ὁ μικρὸς βιοπαλαιστής.

Οἱ Χωριανοὶ μου Ὁ ἥλιος στάθηκε ἀκίνητος ἀπάνωθ' ἡμᾶς καὶ οἱ ἀχτίδες του, περνώντας ἀνάμεσα ἀπὸ μερικὰ ξέφωτα τῶν δύο γεροπλάτανων, ἄφιναν νὰ σχηματίζονται ἐπάνω στὴν χλόη τῆς πλατείας διάφορα παράξενα κεντρίδια.

Καθισμένοι στὶς κουλουριασμένες πλατανόριζες ἢ ξαπλωμένοι στὴν μαγευτικὴ χορταρίδα, κάτω ἀπ' τὸ βαθὺ ἴσκιό, μερικοὶ ἡλικιωμένοι χωριανοὶ συζητοῦσαν, ἀνασκαλεύοντας μὲ τὴν τετραγωνισμένη λογικὴ τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων, ὅλα τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἐποχῆς. Ἐχοντας μιὰ ἀξιοθαύμαστη περιέργεια νὰ πληροφορηθοῦν γιὰ τὸ κάθε τί, εἶναι συνήθως ἄριστα κατατοπισμένοι σ' ὅλα τὰ σοβαρὰ θέματα τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς.

(*1) Τὰ «σκλαβάκια», πὺν ὅπως εἶπαμε ὁμοιάζουν μὲ τὴν «καρπαῖα» τὴν ὁποία ἔπαιζαν οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τοῦ τόπου αὐτοῦ, οἱ Αἰνιᾶνες, παίζεται ὡς ἑξῆς: Στὴν μέση στὸ γήπεδο τοποθετεῖται μιὰ πέτρα πὺν συμβολίζει τὸ φρουριό. Σὲ ἴση ἀπόστασι ἀπὸ αὐτὴ καὶ κάτω μακριά, παρατάσσονται οἱ δύο ὁμάδες τῶν παικτῶν. Μόλις δοθῇ τὸ σύνθημα, φεύγει ἓνας παίκτης ἀπὸ κάθε ὁμάδα. Ἐκεῖνος πὺν θὰ πατήσῃ πρῶτος στὴν πέτρα, θεωρεῖται κύριος τοῦ φρουρίου. Ἡ ὁμάδα του προσπαθεῖ νὰ διατηρήσῃ τὴν κατοχὴ τοῦ φρουρίου κυνηγώντας τοὺς ἀντιπάλους, διότι, ἂν κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς ἐγγίσῃ τὸν φρουρὸ, τότε ἡ κυριότης τοῦ φρουρίου περικόρεται στὴν ἄλλη ὁμάδα καὶ ὁ φρουρὸς παραμένει σκλάβος. Στὸ τέλος, νικᾷ ἡ ὁμάδα πὺν κατάρθωσε νὰ πάρῃ τοὺς περισσότερους σκλάβους.

Ὅλοι τοὺς συνεδύαζαν τὴν συζήτησι μὲ μιὰ ἀπασχόλησι. Ἐνὰς χτυποῦσε ρυθμικά τὴν γκλίτσα του στὴν γῆ καὶ ἀνοίγε τρύπες στὴν χορταρίδα. Ἄλλος ἐπαιζε τὸ κομπολόγι του μὲ τὶς μεγάλες κεχριμπαρένιες χάντρες, δῶρο ἀπὸ τὸν ξενιτεμένο γιοῦ του. Ἄλλος ἔδγαζε ἀπὸ τὸν κόρφο του μιὰ ὁμορφὴ καπνοσακκούλα, κεντημένη μὲ πολὺ-χρῶμες χάντρες καὶ φούντες. Ἐστρίβε μὲ χάρι τὸ τσιγάρο του καὶ τὸ τοποθετοῦσε προσωρινὰ πάνω ἀπὸ τὸ αὐτί του. Ὑστερα, ἔδγαζε ἀπὸ τὴν τσέπη του μιὰ ἄλλη σακκούλα μὲ τὰ πριόβολα* ἔκοβε μιὰ ἵνα ἀπὸ τὴν καλοδουλεμένη «ἴσκα»*, τὴν τοποθετοῦσε πάνω στὸ στουρνάρι* καὶ τὴν ἀναβε μὲ τοὺς ἄφθονους σπινθήρες πὺν προκαλοῦσε ἢ πριόβολος* χτυπώντας στὸ στουρνάρι. Ἡ ὥραία διαπεραστικὴ μυρωδιά τῆς ἀναμμένης ἴσκας γέμισε μὲ μωσχόβολο ἄρωμα τὴν ἀτμόσφαιρα.

Εἶναι ἐξαιρετικὰ εὐχάριστο νὰ πιάνῃ κανεὶς συζήτησι μὲ τοὺς πανέξυπνους καὶ ἀπλοϊκοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους. Γεμάτοι καλωσύνη καὶ ψυχικὴ ἀρχοντιά, μὲ τὸ πνεῦμα τοὺς τὸ σπινθηροδόλο καὶ τὴν χαρκατηριστικὴ Ρουμελιώτικη προφορὰ τοὺς, χαρίζουν στὸ συνομιλητὴ παρέα εὐχάριστη καὶ ἐλκυστικὴ.

«Ἀπ'θουθήτι* καταῆ πιδιά νὰ μᾶς πῆτι κανένα χαμπέρ* ἀπὸ σιακάτ*».

Παροιμίες Συζητῶντας κανεὶς μαζί τοὺς, δὲν ἀργεῖ νὰ διαπιστώσῃ μιὰ δυνατὴ ἀντίληψι καὶ μιὰ διάθεσι ἀφάνταστα χιουμοριστικὴ. Ἐκεῖνο πὺν στὴν κουβέντα τοὺς προσδίδει ξεχωριστὴ χάρι, εἶναι ὅτι χρησιμοποιοῦν πνευματώδεις παραβολὲς καὶ ὅτι συνήθως ἐπισφραγίζουν τὰ λεγόμενά τοὺς μὲ μεταφορικὰς παροιμιώδεις φράσεις.

Μὲ τὶς λαϊκὲς αὐτὲς παροιμίες, πὺν τόσο ἔντεχνα τὶς παρεμβάλλουν στὴν κουβέντα τοὺς (ἐνῶ στὴν πραγματικότητά εἶναι στοιχεῖα τελείως ξένα πρὸς τὴν συζήτησι), κατορθώνουν νὰ προσδιορίζουν πὺν ἔντονα, νὰ ζωντανεύουν, αὐτὸ πὺν θέλουν νὰ ποῦν.

— Ἔτσι, θέλοντας νὰ δείξουν ὅτι ὁ κακόψυχος ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ ν' ἀλλάξῃ, λένε «Τοῦ χοῦ ἔινι ἀπ' κάτ' ἀπ' τὴν ψ'χή».

— Σχετικῶς μὲ τὴν διαπίστωσι ὅτι οἱ φωνακλάδες εἶναι συνήθως ἀκίνητοι, λένε: «Σκ'λὶ ἀπ' δὲ δαγκῶν' ἄς ἀλ'χτάει».

— Τὴν περίπτωσι τῆς ἀσυνεννοησίας μεταξὺ τῶν μελῶν μιᾶς παρέας, τὴν χαρακτηρίζουν μὲ τὴν παροιμία: «Δῶδικο Κουντουγιανναῖοι, δικατρεῖς ταμπ' ράδις».

— Τοὺς ἀετονύχηδες κλέφτες τοὺς χαρακτηρίζουν μὲ τὴν φράσι: «Σ' κλέδ' τὴν χάντρα ἀπ' τοῦ μάτ'».

— Ὅταν θέλουν νὰ συστήσουν σὲ κάποιον νὰ εἶναι σεμνὸς καὶ ὑπήκοος, τοῦ λένε: «Νὰ κάθῃσι σὰ νύφ' ἀπὸ Δευτέρας».

—Τὸ ὅτι μεταξύ συμπατριωτῶν ὑπάρχει συνήθως ταυτότης ἀντιλήψεων κι' ἐκδηλώσεων, τὸ σατυρίζουν μὲ τὴν φράσι: «Οὐλ' οἱ γύφτ' νὰ γινεῖάν».

—Γιὰ τὸ μεγαλωμένο παιδί πού ὥστόσο τοῦ ἀρέσουν τὰ χαῖδολογήματα, λένε: «μικρὸ πιδὶ δὲν ἔχουμε κι' νταβλαρᾶ* χουρεύουμε».

—Τὴν περίπτωσι πού ἀναβάλλει κανεὶς νὰ κἀνὴ μιὰ δουλειά, μὲ διάφορες δικαιολογίες, τὴν χαρακτηρίζουν μὲ τὴν παροιμία: «ἀπ' δὲν θέλ' νὰ ζ' μὴς, δέκα μέρες κουσινάει».

—Γιὰ ἐκεῖνον πού ἀναθέτει σ' ἄλλον νὰ ξεκαθαρίσῃ μιὰ ὑπόθεσι μπερδεμένη κι' ἐπικίνδυνη, λένε: «Τοὺν ἔβαλι νὰ βγάλ' τὰ κάστανα ἀπ' τὴ φουτιάν», ἢ «τοῦ φίδ' ἀπ' τὴν τρύπα».

—Τὸ «κατόπιν ἐορτῆς» χαρακτηρίζουν μὲ τὴν παροιμία: «Πιρασμέν' θρουχὴ, κάπα* δὲ χρειάζιτι».

—Γιὰ ἐκείνους πού συνηθίζουν νὰ δίνουν χρήσιμες συμβουλές, ἀπὸ σκόπιμη διάθεσι νὰ φανοῦν ἀρεστοί, λένε: «Ἀπ' ὠξου, ἀπ' τοῦ χουρό, πούλλα τραγούδια λένι».

—Τὴν συνήθεια νὰ ἐξετάζῃ κανεὶς τὴν ποιότητα τοῦ δώρου, τὴν καυτηριάζουν μὲ τὴν παροιμία: «Καποϊανοῦ τ' χάρ' ζαν ἓνα γ' μάρ' κι' κείνους τοῦ τήρασι στὰ δόντια».

—Τὴν κακοήθη λαιμαργία, τὴν ὑπογραμμίζουν μὲ τὴν φράσι: «Γλυκάθ' κι' ἡ γριά στὰ σῦκα κι' ἔφασι κὶ τὰ σ' κόφ' ἄλλα».

—Θέλλοντας νὰ τονίσουν ὅτι ἡ δουλειὰ δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλείπεται χάριν διασκέδασων, λένε: «Ἡ δ' λειὰ δ' λειὰ κι' οὐ χουρὸς γαῖτάν'».

—Τὴν ὀλιγάρκεια ἐξυμνοῦν μὲ τὴν παροιμία: «Στὴν ἀνυδριά καλὸ εἶν' κὶ τοῦ χαλάζ'».

—Σ' ἐκεῖνον πού δίδει ὑποσχέσεις, ἀδύνατες νὰ πραγματοποιηθοῦν, ἀπαντοῦν: «Ἀγνωστα κι' αὐφанта στὴν τέμπλα* κριμασμέναν».

Τὴν σιγουριά τοῦ ὑπαλληλικοῦ μισθοῦ ὑπογραμμίζουν μὲ τὴν φράσι: «Βρέχ' χιουνίζ' ἡ καραβὰνα γιουμίζ'» καὶ γι' αὐτὸν πού διορίζεται λένε: «Τυχηρός, πιάσ' κι' ἀπ' τὴ κρικέλλα».

—Ὅταν βλέπουν ὅτι ἓνας ἀδύνατος τρώει πολὺ φαγητό, λένε: «Ξηραγκινὸς γάδαρος, ξιπαστριμὸς τσ' ἀχυρώνας».

—Γιὰ τὴν ἀξία τῆς μεταξύ τῶν συμπεθερῶν συγγενείας, λένε περιφρονητικῶς: «Ὅσου τ' αὐγὸ προυσφαῖ, τόσου κι' οὐ σ' μπέθιρους γινεῖάν»*. Καὶ γιὰ τὴν τύχη τῆς συμπεθεροσυγγενείας αὐτῆς, μετὰ τὸν θάνατο ἐνὸς ἐκ τῶν συζύγων, λένε: «Ψόφ'σι τοῦ θόιδ', χάλασι ἡ κουλ' γιά».

—Τὸν ἄνθρωπο πού κάνει οἰκονομία ἐκεῖ ὅπου δὲν χρειάζεται, χαρακτηρίζουν μὲ τὴν παροιμία: «Φτηνὸς στ' ἀλεύρ' κι' ἀκριβὸς στὰ πít'ρα» καὶ τὶς συνέπειες, μὲ τὴν παροιμία: «Γιὰ τοῦ καρφὶ ἔχασι τοῦ πέταλου».

—Γιὰ τὸν ἔξυπνο λένε: «καλῶν' τοὺν ψύλλου».

—Ὅταν συμπεθερίζουν δυὸ οἰκογένειες πού ἔχουν τὰ ἴδια ἐλαττώματα, λένε: «Κύλ'σι οὐ τέτζιαρ'ς κι' ἡῦρι τοῦ καπάν'».

κ. λ. π.

Ρουμελιώτικη Διάλεκτος Καὶ ἐπειδὴ μιλήσαμε γιὰ τὴ Ρουμελιώτικη προφορά, ἃς σταθοῦμε λίγο στὸ σημεῖο αὐτό.

Γενικώτερα, ποιά τάχα νὰ εἶναι ἡ αἰτία πού διέσπασε τὴν μητρικὴ Ἑλληνικὴ γλῶσσα κι' ἐδημιούργησε τὶς σημερινές διαλεκτικές παραλλαγές;

Τὸ σωστότερον εἶναι νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ παράγοντες πού ρυθμίζουν τὸν τρόπο καὶ τὴν συμπεριφορὰ ἐνὸς συνόλου ἀνθρώπων (ἡ φύσις, ἡ θρησκεία, ἡ παιδεία, τὸ πολίτευμα, τὰ ἐπαγγέλματα, ἡ ἐπικοινωνία, οἱ γνώσεις, τὰ διάφορα γεγονότα), ἀφίνουν ζωηρὰ τὰ ἔχνη τοὺς στὴν γλῶσσα, ἐπιδροῦν σ' αὐτὴ καί, κληροδοτῶντας τὰ ἔχνη αὐτὰ ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ, διαμορφώνουν τὰ διαλεκτικὰ καὶ ἰδιωματικὰ στοιχεῖα τῆς. Κάθε τι πού κατορθώνει ν' ἀγγίσῃ καὶ νὰ συγκινήσῃ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ, ἀφίνει κάτι καὶ στὴν γλῶσσα, ἀφοῦ μ' αὐτὴν ἐκδηλώνεται.

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ Ρούμελη, μὲ τὴν μακραίωνη καὶ πολυτάραχη ἱστορίαν της, διεμόρφωσε καὶ διετήρησε ἓνα διαλεκτικὸ ἰδιωματισμὸ ἀφάνταστα πλούσιον σὲ γλωσσικὸ καὶ πνευματικὸ θησαυρὸ. Καὶ ὑπῆρξε ὁ ἰδιωματισμὸς αὐτὸς πολὺ συντηρητικὸς, δηλαδὴ δὲν μετεβλήθη οὐσιωδῶς στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων· σ' αὐτὸ ἀκριβῶς ὀφείλεται τὸ ὅτι, στὸν γλωσσικὸ τομέα, ἡ Ρούμελη ἀποτελεῖ μιὰ ξεχωριστὴ μάζα μέσα στὸ εὐρύτερον ἑλληνικὸ σύνολο.

Ἡ Ρουμελιώτικη διάλεκτος ἔχει ρίζες καὶ βάσεις ἀπόλυτα τοποθετημένες στὴν μητρικὴ γλῶσσα καὶ στηρίζεται σὲ γλωσσολογικοὺς νόμους. Παραλλήλως, εἶναι γλῶσσα ζωντανή, γνήσιο δημιούργημα τοῦ λαοῦ τῆς. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς κατορθώνει νὰ συνδέῃ, μ' ἓνα θαυμάσιον τρόπο, ὅλους ὅσους κατοικοῦν στὸν τόπον αὐτὸ ἢ κατὰγονται ἀπ' αὐτόν.

Κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς εἶναι ἡ συντόμευσις τῆς προφορᾶς τῶν λέξεων (τὰ μισοκομμένα), ἡ ὁποία ἐπέρχεται ὄχι μόνον μὲ τὴν κατάργησι τῶν περισσοτέρων καταλήξεων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀποβολὴ πολλῶν ἐνδιαμέσων γραμμάτων ἢ καὶ συλλαβῶν ὁλοκλήρων. Ἐπίσης, ἡ μετατροπὴ τοῦ ε σὲ ι καὶ τοῦ ο σὲ ου.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Δεκενέας, παραδίδοντας μάθημα γραμματικῆς στοὺς νεοσυλλέκτους, στὸ Σύνταγμα Εὐζώνων, στὴν Λαμία, ἔλεγε:

«Ἀκοῦστι ἰδῶ οὐδὲ ζαγάρια. Τιντῶστι τ' αὐτιά σας κι' ἀφουγκραστῆτι* αὐτὰ ἀπ' θὰ σᾶς πῶ, γιὰ νὰ μάθητι λίγ' γραμματικὴ καὶ

ν' ανοίξει τα στραβά σας. Λοιπόν, άρθρουν πρώτουν: Ούλις οι λέξεις είναι μουνουσύλλαβες, ιξόν* ή λέξ' παγούρ'. "Ηγουν δηλαδή: Σκ'λί, κ'τάβ', μ'πλάρ', γ'μάρ', π'λί, σύρ'ς* κ.τ.λ.»

Και όταν υπέβαλε την ερώτησι για να του δοθῇ ὁ ὁρισμὸς τοῦ τηλεγράφου, ἕνας νεοσύλλεκτος ἔδωσε τὴν ἐξῆς ἀπάντησι:

«Τηλέγραφους εἶναι: παλούκ' ἰδῶ, παλούκ' παρέκ', παλούκ' στ'ς θειάς μ' τσ' Μήτρινας τοῦ χουράφ', κήκαρ'* διμέν' ἀνάπουτα στὴν κουρφή τοῦ παλούκ', τρίγκ τοῦ κ'δούν', χουιάζ'ς* ἀπὸ δῶ μέσ' τοῦ καφουχούλιарου,* χαμπέρ τοῦ Καρπινῆς.»

Πολλὲς φορὲς οἱ λέξεις παρουσιάζονται τόσο παρεφθαρμένες ποὺ εὐκολα θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τὶς νομίσῃ γιὰ ξενικές. Ἔτσι κάποιος ρουμελιώτης ταβερνιάρης, ἀκούσθηκε νὰ δίνη τὴν ἐξῆς ἐντολὴ στὸν δοηθό του:

«Πάρ' τ'ς σπάρ'ς, ξύσ' τ'ς, πλύν' τ'ς, ψῆσ' τ'ς». ἐννοῶντας μ' αὐτό: Πάρε τοὺς σπάρους, ξύσε τους, πλύνε τους, ψῆσε τους.

Νά κι ἓνα ἄλλο παράδειγμα: "Όταν, μὲ τὴν πρώτη ἀποστολὴ τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος στὴν Κορέα, ἕνας Ρουμελιώτης φαντάρος ἀντάμωσε ἓνα γνωστὸ συμπατριώτη του, ἐπακολούθησε μεταξὺ τους ἡ ἐξῆς στιχομυθία:

—Γειά σ' Γιάνν'.
—Γειά σ' κι σένε.
—Σ' ἔντ' σαν;
—Μ' ἔντ' σαν.
—Τσ' ἔντ'σαν τσ' ἄλλ'ς;
—Τσ' ἔντ'σαν οὐλ'ς.

Καὶ δυὸ Ἀμερικανοὶ ποὺ στέκονταν παρέκει, εἶπαν σὰν τοὺς ἄκουσαν: «Βρέ, μυστήριοι ἄνθρωποι αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες! Ἀκόμη δὲν πάτησαν τὸ πόδι τους στὴν Κορέα καὶ τὴν ἔμαθαν κιόλας τὴν γλῶσσα!».

Θυμᾶμαι, ἐπίσης, κάποιον στὸ Καρπενῆσι ποῦ, καθισμένος δίπλα στὴν ψησταριά του, διαλαλοῦσε τὸ ἐμπόρευσμά του μὲ τὶς λέξεις «ἔτσ'... τόν», ἐννοῶντας... «κακορέτσι ζεστό»!

Πολλὲς φορὲς, θέλοντας οἱ Τυμφορήσιοι νὰ δώσουν περισσότερη ἔμφασι στὰ λεγόμενά τους, χρησιμοποιοῦν πρωτευσουσάνικες λέξεις κατὰ τρόπο ποὺ σχηματίζονται πολλὰ συντακτικὰ παράδοξα, ὅπως:

—«Δὲν μπόρ'σα νὰ ζέψω τὰ βόδια σήμιρα, ἔνεκα ἡ βρουχή».
—«Δὲν μπορεῖ οὐ πᾶσα ἕνας ν' ἀπουλάει τὰ γίδια τ' στοῦ θ'κό* μ' τοῦ χουράφ'».
—«Ἄνευ βρουχῆ, δὲν χουντραίνει τὰ κάστανα κ.τ.λ.

Χτίσιμο Σπιτιοῦ Πιὸ πάνω ἀπ' τὴν πλατεῖα, μόλις τελείωνε τὸ χτίσιμο ἑνὸς σπιτιοῦ. Ἡ στέγη δὲν εἶχε σκεπαστῇ ἀκόμη μὲ τὰ κεραμίδια καὶ στὴν κορυφὴ της, ἀνάμεσα σὲ δυὸ ψηλὰ ξύλα, ἀπλυνόταν ἓνα σχοινί. Ἀπ' αὐτὸ ἦταν κρεμασμένες μερικές βαμβακέλλες*, λίγα ζευγάρια κάλτσες, κι ἄλλα τέτοια μικροαντικείμενα. Κάθε τόσο ἕνας μᾶστορας, ἐνῶ κρεμοῦσε στὸ σχοινὶ τὸ δῶρο ποῦ τοῦ πηγαιναν, διαλαλοῦσε ὅσο πιὸ δυνατὰ μπορούσε τ' ὄνομα τοῦ δωρητοῦ μὲ τὰ λόγια: «Καλῶς ὦρ'σι (= ὠρίσε) τοῦ πισκῆς* τοῦ κυρίου... νὰ ζήσ'νι τὰ παιδιὰ τ', τὸν εὐχαριστοῦμι γιὰ τοῦ δώρου τ'»⁽¹⁾. Τὰ λόγια τοῦ μᾶστορα-ντελάλη, γιὰ νὰ γίνουν πιὸ αἰσθητά, τὰ συνώδευαν μ' ἓνα πανδαμόνιο ἀπὸ σκεπαρνοχτυπήματα ὅλοι οἱ ἄλλοι συνάδελφοί του.

Ἡ νοικοκυρὰ Ὅλες οἱ αὐλές, καὶ οἱ δρόμοι ἀκόμη, σκουπίζονταν ἀπὸ τὶς νοικοκυρὲς μ' ἐλατίσια σαρώματα.

«Σαρώνου, γυιέμ*, χρουνιάρα* μέρα βλέπ'ς ταχειά. Δὲ θέλου νὰ μὲ κουτσουμπουλένι οἱ παγγυριῶτες. Ἀλλὰ ἔχου ἓνα φόβου ὅτι θὰ μᾶς χαλάσ' τοῦ παγγύρ' οὐ κιρός».

—Λές νὰ βρέξῃ, θειά Γεώργαινα;

«Οὐλλου κι σκιάζουμε,* πιδάκι μ'. Τοῦτα τὰ κουκότια* χάλαγαν τοῦ κόσμου ἀπουβραδὶς κι τὰ βόδια σταυλουπάταγαν οὐλ' τὴ νύχτα. Ἀμ'κὶ τούτην' ἡ παλιόγατα δὲν κἀν' ἄλλ' δ'λειὰ ἀπ' τὴν αὐγὴ, οὐλλου νίβιτι κἀτ' τσ' Μπάδης*⁽⁴⁾».

—Πιράστι μέσα νὰ σᾶς τρατάρουμε* ἓνα γλυκό. Ἰγὼ σᾶς καμαρώνω σὰ θ'κὰ μ'* πιδιά. Σᾶς γλέπου* κι λαγκιεύ'* ἡ καρδιά μ'».

Μπήκαμε μέσα καὶ καθήσαμε στὴν αὐλή. Μιά φουντωτὴ κρεβάτινα μᾶς χάριζε τὴν πλούσια σκιά της, ἐνῶ φρακοφορεμένα χελιδόνια σπάθιζαν ἀπάνωθ' μας τὸν ἀέρα καὶ τὸν γέμιζαν μὲ χαρούμενα τιτιβίσματα. Σὲ λίγο ἡ θειά-Γεώργαινα μᾶς ἔφερε ἓνα δίσκο μὲ γλυκά, τσίπουρο καὶ μιὰ γαβάρια μὲ τραγανὰ κεράσια ποὺ κολυμποῦσαν μέσα σὲ κρουσταλένιο νερό. Ἀργότερα ἦρθε καὶ μιὰ γειτονοπούλα.

«Κάτσι, Βαγγιλὴ μ', νὰ σὶ φ'λέψου* ἓνα γλυκό».

(1) Εἶναι ἓνα παλὸ ἐθῆμο ποὺ συνεχίζει νὰ ἐφαρμόζεται. Κάθε συγγενὴς ἢ γείτονας θὰ στείλῃ ἓνα μικρὸ δῶρο, ἔτσι γιὰ τὸ καλὸ. Στὸ τέλος, τὰ δῶρα αὐτὰ τὰ μοιράζονται μεταξὺ τους οἱ μαστόροι.

(2) Τὸ βραδυνὸ λάλημα τῶν πετεινῶν, ἡ ἀνησυχία τῶν βοδιῶν καὶ τὸ «νίψιμο» τῆς γάτας, θεωροῦνται οἰωνοὶ βροχῆς. Τὸ μέρος πρὸς τὸ ὁποῖο «νίβεται» ἡ γάτα, εἶναι ἐκεῖνο ἀπ' ὅπου θὰ ἔλθῃ ἡ μπόρα.

«Σώπα, θειά, δὲν ἦταν ἀνάγκ' τί τοῦ χάλασις; Σάματ' εἴ-
μαστι ξέν';».

«Τί λές, Βαγγιλή μ', καλλιτίρουν θὰ τὸν κάμου τὸν ξένουν;

Δὲ μ'λές, τσ' μπίτ'σις* τσ' δ'λειές;».

«Μπιτίζ'νι πουτὲ οἱ χλιμάρις,* καημέν' θειά; Τσ' πλειότιρις
τσ' σ'μάζουξά* ἀλλὰ τιλεύκα* ἀπ' τὴν αὐγή. Τί νὰ κάμου; Θὰ ν'
ἄχου, βλέπ'ς, ἓνα σουρὸ μψαφιρέους* ταχειά».

«Κὶ γὼ θὰ νᾶχου Βιγγιλή μ'. Γλέπου τούτου τοῦ μ'κρὸ
μ' οὔλου μπουσ'λάει* σήμιρα. Μὴ τοῦ καλὸ νὰ ρθῇ οὐ κουσμακ'ς.
Σκιαζοῦμι μαναχὰ μὴν ἔρθ' κανένα τ' φάν* κὶ πάει κάτ' ἀνέμ.*
τοῦ παγγύρ'».

Στὴν ἄκρη στὴν αὐλὴ ἦταν στημένες δυὸ - τρεῖς σκεπαρνιές, τὸ
ἀλέτρι, ἡ «δ'κέντρα»* κὶ ὅλα τὰ σύνεργα τοῦ ἀγρότη.

Πάνω στὴν λόντζα* ἦταν κρεμασμένο ἓνα γιδοτόμαρο, ποὺ θὰ
γινόταν ἀργότερα μουστιὰ γιὰ τὸν τρύγο ἢ «τ'λούμ'»* γιὰ τὸ τυρὶ
καὶ τὶς ἐλιές. Πιὸ πέρα, ἓνα καρφὶ κρατοῦσε τὸ «κατουτσιαίου-
λου»⁽¹⁾ τοῦ χοιρινοῦ. Παρέκει, ἀπὸ ἓνα ἄλλο καρφί, ἦταν κρεμα-
σμένο ἓνα μπουκαλάκι μὲ τὸ «ποντικόλαδο»⁽²⁾ ποὺ φυλαγόταν γιὰ
ιλάτσ'».

Ἡ γιαγιὰ Δίπλα μας, καθισμένη σ' ἓνα σκαμνὶ ἢ γιαγια, ἔγνεθε μὲ
χάρι τὴν ρόκα τῆς καὶ στριφογύριζε κάθε τόσο, μὲ τὴν βοήθεια τοῦ
σφοντηλιοῦ, τ' ἀδράχτι τῆς. Τὸ βλέμμα τῆς ἦταν προσηλωμένο στὸ
μικρὸ ἀγγονάκι τῆς, ποὺ καθόταν ἀνήσυχο κοντὰ τῆς.

Μετὰ τὴν μητέρα, ἡ γιαγιὰ εἶναι τὸ πιὸ ἀγαπημένο πρόσωπο,
γιὰ μικροὺς καὶ μεγάλους. Ὁ ψυχικὸς τῆς κόσμος, πάντοτε πλούσιος.
Ἡ ἀγάπη τῆς, ἀπέραντη. Ἄν τῆς προσφέρῃς κάτι, θ' ἀκούσης νὰ
θαίνῃ ἀπὸ τὰ κατὰβαθα τῆς ψυχῆς τῆς ἡ εὐχή: «Τὴν ηὐχούλα μ'
νὰ 'εἰς πιδάκι μ'». Γιὰ τὰ μικρὰ ὅμως παιδιὰ, ἡ γιαγιὰ (τὴν λένε
καὶ θαβὰ ἢ μανιὰ) εἶναι τὸ πρόσωπο ποὺ μαγεύει. Ἀλήθεια, ποῖος
δὲ θυμάται μὲ συγκίνησι τὴν ἀγαθὴ μορφή τῆς καὶ ποῖος δὲ διατηρεῖ
σὲ μιὰ γωνιὰ τῶν ἀναμνήσεών του κάποιο παραμῦθι τῆς μὲ βασιλο-
ποῦλες, μὲ δράκοντες κ.τ.λ. Γιαγιὰ καὶ παραμῦθι εἶναι ἀπόλυτα συν-
υφασμένα· εἶναι ἄρρηκτα ἐνωμένα στὴν θύμησι κάθε ἀνθρώπου.

(1) Τὸ κόκκαλο τῆς κάτω σιαγόνας τοῦ χοιρινοῦ φυλάσσεται γιὰτὶ
τὸ μεδοῦλι του θεωρεῖται ἀρίστη ἀλοιφή.

(2) Μέσα σ' ἓνα μπουκαλάκι μὲ λάδι βάζουν μικρὰ ποντίκια καὶ τ'
ἀφήσουν ἐπὶ σαράντα ἡμέρες. Τὸ μίγμα θεωρεῖται πολὺ καλὴ ἀλοιφή.

Οἰκιακὰ Στὰ σπίτια αὐτά, εἵσκει κανεὶς τὸ κάθε τί. Ὅλα εἶναι
σκεύη ἀπαραίτητα γιὰ νὰ καλύψουν τὶς ἀπειρες ἀνάγκες τῆς
οἰκογένειας.

Στὴν κουζίνα ὑπῆρχαν ὅλα τὰ σύνεργα τῆς μαγειρικῆς. Στους
τοίχους ἦταν μπηγμένα μεγάλα καρφιά κὶ ἀπὸ κεῖ κρεμασμένα τὸ
σκαφίδι, ἡ σίτα, τὸ πλαστήρι, δυὸ-τρία ταψιά, ἀρμάθες μὲ σκόρδα
καὶ κόκκινες πιπεριές, ματσάκια ρίγανι, τσαὶ βουνησίο καὶ ἀψυθιά.

Ἀπὸ πάνω, ἀντὶ γιὰ νταβάνι, ἦταν μιὰ σειρὰ ἀπὸ στρόπινες ποὺ
τὸ φθινόπωρο γεμίζουν ἀπὸ ἀρμάθες μὲ καλαμπόκι. Μιὰ ἀπὸ αὐτὲς
φιλοξενοῦσε μιὰ πλέχτρα μεγάλη σουβλερὰ κρεμμύδια. Ἀπὸ κάτω
ἦταν κρεμασμένη ἡ τέμπλα* γιὰ τὰ λουκάνικα.

Ἀπέναντι ἀπὸ τὴν πόρτα ἦταν ἡ γωνιά* ἢ μπαρστιά,* ποὺ στὸ
βάθος τῆς βρισκόταν τὸ «σιάτσ'»*, φορτωμένο στάχτη. Στὴν μιὰ ἄκρη
ἦταν στημένες ὀρθιες δυὸ σιδεροστιές,* στὴν ἄλλη τὸ τσουκάλι τῆς
φασολάδας, σκεπασμένο μὲ τὸ βύσαλο* καὶ δίπλα μιὰ μάσια*.

Στὴν ἄλλη πάντα ἦταν στεριωμένη μιὰ πιατοθήκη ποὺ στὰ ρά-
φια τῆς φιλοξενούνταν λίγα πιάτα, δυὸ-τρία χάλκινα «σαγάνια»*, μιὰ
«γαβάθα»* ἢ «μψοῦρα»*, ἓνα «γ'δί»*, μιὰ χλιάρα*, δύο «τετζερέ-
δες»* μὲ τὰ καπάκια τους, ἓνα «κακάθι»* μὲ τὸ ἀρβάλι* του. Σ'
ἄλλο ράφι ἦταν τὸ «λαδουρρόι»*, ἓνα «κλειδοπίνακο»*, μιὰ «μπικιό-
ναι»* κὶ ἓνα «μπακράτσι»*.

Δίπλα στὴν πιατοθήκη βρισκόταν ἡ «μισάντρα», ποὺ στὰ ρά-
φια τῆς ἦταν τοποθετημένα τὰ ζυμαρικά, τὰ γλυκά, ἡ καφεζά-
χαρι κ.τ.λ.

Στὴν ἄλλη ἄκρη βρισκόταν ὁ νεροχύτης καὶ πλάι, στημένη
ὄρθια, ἡ «βαρέλα»* μὲ τὸ πιόσιμο νερό. Δίπλα τῆς ὁ «κοπανέλος»*
καὶ πιὸ πέρα μιὰ «καρδάρα»* γιὰ τὸ γάλα κὶ ἓνα βεδούρι* γιὰ τὸ
βούτυρο. Ἐνὰς «σοφράς»* συμπλήρωνε τὰ ἐξαρτήματα τῆς κουζίνας.

Ἡ κρεβατοκάμαρα ἦταν καὶ «νουντάς»*. Σὲ μιὰ ἄκρη ἦταν
στιβαγμένος ὁ γίχος* μὲ τὰ προικιά ποὺ τὰ κορίτσια ἀρχίζουν νὰ
ετοιμάζουν ἀπὸ μικρὴ ἡλικία. Φλουκωτὲς βελόντζες (τσέργιες), τρα-
γότσιαλα, καραμελλωτὲς κουβέρτες, μαντανιές κ.τ.λ., ὅλα, ὁμορφα
διπλωμένα. ἦταν τοποθετημένα ἐκεῖ.

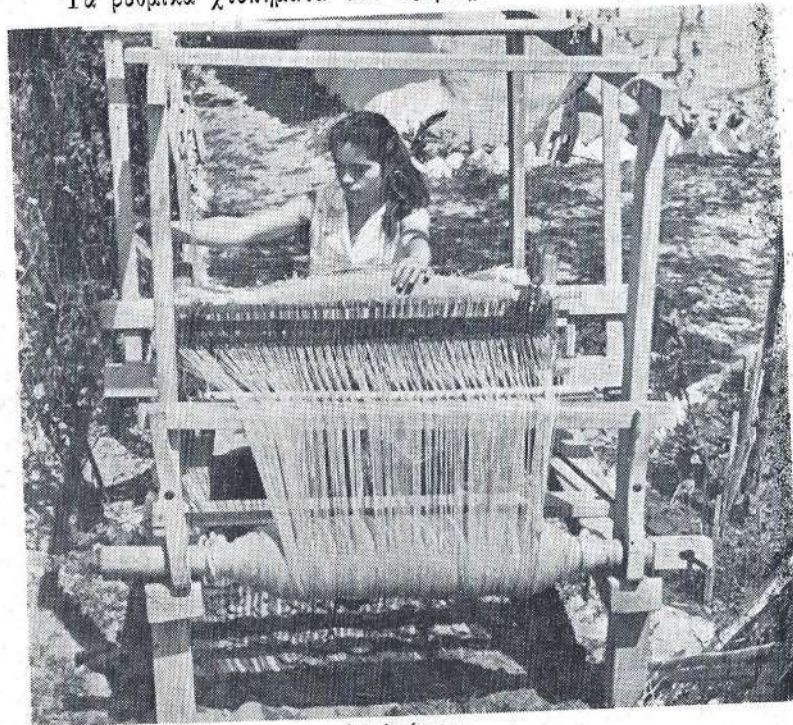

Ὁ ἀργαλειὸς Σὲ μιὰ ἄλλη κάμαρη ἦταν στημένος ὁ ἀργαλειός. Εἶ-
ναι τὸ ἀπαραίτητο γιὰ κάθε νοικοκυρόσπιτο ἐργαστήριο ποὺ ἐξασφαλί-
ζει τὶς ἐνδυμασίες τῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, τὶς προίκες τῶν κορι-
τσιῶν, τὰ σκεπάσματα, τὰ στρωσίδια, τὰ σακκιά, τὰ τροβάδια, τὶς μα-
ροῦδες τῶν παιδιῶν κ.τ.λ.

Καθισμένη στὸν ἀργαλειὸ ἡ ὑφάντρα, πατοῦσε μὲ συνδυασμὸ τὶς

πατηθρες, πετούσε με χάρι την σαίτα μέσα στο άνοιγμα του στημονιού και χτυπούσε με ρυθμό το ξυλόχτενο. Τα μ'τάρια* κινούνταν τρεμουλιαστά, τὰ χτένια άνεδοκατέβαιναν και το πολύχρωμο ύφάδι σιγά-σιγά μεγάλωνε. Όλη αυτή ή δουλειά γινόταν με γραφικότητα και χάρι.

Τὰ ρυθμικά χτυπήματα τών έξαρτημάτων του άργαλειού, συν-

Ή ύφάντρα.

θέτουν μιὰ μουσική άρμονία που συνήθως συνοδεύει το τραγούδι τής ύφάντρας:

Τάκου, τάκου, ό άργαλειός μου,
Άκου κι έρχεται ό καλός μου.

Άλλά ό άργαλειός έχει και τὰ ντέρτια του. Τό λέει και το τραγούδι:

Τό κέντημα είναι γλέντημα
κι ή ρόκα είναι σεργιάνι.
Μ' αυτός ό έρμος άργαλειός
είναι σκλαβιά μεγάλη.

Ό κυνηγός Ψηλά στον τοίχο, ήταν κρεμασμένο το δίκαννο. "Όλοι οι χωριανοί είναι πολύ-λίγο κυνηγοί. Όταν κανείς θά φέρη κανένα λαγό, όσοι θά τον δουν, θά του εύχηθούν με καλωσύνη: «Και στ' άτέρια* τ'». Μ' άν τύχη και σκοτώσει κανένα ζ'λάπ*, τότε θά κρεμάσει το λυκοτόμαρσ σ' ένα ξύλο και θά το περιφέρη πανηγυρικά στο χωριό.

Πάντοτε όμως, πριν ξεκινήσει από το σπίτι του ό κυνηγός, θά βάλη στο στόμα του «νια* χαψιά* ψωμί, για νά μήν τούν κουμπώσ* οι κούκους». Είναι κι αυτό μιὰ από τις πολλές προλήψεις που οι χωριανοί μας τηρούν μ' ακρίβεια.

Προλήψεις Γενικότερα, οι προλήψεις κι οι δοξασίες αποτελούν χαρακτηριστικά γνωρίσματα του τρόπου ζωής τών ανθρώπων αυτών. Δεν αποκλείεται, οι πεποιθήσεις αυτές νά είναι κάποιο κατάλοιπο από το μακρυνό παρελθόν, από τότε που ό άνθρωπος ήταν άνήμπορος νά όρθώσει το άνάστημά του στα στοιχεία τής φύσεως και νά υπερασπίσει τον έαυτό του.

Έτσι, άνεγνώρισε σ' αυτά υπερφυσική δύναμι και τους έδειχνε σεβασμό και φόβο μαζί. Και κάθε φαινόμενο που δεν μπορούσε νά το έξηγήση, το θεωρούσε ως προειδοποίησι τών δυνάμεων αυτών, ότι κάτι καλό ή κακό θά του συνέβαινε. Φωλιασμένες έτσι οι προλήψεις μέσα στην καρδιά και την σκέψι τών ανθρώπων, μεταφέρθηκαν μέχρι την εποχή μας από τις διαδοχικές προγονικές γενεές μας.

Νά μερικές οι πιο χαρακτηριστικές απ' αυτές:

— Άν ή κότα προσπαθή νά μιμηθή στο λάλημα τον κόκορα, θεωρείται κακός οιώνός. Κάποιος από το σπίτι θά πεθάνη. Για ν' αποφευχθή το κακό, θά πρέπει το κεφάλι τής κότας νά κοπή με το τσεκούρι στο κατώφλι του σπιτιού.

— Τό ούρλιασμα του σκύλου, το λάλημα τής κουκουβάγιας ή τής κουρούνας, είναι επίσης άσχημα σημάδια. Τό ίδιο αν ή νοικοκυρά ξεχάσει νά βάλη άλάτι στο ψωμί.

— Όταν παίξει το δεξιό μάτι, κάτι καλό θά δούμε· αν το άριστερό, κάτι άσχημο θ' αντικρύσωμε.

— Όταν βουίξη το δεξιό αυτί, θ' ακούσωμε εύχάριστο χαμπέρι. Και όταν το άριστερό, κάποιο κακό μαντάτο.

— Άν μάς τρώη ή μύτη, θά φάμε ξύλο.

— Άν μάς τρώη ό λαιμός, κάποιος μάς κακολογάει. Γι' αυτό, όταν κουτσομπολεύουνε κάποιον, λένε: «Τούν καυμένουν, θά τούν τρώη ού λιμός».

— "Όταν δοῦμε ἀράχνη νὰ περπατᾷ ἐπάνω μας, θὰ λάβουμε εὐχάριστο γράμμα.

— "Αν πάμε ἐπίσκεψι σ' ἓνα σπίτι καὶ τύχουμε στὴν ὥρα τοῦ φαγητοῦ, εἶναι ἐνδειξὶς ὅτι μᾶς ἀγαπάει ἡ πεθερὰ μας.

— Τὰ πολλὰ ρέτσια (=κουκουνάρια τῶν ἐλατιῶν), σημαίνουν ὅτι θὰ ἐπακολουθήσῃ βαρὺς χειμῶνας.

— Τὰ πολλὰ μαυράδια στὴν πλάτη τοῦ σφαχτοῦ ἢ στὸ καράβι τῆς κότας, σημαίνουν πόλεμο.

— Τὸ δίχαλο τῆς κότας, τὸ κόκκαλο τοῦ στέρνου δηλαδὴ, στήνεται ὀρθοῖο στὴ σπύρνη*. "Αν ἀνοίξῃ, σημαίνει ὅτι ἡ γυναίκα ποὺ θὰ ὀνοματίσωμε καὶ ποὺ περιμένει παιδί, θὰ κἀνὴ κορίτσι. "Αν κλεισθῇ, θ' ἀποχτήσῃ ἀγόρι.

— "Αν τ' αὐγὸ τῆς ἀποκρηᾶς, ποὺ φήγεται στὴν σπύρνη ἰδρώ-
ση, σημαίνει ὅτι ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο ἀνήκει εἶναι γερός.

— Τὸ βράδυ ἡ νοικοκυρὰ δὲν πρέπει νὰ δανείζῃ φωτιά, ἀλάτι, ἢ προζύμι, γιατί φεύγει ἡ προκοπὴ ἀπὸ τὸ σπίτι. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, δὲν πρέπει νὰ δανείζῃ σπόρο, πρὶν σπείρῃ ἢ ἴδια.

— Τὰ κλωσσόπουλα, μόλις θὰ βγοῦν ἀπὸ τ' αὐγὰ, ἡ νοικοκυρὰ θὰ τ' ἀλείψῃ στὴν οὐρὰ μὲ λίγο λάδι καὶ θὰ τὰ περάσῃ κάτω ἀπὸ μιὰ σιδεροστιὰ, γιὰ νὰ βγοῦν γερά.

— Ἡ σιδεροστιὰ στὴν «μπαρστιὰ»* δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἀνάπο-
δα, γιατί μουτζώνει τὸν Θεό.

— Τὴν νυφίτσα δὲν τὴν μελετοῦν, γιὰ νὰ μὴν θυμώσῃ καὶ κἀνὴ ζημιὰ στὰ ζωντανά. Γιὰ νὰ τὴν καλοπάρουν, μάλιστα, φτιάχνουν μιὰ μικρὴ ρόκα, δένουν ἐπάνω λίγο μαλλὶ καὶ τὴν τοποθετοῦν σὲ μιὰ ἄκρη τοῦ σταῦλο.

— Τὴν πρωτοχρονιά, πρέπει κάποιος ἀπὸ τὸ σπίτι νὰ προλάβῃ νὰ πάῃ πρῶτος στὴν ἐρύση. Θὰ βάλλῃ μέσα στὴν κούπα ἓνα «χορμούζι»*, καλαμπόκι, λίγα φασόλια, λίγο σιτάρι καὶ θὰ πῇ τρεῖς φορὲς: «Ὁ-
πους τρέχ' τοῦ νιρὸ στὴ ἐρύσ', νὰ τρέχ' τοῦ καλὸ στοὺς σπῖτι μ'».

— Ἀπὸ τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων μέχρι τῶν Θεοφανείων δὲν ἐπιτρέπεται τὸ λούσιμο, ἐπειδὴ εἶναι τὰ «καλ'καντζούρια»*.

— Στὶς περιπτώσεις κλοπῆς φαγώσιμων, ὁ παθὼν καταριέται τὸν κλέφτη μὲ τὴν φράσι: «'Γιάρ' νὰ τ' γέν'*, ἢ «ντιρλκ' νὰ τ' γέν'» ἢ «νὰ τ' κάτσ' στοῦ λιμό».

— "Όταν ἀνταμώσῃ κανεὶς «κακοῖσικιωτον»* ἄνθρωπο, πρέπει νὰ φτύσῃ στὸν κόρφο του γιὰ νὰ μὴ ματιαστῇ, ἐκτὸς ἂν εἶναι Σαββατο-
γεννημένος, ὅποτε δὲν παίρνει ἀπὸ μάτι.

— Ἄλλος τρόπος ποὺ προφυλάσσει ἀπὸ τὸ βασκαμὸ εἶναι τὸ «χαῖμαλί». Τριγωνικὸ συνήθως, δερμάτινο ἢ πάνινο, ἔχει μέσα ἓνα σταυρό, λίγο μοσχολίβανο, λίγη μπαρουτί κι ἓνα σημείωμα μὲ εὐχές.

— "Αν δοῦν ὅτι τὸ παιδί τους εἶναι κακόνεφο, τὸ ἀποδίδουν στὸ «μάτι». Καὶ γιὰ νὰ τὸ διαπιστώσουν, ρίχνουν σ' ἓνα ποτήρι μὲ νερὸ

τρεῖς σταγόνες λάδι, ὅποτε ἂν οἱ σταγόνες δὲν διαλυθοῦν, ἐπαληθεύον-
ται οἱ ὑπόνοιές τους. Περνάει δὲ τὸ «μάτι» μὲ τὸ φτύσιμο ἢ μὲ τὸ ἀλάτι. Στὴν δευτέρη περίπτωσι, ἡ γυναίκα ποὺ ξέρει νὰ «ξεματιάζῃ»,*
καλεῖται ἐπειγόντως στὸ σπῖτι, παίρνει τρεῖς κόκκους ἀλάτι καὶ «σταυρών' τοῦ ματιασμένου πιδί». Κατόπιν, πετάει τοὺς κόκκους στὴν φωτιά, παίρνει τὸ παιδί στὰ χέρια καὶ τὸ περνάει πάνω ἀπὸ τὰ κάρ-
θυνα. Τὴν ὥρα ποὺ σκάζει τὸ ἀλάτι, λέει: «Ὁπους σκάει τ' ἀλάτ' στὴ φουτιά, ἔτσ' νὰ σκάσ' τοῦ κακὸ τοῦ μάτ'».

— "Όμως, ἀπὸ «τὸ κακὸ τὸ μάτι» δὲν προσβάλλονται μόνο οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ τὰ ζῶα, τὰ δένδρα, τὰ κήπια, τὰ σπαρτά κ.τ.λ. Γιὰ νὰ προφυλάξουν τὰ ζῶα, δένουν στὰ κέρατα ἢ στὸ λαιμὸ τους τὸ «χαῖμαλί». Γιὰ νὰ προφυλάξουν τὰ χωράφια, τοὺς κήπους κ.τ.λ. στε-
ριώνουν στὴν μέση σ' αὐτὰ ἓνα μεγάλο ξύλο κι ἀπάνωθὲ τους κρεμοῦν σκόρδα, ἓνα παλιὸ γουρουνόσάρουχο καὶ μιὰ κοκκάλα ἀπὸ τὸ κεφά-
λι ἀλόγου, γαιῖδάρου ἢ βοδιοῦ.

— Τὸ φτέρνισμα, θεωρεῖται ὡς ἐπιβεβαίωσις τῆς ἀλήθειας στὰ ἔσα λέγει ὁ συνομιλητὴς καὶ γι' αὐτὸ συνοδεύεται ἀπὸ τὴ φράσι: «Γειά
σ' κι ἀλήθεια λέου».

— Τὰ πολλὰ τὰ γέλια θεωροῦνται προμήνυμα λύπης, γι' αὐτὸ
ἐπακολουθεῖ ἡ εὐχή: «Μπα, γιέ μ', σὶ καλὸ νὰ μ' βγοῦν τούτα τὰ
γέλια».

— "Όταν ἓνας διατυπώσῃ τὴν πρόβλεψι ἐνὸς κακοῦ γεγονότος,
μπορεῖ νὰ τὸ ἀποτρέψῃ ἂν δαγκώσῃ τὴν γλῶσσα του: «Νὰ δαγκώ' τὴ
γλῶσσα σ', πιδάκι μ'».

— "Αν στὸ μάτι μας σχηματισθῇ «κριθαράκι», μπορούμε νὰ γί-
νωμε καλὰ ἂν τὸ «ἀλυτήσῃ» ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός μας.

— Βγαίνοντας ἀπὸ ἓνα σπίτι, ἂν πιαστῇ τὸ σακκάκι μας στὴν
πόρτα, σημαίνει πὼς κατὰ χρωστᾶμε στὸ σπίτι αὐτό.

— "Όταν ξεκινᾷ κάποιος ἀπὸ τὸ σπίτι γιὰ ταξίδι, ἡ νοικοκυ-
ρὰ θὰ κόψῃ λίγη πρασινάδα καὶ θὰ τὴν βάλλῃ στὴν πόρτα. Ἐπίσης,
τὴν ἡμέρα αὐτὴ δὲν θὰ πρέπει νὰ σκουπίσῃ τὸ σπίτι.

— "Αν μᾶς ζητήσῃ κανεὶς σαποῦνι ἢ καρφίτσα, δὲν πρέπει νὰ
τοῦ δώσωμε στὸ χέρι, γιατί θὰ μαλώσωμε.

— "Όταν θὰ βγάλλῃ κανεὶς δόντι, θὰ πρέπει νὰ τὸ πετάξῃ στὰ κε-
ραμίδια καὶ νὰ πῇ: «Πᾶρε κρανοκόκκαλου κι δώστου μ' σιδηρένιο».

— "Όταν κανεὶς θὰ μπῇ γιὰ πρώτη φορὰ σὲ κάποιο σπίτι, θὰ
πρέπει κατὰ νὰ τὸν «φιλέψουν», γιὰ νὰ μὴν σκάσουν τὰ πόδια του.

Τὰ ξεφλουδίσματα Ζῶντας γιὰ λίγο στὸ γινώριμο καὶ φιλικὸ περι-
βάλλον τῶν σπιτιῶν αὐτῶν, πόσες χαρμόσυνες ἀναμνήσεις δὲν ἔρχον-
ται ἀθρόες στὴν φαντασία μας!

Ἀπὸ πολὺ πρῶτὸν φόρεσαν τὰ καλὰ τοὺς καὶ πῆγαν στὴν ἐκκλησία. Ἐπειτα θῆκαν στὴν πλατεῖα, καλωσώρισαν τοὺς «ξεχωρίτες» καὶ εἶπαν τὰ «χρόνια πολλά». Μαζί τοὺς κάθησαν στὶς αὐλὲς τῶν μαγαζιῶν κερνῶντας τοὺς τσίπουρο μὲ νόστιμους μεζέδες ἀπὸ κοκορέτσι καὶ σπληνάντερο.

Στὴν ἄκρῃ τῆς πλατείας ἦταν οἱ ψησταριές, ὅπου στριφογυρίζονταν ἀρνιά, κριάρια καὶ στερφόγιδες. Ἡ κνίσσα τοὺς ἀπλωνόταν σ' ὅλο τὸ χώρο καὶ ἔσπαζε τὶς μύτες.

Χωρισμένοι σὲ τρεῖς-τέσσερες «ζυγιές» οἱ ὀργανοπαῖχτες, καθόταν στοὺς πάγκους τοὺς καὶ συντόνιζαν τὰ βιολιά, τὰ κλαρίνα, τὰ σαντούρια καὶ τὰ λαοῦτα. Βλέποντας τοὺς νεαροὺς νὰ γυροφέρνουν σκασμένοι γιὰ χορὸ, ἔπαιξαν μερικὰ κομμάτια ἀπὸ προκλητικὰ τσάμικα. Καὶ τὸ κόλπο τοὺς δὲν ἄργησε νὰ πιάσει, γιὰτὶ στὴν στιγμὴ σχηματίσθηκαν γύρω τοὺς οἱ παρέες τῶν χορευταράδων.

Πρῶτοι χόρεψαν οἱ «ξεχωρίτες» καὶ ὕστερα μὲ τὴν σειρά τοὺς ὅλοι. Τὸ χορὸ τὸν ἄνοιξαν οἱ γεροντότεροι ποὺ μὲ χάρι καὶ μαεστρία ἔφερναν στροφές καὶ ἔδιναν ζωὴ σὲ παλιοὺς τσάμικους σκοποὺς:

Τ' ἔχουν οἱ κάμποι καὶ θροντοῦν	Πέφτουν τὰ βόλια σὰ βροχὴ
καὶ τὰ βουνὰ καὶ τρίζουν;	καὶ οἱ σφαῖρες σὰ χαλάζι
Γιουσοῦφ' Ἀράτης πολεμᾷ	καὶ αὐτὰ τὰ λιανοντούφεκα
μὲ δυὸ μὲ τρεῖς χιλιάδες.	σὰν ἄμμος τῆς θαλάσσης.

Τὰ περισσότερα τραγούδια, δημιουργήματα τῆς ἀνώνυμης λαϊκῆς μούσας, ἐκδηλώνουν τὸν βαθὺ πόνον ποὺ ξεπήγαγε ἀπ' τὴν μαύρη σκλαβιά. Ἀναφέρονται στὴν κλέφτικη ζωὴ καὶ στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀπόκτησι τῆς ἐλευθερίας, τοῦ ἀγαθοῦ αὐτοῦ ποὺ ὁ Ρουμελιώτης ἀγαπᾷ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο στὴν ζωὴ του.

Μέσ' τὸ Βάλτο τὸ πηγάδι	Τὸ ρίχνουν Ξερομερίτες
κλέφτες ρίχναν τὸ λιθάρι.	καὶ περνοῦν τοὺς Μωραίτες.

κ.τ.λ.

Ὡς τόσο, δὲν εἶναι λίγα τὰ τραγούδια ποὺ, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἀγάπη, ἐκφράζουν ἓνα ἀγνὸ Ρουμελιώτικο αἰσθηματισμὸ:

Ν' ἰδῶ σὶ τοῦτ' τὴ γειτονιά	Γιατὶ ἔχω μιὰ γαπητικιά
δὲν πρέπει νά'ν' φεγγέρι,	ποὺ λάμπει σὰν τὸν ἥλιο.
μόν' πρέπει νά 'ναι συννεφιά	Ν' ἔβγα ἥλιε μ' καὶ νὰ βγῶ
καὶ ἓνα βαρὺ σκοτάδι.	νὰ λάμψης καὶ νὰ λάμψω.

Οἱ γερόντισες, μὲ τὶς γραφικὲς φορεσιές τοὺς, ἔδωσαν καὶ αὐτὲς τὸ «παρῶν», προτιμῶντας τοὺς ὁμορφους «κλειστοὺς» χοροὺς ποὺ τοὺς ἐκτελοῦσαν μὲ πολλὰ σεμνὰ λικνίσματα:

Βλαχοῦλα ν' ἐροβόλαγε
ν' ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.
Φέρνει τὴ ρόκα γνέθοντας
τ' ἀδράχτι τῆς γιομᾶτο.

Κι ὁ Βλάχος τὴν καρτέραγε
σ' ἓνα στενὸ σοκάκι.
—Βλαχοῦλ' μ', πόθεν ἔρχεσαι
καὶ ἀποῦθε κατεβαίνεις;

Ἀπὸ τὰ πράϊτα ἔρχομαι,
στὸ σπίτι μου πηγαίνο.
Πάω νὰ πάρω τὸ ψωμί,
τσαρούχια τοῦ τσοπάνου κ.τ.λ.

Νὰ καὶ ἄλλος ἓνας τέτοιος σκοπός:

Κι ἂν πᾶς, Μαλάμωμ' γιὰ νερὸ	Κι ἂν σὲ ρωτήσ' ἡ μάννα σου,
καὶ ἰγὼ στὴ βρύση καρτερῶ,	Μαλάμω μ' ποῦν ἡ στάμνα σου,
νὰ σοῦ τσακίσω τὸ σταμνί,	μάννα μου, παραπάτησα
νὰ πᾶς στὴ μάννα σ' ἀδειανή.	καὶ ἔπεςα καὶ τὴν τσάμισα.

κ.τ.λ.

Οἱ κοπέλλες μὲ τὶς γιορτινὲς ἀστραφτερὲς φοῦστες τοὺς, παράγγελλαν τὸ τραγούδι ποὺ ἤθελαν καὶ ἔσερναν μὲ χάρι καὶ τέχνη τὸ χορὸ. Κι ὕστερα οἱ λεβέντες, χόρεψαν τὸν ἀετὸ, τὸν ἥλιο, τὴν ἰτιά. Μὲ τὰ μερακλίτικα τσαλιμάκια τοὺς, τὰ πηδήματα καὶ τὶς σβέλτικες στροφές τοὺς, χάριζαν στὸ μάτι μιὰ αἰσθητικὴ ἀπόλαυσι.

Ἀλήθεια, πόση διαφορὰ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς χοροὺς τοὺς γεμάτους Ἑλληνικὴ λεβεντιά καὶ ἐπιβλητικὸ δυναμισμό μ' ἐκείνους τοὺς τάχα μοντέρνους, τοὺς ἐξαλλούς, τοὺς σπασμωδικούς καὶ ξεβιδωτικούς! Πλούσιοι σὲ τέχνη, ὁμορφιά καὶ νόημα οἱ πρῶτοι, κούφιοι σ' ἀξία καὶ περιεχόμενο οἱ ἄλλοι.

Ὁ κάθε χορευτὴς ἔδινε ἐπιδεικτικὰ ἓνα χαρτονόμισμα στὰ ὄργανα καὶ πολλὰς φορὲς τὸ κόλλαγε στὸ μέτωπο τοῦ κλαριντζή.

Ὅσοι δὲν χόρευαν, κάθονταν στοὺς πάγκους καὶ, ἀκουμπώντας στὶς γκλίτσες τοὺς, κουτσόπιναν τὸ κοκκινέλι τοὺς καὶ καμάρωναν τὰ νειάτα.

Ὑστερα ἀπὸ μιὰ μικρὴ διακοπὴ γιὰ τὸ μεσημερινὸ φαγητό, ὁ χορὸς στήθηκε πάλι στὴν πλατεῖα. Τὰ κλαρίνα καὶ τὰ βιολιά, ποὺ μὲ τὴν ιδιόρρυθμὴ μουσικὴ τοὺς μαγεύουν κάθε Ἑλληνικὴ ψυχὴ, συνέχισαν νὰ σκοποῦν τὶς μελωδικὰς τοὺς νότες μέχρι τὸ πρῶν.

Ὅμως, τὰ «Ρουμελιώτικα πανηγύρια» δὲν εἶναι μόνο μιὰ ξεκουραστικὴ ἀνάπαυλα γιὰ τοὺς χωριανούς καὶ ἓνας τρόπος γιὰ ψυχαγωγία καὶ ξεφάντωμα.

Προσφέρουν ἀκόμη τὴν μοναδικὴ εὐκαιρία γιὰ ἐπίσημο νυφοδιάλεγμα καὶ γαμπροδιάλεγμα. Γι' αὐτὸ οἱ «συμπεθερομάνες» βρίσκονται σὲ κίνησι τοῦτες τὶς ἡμέρες. Παρακολουθοῦν τὶς προτιμήσεις, κάνουν συνδυασμούς, καταστρώνουν σχέδια...

Ἐπίλογος Τὸ ἀπομεσήμερο τῆς ἐπομένης, πήραμε τὸν δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς. Τ' αὐτοκίνητα κυλοῦσαν τὶς ρόδες τους ἀνάμεσα στὶς λουλουδιασμένες καστανιές καὶ τὰ μυροβόλα ἔλατα. Στὰ περιβόλια οἱ κατακόκκινες κερασιές ἔγερναν τὰ φορτωμένα κλωνάρια τους, ἐνῶ τὰ τζιτζίκια μὲ τὸ μονότονο τραγοῦδι τους ξετρελλάθηκαν νὰ μᾶς κατευοδώσουν.

Σὲ λίγο δγήκαμε στὶς Καψιώτικες πλαγιές κι ὕστερα μπήκαμε στὰ σύνορα τῆς γόνιμης καὶ χαρωπῆς κοιλάδας τοῦ Σπερχειοῦ. Ὁ ἥλιος ποὺ ἔρριχνε τὶς τελευταῖες καυτερές ρομφαίες του, ἡ πυρωμένη ἀσφαλτος καὶ ὁ ἐκνευριστικὸς θόρυβος τῶν τροχοφόρων, μᾶς ἔκαναν πιὸ αἰσθητὴ τὴν ἀντίθεσι μὲ τὴν παραδεισένια ἡσυχία τοῦ χωριοῦ, μὲ τὴν παραμυθένια μαγεία τοῦ βουνοῦ ποὺ τόση γαλήνη στάζει στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Τώρα τρέχαμε ὀλοταχῶς γιὰ τὴν πολυθρόνῃ Ἀθήνα. Ὅμως, οἱ πνεύμονές μας ἦταν ἀκόμη γεμάτοι βελουχιώτικο ὀξυγόνο καὶ ἡ ψυχὴ μας πλημμυρισμένη ἀπὸ ἀξέχαστες ἐντυπώσεις, ποὺ μᾶς ἄφισε τὸ φευγαλέο πέρασμά μας ἀπὸ τὸν εὐλογημένο αὐτὸν τόπο. Ὁ νοῦς καὶ ὁ λογισμὸς μας ἔμειναν στὴν ὁμορφὴ ξεννοισιᾶ, στὸν δροσλόουστο ἑλατιά, στὴν Ἑλβετία τῆς Ἑλλάδος, ἐκεῖ... **ΣΤΙΣ ΠΛΑΓΙΕΣ ΤΟΥ ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΥ.**

Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Ο Ν

ἀδειᾶ = εὐκαιρία, σειρά. Ἀδειάζω = εὐκαιρῶ.

ἄϊκ'σα = ἄκουσα.

ἄϊσι = ἄντεστε, πηγαίνετε.

ἄϊτέρια = σύντροφοι.

ἀνάχλια = χλιαρά.

ἀνέμ' = πᾶει κτ' ἀνέμ' = διελύθη, κατεστράφη.

ἀπάγκιο = μέρος ποὺ δὲν τὸ πιάνει ὁ ἀέρας.

ἄπ' θουθῆτι = καθῆστε.

ἄπουγόν'ς = ἀπογόνους.

ἄπουστένου = κουράζομαι.

ἄρβάλι = τοξοειδὲς χεροῦλι τοῦ κακαθιοῦ.

ἄργεῦω = ἀραιώνω.

ἄσπρισμα = τὸ ἔθιμο, κατὰ τὸ ὁποῖον προσφέρεται στοὺς νεονύμφους κάτι ἄσπρο (κότα, αὐγά, πιᾶτο, βαμπάκι), γιὰ νὰ εἶναι ἀκηλίδωτη ἡ ζωὴ τους.

ἀστό'ησα = ξέχασα.

αὐτουῖᾶ = αὐτὸ δά, τοῦτο ἐδῶ.

ἄφκα = ἄφισα.

ἄφουγκραστήτι = ἄφουγκρένομαι = ἀκούω μὲ προσοχή.

ἄχαϊρευτους = ἀπόκοπτος.

ἄχαμνὸς = ἀδύνατος. Ὡρα ἄχαμνῇ = ἀνάποδη, γρουσουζιά.

βά'έν' = βαγιένι. Σκεῦος χρησιμοποιούμενο γιὰ τὴν ἐναποθήκευσι τοῦ κρασιοῦ. Βαένι τοῦ μύλου = μεγάλη ξύλινη χωάνη ὅπου συγκεντρώνεται τὸ νερό. Ἀπὸ τὴν κάτω στενὴ βάσι του ἐκτοξεύεται μὲ δύναμι τὸ νερὸ καὶ γυρίζει τὴν φτερωτὴ τοῦ μύλου.

βαμβακέλα = μεγάλο λευκὸ μαντήλι ποὺ τὸ φοροῦν οἱ γυναῖκες τὸ καλοκαίρι.

βαρέλα = ξύλινο σκεῦος, χρησιμοποιούμενο γιὰ τὴν μεταφορὰ ποσίου νεροῦ.

βεδοῦρι = ξύλινο σκεῦος ὅπου μαζεύεται τὸ βούτυρο.

βουλὰ = φορὰ. Νιὰ βουλὰ = μιὰ φορὰ.

βύσαλο = πύλινο σκέπασμα τοῦ τσουκαλιοῦ.

γαβάθα = μεγάλο πῆλινο πιᾶτο.

γ'δι = γουδί.

γεύκαμι = παιδευθήκαμε.

γιδουβίτσα = τὸ κοπάδι ποὺ σχηματίζεται ἀπὸ τὸ «σμίξιμο» τῶν γιδιῶν τῶν χωριανῶν. Τὸ σκάρισμα καὶ φύλαγμα τῆς γιδουβίτσας γίνεται μὲ τὴν σειρά, «ἀράδα» ὅπως λέγεται.

γιέννιτι = γίνεται.

γῆκος = ὁ σωρὸς μὲ τὰ κλινωσκεπάσματα, κυρίως, ὅμως, ὁ σωρὸς μὲ τὰ προικιά.

γινειᾶ = σόι.

γκιδόσα = ὀνομασία γίδας ποὺ ἔχει τρίχωμα χρώματος γκρι σκούρου.

γκορπένι = ἀγρόμπελη.

γλέπον = βλέπω.

γουρ'νοτσάρ'χα = γουρουνοτσάρουχα = τσαρούχια καμωμένα μὲ χοιρινὸ δέρμα.

γουργοχαρά = χαρά που φέρνει στο σπίτι το σφάξιμο του χοιρινού, τὰ Χριστούγεννα.
 γυνέ μ' = είναι ή πιδ συνηθισμένη λέξις με την όποία οι Ρουμελιώτες προσφωνούν όχι μόνο τ' άγόρια, αλλά και τὰ κορίτσια.
 γωνιά ή μπαροσιά = τὸ τζάκι.
 δάχ'λα = δάκτυλα.
 δ'κέντρα = ξύλινη ράβδος, μήκους 1½ μ. περίπου, με την όποία ο ζευγίτης κεντρίζει τὰ βόδια. Για τὸν σκοπό αυτό, έχει στην άκρη μικρή βελόνα. Λέγοντας ενιά δ'κέντρα ήλιου», εννοούμε ότι ο ήλιος βρίσκεται πάνω από τὸν ὁρίζοντα σὲ ὕψος μιάς δ'κέντρας, μετά τὴν ἀνατολή ή προτοῦ βασιλέψῃ.
 δ'κούλ' = δικούλι = είναι ξύλινη τράινα. Χρησιμοποιείται για τὸ ἀνακά-
 τεμα τῆς καλαμῆς στ' ἄλωνα.
 εἰ'νι = ἔχουνε.
 ζαλίγκα = τὸ φορτίο (ξύλα, χόρτα κ.τ.λ.) που οι γυναῖκες μεταφέρουν στίς πλάτες τους.
 Ζηρέλια = τοποθεσία και συνοικισμός τοῦ Μαυρίλλου, ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ.
 ζήσ'νι = ζήσουνε.
 ζ'λάπ' = ζουλάπι = ὁ λύκος, τὸ τσακάλι κ.τ.λ. ἄγρια ζῶα.
 ζ'μι = ζουμί.
 ζ'νάρια = ζουνάρια. Προκειμένου περί κερασφόρων ζώων, «ζ'νάρια» εἶ-
 ναι τὰ σημάδια που ὁ χρόνος ἀφίνει στὰ κέρατα. Ἀπ' αὐτὰ οἱ
 χωρικοὶ μποροῦν νὰ ὑπολογίσουν τὴν ἡλικία τῶν ζώων.
 ζουντανά = ζωντανά. Ἔτσι λέγονται τὰ κατοικίδια ζῶα.
 ζωριό = τὸ κάτω μέρος τοῦ μύλου ὅπου τὸ νερό, βγαίνοντας με δύναμη
 ἀπὸ τὴν βάση τοῦ «βαενιοῦ», θέτει σὲ περιστροφικὴ κίνησι τὸν τρο-
 χὸ τῆς μολόπετρας καὶ κατόπιν ἐκινάσσεται σὲ μεγάλη ἀπόστασι,
 σὲ μορφὴ σταγονιδίων.
 θημωνιά = τὸ κανονικὸ στίβαγμα δεματιῶν σιταριοῦ στὴν ὑπαιθρο, μέχρι
 τοῦ ἁλωνίσματος. Πιὸ ἔντεχνα θημωνιάζονται, σὲ κατακόρυφους
 σωρούς, τὸ τριφύλλι, τὸ κλαδί κ.τ.λ. γιατί αὐτὰ μένουν στὴν ὑπαι-
 θρο μέχρι νὰ καταναλωθοῦν.
 θ'κάμ' = δικά μου.
 ιά = γιά, νά.
 ιέχ' = ἔχει.
 ιλάρ' = φαρμάκι, κακοχώνευτο φαγητό.
 ιλάτσ' = φάρμακο.
 Ἰσιώματα = γραφικὴ τοποθεσία, λίγο πιδ πάνω ἀπὸ τὴν Μερχάδα.
 ἴσκα = μύκητας που βγαίνει στοὺς κορμούς τῶν δένδρων. Ὅσοφα ἀπὸ
 εἰδικὴ κατεργασία καὶ πλήρη ξήρανσι, γίνεται ἐξαιρετικὸ ἔναυσμα.
 ἴστ' = ἐπιφώνημα μετὸ ὅποιο ὁ βοσκὸς σαλαγίζει τὰ γίδια.
 ἴτσια = ἴα.
 κακάβι = μεγάλη χαλκοματένια κατσαρόλα.
 καπάκι = σκέπασμα τοῦ κακαβιοῦ που χρησιμοποιεῖται καὶ γιά πιῶτο.
 κακουίσκιοντους = ἐκεῖνος που ἔχει κακὸν ἴσκιο, ὁ γρουσουζής. Μετὴν
 παρουσία του δημιουργεῖ κακοτυχία.
 καλαμπουκούκ' = λεῖψὸ καλαμποκίσιο ψωμί.
 καλ'κατ'ζούρια = καλικάντζαροι = παγανά.
 καμ'τοίκ' = καμουτοίκι = μαστίγιό.
 κανούτα = ὄνομασία γίδας, που τὸ τρίχωμά της εἶναι χρώματος ἀνοιχτοῦ
 γκριζοῦ.
 καντίπουτα = σχεδὸν τίποτε.
 κάπα = ἐπενδύτης τῶν βοσκῶν, καμωμένος μετὸ τραγόμελλο.
 καπύρα = φρυγανιά.

καπύριασμα = φρυγανίασμα.
 καρδάρα = ξύλινο σκεῦος ὅπου ἐναποθηκεύεται τὸ γάλα, μέχρις ὅτου κο-
 πανισθῇ.
 καρπουλόι = σύνεργο ἀπαραίτητο στ' ἄλωνα, γιά τὸ ἀνακάτεμα τῆς κα-
 λαμῆς καὶ τὸ λίχνισμα. Ὅμοιο μετὴν τράινα, μετέσσερα ὅμως
 «δόντια».
 καταζούφ'σα = καταζούφισμα εἶναι τὸ «πότισμα» τῆς γῆς, σὲ περίπτωσι
 ἀνομβρίας, γιά νὰ ἐπακολουθήσῃ τὸ ὕγρωμα.
 κ'θάρ' = κριθάρι.
 κλειδοπίνακο = μικρό, πλακερό, ξύλινο σκεῦος, που χρησιμοποιεῖται γιά
 τὴν μεταφορὰ τοῦ φαγητοῦ.
 «κλειστός» = χορός, γυναικεῖος συνήθως, που ἐκτελεῖται με μικροὺς θη-
 ματισμούς.
 κρικέλα = ἀσφάλεια. Πιάνονται ἀπὸ τὴν «κρικέλα» ἀπὸ τὸ δημόσιο Τα-
 μεῖο, διορίζονται δημ. ὑπάλληλος.
 κολοφωτιές = πυγολαμπίδες.
 κοπανέλος = μεγάλο μακρόστενο ξύλινο σκεῦος, ὅπου χτυπιέται τὸ γά-
 λα γιά νὰ βγῇ τὸ βούτυρο.
 κοσκινίδια = εἶναι ἡ γιορτὴ που γίνεται στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ καὶ τῆς
 νύφης, τέσσερες ἡμέρες πρὶν τὸ γάμο, κατὰ τὴν ὅποια κοσκινίζεται
 τὸ ἄλευρι που προορίζεται γιά τίς προδέντες.
 κουκόσιες = καρύδια.
 κουκότια = κοκόρια.
 κουμπώσ' = μεταφορικῶς κούμπωμα σημαίνει κλείσιμο τοῦ λαιμοῦ.
 κουνάκ' = κονάκι = πρόχειρη κατοικία τοῦ σκηνίτη σέλιγκα, σκεπασμένη
 καὶ περιφραγμένη με χόρτο.
 κουράιο = κουράγιο = δύναμις.
 κουρούζ' = κουρμούζι, ὁ καρπὸς τῆς καλαμποκῆς πρὶν ξεσπυρισθῇ.
 κούτσουρου = κομμάτι ξύλο.
 λαγκιεύ' = εὐχαριστεῖται.
 λαδουρόι = δοχεῖο λαδιοῦ.
 λάκ'σι = ἔφυγε.
 Λέουρδες = τοποθεσία στοὺς πρόποδες τοῦ Τυμφορηστοῦ.
 λιθουπάτια = λιθοπάτια εἶναι τὰ οἰδήματα που σχηματίζονται στὰ πέλμα-
 τα τῶν ποδῶν, ἀπὸ τὰ συνεχῆ στουμπίσματα στίς πέτρες.
 λίχρα = λιγούρα.
 λόντζα = μεγάλο μακρόστενο μπαλκόνι.
 μαγκούφες = βαρεῖς καὶ μὴ ἀποδοτικὲς, ἄχρηστες.
 μαγκφαριές = μαγκούφες δουλειές.
 μάκι = μήπως.
 μαντανιά = κουβέρτα, φτιαγμένη σὲ χωριάτικο ἀργαλειό.
 μάρα = ἐπιθυμία, καῖμός.
 μαρούδα = μαθητικὴ τσάντα, φτιαγμένη με ὑφάσμα τοῦ ἀργαλειοῦ καὶ
 στολισμένη με ποικιλόχρωμα κεντίδια.
 μάσ' = μάζεψε.
 μάσια = τσιμπίδα γιά τὴν φωτιά.
 ματαγιένου = ξαναγίνω.
 «μάτι» = βάσκανο μάτι, βασκανία.
 μέχουμι = ἀνέχουμαι, μοῦ ἀρέσει.
 μισάντρα = ντουλάπα κουζίνας.
 μούσκος = ὠραῖο κίτρινο λουλούδι τοῦ βουνοῦ.
 μουτλάκ' = σώνει καὶ καλά.
 Μπάδες = τοποθεσία, λίγο πιδ πάνω ἀπὸ τὸ Μαυρίλλο.
 μπαῦλ'σαμι = ἀποκάνωμε ἀπὸ τὴν κούρασι.

μπαῖρ = χωράφι μὴ καλλιεργούμενο, σὲ κατάστασι ἀγροναπαύσεως.
 μπακράτσι = μεγάλη χαλκοματένια κανάτα, μὲ χεροῦλι.
 μπαλώτισμα = συσκευασία σὲ «μπάλλες».
 μπαρουτ'ξίδικο = πυριτιδοποιεῖο.
 μπαρ'στιὰ ἢ γωνιά = τὸ τζάκι.
 μπικιόνα = μεταλλικὴ κανάτα.
 μπιρμπιλία = χαρούμενα, εὐχάριστα.
 μπίτ'σα = τελείωσα.
 μπλάνα = κομμάτι ἀπὸ χῶμα.
 μπόρ'γα = ἡμπορούσα.
 μπόλια = πετσέτες.
 μπολίτσια = πετσετάκια.
 μπουμπότα = καλαμποκίσσο ψωμί.
 μπουρτοῖ = ἀρραβοτουρκικὴ λέξις ποὺ σημαίνει φρούριο, ὄχυρό. Χρησι-
 μοποιεῖται στὸ παιχνίδι «γουρούνα».
 μπουσ'λάου = περπατῶ μὲ τὰ τέσσαρα.
 μπουσφιρ'ς = μπουσφιρής.
 μπουσούρα = πύλινη σουπιέρα.
 μ'τάρια = ἐξαρτήματα τοῦ ἀργαλειοῦ.
 νεροτροβιά = τεράστιο δαένι, ὅμοιο μ' ἐκεῖνο τοῦ μύλου. Μέσα σ' αὐτό,
 τὸ ὀρμητικὸ νερὸ συντελεῖ στὴν κατεργασία τῶν χονδρῶν ὕφασμά-
 των καὶ στὸ ν' ἀποχτίσουν ἀπαλὸ χνοῦδι.
 νιά = μιά.
 νουντὰς = κάμαρα.
 ντιριέτι = δυσκολεύεται, ντρέπεται.
 ντιρλίκ = ὅ,τι καὶ τὸ «λάρ».
 ξαί = τὸ εἰς εἶδος ἀλεστικὸ δικαίωμα τοῦ μυλωνᾶ.
 ξεματιάζω = διώχνω τὴν βασκανιά.
 ξεμπλέτσουτους = ρακένδυτος, μὲ χαλασμένα ρούχα.
 ξεμπλὺθ'καν = ἀδυνάτισαν ἀπὸ τὴν ἐπίδρασι τοῦ νεροῦ, ἔφυγε τὸ λίπασμα.
 ξεστρεμματ'σαμι = ξεστρεμματίμα εἶναι τὸ βαθὺ καὶ συστηματικὸ σκά-
 ψιμο τοῦ χωραφιοῦ.
 ξεουρ'σμένου = ξευρισμένο.
 ξενοτήρι = ὑποπροῖδν τοῦ γάλακτος.
 οὐγκλά = παιδικὸ παιχνίδι.
 ὀψ'μον = ὀψιμο.
 παγκύρ' = πανηγῦρι.
 παγοῦρ' = τὸ παγοῦρι ποὺ χρησιμοποιοῦσαν ἄλλοτε γιὰ τὸ ρακί (= τοί-
 πουρο), ἦταν καμωμένο ἀπὸ βαρὺ μέταλλο καὶ εἶχε σχῆμα στρογ-
 γυλὸ πλακερό. Γιὰ νὰ πηλὴ κανεῖς, ἔπρεπε νὰ θυξάξῃ τὴν μικρὴ ὀπὴ
 τοῦ παγοουριῦ.
 πακία = ἡ μέση.
 παλαμουνίδα = ἀκανθῶδες ἄγριο φυτό.
 παραχέρ' = βοηθός, «δεξι χέρι».
 Πατρατζήκι = ὀνομασία τῆς 'Τπάτης ἐπὶ Τουρκοκρατίας.
 π'θινά = πουθενά.
 πισκέσ' = δῶρον.
 π'λήσου = πουλήσω.
 π' νά = ποὺ νά.
 ποδαίνω = φορῶ σὲ κάποιον τὰ παπούτσια του.
 πρ'ατ'νούλις = ὑποκοριστικὸ τοῦ πρατίνες = προβατίνες.
 πριόβολος = πυριόβολος = μικρὸ ἀτσάλινο σύνεργο τὸ ὁποῖον, ὅταν κρούε-
 ται μὲ δύναμι στὴν στουρνάρόπετρα, προκαλεῖ σπινθῆρες.
 προξύμα = πανηγυρικὸ ἀνάπασμα τῆς ζύμης γιὰ τὸ ψωμί τοῦ γάμου.

προικολόγος = ἀπεσταλμένος τοῦ γαμπροῦ στὸ σπίτι τῆς νύφης γιὰ τὴν
 παραλαβὴ τῶν προικῶν.
 προυβέντα = τὸ ψωμί τοῦ γάμου. Εἶναι κολουρά ἀπὸ σιταρένιο ἀλεῦρι,
 κοσκινισμένο μὲ τὴν ψιλὴ σίτα. Μετὰ τὸ ψήσιμο, ἀλοῖφεται μὲ
 σιρόπι ἀπὸ μέλι ἢ ξάχαρι καὶ στολίζεται μὲ βασιλικὸς καὶ μαν-
 τζουράνες.
 ρακί = τοίπουρο.
 ράσα = λαϊκὴ ὀνομασία τῶν λουλουδιῶν τῆς καστανιάς.
 ρζόπ' = παιδικὸ παιχνίδι. Παίζεται μὲ τόπι.
 Ρίζωμα = τοποθεσία στοὺς πρόποδες (στὴν ρίζα) τοῦ Μαυριλλιώτικου Βε-
 λουχιοῦ.
 ριτ'ναριά = ἐμπλαστρο καμωμένο ἀπὸ ρετσίνι. Οἱ χωρικοὶ τὸ χρησιμο-
 ποιοῦν ὅταν πονάει ἡ μέση τους.
 σαγάνι = χαλκοματένιο πιάτο.
 σαῖνι = ἀρπακτικὸ πουλὶ, τῆς οἰκογενείας τῶν γερακοειδῶν.
 σγαρῶνια = ὑποδήματα καμωμένα ἀπὸ χονδρὸ ὕφασμα, κατάλληλα γιὰ νὰ
 περπατῇ κανεῖς πάνω στὰ χιόνια.
 σημαδεύω = κάνω σημάδι.
 σιακάτ' = πρὸς τὰ κάτω.
 σιαπάν' = πρὸς τὰ ἐπάνω.
 σιαπανίσιοι = βουνίσιοι.
 σιάτσ = γάστρα.
 σκεπαρνιά = ἀξίνα.
 σκιάζουμι = φοβάμαι.
 Σκληῆθο = ὁμορφη τοποθεσία, λίγο πῦρ πάνω ἀπὸ τὰ σπίτια τοῦ Μαυ-
 ρίλλου.
 σκ'λήκια = σκουλήκια.
 σ'κουθῇ = σηκωθῇ.
 σκ'τιὰ = ροῦχα.
 σ'κώσ' = σηκώση.
 σ'μπαθᾶς = συμπαθᾶς.
 σ'μάξουξα = συμμάξωξα.
 σοφράς = χαμηλὸ στρογγυλὸ τραπέζι.
 σπούρν' = χόβολη.
 σ'τάρ' = σιτάρι.
 στουρνάρι = σκληρὴ πέτρα (πυριτόλιθος), ἀπὸ τὴν ὁποία παράγονται σπιν-
 θῆρες μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ πυριόβολου.
 στρέϊτι = δέχεται, συμφωνεῖ.
 στρέξ' = νὰ στρέξῃ = νὰ ἐπαληθεύσῃ, νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα.
 σύρ'ς = ἀπὸ τὸ σύρω, ἐννοεῖ τὸν σιδηρόδρομο.
 σφίξη = τὰ ἀδύνατα δυνατά.
 σ'φλι = σουφλί.
 σ'χαριάτης = συγχαρικιώτης = ἐκεῖνος ποὺ φέρνει καλὴ εἰδησι, ποὺ παίρ-
 νει συγχαρίκια.
 σῶγαμπρος = ὁ γαμπρὸς ποὺ ἐγκαθίσταται στὸ σπίτι τῆς νύφης.
 τάβλα = χαμηλὸ τραπέζι φαγητοῦ. Τραγοῦδια τῆς τάβλας = τραπεζιοῦ.
 ταμτ'ράδης = ταμπούραδες.
 ταρτάρουμι = σερβίρουμι.
 ταχιά = αὖριο.
 τέμπλα = στροπὶνα κρεμασμένη μὲ δυὸ σύρματα ἀπὸ τὸ ταβάνι τῆς κου-
 ξίνας καὶ παραλλήλως πρὸς αὐτό. Ἐκεῖ τοποθετοῦνται τὰ λουκάνι-
 κα γιὰ νὰ ξηραθοῦν.
 τέντζερισ = κατσαρόλα.
 τζέπ' χανές = χοήματα.

τήρ'σι = κοίταξε.
 τιλεύει = κουράσθηκε, εξαντλήθηκε ἀπὸ τὴν κόρυασι.
 τ'λοῦμι' = τὰ δέματα ἀπὸ τὰ γίδια ἢ τὰ πρόβατα, τὰ χρησιμοποιοῦν οἱ
 χωρικοὶ γὰρ νὰ ἐναποθηκεύουν καὶ νὰ διατηροῦν σ' αὐτὰ τυρεῖ,
 ἐλιές κ.τ.λ.
 τὸ 'εις = τὸ ἔχεις.
 τὸ 'χου = τὸ ἔχω.
 Τραγασιὰ = τοποθεσία στὰ σύνορα Μαυρίλλου - Νεοχωρίου.
 τραγότσιολο = κλινοσκέπασμα φτιαγμένο μὲ μαλλὶ γίδας.
 τραῖσια = ἀπὸ ὑφάσμα καμωμένο στὸν ἀργαλειὸ μὲ μαλλὶ γίδας.
 τράνιψι = μεγάλωσε.
 τ'ρῶς = κοιτάς.
 τ'ρᾶτι = κοιτάξ' τε.
 τρουβάς = ταγάρι.
 τσαμπιαρχάλι = ἐξοχή στὸν κορμὸ τοῦ δένδρου, προερχομένη ἀπὸ ὑπόλεμ-
 μα κομμένου κλάδου.
 τσανάκα = στρογγυλὴ μεταλλικὴ σουπιέρα.
 τσιλίκα = παιδικὸ παιχνίδι.
 τσιουμάθις = παιδικό, ἐπίσης, παιχνίδι.
 τσίπ = λέξις τὴν ὁποία ὁ βοσκὸς ἀπευθύνει πρὸς τὰ γίδια, ὅταν θέλει νὰ
 τὰ διώξῃ ἀπὸ κάπου.
 τσίτσα = στρογγυλὸ ξύλινο σκεῦος ποὺ τὸ γεμίζουν κρασί καὶ τὸ χρησι-
 μοποιοῦν γιὰ τὰ καλέσματα τοῦ γάμου. Ἡ τσίτσα ἔχει ἐξωτερικῶς
 ὁμορφα σκαλισμάτα καὶ στολίζεται μὲ βασιλικοὺς καὶ μαντζουράνες.
 τ'φάν' = μπόρα βροχῆς.
 φασούλια = φασόλια.
 φιλι = κομάτι ψωμοῦ ἢ πῆττας.
 φικιάν' = φτιάχνει.
 φ'λέψου = φιλέψω = κεράσω.
 φλούσια = τὰ φύλλα ποὺ περικλείουν τὸ κορμὸν, τὸν καρπὸ δηλ. τῆς
 καλαμποκιάς.
 φόλες = μπαλώματα τῶν παπουτσιῶν.
 φόντα = ὅταν.
 φτερωτὴ = εἶδος τροχοῦ, κατασκευασμένου ἔτσι ὥστε, ὅταν τὸν χτυπάει
 μὲ δύναμι τὸ νερὸ τοῦ βαenioῦ, νὰ περιστρέφεται περὶ τὸν ἄξονά του.
 φτσέλα = στρογγυλὸ ξύλινο σκεῦος, χρησιμοποιούμενο γιὰ τὴν μεταφορὰ
 καὶ διατήρησι ποσίου νεροῦ.
 χαῖμαλι = φυλαχτὸ κατὰ τῆς ἀδασκανίας.
 χαῖρ = προκοπή.
 χαλεύω = ζητῶ.
 χαμπέρ' = εἶδησις.
 χαψιὰ = μπουκιά.
 χιλιάρα = μπουνάλα, χωρητικότητος χιλίων δραμιῶν.
 χιράμι' = στρωσίδι τοῦ σπιτιοῦ, φτιαγμένο στὸν ἀργαλειό.
 χ'λιάρα = χουλιάρα = κοντάλα.
 χλιβερός = θλιβερός.
 χλίβουμι = 'θλίβουμι, παιδεύουμι.
 χλιμάρις = οἱ ἐπίπνοες καὶ ὄχι εὐχάριστες ἐργασίες.
 χ'μουλιάζ' = χεμωνιάζει.
 χού' = κακὴ συνήθεια, ἐλάττωμα.
 χουιάζω = φωνάζω.
 χρουνιάρα = χρουιάρια μέρα = ἐπίσημος.
 ψίδια = κομμάτια ἀπὸ χοιρόδεσμα ποὺ τοποθετοῦνται μέσα στὰ παλαιὰ
 «γυρονονοτσάρουχα», γιὰ νὰ σκεπάζουν τὴς τρύπες τους.
 ψώμουσι = ὠρέμασε.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελ.
Κριτικὲς βιβλίου	7—14
Ἀπὸ λόγια στὸν προθάλαμο (προλόγησις Δημ. Γιάκου)	15
Εἰσαγωγή	17

Μ Ε Ρ Ο Ν Π Ρ Ω Τ Ο Ν

ΓΕΩΦΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΙΣ	19
Α'. Ο ΤΥΜΦΡΗΣΤΟΣ	19
Β'. Ο ΣΠΕΡΧΕΙΟΣ	25

Μ Ε Ρ Ο Σ Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο Ν

ΙΣΤΟΡΙΚΟΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΙΣ	29
Α'. ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ	30
Β'. ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ	34
Γ'. ΜΕΣΟΙ ΧΡΟΝΟΙ	37
1. Μπαρουτόμυλοι	39
2. Πύργοι	44
3. Οικογένεια Χατζαίων	45
4. Οικογένεια Αἰνιάνων	60
α') Ζαχαρίας Αἰνιάν	60
β') Γεώργιος Αἰνιάν	64
γ') Χριστόδουλος Αἰνιάν	68
δ') Δημήτριος Αἰνιάν	68
ε') Ἀγανίκη Αἰνιάνος	77
5. Οικογένεια Τσιριμώκων	80
Δ'. ΝΕΩΤΕΡΟΙ ΧΡΟΝΟΙ	82
Ε'. ΤΟΠΟΘΕΣΙΕΣ ΜΕ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ	86
ΣΤ'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ—ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ	89
1. Ἅγιος Δημήτριος Μαυρίλλου	91
2. Ἅγιος Ἀθανάσιος Μαυρίλλου	98
3. Ἁγία Τριάδα Μεγάλης Κᾶψης	100
4. Ἅγιος Δημήτριος Παλαιοκάστρου	101
5. Ἅγιος Ἀθανάσιος Νεοχωρίου	102
6. Ἅγιος Παντελεῖμων Μεγάλης Κᾶψης	102
7. Παναγία Μεγάλης Κᾶψης	102
8. Ἅγιοι Ἀπόστολοι	103
9. Ἀϊ-Διάς Νεοχωρίου	103
Ζ'. ΓΡΑΜΜΑΤΑ	103
Η'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΙΣ	109
Θ'. ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΟΝΟΜΑΣΙΕΣ ΤΟΤΕ	111
1. Ἅγιος Γεώργιος	112
2. Ἀσπρόκαμπος	112
3. Δίκαστρον	113
4. Μαυρίλλον	113
5. Μεγάλη Κᾶψη	114

	Σελ.
6. Μερχάδα	114
7. Μεσαία Κάψη	115
8. Νεοχωράκιον	115
9. Νεοχώριον	115
10. Παλαιόκαστρον	116
11. Περίβλεπτον	116
12. Πισιωτά	116
13. Πτελέα (Πύργος)	116
14. Τυμφορηστός (Πέρα Κάψη)	117
ΙΑ'. ΣΤΑΛΟΓΟΙ ΤΥΜΦΡΗΣΤΙΩΝ	117
ΙΒ'. ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ	119
1. Γεωργική καλλιέργεια	119
2. Δενδροκομία	119
3. Κτηνοτροφία	120
4. Μελισσοκομία	120
5. Άπασχόλησις στὰ κοινωφελῆ ἔργα	120
6. Τουρισμός	122

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΡΕΤΝΑ	124
1. Προσκύνημα στήν γενέτειρα	125
2. Γάμος	129
3. Ἐκδρομή στὸ Βελοῦχι	135
4. Ὁ τσέλιγκας	137
5. Οἱ μαθηταί	138
6. Ὁ τσοπάνος	140
7. Κρύα Βρύση	140
8. Τ' ἀλώνια	141
9. Τὸ κεαφλόδουσο	142
10. Ὁ μῦλος	142
11. Συγκομιδὴ κερασιῶν	144
12. Ὁ ξευγίτης	146
13. Ἡ μάννα	146
14. Ὅμορφες τοποθεσίαις	147
15. Παιχνίδια	147
16. Οἱ χωριανοί μου	148
17. Παροιμίαις	149
18. Ρουμελιώτικη διάλεκτος	151
19. Χτίσιμο στατιοῦ	153
20. Ἡ νοικοκυρά	153
21. Ἡ γιαγιά	154
22. Οἰκιακὰ σκευή	155
23. Ὁ ἀργαλεὺς	156
24. Ὁ κυνηγὸς	157
25. Προλήψεις	157
26. Ξεφλούδισματα	159
27. Δελινὸ στὸ χωριὸ	160
28. Πανηγῦρι	161
29. Ἐπίλογος	164
ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ	165
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	171
ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ	173

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

- ΑΒΡΑΑΜ ΚΩΣΤΑΣ «Ρουμελιώτες Ἀγωνιστὲς τοῦ Εἰκοσιένου».
- ΑΙΝΙΑΝ ΑΓΑΝΙΚΗ «Ποιήσεις».
- ΑΙΝΙΑΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ «Ἀναμνήσεις μιᾶς θερινῆς νυκτὸς ἐν Ὑπάτῃ».
- ΑΙΝΙΑΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ «Βιβλιοθήκη τοῦ Λαοῦ».
- ΑΙΝΙΑΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ «Βιογραφία Καραϊσκάκη»—ἔκδοσις Τσουκαλά.
- ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΞΕΝ. «Ἱστορία τῆς Ὑπᾶτης».
- ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΣ Βιβλιοθήκη, μῦθοι περὶ τῆς γενέσεως τῶν θεῶν κ.λ.π.
- ΑΡΧΕΙΟΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΤΗΣ ἸΕΘΝ. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ, ὅπου ἡ ἀλληλογραφία Διάκου, Αἰνιάνων κλπ.
- ΑΣΩΠΙΟΣ ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ «Ἀττικὸν ἡμερολόγιον» Τ. 1868—1869.
- «ΑΤΤΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ» Ἐκδοσις ὑπὸ Ἀσωπίου Εἰρ. Τ. 1868—1869.
- ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤ. «Ἀπαντα».
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΠΑΝΟΣ «Ἐπισκοπὴ Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων ἐπὶ Τουρκοκρατίας».
- ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΠΑΝΟΣ «Ἀγία Τριάδα».
- ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Κασομούλη «Στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα».
- ΒΟΡΤΣΕΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ «Φθιώτις, ἡ πρὸς Νότον τῆς Ὀθρυος».
- ΓΑΡΔΙΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ «Γῦρος τῆς Φθιώτιδος».
- ΓΕΔΕΩΝ ΜΑΝΟΥΗΛ «Κανονικαὶ Διατάξεις».
- ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΚΡΑΤΟΥΣ Μοναστηριακὰ κλπ. ἔγγραφα.
- ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ Ν. «Φθιωτικὰ» εἰς περιοδικὸν «Ἀρμονία» Τ. Θ'.
- ΓΟΥΔΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ «Παράλληλοι Βίοι» τόμ. Ζ'.
- ΓΟΥΔΑΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ «Ροβολάει ἓνας λεβέντης».
- ΔΙΟΔΩΡΟΣ Ο ΣΙΚΕΛΙΩΤΗΣ «Βιβλιοθήκη ἱστορική».
- ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ Ἐλευθερουδάκη.
- » «Ἡλῖος».
- » «Πυρσός».
- ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ—Διακί-
νησις πληθυσμοῦ.
- ΕΦΗΜΕΡΙΣ «Αἰών», Ἀθηνῶν 1881.
- » «Ἐπαρχία», Λαμίας 1957.
- » «Εὐνομία», Λαμίας 1877—1884.

ΗΛΙΟΔΩΡΟΣ Ο ΕΜΕΣΗΝΟΣ «Σύνταγμα τῶν κατὰ Θεογένην
καὶ Χαρίκλειαν Αἰθιοπικῶν».
«ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΑΤΤΙΚΟΝ» βλέπε «Ἀττικὸν ἡμερολόγιον».
«ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ» 1931.
ΗΣΙΟΔΟΣ «Ἔργα καὶ ἡμέραι».
ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΣ «Περὶ φυτῶν».
«ΘΡΗΝΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ» Στίχοι ἀγνώστου ποιη-
τοῦ.
ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΡΗΣΤΟΣ «Ἱστορία τῶν τσιφλικίων τῆς Ἑλ-
λάδος».
ΚΑΣΟΜΟΥΛΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ «Ἐνθυμήματα Στρατιωτικά».
«ΚΩΔΙΞ ΤΩΝ ΦΙΛΙΚΩΝ» ἀνακαλυφθεὶς ὑπὸ συγγραφέως ΤΑΚΗ
ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΥ.
ΛΑΠΠΑΣ ΤΑΚΗΣ «Ρουμελιῶτες στὴν Ἐπανάστασι».
ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Εἰς «Ἡμερολόγιον Μεγ. Ἑλλά-
δος» 1931.
ΜΑΚΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Εἰς Ἐφημερίδα «Ἐπαρχία Λαμίας».
ΝΤΑΒΑΡΙΝΟΣ Γ. ΚΑΙ ΤΣΙΑΠΕΡΑΣ Α. «Ἱστορία τῆς ἱερᾶς
Μονῆς τῆς Προυσσιωπίσης».
ΞΕΝΟΦΩΝ «Κύρου ἀνάβασις».
ΟΜΗΡΟΣ «Ἰλιάς ραψ. 4».
ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ ΜΑΤΘΑΙΟΣ «Σχεδιάσμα περὶ τῆς ἐν τῷ Ἑλλη-
νικῷ ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμῶν».
ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ «Ἑλλάδος περιήγησις» Βιβλ. Χ «Φωκικά».
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ «Ἀθηνᾶ» — Ἀθηνῶν 1903.
» «Ἀρμονία» Ἀθηνῶν 1897.
» «Στερεοελλαδικὴ ἐστία» τῆς Νομαρχίας Λαμίας.
» «Φθιώτις» τῆς Νομαρχίας Λαμίας.
ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ Καταγραφή, αἵτια Ἑλληνικά.
ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ ΕΜΜ. Προλόγησις τῆς ὑπὸ τοῦ Δ. Αἰνιάνου συγ-
γραφεύσης βιογραφίας Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, ἑκδοσις
Τσουκαλᾶ.
ΣΑΘΑΣ ΚΩΝ)ΝΟΣ «Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς» 1869.
ΣΚΥΛΑΞ «Περὶ πλους» Κεφάλαιον 62.
«ΣΟΥ·Ι·ΔΑ» Λεξικόν.
ΣΤΡΑΒΩΝ «Γεωγραφικά».
ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ ΗΛΙΑΣ «Μνήμη».

Θ' ἀποτελοῦσε ὅμως παράλειψι, ἂν δὲν ἀνεγνώριζα καὶ ἀπὸ
ἐδῶ, ὅτι κύριο καὶ βασικὸ βοήθημα στὴν προσπάθειά μου τούτη
ἀπετέλεσε τὸ περισπούδαστο σύγγραμμα «ΦΘΙΩΤΙΣ» ἢ πρὸς Ν.
τῆς Ὀθρυος τοῦ ἀειμνήστου ἱστοριοδίφη Ἰωάννου Βορτσέλα.
Ὅμοίως, ἐπωφελοῦμαι τῆς εὐκαιρίας γιὰ ν' ἀποδώσω τὴν ὁ-

φειλομένη τιμὴ στὴν σεπτὴ μορφή τοῦ ἀλησμόνητου Πατέρα μου,
ὁ ὁποῖος μ' ἐνεθάρρυνε στὴν ἀπόφασί μου νὰ ἐπιδοθῶ στὴν σπου-
δὴ τῆς Γενέτειρας καὶ μοῦ ἐξασφάλισε πλούσια ὕλη, προϊόν τῆς
εὐρείας ἐγκυκλοπαιδικῆς του μορφώσεως καὶ τῆς πολυετοῦς, ὡς
ἐκπαιδευτικοῦ, ἀφοσιώσεώς του στὸ ἠθικοπολιτιστικὸ ἔργο του.

Ἐξ ἄλλου, χάριτες ὀφείλω σ' ὅλους ἐκείνους ποὺ μ' ἐνίσχυσαν
στὴν συγκέντρωσι τῶν ἀπαραιτήτων ἱστορικῶν ἢ λαογραφικῶν
στοιχείων καὶ γενικὰ σ' ὅσους, μὲ ἀνιδιοτελεῖς ἐνδιαφέρον καὶ προ-
θυμία συγκινητικὴ, συνέβαλαν ἀποτελεσματικὰ στὴν πραγματο-
ποίησι τῆς ἐκδόσεως τοῦ παρόντος.

Θὰ τὸ θεωροῦσα ἰδιαίτερη τιμὴ ἂν οἱ ἀναγνώ-
στες τοῦ βιβλίου μοῦ ἔγραψαν τὶς ἐντυπώσεις ἢ
καὶ παρατηρήσεις τους.

ΧΑΡ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Ὁδὸς Μακεδονίας 23

Περισσὸς—Ἀθῆναι

ΤΙΜΗ ΔΡΑΧ. 35